

Dufková, Kristýna

Hesla

In: Dufková, Kristýna. *Olší, Nusperg, Růžodol : názvy dřevin v sídelních jménech českých zemí*. Vydání první Brno: Masarykova univerzita, 2021, pp. 33-264

ISBN 978-80-210-9963-0 (brožováno); ISBN 978-80-210-9964-7 (online ; pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/144500>

Access Date: 01. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

5 HESLA

Na následujících stranách nabízím vlastní heslář. Hesla nesou český název, a to jednoslovný (např. Vřes) i víceslovný (např. Borovice, sosna, chvoj a kleč). Dodržuji kritéria, která jsem stanovila výše, na sporné případy upozorňuji u příslušných hesel.

Hesla v této práci mají následující strukturu:

- Název hesla
- Klasifikace taxonů
- Popis rodu a jednotlivých druhů s přihlédnutím k druhům rostoucím v České republice
- Apelativum označující rod, příp. druhy, v jiných slovanských jazycích a označení daného rodu, příp. druhů
- Soupis sídelních jmen s lokalizacemi obcí, roky prvních zmínek o jejich existenci, s GPS souřadnicemi, příp. s prvními „dřevinnými“¹ doklady (v tabulce uvedeno jako D MJ)
(Vždy se zde jedná o excerpci z MJČ a MJMS.)
- Lokalizace obcí na výřezu z map
- Toponyma stejného základu v dalších slovanských areálech (u některých hesel sleduji další jevy, zde nejmenované)

1 Dřevinný = který se týká dřeviny v tom smyslu, v jakém jsem vymezila v podkapitole 3.2 a 3.3.

5 Hesla

Tabulku lze číst takto:

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
----	------------	------	--------------	----------------	------

MJ místní jméno, sídelní jméno, oikonymum

Lokalizace popis uvedený v MJČ a MJMS – popisy uvedeny tak, jak jsou zapsány v příslušných publikacích, v některých případech jsou tvary jmen přizpůsobeny současné spisovné normě

Č/MS Č = Čechy (jméno uvedeno v MJČ)

MS = Morava a Slezsko (jméno uvedeno v MJMS)

GPS souřadnice severní šířka (N), východní délka (E)

D MJ „dřevinné“ místní jméno (neobsahuje-li první zmínka název dřeviny)

5.1 Bez a chebdí

Bez

Sambucus L.

Říše Plantae – rostliny, oddělení Magnoliophyta – rostliny krytosemenné, třída Rosopsida – vyšší dvouděložné rostliny, řád Dipsacales – štetkotvaré, čeleď Adoxaceae – pižmovkovité¹

Rod bez (*Sambucus L.*) patří do čeledi pižmovkovitých (*Adoxaceae* Trautv.), tímto názvem se označují keře, vzácněji malé stromy, někdy i byliny (např. bez, které se často se vysazují v parcích a zahradách. Na západě Severní Ameriky roste bez černý, dřívě bez modrý (dnes poddruh *Sambucus nigra* subsp. *coerulea* (Linnaeus) R. Bolli), v severní Číně bez Williamsův (*Sambucus williamsii* Hance), v Japonsku a v Číně bez červený (dnes poddruh *Sambucus racemosa* subsp. *sieboldiana* Blume ex Miquel).²

V České republice jsou původní či zdomácnělé tři druhy: bez černý (*Sambucus nigra L.*), bez červený, dřívě bez hroznatý (*Sambucus racemosa L.*), a bez chebdí (*Sambucus ebulus L.*), z nichž poslední jmenovaný je vytrvalou, nepříjemně páchnoucí bylinou.³

Bez chebdí je archeofyt, který roste v pahorkatinách a podhůřích (na Šumavě vystupuje až do 1000 m n. m.),⁴ zvláště na dusičnatých půdách. Kvete bílými květy v červnu až červenci. Jeho plody – černé peckovice – bývají mylně sbírány jako plody a květy bezu černého (může dojít k otravě).⁵ Lidově se bez chebdí nazývá také chebz, bejdí, bez zemský, hebd, chobzda, kebdí, zemský bez aj.⁶

Dalším druhem, který se vyskytuje v našem prostředí, ale na rozdíl od předchozího je zde původní, je bez červený (*Sambucus racemosa L.*), někdy nazýván bez hroznatý. Jedná se o listnatý keř vysoký od 1,5 do 4 m. Roste ve střední a východní Evropě na okrajích lesů a na pasekách, na zbořeništích. Vyhledává půdy bohaté na živiny. Kvete od dubna do května žlutozelenými kvítky, plod má červenou barvu. V nížinách se s ním neseťkáváme často, roste zejména na pahorkatinách a jeho výskyt zasahuje až do horského stupně.⁷

1 Zicha (ed.) c1999–2021.

2 Pilát 1953, s. 501–503.

3 Čihař et al. 1988, s. 241.

4 Chrtek 1997, s. 507.

5 Randuška, Háberová, Šomšák 1986, s. 132.

6 Rystonová 1996, s. 23–30.

7 Randuška, Háberová, Šomšák 1986, s. 288.

Semena, kůra a listy jsou mírně jedovaté a v lidovém léčitelství jsou užívány jako pročišťující prostředek. Z plodů se po odstranění semen vaří marmelády, příp. se z nich připravuje čaj a bezový sirup.

Bez černý (*Sambucus nigra* L.) je původní listnatý keř, příp. malý strom, vysoký až 7 m (výjimečně 10 m), je rozšířenějším druhem než bez červený a odlišuje se od něj zejména tím, že má bílou dřev, lidově zvanou bezová duše,⁸ příp. jen duše.⁹ Lidovými názvy bezu černého jsou např. baza, bezinky, bez psí, bez smradlavý,¹⁰ bzí, bzina, habzina, hulák, hular, hural, chebst, chebz, kašička, kozíček, kobzinky, kozičky, psí víno léčivé, psounský bez, pukač, smradinka aj.¹¹ Kromě Evropy se vyskytuje i v Asii – až po Kaspické moře, zavlečen však byl i na východ Severní Ameriky a do jižní Argentiny. V ČR roste spíše v teplejších oblastech, na pasekách, okrajích lesů a podél vodních toků, na vlhkých a dusíkatých půdách, vyskytuje se ve všech výškových stupních kromě subalpínského. Rozšířil se do blízkosti lidských obydlí, a to od nížin až do podhorského stupně.¹² Kvete bíle, zakvétá v červnu a červenci. Plodů je užíváno k barvení látek či dobarvování vína, nebo se zavařují, vyrábějí se z nich likéry. Jsou mírně jedovaté.¹³ Květy mají vysoký obsah vitamínů A a C, obalují se a smaží.¹⁴

Mattioli¹⁵ uvádí, že plody jsou „chuti kyselé jako víno, nelibé“. „Vnitřně požitý bez,“ píše dále, „má velikou moc vyhánějící. Tak pití odvaru bezového kořene ve víně mocně vyhání vodnatelnost. Prostřední kůra je nejsilnější: proto musí se s ní rozšafně zacházeti a opatrně požívat.“ Listy se používaly na ošetření spálenin, na dnu, na zastavení krvácení z nosu a proti bolesti hlavy.

Také Bartoš a Mašíček¹⁶ dokládají určitou opatrnost lidí ve vztahu a přístupu k bezu (zde chebzu). Mezi líšeňskými hospodáři byla známá průpovídka, že „před chebzem má se smeknout“. Podle bájí pod bezovím sídlil ďábel, jinde zas domácí bůžkově.¹⁷

Chebdí se podle Mattioliho používalo při zácpě a k odehnání blech a komárů.¹⁸

8 Randuška, Háberová, Šomšák 1986, s. 132.

9 Čihař et al. 1988, s. 81.

10 Kellnerová (1970, s. 295–315) uvádí ze Štramberska název chebz smradlavý (označení pro bez černý). Přívlástek smradlavý slouží k rozlišení bezu černého a šefíku. Pro šefík se na Štrambersku užívalo názvu turecké chebzy (snad pro naznačení cizosti).

11 Rystonová 1996, s. 23–29.

12 Lhotská, Kropáč 1985, s. 400; Randuška, Háberová, Šomšák 1986, s. 132.

13 Jirásek et al. 1957, s. 270–272.

14 Eisenreich, Handel, Zimmer 1999, s. 92.

15 Mattioli 1924–1928, s. 236, seš. 59–60.

16 Bartoš, Mašíček 1902, s. 7.

17 Vařeka 1994, s. 133.

18 Mattioli 1924–1928, s. 237, seš. 59–60.

Bez a chebdí v dalších slovanských jazycích

Rejzek¹⁹ popisuje bez jako ‚vysoký keř‘, SSČ jako ‚vysoký keř s plody bezinkami.‘ Jedná se o slovo všeslovanské, označující nejen keř *Sambucus*, *Holunder*, ale v některých slovanských jazycích i rostlinu šeřík.²⁰

V ostatních slovanských jazycích nabývá toto slovo (z psl. бѣзь) následujících podob:²¹ r. бузина, ukr. бузина, бузок, b. бѣз, бѣз звычайны, s. a ch. баз, база (HJP uvádí ch. podobu bazga, zova, zovina), sln. bəz, španski bezeg, slk. baza (nářečně však i bez, gbez, chebst, chabzda aj.,²² p. bez, hluž. boz, dluž. bez. Mak. je bez černý (*Sambucus nigra* L.) боз či бозел, kdežto bez chebdí (*Sambucus ebulus* L.) бупжан.²³ Rejzek uvádí, že litevské slovo *bukas* se užívá ve významu ‚buk‘ i ‚bez‘. Plodem bezu, jak uvádí Machek, je bzina, bezinka. V soupisu MJ v této práci figuruje sice název *Bezinky* (v plurálu), je však vykládán²⁴ jako deminutivum od základu *bezina* (kolektivum k bez).

ČJA²⁵ uvádí ve významu ‚bez‘ (někdy se však může jednat o stejné základy slov pro význam ‚šeřík‘, pro odlišení občas označován jako ‚modrý chebz‘²⁶) tyto názvy: bez, beza, bzí, černý bez, chebza, černý chebz, černá chebza, bezinka, bezinky, kozičky, kozičkové chrást, hural, psí bez, černá bzejna, pukač, holunder aj., přičemž označení se základovým slovem bez se užívá spíše v oblasti Čech, na Moravě se používá také označení chebz (a odvozeniny) a ostatní jednoslovné výrazy (jako kozičky, hural apod.). Machek²⁷ vykládá ze stejného základu také slova *chamrad*, *chamradí* ve významu ‚roští, chrastí, bezcenná věc‘.

Jako možný důvod proměnlivosti slova *Machek* i Profous²⁸ uvádějí příčinu tabuovou. Snad šlo o spojení bezu (dřeviny či byliny), místa jeho výskytu s vírou ve ‚zlé síly‘. V některých částech Polska se bez černý a místo jeho růstu spojuje se sídlem ďábla, jedná se o místo Bohem prokleté, a proto se považuje vysekávání bezových kořenů za nebezpečné, jak popisují i Kujawska, Łuczaj a Typek:²⁹ „*Its*

19 Rejzek 2012, s. 77.

20 Machek 2010, s. 52. Snad kvůli podobnosti lat květů šeříku a bezu (Machek 1941, s. 206). Rostlina bez je pak občas naopak nazývána kalinou (Machek 1927, s. 121).

21 Machek 2010 s. 52; Rejzek 2012, s. 77; Vasmer c2013.

22 Štolc 1968, s. 51.

23 DRMJ.

24 MJČ.

25 ČJA 2, s. 285–286.

26 Např. v hanácké písni *Stréček v nebi*: „A za nádvratím se směje / jabloň, chebz a dorancleje“ a v písni *Zidka*: „Kvel o mně modré chebz a / modřěšich, ach, oči stesk“ (Příkryl 1936, s. 125 a 203). Zde je patrná dichotomie chebz (bez) a modrý chebz (šeřík). Jinde (např. v *Líšni*) existovala dichotomie chebz (bez) a chebzíček (šeřík) (Bartoš 1902, s. 7).

27 Machek 1941, s. 204–208.

28 MJČ.

29 Kujawska, Łuczaj, Typek 2015.

5 Hesla

berries used to be edible, but since Judas hanged himself it is considered as cursed by God and is harmful. Its cutting may cause illness, death, or insanity.“ Bez a zejména bezové proutky bývaly také spojovány s čarodějnictvím. Hatfield³⁰ uvádí, že mezi obyvateli Británie se věřilo, že bezové proutky napomáhají proti čarodějným silám, takže nebylo žádoucí bezový keř pokácet. Naproti tomu v Irsku byli lidé přesvědčeni, že právě na bezových prutech čarodějnice létají.³¹

Výrazem chebdí se podle Machka³² označuje *Sambucus ebulus* (bez chebdí), stč. tvary chbedie, chvedie, chevdie, slk. baza chabzdová, p. chebd, s. a ch. apta, hàbat, sln. hebed. Podle Vasmera³³ je slovo řeckého původu, uvažuje se i o předindoevropském substrátu. SSJČ definuje chebdí jako „ostře páchnoucí bylinu s drobnými bílými květy, rostoucí jako rumištní plevel; bez chebdí“.

Tabulka 3: Bez v MJ
Soupis sídelních jmen (bez):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Bezno	městys 9 km jz. od Ml. Boleslavě	Č	1088?	50.36728, 14.79562
Bzí ³⁴	ves 5 km jz. od Blovic	Č	1115	49.5462, 13.48924
Bezník	ves 8,5 km sev. od Hořic	Č	1267	50.44676, 15.64553
Bžany, Webeschan	ves 6 km jv. od Teplic-Šanova	Č	1303	50.58905, 13.87952
Bzí	ves 3 km sz. od Žel. Brodu	Č	1346	50.65871, 15.22516
Bzí	ves 9 km jv. od Týna n. Vlt.	Č	1379	49.18207, 14.54031
Bzová	ves (m. o. Běleč) 3 km sv. od Ml. Vožice	Č	1384	49.55621, 14.84058
Bzová	ves u Točníka 7 km sz. od Hořovic	Č	1390	49.898, 13.86176

30 Hatfield 2004, s. 373.

31 Spohn 2015, s. 157.

32 Machek 2010, s. 197.

33 Vasmer c2013.

34 Nacházelo se zde sídliště z období 3100–2800 let př. n. l. Sídliště chamské kultury byla často vyvýšená (Kuna et al. 2014, s. 73–75), rovněž obec Bzí je lokalizována ve vyvýšené poloze – 525,4 m n. m. (na rozdíl od ostatních ‚bezových‘ obcí).

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Bezno ³⁵	někdejší ves u Netřebic sv. od Nymburku	Č	1535	50.2131, 15.14279
Bezinky	myslivna u Kozína a St. Sedla 7,5 km sev. od Bechyně	Č	1842	49.3598, 14.45823
Bzenec	město 8 km západně od Uh. Ostrohu	MS	1231	48.97336, 17.26685
Bzová	ves 4 km jjv. od Bojkovic	MS	1397	49.00209, 17.83609
Bzinek	zanikl u Lísek (Zdounecko)	MS	1521	49.16898, 17.21095

Tabulka 4: Chebdí, chebz v MJ
Soupis sídelních jmen (chebdí, chebz)³⁶

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Chedrbí ³⁷	ves pod lesem mezi Krchleby a Třebonínem (u Krchleb je samota „U Chedrbí“) 5,5 km jz. od Čáslavě	Č	1595	49.8752, 15.33178
Chebzí ³⁸	osada obce Písečné (Jesenicko)	MS	1805	50.250480, 17.266364

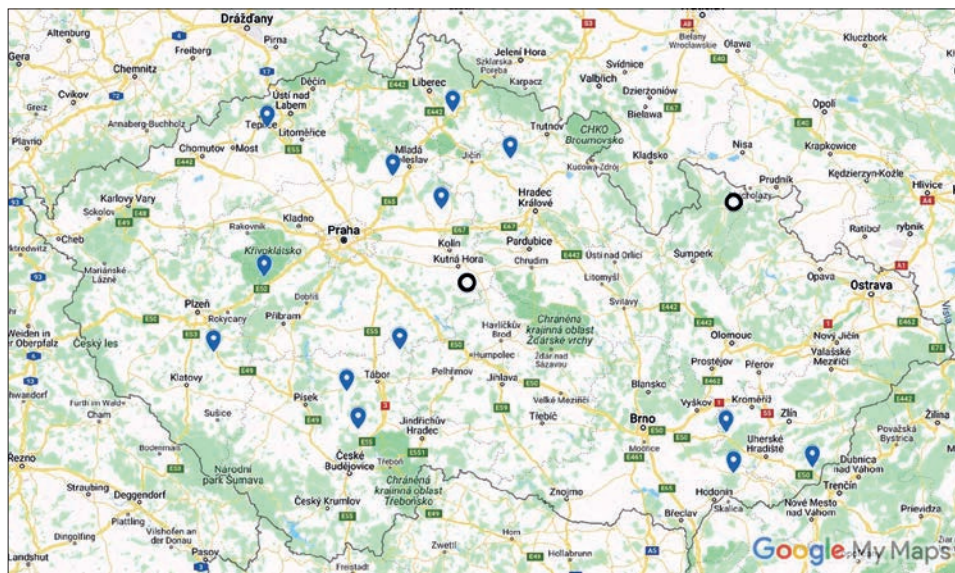
35 Ozn. Netřebice. Ves Bezno zanikla za třicetileté války (OTTO 3, s. 930).

36 Toto zařazení je sporné, viz níže.

37 Pravděpodobnější je snad význam ‚plevel, roští‘. Viz níže.

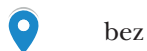
38 MJ Chebzí z apelativa chebz s významem ‚bez‘.

Lokalizace obcí (bez a chebdí):

Obrazek 1: Bez a chebdí v MJ³⁹

Legenda:

Místní jména jsou často odvozena od adjektiva bezný (MJ Bezník) a bezový (MJ Bezno), bezová (MJ Bezová), které bylo doplněno nějakým substantivem (dle tvaru MJ lze usoudit, zda se jednalo o maskulinum, např. bezový dvůr, či femininum, např. bezová stráž), jehož se později přestalo užívat. Občas dochází ke změně rodu, jako v případě MJ Bzová s první zmínkou z roku 1397: ‚villam dictam Bzowe‘: bzové ‚místo porostlé bezem‘. Ze staročeského kolektiva bzie ‚bzí, bezoví‘ pak pocházejí MJ Bzí. V případě MJ Bzí, které označuje ves u Blovic, je v prvním dokladu z roku 1115 zapsán tvar Bzini. Také zde se podle Profouse⁴⁰ jedná o kolektivum (Profous připomíná vedlejší bezový háj), mohlo se však jednat i o adjektivum bzí.⁴¹

Ze jména obyvatel, kteří v bzí/bezoví žili, je utvořeno MJ Bžany.

39 Výřez z mapy Bez a chebdí, vytvořené na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupné z adresy: <https://drive.google.com/open?id=1-DovpXBNhBx-ANJzU8dCckEONWduWfmp&usp=sharing>.

40 MJČ.

41 MJČ – Dodatky.

Za připomínku stojí MJ Březová, o němž bylo psáno v podkapitole 2.3.⁴² Jedná se o ‚ves 3 km jz. od Č. Dubu‘, první doklad (1547) zní ‚k (...) brzezowy‘. Lidově se této vsi podle zprávy Hujera (MJČ) říkalo Bzovej, další a odvozené tvary jsou pak: na Bzovym, ze Bzovýho, bzovskej, Bzováci. I v jednotlivých dokladech však čteme skoro výhradně označení se základem ‚bez‘. Profous píše, že tato ves měla ve všech dobách jméno dvojité.⁴³ MJ Březová se jeví jako označení starší. Na žádost obyvatel nese obec od roku 1902 úředně jméno Březová.

Mírně se v soupisu vymyká MJ Chedrbí, které podle Profouse⁴⁴ vzniklo přemyslem z chebdí > chedbí a pak analogií na Chedrbí. Původní apelativum, odvozené z tvaru chabda, chabdie, chabzd(a), chebdí atd., s významem ‚smotlacha, plevel‘ je dochováno ve tvaru chadraba na Moravě (v SSJČ ve významu ‚dareba, darebák‘). MJ Chedrbí tak snad povstalo z původního *Chebdí. ČJA slovo chebdí s významem ‚bez‘ pro oblast výskytu této obce neuvádí.⁴⁵

MJ Chebzí, označující osadu obce Písečné na Jesenicku, která byla nejprve pojmenována Holunder, pak vychází ze základu bez, potažmo z kolektiva bzoví. Ve východomoravských nářečích bývá bez černý nazýván chebz. MJ Holunder pak pochází z německého apelativa Holunder, případně též z nářeční podoby holunder.⁴⁶

Je tak možné, že ani jedno z nalezených oikonym nebylo motivováno názvem bezu chebdí (*Sambucus ebulus* L.), resp. místem jeho porostu. Výskyt bezu chebdí nebyl asi příliš žádoucí, tato bylina byla pokládána za plevel, její jedovaté plody byly někdy mylně sbírány namísto plodů bezu černého.

Na Moravě existuje několik anoikonym, která jsou motivována apelativem bez, podle SPJMS: Bezová, Bezušky, Bizovka, Bozinka, Bzenec, Bzinek, Bzoví, Bzovice, Bzovíky, Bzovka/Bzůvka.

Šmilauer⁴⁷ uvádí k psl. бѣзь následující toponyma:⁴⁸ bulh. БѢЗОВЕЦ (37 km j. od města Ruse, dříve č. Rušćuk), mak. Бозон, v bývalé Jugoslávii Bazinec, sln. Bazga (nenalezeno, ale existuje Bezina, Bezgovice, Bezovice, Bezuljak, v Itálii pak Basovizza), slc. Bzovík (ves s tímto jménem leží 14,5 km sz. od centra Trenčína; jiná pak 19 km jv. od Banské Štiavnice), hluž. Bozankecy (Basankwitz; asi 4 km vsv. od centra Budyšína), dluž. Bezki (také Beesgen; asi 35 km sv. od Chotěbuze, dnes

42 MJ Březová zařazeno k heslu 5.3 Bříza.

43 MJČ.

44 MJČ.

45 Bez chebdí byl podle Machka (1941, s. 206) považován za obtížný bezcenný lesní plevel, který „snadno ohrožoval (spolu s ostružinami) pracné lazy (...), a že se tedy chebdí stalo hlavním zástupcem všelikého lesního ‚chamradí‘.“ Je tedy otázkou, zda je toto MJ motivováno apel. chebdí s významem ‚bez chebdí‘, nebo s významem ‚plevel, chamradí, chrastí‘.

46 ČJA 2, s. 285–286.

47 Šmilauer 1970, s. 44–45.

48 Může se jednat o oikonyma i anoikonyma, mohou být odvozena i od OJ.

je připojena ke vsi Plešno), pol. Bzowo (cca 64 km sv. od Bydhoště), ukr. Бузобий Байрак, r. Бузиновка (nachází se cca 50 km jz. od Volgogradu). V Severní Makedonii podle Ivanovy⁴⁹ lze nalézt toponymum Бас, ves 12,1 km jihovýchodně od města Kriva Palanka. Podle tohoto určení polohy nebylo možné danou obec nalézt, ale vzhledem k tomu, že Ivanova většinou neudává přesné vzdálenosti, mohlo by se jednat o místo zvané Б'с, asi 5,5 km vzdušnou čarou jz. od města Kriva Palanka.⁵⁰ Taktéž hláskově by tato podoba odpovídala – místo se nachází 10 km od bulharských hranic, kde se na místě jeru ve výslovnosti objevuje tzv. temný vokál.⁵¹

Ivanova uvádí také toponymum Бозовце, které označuje ves 16,8 km záp. od města Tetovo (vzdušnou čarou 12,5 km szs. od Tetova), s významem ‚obyvatelé Bozova‘ (píše, že MJ Бозово je z adj. od apelativa боз ‚bez‘, ale toto MJ se ve slovníku nevyskytuje).⁵²

Toponymy (anoikonymy) se základem baz- (бъз-) v jihoslovanském prostoru se zabývala Nikić, našla 23 toponym (např. Базовик, Бзовик, Бзенице, Базова, Обзова, Базовица, Горње Базје, Зовик atd.).⁵³ Na základě lokalizování těchto míst zjistila, že všechna místa jsou položena výhradně v horských oblastech, kde také, podle ní, bez černý roste.

49 Ivanova 2014, s. 38 a 63.

50 V závorce udávám měření, které jsem provedla na mapách na portále Mapy.cz (Seznam.cz c1996–2021) (spojením dvou daných míst a odečtením vzdálenosti), protože údaje, které uvádí Ivanova, jsou zavádějící (jedná se o délku pozemní trasy mezi zmíněnými obcemi, ovšem ne zcela přesně změřenu).

51 O tzv. temném vokálu v makedonštině Dufková 2015.

52 Mapa přístupná na portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>): <https://drive.google.com/open?id=1oHuIAyGzxpJITyO5VIVjdwXO3dOpLE1t&usp=sharing>.

53 Nikić 2015, s. 363–379.

5.2 Borovice, sosna, chvoj a kleč

Borovice

Pinus L.

Říše Plantae – rostliny, oddělení Pinophyta – nahosemenné, třída Pinopsida – jehličnany, řád Pinales – borovicotvaré, čeleď Pinaceae – borovicovité, podčeleď Pinoideae – borovicové¹

Rod borovice (*Pinus* L.) patří do čeledi borovicovité (*Pinaceae* Lindl.) a označuje světlomilné stálezelené stromy či keře, které se vyskytují na velice rozsáhlém území. Najdeme je v oblasti celé severní polokoule, a to až po tropy. Takové rozšíření je umožněno skutečností, že borovice jsou stromy nenáročné na půdu (rostou na půdách suchých i vlhkých) i na klimatické podmínky a nevyžadují specifickou nadmořskou výšku. Na půdách bohatších na živiny bývají vytlačovány.² Některé druhy borovic se vyskytují také na zvláštních půdních podkladech – na hadcích či vápencových skalách v krasových oblastech, u nás se následkem vysazování vyskytují také v oblastech pískovcových skalních měst.³

Borovicovité (*Pinaceae* Lindl.), kam řadíme nejen borovici (*Pinus* Linnaeus), ale i smrk (*Picea* A. Dietr.), jedli (*Abies* Miller), modřín (*Larix* Mill.) a cedr (*Cedrus* Trew.), můžeme považovat za ‚nejúspěšnější rostliny na světě‘. Jsou to rostliny, které jen s minimálními vývojovými změnami přežily až do současnosti.⁴

Dnes existuje přes 110 druhů borovic. Ve střední Evropě se jedná o následující druhy: ze Středomoří je to borovice přímořská, dříve borovice hvězdovitá (*Pinus pinaster* Aiton), borovice pinie (*Pinus pinea* L.),⁵ borovice černá (*Pinus nigra* J. F. Arnold), borovice halepská (*Pinus halepensis* Mill.), především na Balkáně pak rostou borovice Heldreichova (*Pinus heldreichii* Christ) a borovice rumelská (*Pinus peuce* Griseb.). V Alpách a Karpatech, na horní hranici lesa a v oblastech kosodřeviny,⁶ nalezneme vysokého věku se dožívající borovici limbu (*Pinus cembra* L.), v Alpách, Pyrenejích a na západních hranicích ČR se setkáme s borovicí pyrenejskou (*Pinus uncinata* Ramond ex DC.), původně z Afghánistánu a Nepálu pochází borovice himálajská (*Pinus wallichiana* A. B. Jackson), z východu Severní

1 Zicha (ed.) c1999–2021.

2 Lhotská, Kropáč 1985, s. 42.

3 Hadincová et al. 2008, s. 108.

4 Went et al. 1979, s. 15.

5 Její semena jsou chutná, využívalo se jich ve starořímských legiích, používala jako zásobárna energie (Spohn 2015, s. 40).

6 Randuška, Háberová, Šomšák 1986, s. 596.

Ameriky pak borovice vejmutovka, dříve borovice hedvábná (*Pinus strobus* L.), která u nás bývá hojně vysazována v parcích a lesích.⁷

Původní borovicí na našem území je borovice lesní zvaná sosna (*Pinus sylvestris* L.), původně rozšířena v nížinách na písčitých půdách, vřesovištích, rašeliništích a skalách,⁸ na slabě zásaditých kyprých půdách, ale také na jílových či vápenitých půdách, na živiny chudých půdách. Jde o univerzální druh, její porosty lze nalézt od Laponska po Španělsko, na východ až po Sibiř. Vystupuje až do výšky 1300 m n. m. Využívá se zejména pro výrobu prachů a na stavbu lodí, příp. je jejího dřeva využito jako paliva. Z její pryskyřice se získává terpentýn pro výrobu barev, kalafuny ap.⁹

Neofytem je u nás borovice černá (*Pinus nigra* J. F. Arnold), vždyzelený strom vysoký 20–40 m. Roste zejména na suchých stanovištích ve vápencových pohořích střední a jižní Evropy, kde je i její původní domov.¹⁰ Lze ji nalézt na Balkáně, některé poddruhy také ve Francii a ve Španělsku. Dřevo se využívá především jako stavební materiál a k výrobě celulózy.¹¹

Kromě těchto dvou jsou v naší krajině často vysazovány i borovice zmíněné výše, zejména jako okrasné stromy do parků. Některé z nich, jako např. borovice pinie, nejsou však schopny v chladnějším prostředí prosperovat.

Z keřovitých odrůd se můžeme v českých zemích setkat s původní borovicí kleč (*Pinus mugo* Turra),¹² světlomilnou dřevinou rostoucí na různých geologických podložích, v nejvyšších polohách českých hor nad hranicí lesa,¹³ např. na Šumavě, v Jizerských horách a Krkonoších,¹⁴ v Alpách dokonce vystupuje až do nadmořské výšky 2400 m,¹⁵ a v arboretech s borovicí zakrslou (*Pinus pumila* (Pall.) Regel).¹⁶

Borovice dosahují pozoruhodného stáří. Borovice osinaté (*Pinus aristata* Engelm.) z Kalifornie můžeme zařadit mezi nejstarší žijící stromy na světě, u některých z nich bylo zjištěno stáří kolem 4700 let.¹⁷ Borovice dlouhověká (*Pinus longaeva* D. K. Bailey), která se nachází v horském pásmu White Mountains v Kalifornii, je pravděpodobně nejstarší borovicí vůbec, v roce 2012 bylo její stáří určeno na 5060 let.¹⁸

7 Aas, Riedmiller 1994, s. 64.

8 Čihař et al. 1988, s. 235.

9 Kremer 1995, s. 54.

10 Čihař et al. 1988, s. 76.

11 Kremer 1995, s. 54.

12 Randuška, Háberová, Šomšák 1986, s. 252.

13 Čihař et al. 1988, s. 292.

14 Čihař, Kovanda 1983, s. 50.

15 Aas, Riedmiller 1994, s. 52.

16 Kohutka et al. 2008, s. 204.

17 Kremer 1995, s. 42.

18 Podle článku *Pinus longaeva* na portálu The Gymnosperm Database (Earle c2021).

Borovice, bor, chvoj, sosna a kleč v dalších slovanských jazycích

Slovo borovice odvozujeme od slova bor, které podle SSČ nese význam ‚borový les‘. Bor je všeslovanské slovo, p. bór ‚jehličnatý les‘, slk. bor, bôr, r. bor ‚jehličnatý, borovicový les‘, ukr. бiр ‚les vůbec jehličnatý, ale zvláště sosnový‘, s. a ch. bôr¹⁹ ‚borovice‘, sln. bor, b. bor; psl. *borъ znamenalo ‚močál, rašeliniště‘ (pol., slk.). Na rašeliništích a vřesovištích pak rostou druhy, jejichž slovanské názvy se odvozují od základu ‚bor‘, např. *Vaccinium myrtillus* L. (borůvka, borovnice) a *Vaccinium vitis-idaea* L. (brusinka, sln. borovnica i barovnica), také však slovo odvozené od bor- označuje jalovčí (slc. borovec, borôvka, borievka), kleč a sosnový les. Příbuzné je pak bara ‚bažina‘. Slovo bor se často vyskytuje jako součást MJ.²⁰ U Gebauera²¹ najdeme výraz borovnicě pro ‚borový les, Kieferwald‘.

Borovice lesní se označuje podle Rystonové²² těmito lidovými názvy: matka moudrosti, německý terpentýn, ohnivý strom, skotská sosna, strom světla aj.

Lze tak jen těžko rozlišit, u kterých MJ se jedná opravdu o borovici (rod *Pinus*) a u kterých se jedná o jehličnatý les obecně. Do soupisu zahrnuji všechny případy, kdy je byť jen možné, že se jedná o motivaci ‚borovice, borový les‘.²³

ČJA²⁴ uvádí nářeční názvy: borovice, borovka, borka, borek, avšak také sosna, sosna a chvoj, chvúj, chvúje, chvojka, chvojina.²⁵

Podle SSČ je sosna jiným výrazem pro borovici (bez specifikace), SSJČ uvádí, že se jedná o výraz knižní. Výraz sosna lze tak považovat za příznakové synonymum k výrazu borovice. Machek²⁶ píše, že slova sosna se užívá spíše v odborném názvosloví. V jsl. materiálu slovo sosna chybí.²⁷

Definice výrazu chvoj je o něco složitější. SSČ uvádí význam ‚ulámané větve jehličnatých stromů: smrková chvoj; jedlové chvojí‘, jednalo by se o význam, na nějž se v této práci neohlížím (les, chrastí, trní, dřevo, břídlíce aj., viz kapitolu 4). Avšak druhý význam tohoto lexému v SSJČ je (s příznaky zastaralý a nářeční) ‚borovice; jehličnatý porost, les (zprav. borový)‘, stejně jako vidíme u dokladů z ČJA. V hluž. se dřevina ‚borovice‘ označuje podobným slovem: chójna.²⁸ ESSČ definuje toto

19 Jedním z významů slova bór je v chorvatštině ‚vánoční strom‘, tedy jělka (HJP).

20 Machek 2010, s. 60–61; Rejzek 2012; s. 86, Holub, Lyer 1978, s. 102 a Vasmer c2013.

21 GbSlov.

22 Rystonová 2007, s. 61.

23 O problematice definice viz též Tolstoj (2012, s. 13–14 a s. 22–44).

24 ČJA 2, s. 182–183.

25 Jak uvidíme níže, se základem chvoj- s významem ‚borovice‘ v českých zemích pravděpodobně neexistuje ani jedno oikonymum.

26 Machek 2010, s. 567.

27 Rejzek 2012, s. 591.

28 Soblex.

5 Hesla

slovo jako ‚jehličnatý strom, borovice ap.‘, Gebauer²⁹ pak jako ‚větvoví stromů jehličnatých, také rostlina, strom toho jména‘. Níže uvádím, že od tohoto základu s významem ‚borovice‘ na našem území neexistuje pravděpodobně žádné MJ.

K tomuto heslu jsem zařadila rovněž MJ se základem kleč-. Podle SSJČ je kleč ‚druh borovice rostoucí ve vyšších horských polohách jako keř s poléhavými, houževnatými větvemi; kosodřevina; borovice kleč (bot.); dřevo z kosodřeviny‘, ESSČ definuje kleč jako ‚zahnutý kus dřeva, nebo strom či keř se zprohýbanými, pokroucenými větvemi (např. borovice kleč)‘. Výchozí význam je tedy ‚křivé dřevo‘.³⁰ Sln. klék označuje dřevinu ‚túji‘, podle HJP se v ch. slovem klěk (hovorově klěka) označuje dřevina *Juniperus communis* (jalovec obecný), ale též *Pinus mughus* (borovice kleč bažinná, příp. pravá).

Zpracování MJ odkazujících k borovici (*Pinus L.*) je tak problematické ze dvou hledisek: problém zařazení MJ se základem slova bor- a problém s významem výrazu chvoj, chvojí, jak jsem uvedla výše. Do soupisu zařazuji rovněž MJ s jinojazyčnými ekvivalenty ke slovům bor a borovice.

Tabulka 5: Bor a borovice v MJ

Soupis sídelních jmen (borovice, bor):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Borovany, Turban ³¹	ves 12,5 km vsv. od Přimdy	Č	1115	49.693624, 12.851998	
Borovany ³²	městys 6 km sev. od Trhových Svin	Č	1186	48.899565, 14.642665	
Bor ³³	někdejší ves v okolí Plas (s. o. Kralovice)	Č	1192–3	49.940817, 13.354771	
Borovany ³⁴	ves 8 km sz. od Bechyně	Č	1219	49.34299, 14.39246	
Borek ³⁵	les a někdejší ves v okolí Želiva, dnes snad mlýn Borek pod lesem Borkem záp. od Onšova a Martinic, 11 km jjz. od D. Kralovic	Č	1233	49.529777, 15.221526	

29 GbSlov.

30 Rejzek 2012, s. 274.

31 Německé jméno Turban vzniklo podle Profouse (MJČ) ‚podivnou disimilací příbuzných hlásek b a v.‘ MJ Borovany pak znamená ‚ves lidí bydlících v Borové‘.

32 Podle Profouse (MJČ) MJ Borovany označuje ‚ves lidí bydlících v Borové‘.

33 Ozn. kopec Bor.

34 Podle Profouse (MJČ) MJ Borovany označuje ‚ves lidí bydlících v Borové‘.

35 Ozn. Želiv. MJ Borek vzniklo z PJ, které označovalo místo ‚v borovém lesíku, příp. v lesíku‘.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Borek ³⁶	ves mezi lesy 1,5 km jjv. od Jílového	Č	kol. 1227	49.879136, 14.504858	
Malý Bor ³⁷	ves 4 km szs. od Horažďovic	Č	1243	49.330388, 13.652361	
Bor, ³⁸ Haid ³⁹	ves 7 km vsv. od Vildštejna	Č	1260	50.169511, 12.359971	
Bor ⁴⁰	město 8 km sv. od Přimdy	Č	1263	49.711722, 12.775260	
Záboří, Zaboř	ves 15 km záp. od Čes. Budějovic	Č	1263	48.990020, 14.267252	
Borek ⁴¹	ves mezi lesnatými vrchy 8 km ssv. od Hořic	Č	1267	50.438766, 15.654326	
Horní Dvořiště, Ober-Haid ⁴²	ves 7 km vých. od Vyš. Brodu	Č	1278	48.603556, 14.404846	
Dolní Dvořiště, Unter-Haid ⁴³	městys 9,5 km jjz. od Kaplice	Č	1279	48.655758, 14.452876	
Záborná	ves 2 km vých. od Polné	Č	1282	49.486828, 15.756548	
Velký Bor ⁴⁴	ves 5 km sev. od Horažďovic	Č	1283	49.365084, 13.700070	
Borová ⁴⁵	městys 7,5 km ssv. od Příbyslavě	Č	1289	49.636289, 15.780910	
Borovsko ⁴⁶	ves 4 km sz. od Dol. Kralovic	Č	1289	49.696705, 15.113580	
Podboří	ves pod lesy 13 km sev. od Bechyně	Č	1291	49.409771, 14.465846	

36 MJ Borek vzniklo z PJ, které označovalo místo ‚v borovém lesíku, příp. v lesíku‘.

37 První zmínka ‚de Bor‘, ale už v roce 1356 se vyskytuje zmínka ‚de minori Bor‘. Ve vzdálenosti 5 km leží Velký Bor. MJ Bor – obce založeny u boru, ‚borového lesa či lesa vůbec‘, nebo na jeho místě.

38 Ozn. hrad Vildštejn.

39 Zmínky o této vsi akcentují německý název: Heyde, Haide, Haid.

40 První zmínka německá: Hayda.

41 MJ Borek vzniklo z PJ, které označovalo místo ‚v borovém lesíku, příp. v lesíku‘.

42 První zmínka zní ‚in Merica‘, druhá zmínka pak ‚Philipps-Haid‘, oboje s významem ‚bor‘.

43 Totéž, co je u poznámky výše.

44 MJ Bor – obce založeny u boru, ‚borového lesa či lesa vůbec‘, nebo na jeho místě. ‚Velký‘ pro rozlišení od jiné obce.

45 Dnes Havlíčkova Borová.

46 Substantivizované adjektivum borovský – odkazuje na jiná MJ Borová, Borovy, Borovany aj. Sufix -sko sloužil k označení zpustlých obcí, někdy znovu osídlených.

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Borek ⁴⁷	někdejší ves mezi Vysokým Mýtem a Nořinem, kde je les Bor	Č	1292	49.966615, 16.200410	
Záboří ⁴⁸	ves 6,5 km jz. od Blatné	Č	1298	49.378895, 13.826181	
Sv. Mikuláš, Bor ⁴⁹	ves s kostelem sv. Mikuláše 7 km sv. od Kutné Hory	Č	1307	49.991077, 15.350125	1374
Borovice ⁵⁰	ves 4 km sev. od Horšovského Týna	Č	1312	49.567352, 12.942448	
Velký ⁵¹ Bor ⁵²	ves mezi lesy 5 km sz. od Netolic	Č	1315	49.075218, 14.133822	
Horní Borek ⁵³	ves 13,5 km zsz. od Ml. Vožice a 2 km záp. od Miličina	Č	1318	49.573408, 14.632745	
Jirkov, Borek, Görkau	okresní město v sz. Čechách	Č	1321	50.50052, 13.44878	
Záborná Lhota ⁵⁴	ves mezi lesy 11 km v. (jv.) od Dobříše	Č	1335	49.768835, 14.324336	1602
Záboří ⁵⁵	ves 5,5 km jv. od Mělníka	Č	1338	50.309034, 14.523758	
Záboří nad Labem	ves 9 km ssv. od Kutné Hory	Č	1338	50.025350, 15.349874	
Borohrádek ⁵⁶	městys zjz. od Kostelce n. Orl.	Č	1342	50.097766, 16.093094	1414

47 Ozn. les Bor. MJ Borek vzniklo z PJ, které označovalo místo ‚v borovém lesíku, příp. v lesíku‘.

48 Ves pravděpodobně pojmenována podle své polohy ‚za vsí Bor‘. V blízkosti se nacházejí Malý a Velký Bor.

49 Ves se nazývala buď Bor (podle boru), nebo Lhota (podle nového založení), nebo Sv. Mikuláš (podle zasvěcení kostela). Profous (MJČ) uvádí doklad z roku 1307: ‚pleb. de s. Nicolao‘, roku 1374 pak zmínku ‚in Bora alias in Lhota‘. MJ Bor – obce založeny u boru ‚borového lesa či lesa vůbec‘ nebo na jeho místě.

50 Vsi nazvané Borovice vznikly dle Profouse (MJČ) u nějaké důležité borovice (stromu). Pokud se jméno používalo v plurálu, jednalo se však odvození od OJ Bor (‚ves lidí Borových‘).

51 Přívlástek velký je obci dán v 18. stol. – pro rozlišení od sousedního Malého Boru.

52 MJ Bor – obce založeny u boru ‚borového lesa či lesa vůbec‘ nebo na jeho místě.

53 MJ Borek vzniklo z PJ, které označovalo místo ‚v borovém lesíku, příp. v lesíku‘.

54 Přívlásky borní, záborní a záborná se vztahují k apellativu bor, tedy borový les či les vůbec. Lhota byla umístěna z některého pohledu snad ‚za borem‘. Takový přívlástek až v dokladech od r. 1602.

55 Ves pravděpodobně pojmenována podle polohy za vsí Borem (v blízkosti je ves Bor).

56 V první zmínce čteme ‚oppido Hradek‘, ve zmínce z roku 1414 pak již ‚de Hradek alias de Bor‘, později ‚de Hradek in Bor‘, v roce 1480 již ‚in Borhradku‘. MJ Bor původně označoval městečko – pojmenováno podle okolních lesů.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Borová ⁵⁷	ves 7 km zsz. od Poličky	Č	1349	49.741645, 16.162080	
Borek ⁵⁸	ves 9 km jjz. od Berouna	Č	1352-99	49.886706, 14.045232	
Borovnice	ves 10 km zjz. od Dol. Kralovic	Č	1352	49.648857, 15.019222	
Lašitov, ⁵⁹ Bor i Borek ⁶⁰	někdejší ves u Janova (m. o. Úherce) sev. od Stoda	Č	1352	49.7059686, 13.3267014	1367
Nová Lhota (Bor) ⁶¹	ves 7 km jz. od Čáslavě	Č	1352	49.887498, 15.300955	
Podbořánky	ves mezi lesy 5 km na jih od Jesenice	Č	1352	50.052059, 13.449710	
Ročov (Bor) ⁶²	m. obec – Dolní Ročov, t. Klášter, městys Horní Ročov	Č	1352	50.253276, 13.774460	
Borečnice ⁶³	ves 5 km sev. od Písku	Č	1354	49.360670, 14.138862	
Borová Lhota ⁶⁴	někdejší ves v okolí Brocna sv. od Štětí	Č	1357	50.476527, 14.443628	
Borová ⁶⁵ Lhota ⁶⁶	víska (m. o. Pyšely) 14 km vjv. od Jílového	Č	1358	49.856702, 14.678078	1543
Borovy ⁶⁷	ves nad řekou Úhlavou 5 km jjz. od Přeštic	Č	1358	49.5251, 13.30234	
Borek, ⁶⁸ Worka	ves 4 km jjz. od Žlutic	Č	1360	50.054887, 13.143819	

57 Rozkládá se po obou březích potoka, který měl jméno Borovnice.

58 MJ Borek vzniklo z PJ, které označovalo místo ‚v borovém lesíku, příp. v lesíku‘.

59 Ozn. ulice Lašitov.

60 Poprvé je název Bor zmíněn v roce 1367, název Borek pak v roce 1455.

61 Ves nesla ve 14. století jméno Bor, ve zmínce z roku 1374 čteme ‚in Bora alias in Lhota‘, nověji se vyskytuje jen MJ Lhota.

62 V roce 1352 čteme zmínku o pomístním jménu ‚les Bor‘, zároveň však ‚les nebo háj v Boru‘. MJ Bor se pak vztahovalo zejména k obci Horní Ročov.

63 Substantivizované adjektivum borečná/Borečná.

64 Ozn. Brocno.

65 Přívlastek borová se střídá s přívlastkem březná, ve zmínce z roku 1543 tak čteme ‚we Lhotce Borowe‘, ve zmínce z roku 1550 pak ‚v Březné Lhotě‘. Profous (MJČ) píše, že březové lesy v okolí byly nahrazeny borovými, proto byla i tato Lhota přejmenována.

66 Dříve se však nazývala Březná.

67 Profous (MJČ) sice uvádí původně Borov ‚Borův, Borův dvůr‘, ale v Dodatcích k MJČ je psáno, že je možné odvození od adjektiva borový.

68 MJ Borek vzniklo z PJ, které označovalo místo ‚v borovém lesíku, příp. v lesíku‘.

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Bor, Haid ⁶⁹	ves sv. od Karlových Varů	Č	1369-99	50.265464, 12.936075	
Borek ⁷⁰	víska mezi lesy 10 km ssv. od Soběslavě	Č	1369	49.346099, 14.760028	
Podbořany	město v záp. Čechách	Č	1369	50.230793, 13.411787	
Borek, Wurken	ves 8,5 km jv. od Přimdy	Č	1379	49.636429, 12.777560	
Dolní Borek	ves 10 km sz. od Ml. Vožice a 3 km sv. od Miličina	Č	1379	49.586344, 14.696277	
Nebílovský Borek ⁷¹	dnes dvojitá ves 10,5 km sz. od Blovic	Č	1379	49.652061, 13.437729	
Štěnovický Borek ⁷²	dnes dvojitá ves 10,5 km sz. od Blovic	Č	1379	49.649506, 13.426742	
Borovice ⁷³	ves u Chýnova vých. od Tábora	Č	1379	49.408509, 14.783067	
Borovno ⁷⁴	ves 12 km vsv. od Blovic	Č	1379	49.622123, 13.690686	
Bory	poloha a rybník, při nichž leží samota Na Bořích u m. o. Mříče 10 km ssv. od Českého Krumlova	Č	1379	48.899949, 14.337966	
Borovnice, Groß Borowitz ⁷⁵	ves podle potoka 7 km vsv. od N. Paky	Č	1382	50.508577, 15.617202	
Bor ⁷⁶	ves (m. o. Milý) 10 km ssz. od N. Strašecí	Č	1361	50.24058, 13.86452	
Bor ⁷⁷	ves 9 km jz. od Pelhřimova	Č	1510	49.380001, 15.127123	

69 První doklad zní ‚Radunsfurt cum Merica‘, novější zmínky hovoří o vsi Hayde, příp. Haidt či Haydt. ESSČ: Za lat. merica doloženo též chvojě, vřesovíe, jalové dřívíe, neužitečná bylina.

70 Při pročítání jednotlivých zmínek o obci je patrný vývoj, který můžeme sledovat i u některých jiných obcí s deminutivním názvem, tedy Bor > Borek (pro nepatrnost či pro odlišení od vsi v okolí).

71 První zmínka Borek villa, ves rozdělena r. 1654 (MJČ – Dodatky). V MJČ pod heslem Borek.

72 První zmínka Borek villa, ves rozdělena r. 1654 (MJČ – Dodatky). V MJČ pod heslem Borek.

73 Ozn. les Bory, více na stránkách Nová Ves u Chýnova [2016].

74 Původně adjektivum borovná, substantivizací pak vzniklo MJ. Je možné, že se jednalo nejprve o název potoka. (Touto vsí potok teče.)

75 MJ Borovnice vzniklo substantivizací adjektiva borovná (častý název lesů a potoků, které tekly borovým lesem). Pokračováním této vsi je Borovnička, Klein Borowitz.

76 MJ Bor – obce založeny u boru ‚borového lesa či lesa vůbec‘ nebo na jeho místě.

77 MJ Bor – obce založeny u boru ‚borového lesa či lesa vůbec‘ nebo na jeho místě.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Borovnice ⁷⁸	ves (m. o. Nová Ves) 7 km jiv. od Českých Budějovic	Č	1383	48.912172, 14.519286	
Borovné nebo Borovný ⁷⁹	někdejší ves podle Vlašimě	Č	1389	49.706102, 14.898230	
Borek	ves pod lesy 2 km sv. od Rokycan	Č	1390	49.750953, 13.622122	
Borek ⁸⁰	někdejší ves u Březí sz. od Blatné	Č	1397	49.483089, 13.809310	
Borek, Barken	ves 7 km jiz. od Děčína	Č	1406	50.719447, 14.173603	
Záboří, Söberle	ves 5 km sev. od Dvora Králové n. L.	Č	1417	50.479926, 15.826357	
Borek	ves u novohradeckých lesů 11 km ssv. od Pardubic	Č	1436	50.127179, 15.855737	
Velký Borek	ves 3 km vjv. od Mělníka	Č	1436	50.345384, 14.515027	
Borovnička, Klein Borowitz ⁸¹	ves 6 km od Hostinného	Č	1423	50.500405, 15.666937	
Bor ⁸²	ves 9,5 km vých. od Č. Krumlova, v r. 1439 jako PJ	Č	1790 (1439)	48.813142, 14.449993	
Borová, Mistlholz ⁸³	ves 2,5 km sev. od Chvalšín	Č	kol. 1440	48.878763, 14.214055	
Borek ⁸⁴	někdejší ves u Plzně, nazvaná tak podle lesa Borku (5 km sev. od Plzně mezi vesnicemi Sencem a Bolevcem), pod nímž ležela	Č	1454	49.795178, 13.377842	
Borky, Burg ⁸⁵	skupina chalup 2 km jv. od Dvora Králové n. L.	Č	1459	50.418655, 15.833818	

78 MJ Borovnice vzniklo substantivizací adjektiva borovná (častý název lesů a potoků, které tekly borovým lesem).

79 Ozn. Vlašim. Možný výklad by byl z adjektiva borovné či borovný, možná od jména potoka, ale existuje jen jeden doklad o obci, ze kterého nelze usuzovat.

80 Ozn. rybník téhož jména.

81 MJ Borovnička vzniklo z MJ Borovice (tato ves je pokračováním vsi Borovnice, něm. Groß Borowitz). MJ Borovnice vzniklo substantivizací adjektiva borovná (častý název lesů a potoků, které tekly borovým lesem).

82 V roce 1439 se jako Bor označuje niva v těchto místech. MJ Bor – obce založeny u boru ,borového lesa či lesa vůbec' nebo na jeho místě.

83 Německý název Mistlholz je kompozitem základů mistel a holz.

84 Ozn. les Borek.

85 Původně PJ s významem ,borky, borové lesíky'.

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Záboří ⁸⁶	někdejší manský dvůr snad v okolí Dokes u Dubé	Č	1460	50.566459, 14.655840	
Borovnice ⁸⁷	ves 7 km jiv. od Kostelce n. Orli.	Č	1449	50.062783, 16.245617	
Záboří	ves 5,5 km sv. od Vodňan	Č	1490	49.169957, 14.253228	
Bor ⁸⁸	ves 4 km jiv. od Sedlčan	Č	1497	49.625297, 14.438447	
Borek, Heidles ⁸⁹	ves pod vrchem Heidles ⁹⁰ 7 km jv. od Jáchymova	Č	1523	50.313467, 12.968934	
Borek	dvůr u vsi Kláštera sev. od Nepomuku	Č	1527	49.498403, 13.555932	
Borek ⁹¹	dvůr u Švihova 7,5 km zsz. od Prachatic	Č	1538	49.024112, 13.898220	
Bor u Chroustovic ⁹²	ves 12 km zjz. od Vys. Mýta	Č	1539	49.928248, 15.988685	
Borek	ves u lesů 7 km jiv. od Kralovic	Č	1542 (1534)	nenalezeno	
Malý Bor, Klein-Heide ⁹³	ves mezi lesy u m. o. Holan 8,5 km jz. od Č. Lípy	Č	1542	50.618394, 14.492886	
Záboří ⁹⁴	víska (m. o. Skály) 4,5 km zjz. od Teplice n. M.	Č	1542 (1534)	50.584903, 16.112853	
Borek	ves na lesnatém návrší 4 km ssv. od Turnova	Č	1543 (1540)	50.537267, 15.231030	
Bor ⁹⁵	ves 2 km vých. od Březnice	Č	1544 (1506)	49.556513, 13.986225	
Borová	ves 7 km jv. od Náchoda	Č	1545	50.386463, 16.252199	

86 Ozn. Doksy.

87 MJ Borovnice vzniklo substantivizací adjektiva borovná (častý název lesů a potoků, které tekly borovým lesem).

88 MJ Bor – obce založeny u boru ‚borového lesa či lesa vůbec‘ nebo na jeho místě.

89 Zanikl po r. 1945, více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=2903> (Beran c2005–2019).

90 Snad Borek.

91 Zanikl před r. 1945, více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=23471> (Beran c2005–2019).

92 MJ Bor – obce založeny u boru ‚borového lesa či lesa vůbec‘ nebo na jeho místě.

93 Ozn. Holany. Český a německý název se ve zmínkách v průběhu let střídají, doplňují.

94 Zanikla po r. 1945, více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=5439> (Beran c2005–2019).

95 MJ Bor – obce založeny u boru ‚borového lesa či lesa vůbec‘ nebo na jeho místě.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Borek	ves 10 km sz. od Chotěboře	Č	1557	49.791305, 15.589657	
Bor u Skutče ⁹⁶	ves mezi lesy 9,5 km vjv. od Skutče	Č	1559	49.822179, 16.127571	
Záboří	ves 9 km vjv. od Skutče	Č	1559	49.800141, 16.110657	
Bor ⁹⁷	ves mezi lesy 13 km jjv. od Třeboně	Č	1580	48.883645, 14.817223	1589
Malý Bor, Klein-Haida ⁹⁸	ves ležící podle lesa u m. o. Svojkova 5 km sv. od Č. Lípy	Č	1591	50.710501, 14.586449	
Bor ⁹⁹	někdejší ves v okolí Křince (s. o. Nymburk)	Č	1598	50.264341, 15.137892	
Bor ¹⁰⁰	myslivna a hájovna u Dražic, 7 km zsz. od Tábora	Č	1604	49.410811, 14.570970	
Podbor	osada pod lesem 0,5 km záp. od Bořic a 9 km vsv. od Chrudimě (mysl. U Podboru náleží k m. o. Dvakačovicím)	Č	1652	49.976884, 15.914946	
Bor u České Lípy ¹⁰¹	město u České Lípy	Č	1720	50.75761, 14.55556	
Boreček, Haidedörfel ¹⁰²	ves (m. o. Brenná) 2 km jižně od Mimoň	Č	1720	50.638938, 14.717048	
Dlouhý Bor, Langhaid ¹⁰³	víska 8 km zsz. od H. Plané	Č	1780	48.790709, 13.947554	1831
Záborčí ¹⁰⁴	ves (m. o. Borek) 5 km ssv. od Turnova	Č	1786	50.633569, 15.181890	

96 MJ Bor – obce založeny u boru ‚borového lesa či lesa vůbec‘ nebo na jeho místě.

97 Zmínka z roku 1580, doložená Sedláčkem, zní ‚Nová ves u Suchdola, jinak Lhota Vilémova‘, v roce 1589 pak ‚Nová ves na Boru‘. MJ Bor – obce založeny u boru ‚borového lesa či lesa vůbec‘ nebo na jeho místě.

98 Prvně německý název (Heyde, Heyda, Klein Heyda, Kleinhaida), na konci 19. stol. uveden český název Bor Malý.

99 Ozn. Křinec.

100 Ozn. les Bor. MJ Bor – obce založeny u boru ‚borového lesa či lesa vůbec‘ nebo na jeho místě.

101 Dnes Nový Bor. MJ Bor – obce založeny u boru ‚borového lesa či lesa vůbec‘ nebo na jeho místě.

102 První zmínka zní ‚Annahayd‘, další ‚Haidedörfel‘, jedná se o kompozita sestávající z Anna = Anenský, haid = bor či haide = borová, dörfel = víska, tedy víska v boru. MJ Boreček pak označuje ‚malý Borek‘.

103 Doklad z roku 1831: Langenhaidhäuser.

104 Ves pojmenována pravděpodobně podle své polohy za vsí Borkem.

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Borek ¹⁰⁵	ves 8 km ssv. od Čáslavě	Č	1787	49.981221, 15.423336	1843
Borová	víska (m. o. Útěšenovice) 18 km jjz od Kutné Hory	Č	1741	49.798135, 15.182101	
Borek ¹⁰⁶	ves na pravém břehu labském nablízku rozsáhlých lesů staroboleslavských 4 km sev. od Brandýsa n. L., založena r. 1777	Č	1788	50.222538, 14.647154	
Borek	ves na návrší podle lesa 3,5 km sz. od Kouřimě	Č	1788	50.031792, 14.945505	
Borovka ¹⁰⁷	ves (m. o. Stranný) 2 km sev. od Neveklova	Č	1720	49.773874, 14.528650	
Zadní Bor, Hinterhaid ¹⁰⁸	ves 11 km záp. od Chvalšín	Č	1789	48.855642, 14.056062	
Borek	víska mezi lesy 4 km vých. od Skutče	Č	1789	49.842632, 16.056294	
Borová	ves (m. o. Č. Heřmanice) 7 km sz. od Litomyšle	Č	1789	49.929282, 16.274672	
Borová Krčma, Kieferkratschen ¹⁰⁹	víska při silnici na moravských hranicích (m. o. Květná) 15 km jjv. od Litomyšle	Č	1748	49.733583, 16.375547	
Velký Bor, ¹¹⁰ Großhaid	ves 10 km jz. od Kašp. Hor	Č	1790	nenalezeno	
Malý Bor ¹¹¹	vesnička mezi lesy 7 km sz. od Netolic	Č	1790	49.083119, 14.108736	
Malý Borek ¹¹²	ves 2,5 km vjv od Mělníka	Č	1790	50.346716, 14.509767	

105 První zmínka zní ‚Franzdorf‘, až u druhé zmínky čteme ‚Franzdorf (Borek) založen r. 1711 od hrab. Frant. Z Thunu a osazen Němci z panství kláštereckého na Žatecku (...)‘ (MJČ).

106 Ves založena roku 1777 (MJČ).

107 Pojmenována podle zájezdni hospody (deproprium), která dostala jméno podle blízkého borového lesa.

108 Hinterhaid, zanikl ve vojenském prostoru Boletice, více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=847> (Beran c2005–2019).

109 Prvotní název je zde německý (Kieferkratschen), od roku 1854 se úředně používá i český název. Kiefer = borovice.

110 MJ Bor – obce založeny u boru ‚borového lesa či lesa vůbec‘ nebo na jeho místě.

111 Založen po roce 1720.

112 Býv. Malý Borek, dnes Borek, k nalezení na portále Mapy.cz (Seznam.cz c1996–2021): <https://en.mapy.cz/s/3p1v5>.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Ferchenhaid, (Borová Lada) ¹¹³	ves na Šumavě 11 km jz. od Vimperka	Č	1790	48.98887, 13.65745	
Záborov	skupina chalup (m. o. Sedlec) 9 km vých. od Hořic	Č	1790	50.380774, 15.763499	
Arnoltický Bor, Arnshaide ¹¹⁴	víska (m. o. Arnoltice – Arnsdorf) 7,5 km ssv. od Děčína	Č	1833	50.848205, 14.245495	
Bor ¹¹⁵	víska 13 km sz. od Nymburka za Vlkavou	Č	1834	50.285946, 14.947596	
Bor ¹¹⁶	ves 7 km vých. od Nechanic	Č	1836	50.243490, 15.731977	
Boroviny ¹¹⁷	samota u Ještětic 7 km sev. od Rychnova n. Kněžnou	Č	1836	50.227973, 16.257050	
Borovice ¹¹⁸	skupina chalup u Libníkovic 11 km sv. od Hradce Králové	Č	1836	50.2445231, 15.9818478	
Nové Záboří	ves 6 km ssv. od Dvora Králové n. L.	Č	1836	50.479807, 15.843594	1848
Borek ¹¹⁹	ves 5 km jv. od Hluboké n. Vlt.	Č	1841	49.023294, 14.500755	1845
Borovka	hájovna u Čakova 13,5 km záp. od Č. Budějovic	Č	1841	48.977607, 14.286640	
Břehyně, Heidemühl ¹²⁰	víska podle výtoku z Břehyňského rybníka do Velkého rybníka u Doks 11 km sv. od Dubé	Č	1460	50.575803, 14.692456	1790
Bor	zanikl u Rudíkova (Velkomeziříčsko) v trati Borská	MS	1104 fal. z konce 12. stol.	49.271827, 15.936804	
Borkovany	ves 5,5 km sz. od Klobouk	MS	1210 fal. 13. stol.	49.028058, 16.810427	
Horní Bory ¹²¹	ves 8 km severně od Velkého Meziříčí	MS	1348	49.426083, 16.028585	

113 Dnes Borová Lada. Německá název sestává z Föhre (borovice, sosna) a Heide (zde: pustina, divočina, lada). Okolní vsi byly též pojmenovány německými kompozity, v nichž druhá část zněla ‚haid‘.

114 První zmínka zní ‚Arnshaide‘.

115 MJ Bor – obce založeny u boru ‚borového lesa či lesa vůbec‘ nebo na jeho místě.

116 MJ Bor – obce založeny u boru ‚borového lesa či lesa vůbec‘ nebo na jeho místě.

117 Osada pojmenována podle borovin.

118 Skupina chalup byla takto pojmenována podle polohy u borového lesa.

119 Nejprve neslo místo označení Bída (Bjda), od roku 1854 obě jména (Borek i Bída).

120 Prvotní jméno bylo podle zmínek Břehyně (Brzehinie, pod mlejnem Bržehynskym), ve zmínce z roku 1790 se vyskytuje Hayde Mühle, pak Heidemühl a Haidemühl, tedy kompozitum z německého Heide (vřes či bor) a Mühle (mlýn).

121 Dnes Bory. První zmínka o této vsi zní ‚in Chinhait‘, další pak ‚in Kinhey‘, dále se vyskytuje

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Bor	ves 14,5 km sz. od Tišnova	MS	1350	49.437294, 16.289356	
Borová	dříve osada obce Slatinky, nyní osada obce Letovice	MS	1355	49.578633, 16.556683	
Borek	ves 2 km východně od Dačic	MS	1356	49.075384, 15.461354	
Borovec	osada obce Štěpánov nad Svratkou, 5,5 km východně od Bystřice n. P.	MS	1358	49.512515, 16.338085	
Borovná	ves 5 km západně od Telče	MS	1365	49.164575, 15.394773	
Dolní Bory ¹²²	ves 7 km severně od Velkého Meziříčí	MS	1365	49.425916, 16.021445	
Meziboří ¹²³	ves 13 km jjz. od Bystřice nad Pernštejnem, nyní část obce Strážek	MS	1368	49.409182, 16.217365	
Borovník	ves 7 km severně od V. Bíteše	MS	1398	49.355584, 16.229144	
Podborčí ¹²⁴	nyní část Slezské Ostravy	MS	1534	49.821335, 18.310419	
Borky ¹²⁵	zanikly u Milotic (Kyjovsko)	MS	1554	48.956290, 17.141148	
Borovnice	ves 15 km sv. od Nového Města ¹²⁶	MS	1590	49.667301, 16.202323	
Borová	osada obce Městečko Trnávka; 6 km jjv. od Mor. Třebové	MS	1600	49.708382, 16.697076	
Borová	samota vsi Krásné (Frýdecko)	MS	1808	49.585414, 18.460995	
Borová ¹²⁷	samota u vsi Lubna (Frýdecko)	MS	1894	49.601097, 18.374351	

Niemeczky Bor, Horny Niemeczky Bor, od přelomu 17. a 18. stol. pak Bory, později Ober Bory a Horní Bory.

122 Označení tohoto místa se v průběhu věků měnilo. V roce 1365 zní zmínka o místě Bor, v roce 1390 pak Bohemicali Bor, v roce 1448 v Boru Moravském, v roce 1538 se vyskytuje již plurál Bory, v roce 1555 pak Dolnij Bor atd.

123 Hosák a Šrámek v MJMS uvádějí přímo význam ‚ves ležící mezi bořím, mezi borovými lesy‘.

124 Ozn. ulice Podborčí tamtéž. Význam ‚místo pod bořím, pod borčím‘.

125 Ozn. Milotice.

126 Dnes Nové Město na Moravě.

127 Ozn. Lubná.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Borová ¹²⁸	samota u vsi Malenovic (Frýdecko)	MS	1894	49.580410, 18.396105	
Borovina ¹²⁹	tovární kolonie u Třebíče	MS		49.205799, 15.855797	
Heidau ¹³⁰	zanikl u Jeseníku	MS	zal. 1263	nenalezeno	

Názvy uvedené v tabulce jsou odvozeny buď od základu bor (tak je odvozena většina názvů, např. Bor, z toho pak Borek), nebo od základu borovice, nebo od adj. borový (Borová), příp. od adj. borovný (Borovno, Borovnice). Slovo bor může mít více významů a tomu odpovídá i vysoký počet oikonym v tomto soupisu.¹³¹ Adjektivum borový bývalo doplněno nějakým substantivem (mužského či ženského rodu, např. borový les, borová stráň, ves), kterého se později přestalo užívat. Užití toponyma Bor mohlo upozorňovat na skutečnost, že obce takto nazvané byly založeny u borového lesa (příp. jen u lesa), nebo na místě borového lesa.¹³² MJ Borovy pak lze vyložit dvojitým způsobem – mohlo se jednat o ‚Borův‘, např. Borův dvůr, jak píše Profous,¹³³ v Dodatcích k MJČ¹³⁴ se dočteme, že se mohlo také jednat o adj. borový.

Je třeba zdůraznit, že vsi s MJ Záboř, Záboreč, Záboří, Záborov, Záborná a Záboreč Lhota mohly být pojmenovány podle své polohy za borem, nebo podle polohy za vsí Borem, Borkem (pak by jméno nebylo motivováno porostem).

Zařazují název motivovaný něm. Föhre (Ferchenheim) ‚borovice, sosna‘. Občas se v prvních zmínkách o některých obcích vyskytuje něm. Kiefer ‚borovice, sosna‘. Do soupisu jsem zařadila i MJ s něm. základem Heide. Toto slovo znamená vřesoviště, avšak také bor. Problém zařazování MJ se základem bor-jsem objasnila výše.¹³⁵

Je třeba upozornit na MJ Borovice. To může být motivováno apelativem borovice, odkazujícím k význačnému stromu v dané lokalitě. Pokud se však užívalo v plurálu, jednalo se o MJ odvozeno od OJ Bor, tedy ‚ves lidí Borových‘.¹³⁶ K posouzení nestačí znát jen dnešní stav a užívání, do spekulací se zde tedy nepouštím.

128 Ozn. hospoda Pod Borovou.

129 MJ vzniklo podle PJ Borovina.

130 Složeno z německého Heid(e), které MJMS vykládá jako ‚vřesoviště, pastvina, bor‘, a -au < -hau ‚mýtina, paseka‘.

131 Na tutéž problematiku upozorňuje i Šmilauer 1999, s. 129.

132 MJČ.

133 MJČ.

134 MJČ – Dodatky.

135 Tyto názvy obcí jsou zařazeny v rámci této práce pouze jednou, tedy u hesla 5.31 Vřes již nefigurují.

136 MJČ.

Nezařazují moravské MJ Borovice (Židlochovicko), protože první zmínka o obci zní Boronawiz, dnes by takové jméno bylo zapsáno jako Bořanovice.

Jako i jinde, zařazují MJ Borovany, ačkoliv se jedná o obyvatelské jméno.

Rovněž mezi pomístními jmény je lexém bor často užíván: jménem Bor se (podle SPJMS) nazývají lesy a rybníky, jako základ předložkových jmen se lexém objevuje u názvů polí, lesů, honů, luk, kopců, pastvin. Z odvozených PJ je možné jmenovat např. Borčí, Borečný, Borek, Borkovany, Borovčí aj.

Toponyma vztahující se ke slovu bor nalezneme v Chorvatsku, např. Boròvik, Bòrovište, Bòrje, Bòrovac, Bòrovina, Bòrovljani.¹³⁷ Šmilauer¹³⁸ uvádí tato toponyma:¹³⁹ bulh. Боровина, mak. Боро(в)ец (níže), srbský a chorvatský prostor Borje, sln. Borovnica, slc. Borovica, hluž. Bòrk, dluž. Borow, pol. Borownica (ale zde bor- s významem 'jehličnatý les či vřesoviště'), ukr. Борове, br. Забор, r. Боровое (v posledních třech jmenovaných bor- s významem 'jehličnatý les'). Ivanova¹⁴⁰ uvádí makedonská toponyma Боровец, ves 17,6 km sz. od města Struga (vzdušnou čarou 14 km sz., dnes Бороец), a Борово, ves 15,5 km jz. od města Kriva Palanka (vzdušnou čarou 8,5 km jz.). Těmto lexémům se věnuje rovněž Stamatovski, který potvrzuje široké zastoupení jmen se základem bor- v makedonské toponymii.¹⁴¹

Tabulka 6: Chvoj v MJ
Soupis sídelních jmen (chvoj¹⁴²):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Chvojen ¹⁴³	víska (m. o. Jírovice) 3,5 km jz. od Benešova	Č	1316	49.768345, 14.636495
Vysoké Chvojno	ves na kopci 4,5 km ssz. od Holic	Č	1336	50.109604, 15.973539
Chvojínek ¹⁴⁴	ves (m. o. Neštětice) 2,5 km sv. od Neveklova	Č	1352–99	49.767781, 14.560067
České Chvojno, Böhmisch-Kahn ¹⁴⁵	ves na jz. svahu hory jm. Chvojen 9 km sv. od Chabařovic	Č	1352–99	50.731701, 14.036382

137 HJP.

138 Šmilauer 1970, s. 42.

139 Může se jednat o oikonyma i anoikonyma, mohou být odvozena i od OJ.

140 Ivanova 2014, s. 66–67.

141 Dorovský 1993, s. 57.

142 Pravděpodobnější je zde význam 'jehličnatý'.

143 Jméno původně náleželo lesu. Podle Profouse (MJČ) se zde jedná spíše o význam 'jehličnatý'.

144 První zmínky dokládají jméno Chvojnec (nebo též Chvojen: Klein Chwogen apod. pro rozlišení od vedlejší vsi Chvojna).

145 Dnes Velké Chvojno. Všechny tři vsi (v tomto soupisu České, Malé a Německé Chvojno) leží pod

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Příchvoj ¹⁴⁶	ves 4,5 km jv. od Sobotky	Č	1363	50.440557, 15.226025
Německé Chvojno, Deutsch-Kahn ¹⁴⁷	7 km sev. od Ústí n. L.	Č	1384	50.723248, 14.054858
Chvojenec ¹⁴⁸	velmi dlouhá ves 5,5 km sz. od Holic	Č	1406	50.109437, 15.936884
Chvojný ¹⁴⁹	někdejší ves v okolí Radimě sv. od Jičina	Č	1410	50.457768, 15.429005
Malé Chvojno, Klein-Kahn ¹⁵⁰	ves 1 km sz. od Českého Chvojna	Č	1546	50.740427, 14.027215

Všechny obce, jejichž název je odvozen ze základu chvoj-, se nacházejí v Čechách. Podle ČJA¹⁵¹ je možné oblast, kde se užívá slova chvuje (< chvojě), specifikovat na západní Čechy. Obce ve výše uvedeném soupisu se v západních Čechách většinou nenacházejí. Pravděpodobně se jedná o jiný (ve slovnících první uváděný) význam lexému chvoj, ne ‚borovice, pinus‘, ale ‚větve jehličnatých stromů‘, příp. jako u MJ Chvojný (1410), kde Profous¹⁵² zaznamenává přímo význam původního adjektiva chvojný jako ‚jehličnatý‘.

Toponyma se základem chvoj-, choj-, foj- nalezneme i v jiných slovanských krajích: b. Хвојнака, mak. Фojница, sln. Hojke, slc. Chvojnica, hluž. Chójnica, dluž. Chojany.¹⁵³ V polské anoikonymii pak z choja > chojnik > Honig, Honik.¹⁵⁴

vrchem Chvojnem (Chvojen), nazvány tak byly podle tohoto vrchu.

146 Ve významu ‚místo před chvojí‘.

147 Dnes Luční Chvojno. Všechny tři vsi (v tomto soupisu České, Malé a Německé Chvojno) leží pod vrchem Chvojnem (Chvojen), nazvány tak byly podle tohoto vrchu.

148 V dokladech se střídají označení: ‚z Chvojenec‘, ‚de Chwoynecz‘, ‚in Chwogency‘, ‚v Chvojenci nízkém‘. Ves se jmenovala podle Profouse (MJČ) Nízké Chvojenec, jméno Chvojenec znamenalo ‚menší Chvojno‘.

149 Ozn. Radim u Jičina. Profous (MJČ) uvádí, že jméno vzniklo z adjektiva chvojný s významem ‚jehličnatý‘.

150 Německé názvy všech tří obcí – Böhnisch-Kahn, Deutsch-Kahn a Klein-Kahn – obsahují slovo kahn (význam ‚člun‘). Profous (MJČ) uvádí, že šlo o kancelářskou etymologii (lze předpokládat chybné zapsání tohoto MJ německými písaři, způsobené rozdílným hláskovým systémem českého a německého jazyka). Všechny tři vsi (v tomto soupisu České, Malé a Německé Chvojno) leží pod vrchem Chvojnem (Chvojen), nazvány tak byly podle tohoto vrchu.

151 ČJA 2, s. 181.

152 MJČ.

153 Šmilauer 1970, s. 81.

154 Lech-Kirstein 2015.

Tabulka 7: Sosna v MJ
Soupis sídelních jmen (sosna):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Sosnice, Ossnitz ¹⁵⁵	skup. domů 10 km jz. od Kaplice	Č	1379	48.662408, 14.411264
Sosnová ¹⁵⁶	ves 5,5 km sv. od Horního Benešova	MS	1377	49.9987728, 17.6621475

Do tabulky jsem zařadila MJ, která obsahují základ slova vztahující se k označení dřeviny sosna, resp. k lexému sosna. Výraz sosna pro označení borovice se podle ČJA¹⁵⁷ vyskytuje zejména v jihočeských a slezských nářečích, dříve byl tento areál rozšířen i na jihozápadní Moravu, ve slezských nářečích se naopak více vyskytoval základ bor-. Zároveň je podle Profouse¹⁵⁸ výklad MJ Sosnice (1379) možný také z OJ Sosna (a to z apelativa sosna pro označení ‚vysokého člověka‘).

Z umístění obcí se ‚sosnovými‘ MJ bychom mohli usuzovat, že areál užívání tohoto lexému odpovídá závěrům ČJA (mluvíme tu ale o pouhých dvou výskytech!). Ve slovanských krajinách se takováto toponyma rovněž utvářela, a to dluž. Sosny, pol. Sośnie, ukr. Соsнівка, br. Сасноўка, r. Соsновая.¹⁵⁹ Stamatoski (podle Dorovského)¹⁶⁰ považuje lexém sosna v makedonské toponymii za velmi vzácný. V polské anoikonymii pak existují jména jako Sosnie, Sosnówka, Sosnowiec.¹⁶¹

Tabulka 8: Kleč v MJ
Soupis sídelních jmen (kleč):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Klečata ¹⁶²	ves 9 km sz. od Veselí n. Luž.	Č	1379	49.233694, 14.589875

155 MJ Sosnice z apelativa sosnice ‚sosna, borovice, chvůje‘, nebo z OJ Sosna. Německý tvar Ossnitz vznikl záměnou náslovné hlásky s- (z-) se střhn. předložkou z(e) = zu a mylnou dekompozicí, jak to vidíme i u jmen jiných.

156 V jednotlivých zmínkách se střídají tvary Sosna a Sosnová.

157 ČJA 2, s. 183.

158 MJČ.

159 Šmilauer 1970, s. 167.

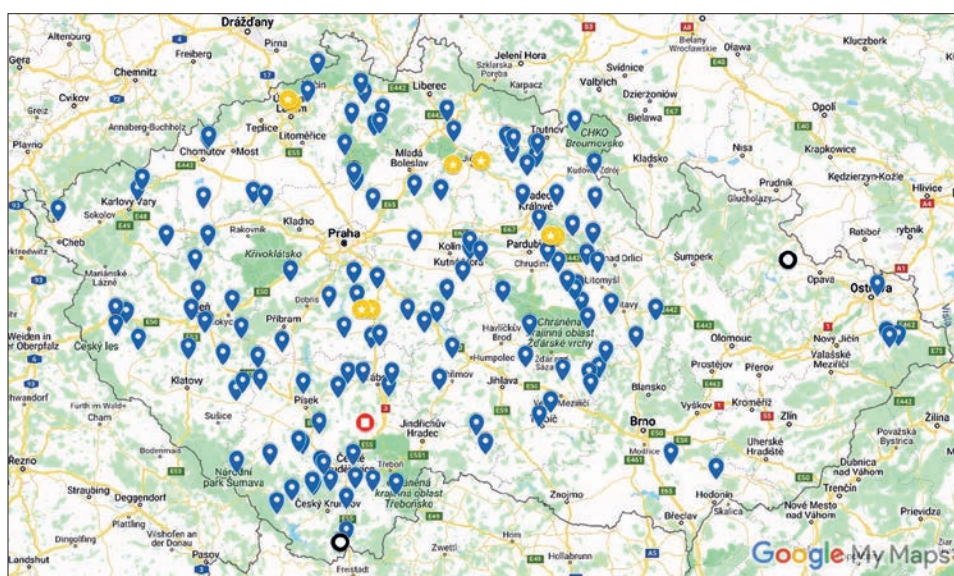
160 Dorovský 1993, s. 57.

161 Lech-Kirstein 2015.

162 Dnes Klečaty. Ve zmínce z roku 1379 čteme Kleczy, tedy Kleči. Již záhy se však objevuje i tvar Klečata (1382 in Klečat, 1452 z Klečat atd.), slovo přechází od vzoru kost ke vzoru kuře, jak se v jižních Čechách stávalo častěji (Profous v MJČ dokládá přímo u tohoto hesla).

MJ s tímto základem se vyskytlo pouze jednou a náleží obci v jižních Čechách. Vzhledem k tomu, že kleč je definována jako ‚druh borovice rostoucí ve vyšších horských polohách‘, očekávali bychom, že tato obec bude vysoko položená. Její nadmořská výška je však pouhých 426 m. Profous¹⁶³ uvádí, že bažinná odrůda (jedná se o *Pinus mugo* subsp. *mugo* Turra, borovici kleč pravou, dříve bažinnou) ráda sestupuje z hor do rašelin v rovinách. Východně od obce Klečata (dnes Klečaty) se skutečně nachází rašelinisté – přírodní rezervace Borkovická blata.¹⁶⁴ V této oblasti roste též borovice blatka (*Pinus uncinata* subsp. *uliginosa* (G. E. Neumann) Businský).

Lokalizace obcí (borovice, bor, chvoj, sosna, kleč):

Obrázek 2: Borovice, bor, chvoj, sosna, kleč v MJ¹⁶⁵

Legenda:

	bor, borovice (příp. jinojazyčné ekvivalenty)		sosna
	chvoj (spíše s významem ‚jehličnatý‘)		kleč

163 MJČ.

164 Natura 2000 c2006.

165 Výřez z mapy Borovice, bor, chvoj, sosna, kleč, vytvořený na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupné z adresy: <https://drive.google.com/open?id=1uZRpT9R7YAttXP0XaNPwvVMXG0wNmQKy&usp=sharing>.

5 Hesla

Areálem borovice kleče jsou zejména Krkonoše, západní část Krušných hor, Jeseníky, Šumava, částečně Beskydy a širší okolí Týna nad Vltavou, kde jsou i Borkovická blata, o nichž hovoří Profous¹⁶⁶ – a jak je patrné z výše uvedené mapy, tam se též nachází obec s MJ Klečaty.

166 MJČ.

5.3 Bříza

Betula L.

Říše Plantae – rostliny, oddělení Magnoliophyta – rostliny krytosemenné, třída Rosopsida – vyšší dvouděložné rostliny, řád Fagales – bukotvaré, čeleď Betulaceae – břízovité, podčeleď Betuloideae¹

Rod bříza (*Betula* L.) patří do čeledi břízovité (*Betulaceae* S. F. Gray), kam řadíme také rody olše (*Alnus*), habr (*Carpinus* L.) a líska (*Corylus* L.). Jedná se o listnaté opadavé stromy či keře rostoucí v mírném až subpolárním pásu – v Severní Americe např. bříza žláznatá (*Betula glandulosa* Michx.), v severovýchodní Asii bříza Ermanova (*Betula ermanii* Cham.), ve východní Kanadě bříza žlutá (*Betula alleghaniensis* Britton). Břízy se vysazují hojně v parcích pro svou nápadnou kůru. Upřednostňují vlhčí prostředí, ale někdy rostou i na suchém podloží.²

Podle Zichy³ patří k rodu bříza téměř 120 druhů, z nichž nejčastější v naší oblasti i v celé Evropě je bříza bělokorá (*Betula pendula* Roth, další názvy bříza bílá, bříza bradavičnatá, břest, březina, bříza písčítá, deruzda), u nás původní dřevina se žlutozelenými květy, která dosahuje výšky až 20 m. Roste hlavně v lesích a na skalách a stráních, na písčitých nebo rašelinných půdách, ojedinele na vápenatých horninách,⁴ avšak nedaří se jí na zastíněných plochách. Je velmi nenáročná jak na půdu, tak i na klima.⁵ Její listy, kůra i dřevo mají léčivé účinky, užívají se zvláště v lidovém léčení.⁶ Dřevo je lehké, proto se z něj vyráběly vrtule, křídla letadel, lyže a podobně. Míza břízy bělokoré se užívala jako vlasová voda.⁷ Pro svůj elegantní vzhled je oblíbeným prvkem v krajinářské architektuře.⁸

Dalším původním druhem, vyskytujícím se zejména na západě našeho území, je vzácná bříza trpasličí, příp. zakrslá (*Betula nana* L.), nízký keř se žlutozelenými květy rostoucí na světlých místech, horských rašeliništích a rašelinných loukách,⁹ který dosahuje výšky 20–80 cm.¹⁰ Rašeliniště se u nás obvykle vyskytují ve vyšších polohách – v podhůří nebo v horském stupni, zpravidla to bývají kyselé půdy

1 Zicha (ed.) c1999–2021.

2 Pilát 1953, s. 303–309.

3 Zicha (ed.) c1999–2021.

4 Randuška, Háberová, Šomšák 1986, s. 556.

5 Kremer 1995, s. 106.

6 Čihař et al. 1988, s. 238.

7 Spohn 2015, s. 89.

8 Lhotská, Kropáč 1985, s. 216.

9 Čihař et al. 1988, s. 313.

10 Randuška, Háberová, Šomšák 1986, s. 558.

chudé na živiny, zato ale vodnaté.¹¹ V našich podmínkách břízu trpasličí najdeme na Šumavě, v Krušných a Jizerských horách. Je kriticky ohrožená.¹²

Bříza trpasličí se často vyskytuje ve společnosti rozšířenější břízy pýřité (*Betula pubescens* Ehrh.).¹³ Bříza pýřitá se ve střední Evropě objevila v poslední době ledové a dnes ji najdeme hlavně na rašeliništích, někdy v mokřadech.¹⁴ Dalším původním druhem je bříza karpatská (*Betula carpatica* Waldst. & Kit. ex Willd.), která roste na světlých místech na skalách, u nás na Šumavě, v Krkonoších a v Krušných horách.

Bříza v dalších slovanských jazycích

Slovo bříza je slovo všeslovanské: p. brzoza, hluž. brěza,¹⁵ r. berěza, s. a ch. brěza, b. бяро́за, mak. бреза.¹⁶ Praslovanské *berza je podle Rejzka¹⁷ příbuzné s lit. bėržas, stpr. berse, něm. Birke, angl. birch, sti. bhūrjā- ‚druh břízy‘ a lat. fraxinus ‚jasan‘. Motivaci pojmenování vidí Rejzek v barvě kůry (světlá). Machek¹⁸ uvádí, že v základu těchto slov je ‚nějaké prastaré slovo pro korek‘, a spojuje tento základ se základem slova břest. Šmilauer¹⁹ dokládá, že bříza a břest jsou naše jediné dřeviny, které mají korek. Od slova bříza je podle Rejzka²⁰ odvozen také název měsíce března, Machek²¹ nabízí spojitost s výrazem březí, březost. Rystonová²² uvádí lidové názvy: bereza, betonička, betouška, betulka, břest, nevěsta zahrad, deruzda, panenka, pendula aj. Březových či jalovcových proutků se užívá jako symbolů plodnosti, např. u Kašubů jimi chlapani na druhý den Velikonoc šlehali dívky.²³

11 Čihař et al. 1988, s. 309–310.

12 Pladias – databáze české flóry a vegetace c2014–2021.

13 Čihař, Kovanda 1983, s. 40.

14 Spohn 2015, s. 88.

15 Soblex.

16 DRMJ.

17 Rejzek 2012, s. 95.

18 Machek 2010, s. 74.

19 Šmilauer 1942a, s. 167.

20 Rejzek 2012, s. 93.

21 Machek 2010, s. 72–73.

22 Rystonová 2007, s. 69.

23 Tolstoj 2016, s. 36.

Tabulka 9: Bříza v MJ
Soupis sídelních jmen (bříza):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Březník ²⁴	někdejší poustevna sv. Vintíře u Dobré Vody 3 km jz. od Hartmanic	Č	1045	49.1511994, 13.4241539	
Krásné Březno, ²⁵ Schönpriesen	část města Ústí n. L. táhnoucí se podle Labe	Č	1057	50.6713325, 14.0723939	
Březí, Presei ²⁶	ves 5,5 km vjv. od Ústí n. L.	Č	kol. 1057	50.6449300, 14.1156619	
Velké Březno, Groß-Priesen ²⁷	městys 6 km vých. od Ústí n. L.	Č	1167	50.6627031, 14.1417394	
Horní Bříza	ves 10 km sev. od Plzně	Č	1180/82	49.8401211, 13.3555792	
Bříza	někdejší ves u Zdětína 2 km ssz. od N. Benátek ²⁸ (podle Friedricha byla ta ves spíše u Štětína, který leží u Mnětic 6 km jv. od Pardubic)	Č	1186	nenalezeno	
Malé Březno, Klein-Priesen	ves na pravém břehu labském 8,5 km vých. od Ústí n. L.	Č	1188	50.6726042, 14.1722539	
Březina ²⁹	ves 5 km sv. od Mnich. Hradiště	Č	1225	50.5485467, 15.0327931	
Březno, Priesen	ves 5 km zsz. od Lovosic	Č	1226	50.5247500, 13.9745461	
Březnice ³⁰	okresní město nad potokem Vlčavou	Č	1238	49.5576322, 13.9506286	
Březno, Priesen	ves na pravém břehu řeky Ohře 2 km vjv. od Postoloprť	Č	1238	50.3566075, 13.7328178	
Zábřezí ³¹	ves 8 km sv. od Hořic	Č	1238	50.410615, 15.736742	

24 Ozn. vrch Březník.

25 Původní název Březnice (Bresnik, Breznice, Bresnice, Brysen).

26 Česky původně Breza, tedy Bříza.

27 MJ původně znělo Březen – ze stč. adjektiva březén < brieza. Březén (maskulinum) byl tak původně nejspíš les, ‚březový les‘.

28 Dnes Benátky nad Jizerou.

29 MJ Březina z kolektiva březina < březina ‚březový les‘. Vsi byly založeny na místě vykáceného březového lesa.

30 Vsi a osady s MJ Březnice leží nad potoky, lze usuzovat, že byly pojmenovány podle nich. Jméno potoka vzniklo přidáním sufixu -ice k ajd. březná, tedy ‚voda tekoucí březím nebo březovým hájem‘.

31 MJ Zábřezí vychází z popisu polohy, tedy ‚za břízami, za březím‘.

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Březinka ³²	dvůr u Nedamova 2 km vjv. od Dubé	Č	1253	50.5326761, 14.5682272	
Březno	městys nad potokem Klenicí 7 km vých. od Ml. Boleslavě	Č	1255	50.4061911, 15.0054764	
Březí, Seslas ³³	ves (m. o. Pernarec) 11 km sz. od Touškova	Č	1269	49.8424097, 13.1325058	
Vlachovo Březí	město ssz. od Prachatic	Č	1274	49.0813500, 13.9584175	
Březnice, Presnitz	víska u Strojetic 8,5 km jv. od Podbořan	Č	1275	50.1637761, 13.4686331	
Březno, Priesen	město nad potokem Sázavou, který se v 16. stol. jmenoval také Strízová podle vsi Střezova, 6 km jižně od Chomutova	Č	1281	50.401559, 13.421099	
Březí	ves (m. o. Chválov) 6,5 km zjz. od Sedlce	Č	1291	49.5608936, 14.4463322	
Březina ³⁴	ves 12 km záp. od Kamenice n. L.	Č	1294	49.2905350, 14.9096569	
Březina	ves 7 km sv. od Pacova	Č	1299	49.4979783, 15.0903469	
Březí	ves 3,5 km sv. od Říčán	Č	1303	50.0146633, 14.6992825	
Březina	víska (m. o. Vlastějovice) 6 km sev. od Dol. Kralovic	Č	1305	49.7296883, 15.1610525	
Březová	ves (m. o. Zvole) 6 km zsz. od Jílového	Č	1310	49.9142883, 14.4162978	
Březovík, Oxbrunn ³⁵	ves (m. o. Dobročkov) 6,5 km sz. od Chvalšín	Č	1310	48.9002247, 14.1569633	1387
Březová	ves nad potůčkem 8 km jižně od Kutné Hory	Č	1318	49.8777722, 15.2549367	
Březová ³⁶	někdejší ves, dnes lesnatý hřeben mezi Železnou a Chrutenicí 9 km jižně od Unhoště, asi část dnešní Lhotky 1,5 km jižně od Železně	Č	1320	49.996149, 14.099235	

32 MJ Březinka vzniklo z apelativa březinka < březina.

33 Německý název Seslas sestával z deminutivního -las (z -lein a gen. -s) a ze základu Ses-, který Hosák a Šrámek vykládají z českého Břez- (MJMS). Opět jde tedy o kancelářskou etymologii, jak ji nazývá Profous (MJČ). MJ Březí vzniklo z kolektiva březie ‚březí, březoví‘, u této vsi jsou rovněž doloženy podoby Břieza, Břiezka.

34 První doklad zní Pircher.

35 V prvním dokladu čteme Ribsbrun (namísto Absbrun), až v roce 1387 pak zmínka ‚de Brzewowiczca‘ (z Březovíčka).

36 Ozn. Lhotka u Berouna.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Březová Lhotka ³⁷	ves mezi lesy (m. o. Chrutenice) 10 km jjz. od Unhoště	Č	1320	49.996190, 14.099753	
Březí	7 km vých. od Písku	Č	1323	49.3101400, 14.2563847	
Březinka	ves 3,5 km jz. od Bělé p. Bezd.	Č	1337	50.4783264, 14.7775214	
Habersbirk ³⁸	ves 5,5 km záp. od Falknova n. O. ³⁹	Č	1339	50.183008, 12.550399	
Březí	někdejší ves u Smolnice mezi Hříškovem a N. Vsí jv. od Loun	Č	1349	50.2870528, 13.8547264	
Bříza	ves 8 km jjz. od Roudnice n. L.	Č	1347	50.3605111, 14.2162558	
Březenec, Pirken ⁴⁰	ves 2 km zjz. od Jirkova	Č	1352	50.4945983, 13.4151217	
Březová, Prösau	ves nad malým přítokem řeky Ohře 4 km jižně od Falknova n. O. ⁴¹	Č	1353	50.1455725, 12.6499606	
Březnice	ves nad potůčkem, který teče do Židovské strouhy, přítoku Lužnice, 6 km jv. od Bechyně	Č	1293	49.2517689, 14.5139867	
Březinka	ves (m. o. Hošťálovice), 12,5 km vsv. od Čáslavě	Č	1356	49.9310022, 15.5672556	
Březí	ves 2,5 km záp. od Trh. Svin	Č	1357	48.8443531, 14.6010889	
Březí	ves 5 km jz. od Týna n. Vlt.	Č	1362	49.1812486, 14.3865594	
Malé Březno, Klein-Priesen	ves (s. o. Jirkov) 10 km vých. od Chomutova	Č	1369– 1405	50.4624869, 13.5601942	
Kirchenbirk ⁴²	ves 7 km jjz. od Falknova ⁴³	Č	1370	50.116116, 12.621657	
Březí	ves 7 km jjz. od Č. Budějovic	Č	1375	48.9141636, 14.4223875	
Bříza	ves 6 km sz. od Hradce Králové	Č	1376	50.2410856, 15.7655717	

37 Ozn. Lhotka u Berouna.

38 Dnes Habartov. První zmínka zní Birk, tedy Bříza.

39 Dnes Sokolov.

40 Původně se místo jmenovalo Březná.

41 Dnes Sokolov.

42 Dnes Kostelní Bříza. První zmínka zní Birk, tedy Bříza.

43 Dnes Sokolov.

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Březí, Birkau ⁴⁴	ves 13 km jižně od Klatov	Č	1379	49.2756747, 13.2903592	
Březí ⁴⁵	ves 8 km záp. od Nepomuku	Č	1379	49.5015800, 13.4648656	
Březí, Birkenbüchel ⁴⁶	skupina chalup za Dešenicí 4,5 km jv. od Nýrska	Č	1379	49.263383, 13.185414	
Březina	ves sev. od Rokycan	Č	1379	49.8075344, 13.5967919	
Březinka	ves 6 km zjz. od Něm. Brodu ⁴⁷	Č	1379	49.6010594, 15.4979953	
Březsko	někdejší tvrz u Lub – tyto leží 2 km jižně od Klatov	Č	1379	49.375231, 13.302943	
Hlásná, Wachtern (Březí) ⁴⁸	víska (m. o. Čes. Jílovice) 3,5 km sv. od Vyš. Brodu a 2,5 km jz. od Rožmberka	Č	1379	48.641434, 14.335903	
Březí	ves 7 km jjz. od Čáslavě	Č	1385	49.8456025, 15.3591906	
Březina, Pirk ⁴⁹	ves 5 km sv. od Bochova	Č	1387	50.1865600, 13.0970681	
Březce	snad dnešní víska Březina u vsi Dědkova 6,5 km jz. od Otic	Č	1388	49.6168833, 14.5559647	
Podbřezí ⁵⁰	ves nad Zlatým potokem 7 km vých. od Opočna	Č	1388	50.259840, 16.214850	
Zábřezí ⁵¹	ves u Vrbice jv. od Litoměřic	Č	kol. 1390	50.483435, 14.285610	
Dolní Březinka ⁵²	ves (s. o. Ledeč) 1,5 km záp. od Světlé n. Sáz.	Č	1391	49.6661822, 15.3823381	
Březina	ves 2,5 km záp. od Jičina	Č	1393	50.4342939, 15.3132606	
Březce ⁵³	ves u Ledče ⁵⁴	Č	1395	49.695575, 15.277588	

44 První doklad Brzieza, tedy Bříza.

45 První doklad Brzieza, tedy Bříza.

46 První zmínka zní Brzieza, tedy Bříza. Německý název Birkenbühel znamená ‚březový pahorek‘.

47 Dnes Havlíčkův Brod.

48 První zmínka o obci dokládá MJ Březie, tedy Březí.

49 První zmínka zní Pirk.

50 Označuje ‚místo pod březím‘.

51 Ozn. Vrbice. MJ Zábřezí vychází z určení polohy ‚za břízami, za březím‘.

52 První doklad: ‚Brzezyny villam‘, obec Dolní Březinka v dokladech individualizována až v r. 1591.

53 Ozn. Ledeč nad Sázavou.

54 Dnes Ledeč nad Sázavou.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Pirk (Bříza) ⁵⁵	ves (m. o. Mühlbach ⁵⁶) 6 km záp. od Chebu	Č	1395	50.092027, 12.282193	
Březová	ves 7,5 km sev. od Hořovic	Č	1399	49.9040778, 13.8830075	
Německá Bříza ⁵⁷	5,5 km vjv. od Horní Břízy (10 km sev. od Plzně)	Č	1401	49.8284042, 13.4297094	
Podbřezí ⁵⁸	ves u Opolan vých. od Poděbrad	Č	kol. 1405	50.130979, 15.216996	
Březka ⁵⁹	ves u m. o. Cidliny 6 km sev. od Jičína	Č	1408	50.4876264, 15.3433439	
Březí, Wuretzhöfen	víska (m. o. Svěraz) 8 km jjz. od Č. Krumlova	Č	1410	48.738624, 14.286476	
Březí ⁶⁰	někdejší ves u Skříple vých. od Hořovic	Č	1414	49.842319, 14.066819	
Březina	hájozna mezi Čeňovicemi a Třebešicemi 8,5 km vých. od Benešova	Č	1414	49.7843767, 14.8103181	
Březenice ⁶¹	víska (m. o. Hemže, s. o. Vys. Mýto) 1 km sv. od Chocně	Č	1417	50.0064686, 16.2399592	
Březsko ⁶²	někdejší ves u Buštěhradu vých. od Kladna	Č	1428	50.155797, 14.187872	
Březinka ⁶³	víska (m. o. Újezdec) 12 km jižně od Kouřimě	Č	1436	49.8942389, 14.9663756	
Březnice ⁶⁴	někdejší mlýn u Smrkovic ⁶⁵ sev. od N. Bydžova	Č	1440	50.3365889, 15.4945406	
Březina ⁶⁶	samota u Hojanovic, které leží 9 km sz. od Humpolce	Č	1454	49.5972558, 15.2655111	
Vysoké Březno, Ober-Priesen	ves vedle M. Března jjz. od Mostu	Č	1460	50.4641619, 13.5723344	

55 Dnes Bříza. První zmínka zní Pyrck, tedy Pirk, resp. Birke s významem Bříza.

56 Dnes snad Pomezí nad Ohří.

57 Dnes Česká Bříza.

58 Ozn. Opolany. MJ vychází z označení ‚místa pod březím‘.

59 MJ Březka vzniklo ze stč. apelativa březka ‚malá bříza‘.

60 Ozn. Skřípel.

61 Původně Březnice.

62 Ozn. Buštěhrad.

63 Více informací na <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=521> (Beran c2005–2019).

64 Ozn. Staré Smrkovice.

65 Dnes Staré Smrkovice.

66 Ozn. Hojanovice.

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Dolní Bříza ⁶⁷	ves 8,5 km jv. od Kralovic	Č	kol. 1463	49.9051872, 13.5185544	
Březí	ves 10 km sz. od Blatné	Č	1473	49.5077658, 13.7974772	
Březsko	dvůr u Slatiny 9 km vých. od Kralovic	Č	1481	49.9838683, 13.6147664	
Březí	ves u Přeborova 5 km ssz. od Milévská	Č	1488	49.4999222, 14.3587131	
Březno	ves u Sobotky	Č	1497	50.4649906, 15.1657311	
Březinka	ves 12 km ssv. od Mělníka	Č	1517	50.4486464, 14.5498986	
Březí, Pirk	ves 6 km jz. od Horš. Týna	Č	1528	49.4881103, 12.8807078	
Březí	ves za Kovářovem 11 km sz. od Milévská	Č	1542 (1324)	49.5349264, 14.2754272	
Březka ⁶⁸	ves 6 km sz. od Jičína	Č	1542	50.4792106, 15.2956811	
Březina, Groß-Grünau ⁶⁹	velmi dlouhá ves podle potoka sev. od Mimoně	Č	1543	50.7030258, 14.7108081	
Březiny, Birkigt	ves 2,5 km jv. od Děčína	Č	1543 (1515)	50.7639181, 14.2453383	
Pirkenhammer (Březová) ⁷⁰	ves podle pravého bř. řeky Teplé 2 km jjz. od Karl. Var	Č	1543	50.197888, 12.871668	1785
Dolní Březky	vesnička 4,5 km vsv. od Jílového	Č	1545	49.9016822, 14.5538581	
Březová ⁷¹	ves (m. o. Malčice) 3 km jjz. od Č. Dubu	Č	1547	50.6322506, 14.9728242	
Březí	někdejší tvrz u Osečan sev. od Sedlčan – snad dnešní Březina 1 km sz. od Velběh	Č	1549	49.7241781, 14.4471861	
Březí, Pirkau	ves 5 km sev. od Tachova	Č	1552	49.8394231, 12.6362208	

67 Ozn. Břízsko.

68 Při pohledu na jednotlivé zmínky o obci vidíme střídající se názvy Březina (Brzezyna) a Březky (w brzezkach).

69 Ozn. Grünau.

70 Dnes Březová. První zmínka zní Homermull, druhá, z roku 1785, již Birkenhammer, tedy ‚hamr v březině, březinový hamr‘.

71 Právě této obce se týká poznámka v hesle 5.1 Bez a chebdí. Lidově se této vsi říkalo Bzovej (na Bzovym, ze Bzovýho, bzovskej, Bzováci). Prvotní jméno však bylo Březová. Jméno odvozené od bezu (Bzový) a označení obyvatel (Bzováci) vzniklo podle Profouse (MJČ) jako posměšné jméno, současní mluvčí mu posměšnost nepřisuzují (vzniklo snad jen zkrácením slova).

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Březiny	víska (m. o. Běstvin) 7 km ssv. od Opočna	Č	1588	50.3227169, 16.1610403	
Horní Březinka ⁷²	ves 2 km sz. od Světlé n. Sáz.	Č	1391	49.6755514, 15.3797572	
Březina	někdejší ves u Spál. Poříčí sv. od Blovic	Č	1601 (1587)	nenalezeno	
Březová, Birkigt	ves 7,5 km zsz. od Broumova	Č	1620	50.6097922, 16.2300169	
Březí	ves 8 km zsz. od Bechyně	Č	1713	49.3119567, 14.3553767	
Březiny	ves 10 km zjz. od Poličky	Č	1714	49.6906258, 16.1181286	
Březové Hory ⁷³	horní město u Příbramě	Č	1788	49.681785, 13.986157	
Březovec ⁷⁴	víska vedle Nasavrk	Č	1789	49.8463700, 15.8128325	
Březová Lada, Birkenhaid ⁷⁵	ves (m. o. Horní Vltavice) 12 km jjz. od Vimperka	Č	1790, zal. před 1745	48.958941, 13.700475	
Nový Dvůr, Neuhoř (lid. Birkahai) ⁷⁶	víska (m. o. Scheibenreuth), okr. Cheb	Č	(1847)	50.062508, 12.487621	
Perknov ⁷⁷	ves nad Sáz. 2,5 km zsz. od Něm. Brodu ⁷⁸	Č	1382	49.614479, 15.539684	
Vbreza – u Břežá, u Břežá	zaniklo v okolí Přerova	MS	1131	nenalezeno	
Fryšava, Břežany ⁷⁹	městys 15 km sv. od Jaroslavic	MS	1222	48.8702342, 16.3392508	

72 Platí totéž, co u Dolní Březinky (výše).

73 První zmínka zní Birkenberg (Březova Hora). U osady se vyskytuje hora porostlá březovým lesem, jak vysvětluje Profous (MJČ).

74 MJ Březovec vzniklo substantivizací adjektiva březový (sufix -ec).

75 První zmínka je zde Birkenhayd, dále Birkenhaid, Birkenberger Haid, tedy ‚lada u březového lesa nebo hory porostlé břízami‘. Více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=522> (Beran c2005–2019).

76 Lidový název zní Birkahai, tedy ‚březový háj‘.

77 Ozn. stanice Havlíčkův Brod-Perknov. První doklad zní „de Pirknaw“, vzniklo podle Profouse (MJČ) z německého Pirkenau < Birkenau.

78 Dnes Havlíčkův Brod.

79 Dnes Břežany. První zmínka zní „in Briessan“, další z téhož roku zní „Vrیشان“, v roce 1228 se dočítáme o vsi „Brieschene“. Původně se jednalo o obyvatele břehů nebo obyvatele Břeží. Německá varianta je způsobena, jako i v mnohých jiných případech, kancelářskou etymologií, resp. spojením základu českého slova se slovem německým (z důvodu rozdílného hláskového systému, jak již zmíněno výše).

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Březník ⁸⁰	ves 5 km jv. od Náměště n. O.	MS	1237	49.1720539, 16.1940997	
Březová	ves 8 km východně od Vítkova	MS	1238	49.7915803, 17.8655564	
Březová	zanikla někde v okolí Znojma	MS	1252	nenalezeno	
Březina	ves 3 km jižně od Tišnova	MS	1259	49.3212356, 16.4214172	
Březová ⁸¹	město 13 km jv. od Svitav	MS	1295	49.6441778, 16.5179906	
Březinka	osada obce Slatiny, 9,5 km západně od Jevíčka	MS	1320	49.6258803, 16.5854106	
Březí	ves 6 km severně od Velké Bíteše	MS	1349	49.3431783, 16.2159411	
Březolupy ⁸²	ves 7 km jv. od Napajedel	MS	1349	49.1213842, 17.5803417	
Březová ⁸³	zanikla v okolí Tečovic (Gottwaldovsko ⁸⁴)	MS	1350	49.2210781, 17.5888739	
Březná ⁸⁵	ves 1,5 km sv. od Štítů	MS	1278	49.9728642, 16.7779389	
Březina	ves 14 km sv. od Brna	MS	1365	49.2815983, 16.7495169	
Březina	ves 13 km jižně od Mor. Třebové	MS	1365	49.6510408, 16.6144878	
Březka ⁸⁶	ves 4,5 km západně od Velké Bíteše	MS	1371	49.2849678, 16.1630114	
Březová ⁸⁷	zanikla mezi Snovídkami a Brankovicemi (Bučoviccko)	MS	1376	49.1313531, 17.1037489	

80 MJ Březník pravděpodobně přejato z PJ – označení vrchu, kopce, potoku tekoucího březovým porostem.

81 Dnes Březová nad Svitavou.

82 Zařazení je sporné. Podle MJMS ‚ves, kde sídlili březolupi, tj. loupači březové kůry‘. S rodem bříza, resp. s možným výskytem této rostliny, toto MJ souvisí tedy spíše sekundárně. Ovšem existovali-li nějakí loupači březové kůry, pak se v těchto místech musela také březová kůra (potažmo bříza) nacházet.

83 Ozn. Tečovice.

84 Dnes Zlínsko.

85 První doklad zní „Frizerdorph“, první část slova je substitucí za české Břez-, jak uvádějí Hosák a Šrámek (MJMS).

86 MJ Březka z apelativa březka, břízka < deminutivum k bříza, stč. brieza.

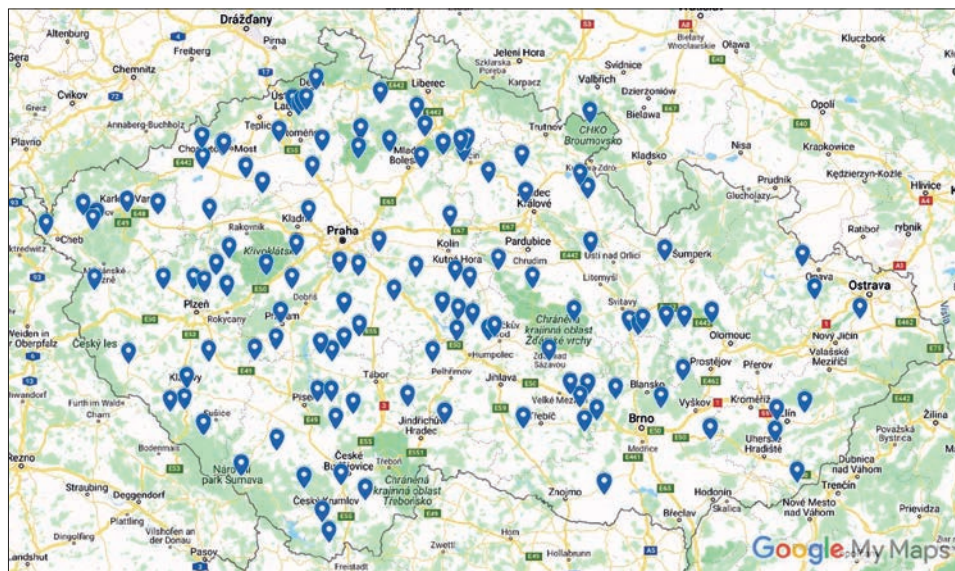
87 Ozn. Snovídky.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Březnice	ves 4,5 km jižně od Gottwaldova ⁸⁸	MS	1397	49.1864314, 17.6627733	
Březové	osada obce Unčovic, 4 km jv. od Litovle	MS	1398	49.6804794, 17.1192881	
Březová	ves 6,5 km sz. od Vizovic	MS	1407	49.2602661, 17.7912442	
Březejc ⁸⁹	ves 5 km východně od Velkého Meziříčí	MS	1412	49.346017, 16.091972	
Březinky	ves 6,5 km vsv. od Jevíčka	MS	1412	49.6626878, 16.7869247	
Březí nad Oslavou	ves 6,5 km jižně od Žďáru	MS	1447	49.5028922, 15.9355931	
Březová	ves 12 km jv. od Uh. Brodu	MS	1492	48.9254292, 17.7398572	
Březová	zanikla u Římova (Třebíčsko), kde je myslivna Březová	MS	1515	49.1864881, 15.7466725	
Březina	dříve samostat. obec, nyní osada obce Luká; 9 km severně od Konice	MS	1677	49.6649014, 16.9189700	
Březová	dříve osada obce Stěbořic, nyní osada obce Nový Dvůr, 9 km západně od Opavy	MS	1805	49.9480019, 17.7779561	
Březina	ves 8,5 km vjv. od V. Bíteše	MS	1846	49.2198486, 16.2836372	
Březina	osada obce Nové Sady, 16 km ssz. od Vyškova	MS	1846	49.4108172, 16.9099517	
Březina	samota u Popelína (Telečsko)	MS	1854	49.2054128, 15.1769081	
Březiny	samota obce Petřvaldu (Těšínsko)	MS	1917	49.7009444, 18.1949378	
Březka	zanikla podle ústního podání mezi Protivanovem a Repechami (Boskovicko) v trati Vrchní loučka	MS	nenalezeno	49.482212, 16.836161	

88 Dnes Zlín.

89 První doklad zní „Brzezicze“ (Březíce), což MJMS vykládá jako deminutivum ke kolektivu Březí.

Lokalizace obcí (bříza):

Obrázek 3: Bříza v MJ⁹⁰

Jména jsou odvozena od subst. bříza (podle nějaké význačné břízy v dané lokalitě MJ Bříza), od deminutiva jsou odvozena MJ Březce, Březenec, Březinka, Březka, od kolektiva MJ Březí⁹¹, Březina, od adj. březný (MJ Březnice, Březník), od adj. březén (MJ Březno), nebo adj. březový (MJ Březová). Výjimečně najdeme i kompozitum – MJ Březolupy, tedy ves, kde bydleli „loupači březové kůry“.⁹²

V ostatních slovanských krajích nalezneme např. tato toponyma: v Chorvatsku⁹³ Brèza, Brèzik, Brèzje, Brèzovec, Pòdbrezovica, v Bulharsku pak Брезово, v Severní Makedonii Брезница, ve Slovinsku Breznik, na Slovensku Brezno, v Horní Lužici

90 Výřez z mapy Bříza, vytvořený na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupný z adresy: https://drive.google.com/open?id=1ahu50N70ze_r8mdca-gQdRQ3hmF26LVZW&usp=sharing.

91 Obecně platí, že slovtvorný typ -(ov)í je užíván „zvláště u jmen rostlin, částí a produktů rostlinných, částí těla, řidčeji u jmen jiných, zřídka abstraktně.“ (Šmilauer 1971, s. 81).

92 MJMS.

93 Výběr z HJP.

Březa, v Dolní Lužici Brjaznica, na Ukrajině Березівка.⁹⁴ V Polsku najdeme mnohá anoikonyma: Brzeźnik, Brzezynka, Brzozowy Las aj.⁹⁵

Podle Ivanovy⁹⁶ se v Severní Makedonii vyskytují tato toponyma: Брезница, 48,9 km sev. od Brodu⁹⁷ (vzdušnou čarou 25 km), Брезница, 33,4 km jv. od Skorje (vzdušnou čarou 28 km), Брезно, 14,4 km sv. od Tetova (vzdušnou čarou 10,5 km), Брезово, 23,1 km sev. od obce Demir Hisar (vzdušnou čarou 14,5 km), а Нова Брезница, 22,7 km jz. od Skorje (vzdušnou čarou 17,5 km).

94 Podle Šmilauera 1970, s. 38. Může se jednat o oikonyma i anoikonyma a mohou být odvozena i od OJ.

95 Lech-Kirstein 2015.

96 Ivanova 2014, s. 71–72 a 116.

97 Dnes Makedonski Brod.

5.4 Buk

Fagus L.

Říše Plantae – rostliny; oddělení Magnoliophyta – rostliny krytosemenné; třída Rosopsida – vyšší dvouděložné rostliny; řád Fagales – bukotvaré; čeleď Fagaceae – bukovité¹

Rod buk (*Fagus L.*) patří do čeledi bukovité (*Fagaceae Dumort.*), kam řadíme také rod dub (*Quercus L.*) a rod kaštanovník (*Castanea Mill.*). Buky jsou stromy s hladkou kůrou, pro něž je vhodná zejména vápenitá a hlubší půda.²

V České republice je tento rod zastoupen, na rozdíl od ostatních zkoumaných dřevin, jen jedním druhem, a to až 40 m vysokým původním bukem lesním (*Fagus sylvatica L.*),³ který má domoviště po celé Evropě, s výjimkou Evropy východní. Patří k nejmohutnějším stromům, roste od výšky 400 m n. m. do 1000 m n. m., od pahorkatin až do hor, kde tvoří tzv. podhorské bučiny a jedlo-bukové porosty. Jako důležitý prvek lesotvorby byl dříve na našem území mnohem rozšířenější, resp. byl nejhojnější dřevinou střední Evropy. Vyskytuje se zejména na vlhkých půdách bohatých na živiny, příp. půdách písčitých a vápnitých. Dnes se pěstují jeho ozdobné kultivary, např. *Fagus sylvatica* var. *atropunicea* Weston, *Zlatia*, *albo-variegata* apod.⁴ Rozšiřuje se bukvicemi, které ke svému klíčení potřebují tmu.⁵ Bukvice byly používány jako potravina, příp. se požívaly pro své léčivé účinky.⁶

V jižní Evropě je buk lesní vystřídán bukem východním (*Fagus orientalis* Lipsky), který je hojný v evropské části Turecka, v Malé Asii a na Kavkaze. Na východě Severní Ameriky roste buk velkolistý (*Fagus grandifolia* Ehrh.), v Japonsku buk japonský (*Fagus japonica* Maxim.), ve střední a západní Číně buk dlouhořapíkatý (*Fagus longipetiolata* Seemen).⁷

1 Zicha (ed.) c1999–2021.

2 Pilát 1953, s. 319.

3 Čihař et al. 1988, s. 238.

4 Pilát 1953, s. 320.

5 Kremer 1995, s. 120.

6 Spohn 2015, s. 60.

7 Pilát 1953, s. 320–321.

Buk v dalších slovanských jazycích

Slovo buk je všeslovanské, r. бук, ukr. бук, s. a ch. бүкva, b. бук, mak. бyкa,⁸ p. buk, hluž. i dluž. buk, stsl. bukъ. Rejzek⁹ i Machek¹⁰ uvádějí, že psl. *bukъ je výpůjčka z germ. *bōkō-, a spojují se slovem pro ‚knihu‘: ‚první runy byly asi psány na bukovou kůru“. Rejzek připomíná příbuznost s lat. fāgus a ř. fēgós ‚dub‘. Připomeňme též ‚bukovou‘ argumentaci ohledně polohy původní vlasti Slovanů.¹¹

Tabulka 10: Buk v MJ

Soupis sídelních jmen (buk):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Buková, Mukowa ¹²	ves mezi lesy 12,5 km ssz. od Horš. Týna	Č	1115	49.6395497, 12.9215917	
Bučina	ves 6 km jyv. od Vys. Mýta	Č	1167	49.8968736, 16.1928367	
Bukovec, Mogolzen ¹³	ves nad potokem Chuchlou (Kukelbach) 7 km sv. od Horš. Týna	Č	1177	49.586737, 12.995279	
Bukovina	ves 5 km zsz. od Kralovic	Č	1186	49.9899672, 13.4119633	
Nová Buková ¹⁴	ves mezi lesy 10 km ssv. od Počátek	Č	1203	49.3459261, 15.2972267	
Buková	víska v lesnatých končinách, část Dudína, 8,5 km jyv. od Humpolce	Č	1226	49.4662286, 15.3889747	
Buková ¹⁵	někde v katastru nové osady Waldhofn	Č	1233		
Bučí ¹⁶	ves nad řekou Bělou 13 km jyv. od Manětína	Č	1240	49.8851658, 13.3027681	

8 DRMJ.

9 Rejzek 2012, s. 97. K tomu Pronk-Tiethoff (2012, s. 75–77).

10 Machek 2010, s. 76.

11 Machek 2010, s. 76; Blažek 2002, s. 190–217.

12 K německému názvu tohoto místa došlo asimilací a následným rozložením: in Bukova > im Bukova > immukowa > in Mukowa, jak o tom čteme také u jména Bukov, Mukhof (1386) níže.

13 Začátek německého jména Mogolzen (nášlovně Mo-) vznikl pravděpodobně opět asimilací: in Bukovci > im Bu- > immu-, jak píše Profous (MJČ), druhá polovina slova byla ovlivněna německým slovem Holz a dativem MJ.

14 V prvním dokladu stojí ‚villa Buchowa‘, až v roce 1590 se píše o tvrzi Nová Buková (‚na tvrzi nowe Bukowe‘) pro rozlišení od obce Bukové (‚na vsi Bukowe‘).

15 Podle Dodatků k MJČ se jedná o jinou Bukovou, než uvádí Profous (MJČ): ‚ves 8 km jižně od Štok a 3 km sev. od Jihlavy‘. Proto se popis polohy obce zde a v MJČ liší.

16 MJ Bučí místo dostalo podle toho, že bylo založeno v boučí < stč. būcie, nebo na místě dřívějšího boučí.

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Bukovník	ves 10 km vých. od Sušice	Č	1251	49.222134, 13.660361	
Buková Hora, Buchberg ¹⁷	někdejší ves, dnes ploché návrší, pastviště a rumoviště se zděnými základy 0,25 hod severně ode vsi Utina na levém břehu Sázavy; k té vsi patřil kostel sv. Kateřiny, který tu je podnes nad pravým břehem Sázavy 9 km vých. od Nēm. Brodu ¹⁸	Č	1258	49.5968047, 15.6982383	
Piegelhof ¹⁹	dvůr (m. o. Pruněřov) 3 km ssz. od Kadaně	Č	1261	50.404925, 13.251330	
Bukovina	někdejší ves, později les mezi Jeníkovem a Doubravou 2 km vsv. od Hořic	Č	1267	50.379846, 15.672570	
Pichelberg ²⁰	ves 7 km sz. od Falknova n. O. ²¹	Č	1268	50.235540, 12.586484	
Pichl ²²	víska (m. o. Úněšov) 12 km sz. od Touškova	Č	1273	49.863621, 13.149044	
Bukovany, Bukwa	ves 4 km zjz. od Falknova n. O. ²³	Č	1304	50.1663344, 12.5741569	
Bukovany	ves 6 km sz. od Benešova	Č	1318	49.8227944, 14.6242822	
Bukovany	ves 8 km sv. od Mirovic	Č	1318	49.574515, 14.102537	
Bukovina	ves (m. o. Bělá) 2,5 km vých. od Turnova	Č	1323	nenalezeno	
Dolní Bukovsko	městys 9 km zjz. od Veselí n. Luž.	Č	1323	49.170951, 14.581288	
Bukvice	ves u lesa 5 km jz. od Jičína	Č	1327	50.4126172, 15.2948747	
Buková ²⁴	ves pod brdskými lesy 8 km jz. od Dobříše	Č	1336	49.7551339, 14.0665761	

17 Původně MJ Buchberg (Buchberch Juvenis et Buchberch Antiquus). Ves pojmenována podle blízké hory Buchberg, tedy Bukové hory.

18 Dnes Havlíčkův Brod.

19 První zmínka zní ‚villa Buchelberch‘, tedy ‚hora porostlá mladými buky‘.

20 Dnes Boučí. Německý název Pichelberg vychází z Büchelberg, který označoval ‚vrch porostlý malými buky nebo boučky‘.

21 Dnes Sokolov.

22 Dnes Lípa. Původní jméno vzniklo buď z apelativa Büchel, tedy ‚bouček, malý buk‘, nebo z příjmení usedlíka.

23 Dnes Sokolov.

24 Dnes Buková u Příbramě.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Bukovina	ves 6,5 km sv. od Hradce Králové	Č	1340	50.2658475, 15.8855800	
Bukovina	někdejší ves u Pardubic za Lažánkami k Hůrkám	Č	1340	50.04191, 15.79196	
Buková	ves pod brdskými lesy 4 km sz. od Rožmitálu (sz. od Březnice)	Č	1349	49.6281389, 13.8235419	
Český Bukov, Böhmisch Bokau	ves 9 km sv. od Ústí n. L.	Č	1352	50.7010097, 14.1518819	
Horní Bukovsko	ves 2 km ssz. od Dolního Bukovska (Veselí n. Luž.)	Č	1354	49.186963, 14.569748	
Staré Buky, Altenbuch ²⁵	obec 5 km jz. od Trutnova, jež se táhne podle potoka v délce asi 5 km	Č	1355	50.531672, 15.858881	
Buková	ves mezi lesy 4 km jz. od Merklína u Přeštic	Č	1356	49.537385, 13.157357	
Buková	ves 5 km jv. od Přibyslavě	Č	1356	49.543828, 15.790072	
Malá Bučina ²⁶	ves 1,5 km jjv. od Velké Bučiny (Velvary)	Č	1357	50.25646, 14.2524	
Velká Bučina ²⁷	ves v kopcovité krajině 1 km jv. od Velvar	Č	1357	50.2692528, 14.2473081	
Mladé Buky, Jungbuch ²⁸	městys 5 km sz. od Trutnova	Č	1358	50.604669, 15.835136	
Buková ²⁹	ves mezi lesy 6 km vjv. od Trh. Svin	Č	1359	48.8237331, 14.7230075	
Bukovsko, Buggaus	ves v lesnaté krajině 8,5 km jv. od Kaplice	Č	1362	48.6720708, 14.5420269	
Bukovina, Bukwa	ves (m. o. Mětikalov), obklopená rozsáhlými lesy v Doupovských vrších 7 km jv. od Doupova	Č	1368	50.2198256, 13.2189697	
Buková	ves pod lesem 9,5 km vých. od Kdyně	Č	1379	49.3799636, 13.1672256	

25 Toto MJ se vyskytovalo původně v singuláru. Později měly Staré Buky i Mladé Buky (1358) stejného majitele, a proto se začaly označovat plurálem (MJČ). První zmínka zní ‚in Antiquofago‘.

26 První zmínky hovoří o Bučině (nerozlišuje se tedy ještě Velká Bučina a Malá Bučina).

27 První zmínky hovoří o Bučině (nerozlišuje se tedy ještě Velká Bučina a Malá Bučina). MJ Bučina vzniklo z apelativa bučina – ves tak byla pojmenována podle bukového lesa, u kterého vznikla, nebo na jehož místě vznikla.

28 Původně bylo toho MJ v singuláru, později měly Mladé Buky a Staré Buky (1355) stejného majitele, jak píše Profous (MJČ), označovaly se tedy plurálem. Tento doklad zní ‚Iuenisfagus‘.

29 První doklad Bukowye, původně šlo tedy o MJ z kolektiva ‚bukoví‘.

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Lhůta, Buková Lhota ³⁰	ves 7 km jv. od Klatov	Č	1379	49.354259, 13.371320	
Bukovec	ves na pravém břehu řeky Mže 4 km sv. od Plzně	Č	1379	49.770616, 13.439636	
Buková	ves mezi lesy u Načeradce (m. o. Tisek) 16 km jz. od Dol. Kralovic	Č	1381	49.6149489, 14.9505650	
Buk, ³¹ Buchen	ves 3 km jz. od Jindř. Hradce	Č	1383	49.1331400, 14.9625981	
Buk ³²	ves ve dvou dílech (1. díl patří k m. o. Konětopům a 2. díl k m. o. Milínu) mezi lesy 5,5 km jv. od Příbramě	Č	1383	49.6493200, 14.0600161	1610
Bukov, Mukhof ³³	víska mezi lesy 5,5 km ssv. od Jesenice	Č	1386	50.1431689, 13.5030519	
Malá Buková ³⁴	víska 3 km záp. od V. Bukové (Křivoklát)	Č	1386	50.0339592, 13.8037714	
Velká Buková ³⁵	ves pod rozsáhlými lesy 1,5 km záp. od Křivoklátu	Č	1386	50.0345539, 13.8471844	
Bukovina u Čisté	ves 7 km sv. od N. Paky	Č	1386	50.5425953, 15.5838328	
Bukovno	ves 6 km sz. od Ml. Boleslavě	Č	1387	50.446068, 14.839031	
Bukovina ³⁶	ves v Železných horách 13 km vsv. od Čáslavě	Č	1390	49.9482383, 15.5628714	
Bukvice	ves 2,5 km vsv. od Trh. Svin	Č	1392	48.8467981, 14.6696172	
Malá Bukovina, Klein-Bocken	ves mezi lesy 4 km vsv. od Benešova n. Pl.	Č	1393	50.7456222, 14.3760517	
Buková	ves v lesnaté krajině (m. o. Řemíčov) 2,5 km jz. od Ml. Vožice	Č	1394	49.5247625, 14.7747056	

30 Dnes Lhůta. Přívlastek buková dostala tato ves podle polohy u bukového lesa.

31 MJ Buk dostávaly vsi podle nějakého výrazného stromu – buku mezního či památného.

32 První zmínka však ‚wosyku‘. Až ve zmínce z roku 1610 čteme ‚vsi Boku ginak Wosyka‘. Prvotní jméno znělo tedy Vošik (< Osek).

33 První zmínka zní ‚villa Bukowie‘, dále pak ‚de Bukowa‘, ‚in Bukowie‘, ‚z Bukowa‘, příp. ‚prodal ves bukowau‘. Zajímavý je též německý název, kde došlo k asimilaci, jak popisuje Profous (MJČ): in Bu- > im Bu- > immu-, a následně k rozložení na in Mu-. Tvar suffixu pak byl změněn na -hof (pravděpodobně auditivním připodobněním k apelativu Hof, tedy ‚dvůr‘). MJ Bukov lze potom vykládat dvojím způsobem. Buď z OJ Buk – Bukův (dvůr), nebo ze jmenné formy adjektiva: bukov s významem ‚bukový‘.

34 Zde ‚villa Bukowa‘, rozlišení Velké a Malé Bukové čteme ve zmínce z roku 1785.

35 Zde ‚villa Bukowa‘, rozlišení Velké a Malé Bukové čteme ve zmínce z roku 1785.

36 Dnes Bukovina u Přelouče.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Bukovice	ves nad Žďárským potokem 1 km sev. od Police n. Met.	Č	(1395)	50.549546, 16.227937	
Schönbach ³⁷	ves 1,5 km sz. od Aše	Č	1395	50.234776, 12.168053	
Buk	ves v lesnaté krajině 5 km vjv. od Vimperka	Č	kol. 1400	49.037922, 13.845144	
Dolní Bukovina ³⁸	ves podle potoka Zábrtky 3 km sz. od Mnich. Hradiště	Č	kol. 1400	50.5453772, 14.9349433	
Horní Bukovina ³⁹	ves táhnoucí se od Dolní Bukoviny	Č	kol. 1400	50.5431558, 14.9261231	
Bukovka ⁴⁰	ves u lesů 8,5 km sv. od Přelouče	Č	1400	50.100905, 15.632061	
Bukov, Bokau	ves 2 km sz. od Ústí n. L.	Č	1401	50.6844525, 14.0055958	
Bukovice, Bukowitz	ves (m. o. Lhenice) 8,5 km sv. od Bíliny	Č	1398	50.5781633, 13.8855608	
Schönbach ⁴¹	ves v Krušných horách nad vrchoviskem potůčku 2 km sev. od Hor. Litvínova	Č	1402	50.6209928, 13.6064092	
Bučí, Putschen	ves (m. o. Svěraz) 11,5 km jz. od Č. Krumlova	Č	1410	48.7274053, 14.2439003	
Bukovina u Pecky	ves mezi lesy 7,5 km jv. od N. Paky	Č	1412	50.4545197, 15.6102272	
Bukovnice ⁴²	mlýn (m. o. Čelina) při ústí Hubenovského potoka od Vltavy 12,5 km jv. od Dobříše	Č	(1416)	49.723006, 14.314330	
Bučina	víska (m. o. Vranov) mezi lesy 9,5 km sv. od Benešova	Č	1426	49.8436844, 14.7875328	
Bukovina, Gügel	ves (m. o. Muckov) 5 km sz. od Úštěku	Č	1426	50.6181139, 14.3070169	

37 Dnes Krásná. První zmínka ‚Schonpuch‘ podle Profouse (MJČ) odkazuje ke střhn. -buoch, tedy ‚bukový les, les vůbec‘.

38 První doklad ‚Bukowyna‘. Později se pravděpodobně začalo rozlišovat mezi Horní a Dolní Bukovinou (najdeme např. zmínku ‚ves podbukowiny‘).

39 Totéž jako v poznámce výše (poznámka u MJ Dolní Bukovina, kol. 1400).

40 První zmínky z roku 1400 znějí Bukowczie (z kolektiva bukovců) a Bukowka (z adjektiva bukový a sufixu -ka).

41 Dnes Meziboří u Litvínova. První zmínka z roku 1402 zní ‚Schonenbuch‘. Druhá část kompozita podle Profouse (MJČ) odkazuje ke střhn. -buoch, tedy ‚bukový les, les vůbec‘.

42 Zatopen vodním dílem Slapy, ozn. býv. ústí Hubenovského potoka do Vltavy. MJ Bukovnice vzniklo snad z PJ potoka Bukovnice.

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Schönbach ⁴³	ves 5 km ssz. od Kadaně	Č	1431	50.426859, 13.234406	
Bukovina ⁴⁴	ves 10 km ssv. od Pardubic	Č	1436	50.124919, 15.823265	
Buková	samota (m. o. Božkov) 4 km vjv. od Plzně	Č	1453	49.7271358, 13.4348336	
Bukovany, Bokwen ⁴⁵	ves 4,5 km jjv. od Boru u Č. Lipy	Č	1454	50.7165000, 14.5781000	
Velká Bukovina, Groß-Bocken	ves 1,5 km jv. od Malé Bukoviny, mezi lesy podle potůčku	Č	1454	50.7315842, 14.3912222	
Velká Bukovina, Groß-Bok	ves mezi lesy 10 km vjv. ode Dvora Králové n. L.	Č	1461	50.4161100, 15.9548500	
Bukovsko, Bokausch ⁴⁶	víska (m. o. V. Bukovina) 9 km vých. ode Dvora Král. n. L.	Č	1476	50.416269, 15.953581	
Schönbüchel ⁴⁷	ves nad potokem Křinici 5 km jz. od Rumburku	Č	1485	50.921438, 14.490054	
Malá Bukovina, Klein-Bukowina	ves 7 km ssv. od Jaroměře	Č	1521	50.4200592, 15.9616475	
Buč ⁴⁸	myslivna pod lesnatým vrchem Na Buči 614 m u vsi Břeží 9 km zsz. od Nepomuku	Č	1839	49.510820, 13.469227	
Bukovina	ves 2,5 km sv. od Turnova	Č	1543 (1534)	50.607831, 15.177817	
Bukovina ⁴⁹	ves (m. o. Hrubá Skála) 5 km jjv. od Turnova	Č	1543 (1514)	50.549776, 15.184080	
Bukovina, Bukowy ⁵⁰	víska mezi lesy (m. o. Malý Uhřínov) 11 km sz. od Rokytнице v Orlických horách	Č	1544	50.2286594, 16.3436636	

43 První zmínka o této obci zní Ssempuch, další pak Ssombuch, dále počestěně Šampach. Druhá část německého kompozita by měla podle Profouse (MJČ) odkazovat ke střhn. -buoch, tedy ‚bukový les, les vůbec‘.

44 Dnes Bukovina nad Labem.

45 První zmínka zní Bukowina, později docházelo ke změnám tohoto jména z důvodu poněmčování krajiny: Bockwyn, Bokwen, Bukowy, Bokwie, Bokwan, Bukowany, Bokwany, Bokfen atd.

46 Ozn. Velká Bukovina. První zmínka dokládá název Buky (‚in Bukowinie at Buczich‘), později je místo nazváno Bukovsko (tento sufix se často používá pro označení míst již vysídlených). Po znovu-osídlení, jak píše Profous (MJČ), zůstalo MJ Bukovsko.

47 Dnes Krásný Buk. Původní německé jméno vzniklo spojením ‚schön‘ a deminutiva od střhn. buoche ‚buk‘ či od buoch ‚bukový les‘.

48 Tato myslivna byla pojmenována podle místa v bučí, boučí. Kolektivum bučí < MJ Bučí. To pak bylo zkráceno na Buč (stejně jako Poříčí > Poříč). Ostatní MJ Buč mají jiný výklad.

49 Ozn. arboretum Bukovina.

50 Od r. 1923 úředně Bukový.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Bukovina	ves (m. o. Huntířov) 3 km sev. ode Dvora Král. n. L.	Č	1547	50.468292, 15.812009	
Bukov	někdejší ves, dnes myslivna na úpatí lesnatého vrchu jménem Bukov 2,5 km jižně od Zbiroha	Č	1589	49.837148, 13.765359	
Bukovec, Buckholz	víska na východním břehu potoka (m. o. Zakšín) 5 km jz. od Dubé	Č	1654	50.5071253, 14.4909950	
Bukovec, Bukolitz	ves (m. o. Bylochov), sv. od Štětí, jižně, téměř naproti na západním břehu	Č	1654	50.508657, 14.487240	
Bučnice, Buchwaldsdorf ⁵¹	ves 1,5 km záp. od Hor. Teplice n. Metují	Č	1677	50.601508, 16.150438	
Bukovina	víska mezi lesy (m. o. Borová) 9 km zsz. od Poličky	Č	1789	49.7502647, 16.0977019	
Bouč ⁵²	samota u vsi Nepřejova 7 km jz. od Sedlce	Č	1790	49.516184, 14.494472	
Bučina, Buchwald ⁵³	ves na bavorských hranicích 16 km jz. od Vimperka	Č	1790	48.9673150, 13.5926575	
Bučky ⁵⁴	bývalé jméno mlýna nad Zlatým potokem u Podbřeží 6 km vých. od Opočna	Č	1790	50.2664825, 16.2012228	
Dolní Světlé Hory, Unter-Lichtbucht ⁵⁵	rozptýlené chalupy po Světlých horách, části Šumavy, u bavorských hranic záp. od Kunžvartu (okr. Vimperk)	Č	1790	48.905998, 13.652610	
Horní Světlé Hory, Ober-Lichtbucht ⁵⁶	rozptýlené chalupy po Světlých horách, části Šumavy, u bavorských hranic záp. od Kunžvartu (okr. Vimperk)	Č	1790	48.904409, 13.666968	
Bukovka	ves mezi lesy (m. o. St. Bozděchov) 5 km jz. od Kamenice n. L.	Č	1842	49.283637, 15.016903	
Bukovka	víska při lese u vsi Třebetína 7,5 km sev. od Ledče	Č	1843	49.7624197, 15.2714161	

51 Ozn. autokemp Bučnice. Původní (německý) název zde je podle vrchnosti (Bohuchwaldorf), jak píše Profous (MJČ), dnešní jméno podle bukového lesa.

52 MJ Boučí z apelativa bučí ‚bukový les‘.

53 Německé jméno je zde prvotní, ves byla založena v místech bukového lesa.

54 MJ Bučky z apelativa bučky ‚malé buky‘.

55 Lichtbucht je u Profouse (MJČ) vykládáno jako ‚světlá bučina‘. MJ Světlé Hory odkazuje spíše k listnatému lesu (o tom také Štěpán 2004).

56 Lichtbucht je u Profouse (MJČ) vykládáno jako ‚světlá bučina‘.

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Starobucké Debrné, Altenbuch-Döbernei ⁵⁷	2 km k jv. od Horní Debrné (m. o. Království II), ves ležící v úvalu v lese Království 6 km sz. od Dvora Králové n. L.	Č	1854	50.477850, 15.751706	
Bukovany ⁵⁸	ves 6,5 km vsv. od Olomouce	MS	1131	49.6052619, 17.3434589	
Bukovany	ves 4 km ssz. od Kyjova	MS	1201	49.0422150, 17.1007419	
Bukovice	ves 8 km sv. od Tišnova	MS	1259	49.4069800, 16.4891511	
Bukovice ⁵⁹	dříve samost. obec, nyní osada obce Jeseníku, 1,5 km jižně od Jeseníku	MS	1268	50.2134111, 17.2015361	1416
Buk	ves 6 km severně od Přerova	MS	1275	49.5044444, 17.468718	
Bukovina	ves 19 km sv. od Brna	MS	1283	49.2976597, 16.7732711	
Bukov	ves 8 km jjz. od Bystřice n. P.	MS	1285	49.454309, 16.223558	
Buková	osada obce Bernartic, 6 km vjv. od Javorníku	MS	1310	50.362722, 17.074178	
Bukovina ⁶⁰	hrad a zaniklá ves u Zvěrkovic (Moravskobudějovicko)	MS	1173 fal. z poč. 14. stol.	49.0261325, 15.8618397	
Bukovany	zanikly u Omic (Ivančicko), kde jsou Bukovanské louky	MS	1319	49.1776058, 16.4693928	
Bukovina ⁶¹	zanikla mezi Runářovem a Skřípovem (Konicko) v lesní trati Bukovina	MS	1351	49.5832342, 16.8540297	
Bukov	zanikl v neznámé poloze na klášterství žďárském	MS	1353	nenalezeno	
Bukovec	ves 5 km jv. od Jablunkova	MS	1353	49.5513953, 18.8266503	

57 MJ odkazuje k panství starobuckému (blízká obec Staré Buky). V tomto případě zřejmě nešlo o přímou motivaci okolním porostem.

58 MJ je vykládáno z plurálu bukověně, tedy ‚lidé bydlící nebo příšlí z Bukové, Bukova, bydlící v osadě založené u bukového lesa, v bukovém lese‘ (MJMS).

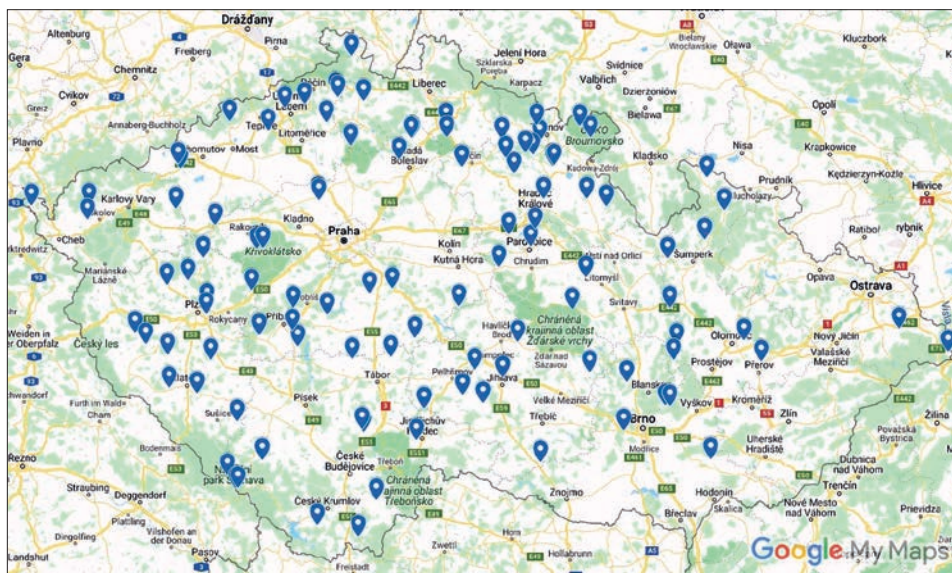
59 Ves nejprve nazývána Vysoká (‚Wisoka, Wissoka‘), později německy s významem Hochdorf (‚Hohdorfh, Hohdorfh‘), až v roce 1416 je označována Buchilsdorf.

60 Ozn. Zvěrkovice.

61 Ozn. les Bukovina.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Buková	ves 3 km sz. od Třeště	MS	1358	49.3089339, 15.4459119	
Buková	ves 12 km vsv. od Boskovic	MS	1505	49.509741, 16.829145	
Bukovice	osada obce Písařova, 4 km ssv. od Štítů	MS	1531	49.9862850, 16.7888139	
Bukovinka ⁶²	ves 17 km sv. od Brna	MS	1576	49.2942019, 16.8049539	
Bukovice ⁶³	ves 2,5 km západně od Loučné n. D.	MS	1677	50.0737119, 17.0584381	
Bukovice	dříve osada, nyní místní část Dobratic; 9 km vjv. od Frýdku	MS	1808	49.6576719, 18.4704961	
Buková ⁶⁴	osada obce Studená Loučka, 9 km zjz. od Mohelnice	MS	1846	49.757459, 16.801185	

Lokalizace obcí (buk):

Obrázek 4: Buk v MJ⁶⁵

62 Na začátku obec nazývána Malá Bukovina a Malá Bukovinka.

63 Původně měla obec německý název Puchelsdorff, Buchelsdorf.

64 První doklad ‚Dreibuchen, Bukowa‘. Osada, jak pšíš Hosák a Šrámek, byla založena u tří buků (MJMS).

65 Výřez z mapy Buk, vytvořené na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps>).

Z uvedeného soupisu je patrné, že častými slovotvornými základy MJ je apelativum bučina (MJ Bučina, Bučinka), tedy místo porostlé buky, bukový les; kolektivum bučí, resp. boučí (MJ Buč); apelativum bukovina, s týmž významem jako bučina (MJ Bukovina); apelativum buk (MJ Buky – podle význačného stromu), ale také apelativum stč. bukev, které v SSJČ nefiguruje, nicméně je základem pro slovo bukvice, nažku buku, v ESSČ a GbSlov s významem ‚buk, popř. strom podobný buku‘ a ‚buk, Buche‘, z tohoto apelativa je odvozeno MJ Bukvice. MJ Bukovnice pak pochází od jména Bukovná (hydronymum), MJ Bukovník původně označovalo jeden z vrchů (oronymum).

Do soupisu jsem zařadila MJ Bukov, jehož sufix -ov se snad vázal k OJ Buk (pak by se jednalo o Bukův dvůr), sufix -ov však může podle Profouse⁶⁶ označovat rovněž vlastnost či materiál, tedy bukov s významem ‚bukový‘. Za průhledné považuji MJ Buková (z adjektiva buková). MJ Bukovno přešlo ke střednímu rodu následkem analogie (okolní vesnice se jmenují Bezno, Slivno, jak uvádí Profous v MJČ).

Z obyvatelského jména vzniklo MJ Bukovany označující Bukovany (nom. Bukověné/bukověné), tedy obyvatele Bukové, Bukova nebo Bukoví.

Začlenila jsem také MJ Horní Světlé Hory a Dolní Světlé Hory (na Šumavě), protože první zmínky o těchto obcích a chalupách znějí Ober Lichtbucht a Unter Lichtbucht, tedy ‚H/horní a D/dolní S/světlá B/bučina‘.

Ve slovanském areálu lze podle Šmilauera⁶⁷ najít tato toponyma: bulh. Буцето, mak. Буков Дол, sln. Bukovnica, slc. Bukovec, hluž. Bukowc, dluž. Bukowina, ukr. Буковец, br. Бук, r. Буковице, p. Buczyna. Mezi polská anoikonyma by pak patřila jména: Pod Buczyna, Pod Bukowinami, Bukowa aj.,⁶⁸ v anoikonymii české je etymon buk- také velmi častý: Buč, Bučí, Bučinka, Bukový atd.⁶⁹

V Chorvatsku se vyskytují např. tato toponyma:⁷⁰ Bükēvje, Bükova, Bükovac, Bukòvčāk, Bükovica, Bükòvlje, Prèbukòvje. (HJP)

V Severní Makedonii uvádí Ivanova⁷¹ tato toponyma: Буковиќ, 23,1 km záp. od Skorje (vzdušnou čarou 16 km), Буковљане, 42 km sv. od Kumanova (vzdušnou čarou 28 km), Буково, 4,9 km již. od Bitoly (vzdušnou čarou 4,2 km), a Букојчани, 16,5 km sev. od Kičeva (vzdušnou čarou 12,5 km).

google.com), dostupné z adresy: <https://drive.google.com/open?id=1133xWrccQW9q3vGRH5OksarXc-ZISLUw&usp=sharing>.

66 MJČ.

67 Šmilauer 1970, s. 40. Může se jednat o oikonyma i anoikonyma a mohou být odvozena i od OJ.

68 Lech-Kirstein 2015.

69 SPJMS.

70 Oikonyma i anoikonyma, mohou být odvozena i od OJ.

71 Ivanova 2014, s. 80–81.

5.5 Dřín a svída

Dřín

Cornus L.

Říše Plantae – rostliny, oddělení Magnoliophyta – rostliny krytosemenné, třída Rosopsida – vyšší dvouděložné rostliny, řád Cornales – dřínovité, čeleď Cornaceae – dřínovité, podčeleď Cornoideae¹

Rod dřín (*Cornus* L.) patří do čeledi dřínovité (*Cornaceae* Dumort.). Většinou se jedná o keře, někdy též malé listnaté stromy. Vysazují se často pro krásné listy, případně pro květy a větvičky. V Japonsku a Koreji roste dřín lékařský (*Cornus officinalis* Siebold & Zucc.), v Severní Americe dřínovec květnatý (*Cornus florida* L.), v Japonsku svída japonská (*Cornus kousa* Hance), v Číně, v Japonsku, ale i v Himálaji svída sporná (*Cornus controversa* Hemsl. ex Prain), ve střední Číně svída chudožilná (*Cornus paucinervis* Hance), na Sibiři svída bílá (*Cornus alba* L.), která se ve střední Evropě pěstuje jako okrasný strom,² v USA svída olysalá (*Cornus glabrata* Benth.), v západní Asii svída jižní (*Cornus australis* C. A. Mey.).³

K tomuto rodu řadíme i některé byliny, a to v severní Evropě rostoucí dřínček švédský (*Cornus suecica* L.) a severoamerický dřín kanadský (*Cornus canadensis* L.).⁴

Ve střední a jižní Evropě se lze setkat s původním druhem dřínem jarním, dřívě obecným (*Cornus mas* L.), keřem či malým stromem, dosahujícím výšky až 6 m, který se vyskytuje také v Malé Asii a na Kavkaze. Dřín jarní roste v teplých, suchých a světlých doubravách, na křovinatých stráních, na okrajích lesů, na vápenaté půdě.⁵ Z pružného dřeva dřínu jarního se vyrábělo náradí a loukotě kol, pecky se pražily a využívalo se jich jako náhražky kávy nebo do růženců. Z plodů dřínků se dělají zavařeniny, kompoty a likéry.⁶ Na Balkáně se z nich destiluje pálenka.

Druhem, který se dřínu jarnímu velmi podobá, je svída krvavá (*Cornus sanguinea* L.), dřívě obecná, která dorůstá až 5 m a má nápadně načervenalé, občas nazelenalé větve. Roste divoce na týchž stanovištích jako dřín jarní, hojně ve světlých lesích a křovinách.⁷ Má velmi tvrdé dřevo, z něhož se vyrábějí dřevěné kolíky a kůly.⁸

1 Zicha (ed.) c1999–2021.

2 Spohn 2015, s. 181.

3 Pilát 1953, s. 407–413, upraveno dle Zicha (ed.) c1999–2021.

4 Pilát 1953, s. 408.

5 Aas, Riedmiller 2002, s. 120.

6 Spohn 2015, s. 75.

7 Čihař et al. 1988, s. 240.

8 Spohn 2015, s. 180.

Podle Mattioliho se plody dřínu naložené do láku pojídají proti průjmu, kdežto ptákům průjem způsobují. Píše, že používání dřínového listí zmírňuje záněty. Však také v jihoslovanských jazycích existuje přirovnání ‚zdravý jako dřín‘, např. sln. *‚zdrāv kot drēn‘*.⁹

Dřín a svída v dalších slovanských jazycích

Slovo dřín označuje ‚keř se žlutými kvítky a jedlými plody‘,¹⁰ SSJČ definuje dřín jako ‚velký keř rozkvétající před olistěním malíčkými žlutými kvítky a dávající jedlé plody (dřínky)‘. Slovo dřín je slovem všeslovanským:¹¹ psl. **dernъ*, stč. *drien*, slk. *drieň*, slc. *drieň*, stpol. *drzon*, hluž. *drēn*, s. *дрен*, ch. *drēn/drijēn*,¹² b. *дрян*, ukr. a r. *дерен*, mak. *дрен*.¹³

ESSČ u hesla *drien* uvádí význam ‚strom mající tvrdé dřevo, dřín nebo hloh‘, u hesla *drēn* ‚trnitý keř, dřišťal‘. Slovo dřín v některých moravských dialektech označuje rovněž modřín, jedná se o záměnu s výrazem *břím*.¹⁴

Slovem *svída* podle SSJČ označujeme ‚keř s hnědočervenými větvemi a s drobnými bílými kvítky v plochých květenstvích‘, Machek¹⁵ klasifikuje slova *svída* a *svíd* jako praevropské, Rejzek¹⁶ uvádí rekonstruovanou psl. podobu **svida* vidí spojitost se stpr. *sidis* a lit. *svidùs* ‚světlý‘, lat. *sīdus* ‚souhvězdí, nebe, okrasa‘.

Ostatní slovanské jazyky: slk. *svíb*, p. *sivid(wa)*, dluž. *svid*, sch. *svib(a)*, sln. *svíba*,¹⁷ r. *свидіна*, ukr. *svydyna*, s tímto slovem pravděpodobně souvisí i s. *свибен* a ch. *svibanj* ‚květen‘, jak uvádí Rejzek:¹⁸ ‚csl. *svibъnъ* ‚májový, červenový‘ (období, kdy *svída* kvete)“. Podle Rystonové¹⁹ se *svidě* bílé říká lidově bílý dřín a *svidě* krvavé také krvavý prut, falešný dřínec, *svíb* i *svíd* aj.

9 Dle HJP, DRMJ, SSF.

10 Rejzek 2012, s. 147.

11 Rejzek tamtéž.

12 HJP.

13 DRMJ.

14 ČJA 2, s. 184–186.

15 Machek 2010, s. 596.

16 Rejzek 2012, s. 618.

17 Dle SSKJ se jedná o štajerské nářečí.

18 Rejzek 2012, s. 618.

19 Rystonová 2007, s. 523.

Tabulka 11: Dřín v MJ
Soupis sídelních jmen (dřín):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Dřínov ²⁰	ves 5 km ssz. od Slaného	Č	1316	50.275858, 14.068908
Stará Dřín ²¹	více k Buštěhradu (od Dříně, která je 1 km vých. od Kladna)	Č	zal. 1318	50.147803, 14.140318
Dřínek, ²² Třínka	ves 6,5 km zjz. od Lovosic	Č	1328	50.4919625, 13.9665225
Dřínov	ves 7,5 km sv. od Kralup n. Vlt.	Č	1353	50.273493, 14.397160
Dřínek, Třínka	ves (m. o. Radovesice) 4 km vjv. od Bíliny	Č	1492	50.531814, 13.813662
Dřínov, Bartelsdorf ²³	ves 6 km sv. od Jirkova	Č	1542 (1516)	50.536526, 13.518868
Dřín	ves mezi lesy (m. o. Dubí) 1 km vých. od Kladna	Č	zal. 1681	50.147803, 14.140318
Červené Dřevo, Rothenbaum ²⁴	víska mezi lesy (m. o. Fleky) 7 km záp. od Nýrska, jež byla vystavěna kol. r. 1600 pro dělníky	Č	1697	49.296728, 13.042190
Dřínov	ves 9 km sz. od Zdounek	MS	1349	49.292957, 17.233445
Dřínovice ²⁵	zanikly mezi Jedlím, Svěbohovem a Zborovem (Zábřežsko)	MS	1490	49.935128, 16.823438

20 MJ Dřínov (všechny položky v tabulce) lze vykládat buď jako ‚Dřínův dvůr‘, nebo z adjektiva dřínový.

21 MJ Dřín vzniklo nejspíš z apelativa dřienie ‚dřínový lesík‘. Poté analogicky ke tvarům okolních MJ > Dřín.

22 MJ Dřínek z apelativa dřínek ‚malý dřín‘.

23 Ozn. povrchový důl.

24 První zmínka o obci zní ‚Dorf Rottenbaum‘. Toto MJ vzniklo z apelativa Rotbaum, tedy ‚modřín, dřín‘. Profous (MJČ) píše, že se může jednat o druh svída krvavá nebo svída bílá – obě mají v zimě červené větve.

25 Ozn. les mezi obcemi. Tento les (příp. pole) je označován anoikonymem *Dřínovice*, které podle SPJMS vzniklo z MJ Dřínovice (<https://spjms.ujc.cas.cz/entry/20182>).

Tabulka 12: Svída v MJ
 Soupis sídelních jmen (svída):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Svíba, ²⁶ Schwiebgrub ²⁷	ves 6,5 km jjz. od Chvalšín	Č	kol. 1440	48.798845, 14.164440
Svídnice ²⁸	ves nad potůčkem 3,5 km na jih od Kostelce n. Orl.	Č	1342	50.085965, 16.222689
Svídnice	ves nad levým přítokem Chrudimky 6 km sev. od Nasavrk	Č	1349	49.889901, 15.812964
Svidná ²⁹	někdejší ves u Malíkovíc sv. od N. Strašecí	Č	1382	50.20514, 13.94551
Svídnice	ves u potoka 10 km sz. od Králova Městce ³⁰	Č	1436	50.263347, 15.18114
Svibice ³¹	ves 2 km jjz. od Čes. Těšína, nyní místní část města Český Těšín	MS	1461	49.7278867, 18.6147281

26 MJ Svíba z apelativa svib ,svída krvavá’.

27 Více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=805> (Beran c2005–2019).

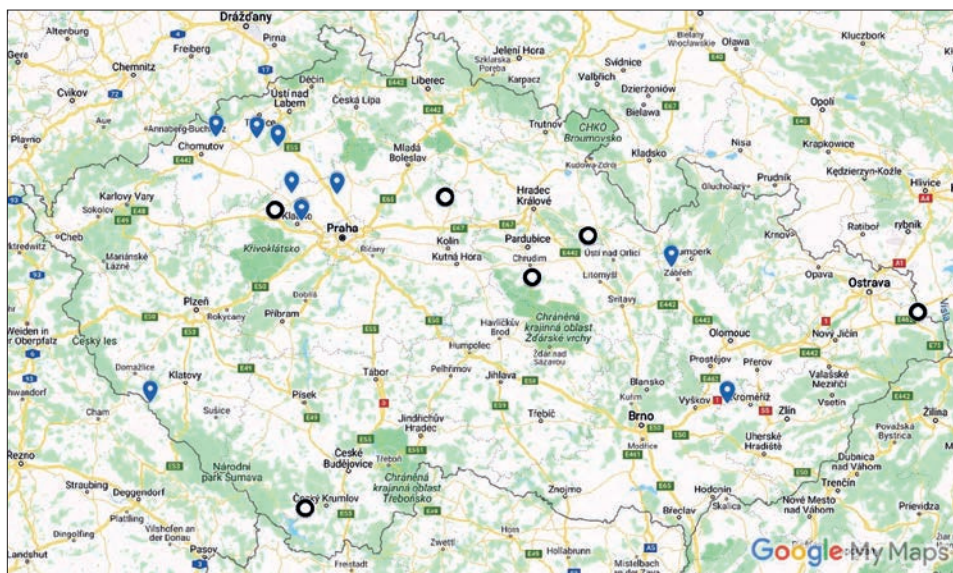
28 MJ Svídnice přeneseno nejspíše z PJ, které označovalo potok (platí pro všechny Svídnice).

29 Více Kuna et al. 2014, s. 105–108.

30 Dnes Městec Králové.

31 MJ Svibice z deminutiva ke kolektivu svibí (sufix -íce).

Lokalizace obcí (dřín a svída):

Obrázek 5: Dřín a svída v MJ³²

Legenda:

- dřín
- svída

MJ jsou odvozena od apelativa dřín (MJ Dřínek z deminutiva dřínek, malý dřín), z adjektiva dřínový (MJ Dřínov, Dřínovice), nebo z kolektiva dřienie > dříní ve významu dřínový lesík (MJ Dřín).

U MJ Dřínov nelze rozhodnout, zda se jedná o toponymum vzniklé od OJ Dřín (posesivní příponou -ov, tedy Dřínův dvůr), nebo zda se jedná o proprializaci látkového adjektiva dřínový(ý) les, proto jej též zařazují.

Zařadila jsem i MJ Červené Dřevo (1697, vystavěna kol. 1600), protože první zmínka zní Rotbaum, tedy ‚modřín, dřín‘. Profous³³ v této souvislosti uvažuje o dvou odrůdách dřínu: svída krvavá, dřívě obecná (*Cornus sanguinea* L.) a svída bílá (*Cornus alba* L.). Název Červené Dřevo vznikl „otrockým“ překladem z němci-

32 Výřez z mapy Dřín a svída, vytvořené na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupné z adresy: https://drive.google.com/open?id=1TGpHyf1NcFLFuLcUzepBN1tpAhnNuNf_&usp=sharing.

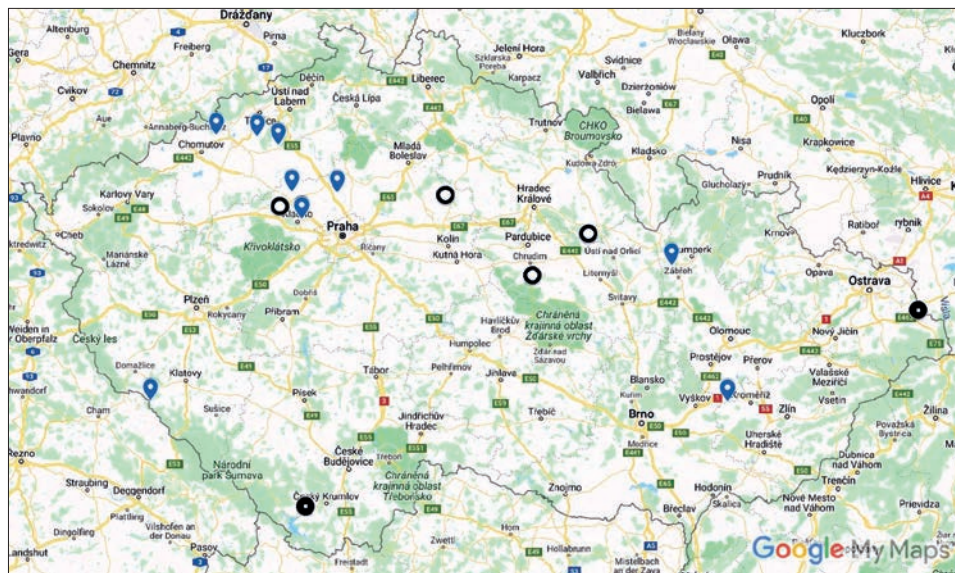
33 MJČ.

ny, přičemž výraz dřevo tu figuruje ve významu ‚strom‘ (srov. v GbSlov heslo dřevo ‚strom, dřevo, Baum, Holz‘, MSS heslo dřevo ‚strom, keř; dřevo; korí; rodokmen‘).

Další toponyma, která se odvozují od základu *dęrnъ, nalezneme u Šmilauer³⁴: bulharská Дрjана, makedonské Дреново, slovinský Drenoves, slovenské Drienovo, hornolužický Drěnow, polské Drzonowo, ukrajinská Деренюха a ruská Дерновка. Z chorvatských toponym³⁵ lze zmínit Drěncec, Drěnica, Drěnovac, Drěnovec, Drěnje, Drinōvci, z chorvatských antroponym pak OJ Drěnislav.

MJ ze základu svída v českých zemích nabývají dvou podob – se základem svíd- a se základem svíb-. V chorvatštině je naopak základ svíb- běžný, např. Svibje, Svibovec Podravski, Jalševac Svibovecki (antroponyma: Svíb, Svíben, Svíbovec),³⁶ ve Slovinsku Svibno, Svibovec, v Horní Lužici Swibov, v Dolní Lužici Swibinki, v Polsku Świba. Základ svíd- nalezneme v bulharském Свидня, v makedonském Свидовица, na Slovensku leží Svidnička, na Ukrajině Свидовець, v Rusku Свидня.³⁷

Lokalizace obcí (dřín a svída), distribuce svíd- a svíb-:

Obrázek 6: Dřín a svída v MJ, distribuce svíd- a svíb-³⁸

34 Šmilauer 1970, s. 53. Může se tu jednat o oikonyma i anoikonyma, MJ mohou být odvozena i od OJ.

35 HJP.

36 HJP.

37 Šmilauer 1970, s. 174.

38 Výřez z mapy Dřín a svída, distribuce svíd- a svíb-, vytvořená na podkladech portálu Google

Legenda:

- dřín (příp. jinojazyčné ekvivalenty)
- svída, základ svíd-
- svída, základ svíb-

Z mapy je patrné, že lokality, kde se vyskytují toponyma se základem svíb-, se nacházejí v okrajové části českého jazykového kontinua (u polských a rakouských hranic). Jednotlivé doklady o obcích jsou taktéž konzistentní: Svíba (Schwiebgrub, první doklad kol. 1440): ‚Swib Grub, Swib, Świb, Świba, Sswibgrub, Sswiba‘ aj.; Svibice (první doklad 1461): ‚Swibicza, Swibicz, svíbický, Swibiczer, Svibica‘ aj.

Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupné z adresy: <https://drive.google.com/open?id=1E6cjCtHxKIEMlrvk9erqTPwPIJ8QKyw&usp=sharing>.

5.6 Dub

Quercus L.

Říše Plantae – rostliny, oddělení Magnoliophyta – rostliny krytosemenné, třída Rosopsida – vyšší dvouděložné rostliny, řád Fagales – bukotvaré, čeleď Fagaceae – bukovité¹

Rod dub (*Quercus* L.) patří do čeledi bukovité (Fagaceae Dumort.), stejně jako rod buk (*Fagus* L.) a rod kaštanovník (*Castanea* Mill.). Duby jsou statné opadavé stromy nebo keře, některé teplomilné druhy jsou stálezelené. Jsou rozšířené zejména v mírném a subtropickém pásmu na severní polokouli, v Americe např. dub čárkolistý (*Quercus phellos* L.), dub marylandský (*Quercus marilandica* L.) nebo dub bahenní (*Quercus palustris* Münchh.), v Malé Asii a Syrii dub libanonský (*Quercus libani* Olivier), na Kavkaze a v Arménii dub velkokvětý (*Quercus macranthera* Fisch. & Mey. ex Hohen.), ve východní Asii a severním Japonsku dub mongolský (*Quercus mongolica* Fisch. ex Ledeb.).² Ve Středomoří roste dub korkový (*Quercus suber* L.), z něž se získává korek, pletivo, jehož hlavní výhodou je to, že nevstřebává téměř žádnou vodu.³ Duby jsou často vysazovány v parcích, dříve se pro zpevnění sázely do hrází rybníků.

V České republice se setkáme zejména s následujícími původními (opadavými) druhy:

Dub zimní (*Quercus petraea* (Matt.) Liebl.), nazývaný drnák, vyrůstá do výšky 20–40 m, jeho lokalitou je střední a jihovýchodní Evropa, roste od nižších horských pásem až do podhůří. Často se vyskytuje ve společenství s bukem, habrem a lípou. Dřevo je cenné, užívá se ho k výrobě lodí, nábytku, sudů a při vodních stavbách.⁴

Dub letní neboli křemelák (*Quercus robur* L.) roste do výšky 45 m a uchytí se skoro na jakémkoliv podloží. Roste v nižších polohách než dub zimní. Protože má hluboké kořeny, které dosahují až k podzemním vodám, často se stává cílem blesku. Dub letní roste velice pomalu a dosahuje stáří kolem 500 let, někdy až 1000 let – například Žižkův dub v Náměšti nad Oslavou. Dubu letnímu se lidově říká moučný strom, protože se mouka ze žaludů přidávala do těsta na chléb.⁵

1 Zicha (ed.) c1999–2021.

2 Pilát 1953, s. 322–326.

3 Kremer 1995, s. 132.

4 Spohn 2015, s. 123.

5 Rystonová 2007, s. 126.

Na teplých stanovištích roste, většinou ve formě keře, dub pýřitý neboli ší-pák (*Quercus pubescens* Willd.), na jihu Moravy a na jižním Slovensku, ale také ve středních Čechách najdeme divoce rostoucí dub cer neboli dub slovenský, rakouský (*Quercus cerris* L.), který je rozšířen zvláště v jihovýchodní Evropě, na Balkánském a Apeninském poloostrově.⁶

Posledně zmíněný se pěstuje často v parcích, stejně jako jeho kultivary, např. *laciniata*, *pendula*, *austriaca*.⁷ Z dalších druhů dubů jsou to např. dub balkánský neboli uherský (*Quercus frainetto* Ten.), dub žlutavý (*Quercus dalechampii* Ten.), dub mnohoplodý (*Quercus polycarpa* Schur.), dub jadranský (*Quercus virgiliana* (Ten.) Ten.) a na Istrii až 20 m vysoký dub cesmínovitý (*Quercus ilex* L.). V parcích bývá rovněž vysazován severoamerický dub šarlatový (*Quercus coccinea* Münchh.).⁸

Duby jsou důležitými stromy jak z hlediska materiálního – jejich dřevo se využívá pro truhlářské výrobky a plody dubu jsou pak cenným zdrojem potravy zvířat (ale i lidí) –, tak i z hlediska nemateriálního. Díky dosahované délce života je na duby pohlíženo jako na prostředníky mezi světem živých a mrtvých. Duby jsou opředeny mnohými mýty, často se stávají památnými stromy. Jmenovat lze kupř. Čertův dub, Oldřichův dub, Žižkův dub. K dubu označovanému jako Žižkův dub lidé prý po jeho spálení chodili, sbírali zbytky stromu a odnášeli si je s sebou jako talismany. Víra v nadpřirozenou nebo léčivou moc dubu je rozšířena po celém slovanském areálu, např. v Severní Makedonii se lidé pod dubem scházeli, modlili se za déšť a přinášeli stromu různé dary.⁹ Ve Slovinsku se k symbolice dubu jako prostředníka mezi světem mrtvých a živých váže mytologická tradice, která je patrna i z MJ: Triglav, Velenje, Trojane, Šentvid, Hrastnik apod.¹⁰

Dub v dalších slovanských jazycích

Slovo dub je všeslovanské, r. дуб, ukr. дуб, stsl. дѣбъ, b. дѣб, mak. даб, p. daḅ, hluž. a dluž. dub.¹¹ V srbské a chorvatštině je slovo dub/дуб považováno za archaické, oba tyto jazyky užívají pro označení dubu (*Quercus*) slovo hrast.¹² Stejná situace je i ve slovinštině, kde sice existuje výraz dôb, ale jedná se opět o archaismus.¹³

6 Kremer 1995, s. 130.

7 Pilát 1953, s. 325.

8 Kremer 1995, s. 124.

9 Risteski, Vražinovski 1998, s. 144.

10 Mikhailov 1997, s. 86.

11 Vasmer c2013.

12 HJP.

13 SSKJ.

Z téhož základu jako slovo dub pochází též název měsíce dubna.¹⁴ Psl. *doḃъ je podle Rejzka¹⁵ tabuová inovace, protože dub byl považován za strom posvátný.

Při vyhledávání MJ, jejichž vznik případně mohl být motivován touto rostlinou, bylo potřeba opět mít na paměti, že slovo doubrava, od nějž jsou některá MJ odvozena, může nést kromě významu ‚dubový les, dubina‘¹⁶ také obecnější význam ‚listnatý les, zvláště dubový‘¹⁷ či ještě obecnější význam ‚les‘.¹⁸ Profous¹⁹ ve svých výkladech uvádí obě varianty (jak dubový les, tak i les obecně), proto zařazují jak jména utvořená od slova dub (nikoliv MJ z OJ), tak i ta od slova doubrava.

Tabulka 13: Dub v MJ
Soupis sídelních jmen (dub):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Dubec ²⁰	někdejší ves, nyní položení Dubice u Vrbčan, Brozan a Rochova (okr. Libochovice)	Č	kol. 1057	50.45988, 14.11597	
Český Dub ²¹	okresní město ²²	Č	1115	50.65985, 14.99599	
Hoření Starý Dub	severní část obce Starý Dub	Č	1115	50.67873, 14.98693	
Starý Dub	ves 1 km sev. od Českého Dubu	Č	1115	50.67394, 14.98891	
Dubany ²³	někdejší ves na klášterství oseckém (okr. Duchcov)	Č	1207	50.62196, 13.70913	
Zádub, Saduba	ves 7,5 km jjz. od Bezdržic	Č	1227	49.856641, 12.898056	
Dubany	ves na levém břehu Ohře 2 km zjz. od Libochovic	Č	1251	50.39774, 14.0134	

14 Machek 2010, s. 132.

15 Rejzek 2012, s. 147.

16 SSJČ.

17 Rejzek 2012, s. 141.

18 GbSlov, ESSČ.

19 MJČ.

20 Ozn. Rochov.

21 Všechny vsi s MJ Dub dostaly jméno podle význačného dubu, u něhož byly vystavěny.

22 Dnes není okresním městem.

23 Ozn. Osek. MJ Dubany = Dubéné, lidé bydlící u dubu nebo dubů nebo v doubí. Stejně tak byla utvořena všechna MJ Dubany v tomto soupisu.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Dubá, ²⁴ Dauba	okresní město ²⁵ v severních Čechách	Č	1253	50.53967, 14.54134	
Dubné	ves pod lesem 8 km záp. od Č. Budějovic	Č	1263	48.97621, 14.35913	
Zádub, Hohendorf ²⁶	ves 2,5 km vých. od Mar. Lázní	Č	1273	49.970869, 12.743487	
Dub	městys 11 km jv. od Volyně	Č	1274	49.10815, 14.01203	
Dubá ²⁷	někdejší hrad nad levým břehem Sáza vy téměř naproti vsi Poddubí 11 km ssv. od Benešova	Č	1283	49.87512, 14.75059	
Dubno	ves nad vrchoviskem Kocáby 2,5 km vsv. od Příbramě	Č	1298	49.69667, 14.05211	
Dubí	ves 4,5 km vých. od Humpolce	Č	1305	49.53395, 15.41935	
Dubenec	ves nad potokem Kocábou 4,5 km vsv. od Příbramě a 2 km vých. od Dubna nad vrchoviskem Kocáby	Č	1321	49.69595, 14.08061	
Dubenec	ves táhnoucí se 4 km po obou březích potoka 5 km jižně ode Dvora Králové n. L.	Č	1343	50.37721, 15.7961	
Dubenec	ves 12 km sz. od Hluboké n. Vlt.	Č	1344	49.11534, 14.29535	
Dubice, Dubitz	ves 7,5 km jižně od Ústí n. L.	Č	1344	50.59271, 14.01658	
Dubany	ves 6,5 km sz. od Chrudimě	Č	1347	49.99361, 15.72486	
Dubnice, Hennersdorf ²⁸	ves táhnoucí se přes 4 km podle potoka, a to 5 km jv. od Něm. Jablonného	Č	1352–c. 1405	50.72597, 14.80872	
Dubec, Tuts ²⁹	ves 6 km jv. od Přimdy	Č	1357	49.63133, 12.72457	

24 MJ utvořeno sufixem -á k apelativu dub (stejně jako Lipá, Tisá).

25 Dnes není okresním městem.

26 MJ Zádub ve významu ‚za dubem‘.

27 Dnes Stará Dubá.

28 Původně jméno potoka.

29 MJ Dubec z apelativa dubec ‚doubek‘.

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Dubňany ³⁰	někdejší ves s tvrzí, nyní dvůr Dubjanský, a u řeky Mže přívoz Pod Dubjany (m. o. Chříč), 14,5 km vých. od Kralovic (na vých. straně u D. leží lesnatý vrch Dubensko 411 m a pod ním hájenka Dubensko)	Č	1360	49.9624, 13.67545	
Doubí, Aich ³¹	ves na pravém břehu Ohře 4 km zjz. od Karl. Var	Č	1365	50.21038, 12.82696	
Dubčany, Dubčan ³²	ves 7 km jv. od Žatce	Č	1367	50.29723, 13.633	
Dubí	ves 1,5 km ssv. od Kladna	Č	1367	50.15969, 14.13764	
Dubová Lhota - Lhotky	ves 5 km na jih od Kouřimě	Č	1367	49.955575, 14.955750	1398
Doubí ³³	ves 7 km sev. od Soběslavě	Č	1370	49.32187, 14.73266	
Dubová, Stubau	víska nad potokem (m. o. Spolí) 6,5 km jjv. od Č. Krumlova	Č	1371	48.74934, 14.34041	
Dubečno	ves 7,5 km ssv. od Králova Městce	Č	1372	50.27189, 15.32481	
Aag ³⁴	skupina chalup (m. o. Třebeň, Trebendorf) na levém břehu Ohře 4,5 km ssv. od Chebu	Č	1374	50.11848, 12.4015	
Doubičko ³⁵	někdejší tvrz a dvůr u Branišova v rybníce Návesném záp. od Č. Budějovic	Č	1375	48.98725, 14.39681	
Dubičné, Dubiken	ves 4 km vých. od Č. Budějovic	Č	1377	48.98111, 14.5392	
Dubnice ³⁶	někdejší ves s tvrzí u Božkova a Lobež (u Plzně), dnes Doubí, údolí nad Božkovem a u Lobež	Č	1377	49.75501, 13.46211	
Doubí ³⁷	dvůr v Pavlovicích vých. od Vlašimě	Č	1384	49.71288, 14.93132	

30 MJ Dubňany ‚ves Dubňanů‘, lidí bydlících v Dubném nebo v Dubné.

31 První doklad zní ‚de quercu‘ (1365), druhý doklad ‚zu der Acht‘ (1481), třetí ‚zur Aich‘ (1554). Původně se tak jednalo o jméno, které by odpovídalo českému Dub.

32 MJ Dubčany – ves Dubčanů, lidí bydlících u dubců (malých dubů).

33 První doklad zní ‚Dubecz‘ = Doubek ‚malý dub‘. Vedle této vsi byla víska Doubíce (malé Doubí).

34 Profous (MJČ) vysvětluje MJ Aag z výrazu ‚bei der Aich‘ s významem ‚u dubu‘.

35 Ozn. Návesný rybník. První zmínka zní ‚de Dubie‘, tedy doubí.

36 Ozn. ulice K Doubí. Tvar MJ Dubnice vznikl připojením sufixu -ice k adjektivu dubná (straň, hora porostlá dubovým lesem).

37 Ozn. Pavlovice. MJ Doubí vzniklo z kolektiva dúbie ‚doubí, dubový les‘.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Černý Dub ³⁸	ves (m. o. Homole) 6 km jz. od Č. Budějovic	Č	1387	48.93095, 14.4114	
Doubí	ves u lesa (m. o. Čtveřín) 4,5 km sz. od Turnova	Č	1388	50.60236, 15.10122	
Dub	ves 10 km sv. od Tábora	Č	1390	49.45479, 14.79077	
Dub	ves (m. o. Kondrac) 3,5 km jjz. od Vlašimě	Č	1390	49.67773, 14.86956	
Dubice, Klein-Aicha	ves u levého břehu Ploučnice 2 km jz. od Č. Lípy	Č	1391	50.67319, 14.50993	
Dub	někdejší tvrz, dvůr a ves v okolí Svojetína a Veclova (okr. Rakovník)	Č	1393	50.18495, 13.60422	
Dubová Lhota ³⁹	ves nad levým břehem Úhlavy 10,5 km jz. od Klatov	Č	1395	49.337435, 13.178123	1789
Dubsko ⁴⁰ - Dubová Lhota	víska mezi lesy nad levým břehem Sázavy, v nichž jsou trosky hradu Dubé, (m. o. Lštění) 10 km ssv. od Benešova, původně se jmenovala Lhota Dubová	Č	1397	49.86944, 14.73918	
Dubno ⁴¹	skupina chalup mezi lesy (m. o. Kleny) 2 km sv. od Č. Skalice	Č	1402	50.4037, 16.06982	
Doubí, Eichicht ⁴²	ves 2 km jižně od Liberce	Č	1412	50.73678, 15.05023	
Doubek ⁴³	ves 11 km jz. od Č. Brodu	Č	1413	50.0181, 14.73798	
Dubno ⁴⁴	samota u lesa (za lesem k sz. leží víska Dubina) (m. o. Lipovka) 2,5 km sz. od Rychnova n. Kn. (v 15. stol. se nazývala i Pršín)	Č	1423	50.17857, 16.23883	1456
Dubí	ves (m. o. Tutleky) 3,5 km sv. od Kostelce n. Orł.	Č	1446	50.13521, 16.26062	
Dubičina, Eich ⁴⁵	ves nad potůčkem 3 km ssv. od Úštěku	Č	1452	50.6138, 14.35509	

38 Ves založena u ‚černého dubu‘.

39 Přívlástek dubová až v 18. stol. (doklad z r. 1789) podle dubů ve vsi.

40 Obec se jmenuje podle lesa, který nesl název Dubsko (a ten podle hradu).

41 Ozn. Přírodní rezervace Dubno.

42 Německé MJ z kolektiva: Eiche ‚dub‘ + -icht ve významu ‚doubí‘.

43 MJ Doubek z apelativa doubek, tedy ‚malý dub‘.

44 Nejprve se osada jmenovala Pršín, doklad z roku 1456 zní ‚Prssin, alias Dubno‘.

45 Dnes Dubičná. MJ Dubičina vzniklo z kolektiva dubičina.

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Nová Doubice, Neu-Daubitz ⁴⁶	ves 0,5 km jv. od vsi Stará Doubice	Č	1457	50.88264, 14.46462	
Stará Doubice, Alt-Daubitz ⁴⁷	ves nad potokem 9 km jz. od Rumburku	Č	1457	50.89036, 14.46066	
Zadní Doubice, Hinter-Daubitz ⁴⁸	ves 5,5 km k sz. nad potokem Křinici (Kirnitzsch Bach) na saských hranicích	Č	1457	50.8818, 14.38179	
Dubovka ⁴⁹	víska u lesa (m. o. Střečov) 7,5 km sv. od Vlašimě	Č	1471	49.74489, 14.98809	
Dubí, Eichwald	ves v údolí podle potoka v Krušných horách 4,5 km sz. od Teplíc-Šanova	Č	1494	50.68226, 13.78758	
Malý Dub ⁵⁰	ves (m. o. Č. Dub) 1 km sz. od Č. Dubu	Č	1496	50.66692, 14.9832	
Dub	ves 8 km ssv. od Nechanic	Č	1543	50.303784, 15.670863	
Poddoubí	víska (m. o. Vyskeř) 6,5 km na jih od Turnova	Č	1543 (1514)	50.527356, 15.147199	
Doubí ⁵¹	někdejší ves; po ní zbyl Dubový mlýn, dnes Dubové mlýny (m. o. Soběstice) 8 km vjv. od Týna n. Vlt.	Č	1549 (1530)	49.193575, 14.528981	
Dubovka	víska u lesa (m. o. Neveklov) 1,5 km vých. od Neveklova	Č	1578	49.75703, 14.55559	
Dolní Dubová Hora, Unter-Eichberg ⁵²	víska (m. o. Pavlíčky) 3,5 km záp. od Dubé	Č	1616	50.54398, 14.50259	
Horní Dubová Hora, Ober-Eichberg ⁵³	skupina chalup 2,5 km záp. od Dubé	Č	1616	50.53874, 14.5068	

46 Původní název obce, z níž vznikly tyto tři (Stará, Zadní a Nová Doubice), byl Dubnice (první doklad ‚in silva Taubnicz‘). Jméno Dubnice nejprve označovalo potok. Podle potoka pojmenován les a vysočina, kde byla sklářská huť.

47 Dnes Doubice. Původní název obce, z níž vznikly tyto tři (Stará, Zadní a Nová Doubice), byl Dubnice (první doklad ‚in silva Taubnicz‘). Jméno Dubnice nejprve označovalo potok. Podle potoka pojmenován les a vysočina, kde byla sklářská huť.

48 Původní název obce, z níž vznikly tyto tři (Stará, Zadní a Nová Doubice), byl Dubnice (první doklad ‚in silva Taubnicz‘). Jméno Dubnice nejprve označovalo potok. Podle potoka pojmenován les a vysočina, kde byla sklářská huť.

49 Sufix -ka k adjektivu dubová (stráž, hora).

50 První zmínka zní ‚v Daubi‘, původně tak ves nesla název Doubí (kol. doubí).

51 Ozn. Dubový rybník.

52 Osada pojmenována podle své polohy pod Dubovou horou, horou porostlou dubovým lesem.

53 Osada pojmenována podle své polohy pod Dubovou horou, horou porostlou dubovým lesem.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Dubová	víska s lesíky u řeky Holetínky (m. o. Louky) 6,5 km vých. od Nasavrk	Č	1654	49.84429, 15.8973	
Eichelberk, Eichelberg ⁵⁴	ves u bavorských hranic pod lesnatými horami 10,5 km szs. od Chebu	Č	1692	50.10301, 12.2113	
Eichenhof ⁵⁵	ves (m. o. Šemnice) táhnoucí se pod lesnatými kopci podle potoka před jeho ústím do Ohře 7,5 km vsv. od Karl. Varů	Č	1785	50.23952, 12.99	
Dubiny ⁵⁶	ves pod lesem (m. o. Zruč n. Sáz.) 10 km ssz. od Dol. Kralovic	Č	1787	49.757348, 15.110606	
Duby Kubíkovy ⁵⁷	ves v Železných horách (m. o. Třemošnice) 16 km jv. od Čáslavě	Č	1787	49.84692, 15.59685	
Dublíny	víska (m. o. Radič) 6 km sev. od Sedlčan	Č	1788	49.71956, 14.43736	
Poddubí ⁵⁸	ves na severním břehu Sázavy (m. o. Kaliště) 15 km jv. od Říčan	Č	1788	49.873460, 14.760810	
Dubná Hora ⁵⁹	ves (m. o. Paměťice) 10 km sz. od Písku	Č	1840	49.34866, 14.01323	
Dub nad Moravou	městys 12 km jižně od Olomouce	MS	1131	49.48228, 17.27754	
Dubany ⁶⁰	obec, nyní osada obce Vrbátek; 7 km sv od Prostějova	MS	1200 fal. z 14. stol.	49.51523, 17.19162	1261
Dubno ⁶¹	bývalý hrad v trati Hradisko u Dolních Dubňan (Moravskokrumlovsko)	MS	1263	49.0537, 16.22663	
Dubicko ⁶²	ves 8 km jjv. od Zábřehu	MS	1266	49.8279, 16.96186	

54 Ozn. Straň u Dubiny. ‚Eichen-‘ odkazuje k lesu Eichicht ‚doubí‘. Změněno na Eichel.

55 Dnes Dubina. Dvůr nazýván podle dubového lesa, u kterého byl vystaven.

56 Dnes Dubina.

57 Osada založena u dubů, které patřily Kubíkovi.

58 Profous (MJČ) píše, že naproti na levém břehu Sázavy leží na kopci hradní trosky Stará Dubá.

59 Dnes Dubí Hora. Ves dostala jméno podle toho, že byla založena na dubné hoře – hoře porostlé duby.

60 Obyvatelské jméno – lidé bydlící v doubí, u dubu.

61 Ozn. Dolní Dubany. Jmenné adjektivum v neutru (dubno). Původně snad maskulinum (duben – hrad).

62 Dem. z doubí > Dubíce + -sko: místo, kde stojí Dubíce.

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Horní Dubňany ⁶³	ves 8,5km zsz. od Mor. Krumlova	MS	1279	49.06323, 16.20114	
Dubnice ⁶⁴	ves 7 km jz. od Krnova	MS	1289	50.04049, 17.64009	
Dubčany ⁶⁵	osada obce Choliny; 6 km jižně od Litovle	MS	1342	49.64884, 17.07884	
Dubňany	ves 7,5 km ssz. od Hodonína	MS	1349	48.91674, 17.08957	
Dolní Dubňany	ves 6,5 km západně od Mor. Krumlova	MS	1351	49.05558, 16.22629	
Chotěbudice, Drei Eichen ⁶⁶	ves 10 km vých. od Dačic	MS	1351	49.05778, 15.57423	1846
Panské Dubenky ⁶⁷	ves 15 km zsz. od Telče	MS	1355	49.21883, 15.2661	
Horní Dubenky	ves 12 km zjz. od Třeště	MS	1386	49.25968, 15.31743	
Dub	ves 11 km ssv. od Hranic	MS	1412	49.57165, 17.88398	
Dubec ⁶⁸	zanikl u Cidliny (Moravskobudějovicko)	MS	1464	49.12803, 15.73568	
Dubčov ⁶⁹	zanikl u Chabičova (Šternbersko) v trati Dubskiwiese	MS	1480	49.76585, 17.29604	
Šunychl, Nový Bohumín ⁷⁰	město u Bohumína	MS	1482	49.922509, 18.359241	
Kněždub ⁷¹	ves 6 km východně od Strážnice	MS	1501	48.88718, 17.39358	
Dub	hrad v Tasově (Velkomeziříčsko)	MS	1573	49.2872, 16.10039	

63 Obyvatelské jméno – Dubňané – obyvatelé Dubna.

64 Substantivizací adjektiva dubná (hora, říčka).

65 Obyvatelské jméno – Dubčenské – lidé bydlící u dubců, doubků.

66 Dočasný název Drei Eichen ‚Tři duby‘ podle skupiny dubů.

67 MJ Dubenka – substantivizace adjektiva dubná (řeka, hora, ves).

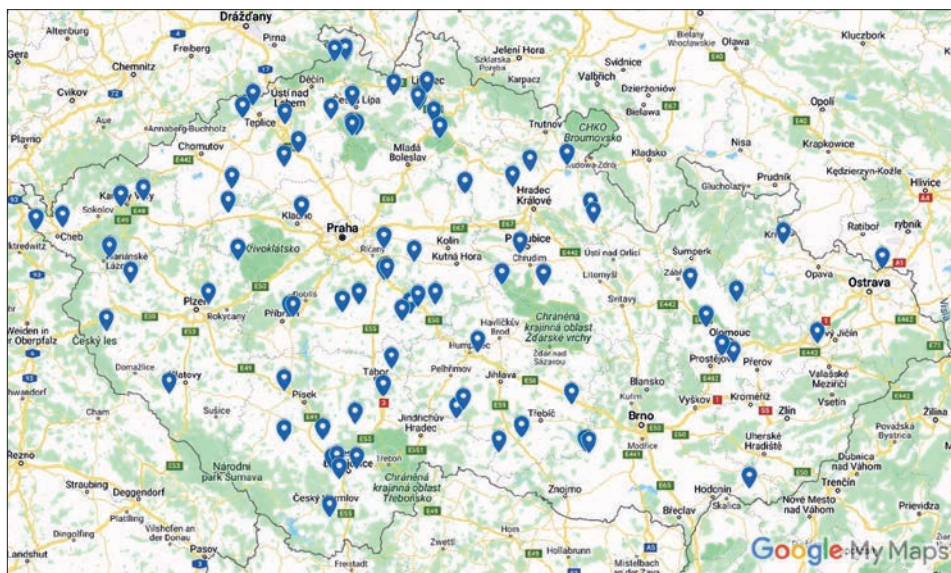
68 Ozn. Cidlina. MJ Dubec – deminutivum k dub. Osada u doubků.

69 Ozn. Chabičov. Nelze určit, zda nejde o sufix -ov k OJ Dubec.

70 MJ z něm Schöneichel z označení zu der schonen ichel, bei der schönen Eichel ‚u pěkného doubku‘.

71 Z adjektiva kněž a z apelativa dub – kněžův, knížecí dub.

Lokalizace obcí (dub):

Obrázek 7: Dub v MJ⁷²

Tabulka 14: Doubrava v MJ

Soupis sídelních jmen (doubrava):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Doubravice ⁷³	víska u Modletic 4 km jz. od Říčan	Č	1052	49.97116, 14.61035	
Doubravice, Tauberwitz	ves 12 km sv. od Litoměřic	Č	kol. 1057	50.629210, 14.210422	
Doubrava ⁷⁴	ves, po ní zbyl kostel sv. Petra a Pavla 1,5 km ssv. od Stříbra	Č	1115	49.766397, 13.012197	
Doubravice	ves u lesa 3,5 km sz. od Pardubic	Č	1167	50.06589, 15.74629	
Česká Doubravice	ves 3 km jv. od Manětína (na blízkou leží Doubravský vrch)	Č	1192/3	49.98007, 13.27466	

72 Výřez z mapy Dub vytvořené na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupné z adresy: https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=lj-TUnbj-bvTr2wymQQUjP8u_BeX-aeF14.

73 MJ Doubravice vzniklo přidáním deminutivního sufixu -ice (z -ica) k apelativu důbrava.

74 MJ Doubrava podle své polohy u doubravy nebo na místě bývalé doubravy. Doubrava přitom může znamenat ‚les, lesík, háj (zvl. listnatý)‘ (GbSlov), ale podle Profouse (MJČ) také ‚Eichwald‘, č. dubí, dubový les. To platí pro všechna MJ Doubrava v tomto soupise.

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Doubravka	hájovna, n. ves, u Újezda 6 km záp. od Hořovic	Č	1230	49.82925, 13.8142	
Doubravice ⁷⁵	ves 4 km zsz. od Volyně	Č	1251	49.17769, 13.82827	
Doubravice	ves u lesa 4 km jjv. od Č. Budějovic	Č	1267	48.935759, 14.510525	
Doubravka	ves 8 km ssz. od Týna n. Vlt.	Č	1268	49.28223, 14.36378	
Doubrava	ves 7,5 km sz. od Týna n. Vlt.	Č	1295	49.270998, 14.350358	
Doubrava, Taubrath	ves (m. o. St. Albenreuth) 8,5 km jv. od Chebu	Č	1313	50.020345, 12.453019	
Doubravany ⁷⁶	ves 9,5 km jz. od Libáně	Č	1318	50.307027, 15.127571	
Doubravice	ves 9,5 km jz. od Bělé pod Bezd.	Č	1324	50.460578, 14.689610	
Doubravička ⁷⁷	ves 12 km jjz. od Bělé pod Bezd.	Č	1324	50.395090, 14.776310	
Doubravčice	ves mezi lesy 7,5 km jz. od Č. Brodu	Č	1331	50.02205, 14.79308	
Doubravka, Dobraken	ves 3 km ssz. od Hostouně	Č	1379	49.583623, 12.751939	
Doubravice	ves (m. o. Libín) 2 km jižně od Sedlčan	Č	1381	49.63808, 14.42298	
Doubravka ⁷⁸	ves 2 km sv. od Plzně	Č	1383	49.75617, 13.42003	
Doubrava	ves, dnes myslivna pod lesem Doubravou u Bítova 9,5 km vjv. od Tábora	Č	1388	49.383035, 14.799613	
Doubravice	ves (m. o. Cidlina) 4,5 km jižně od Lomnice n. Pop.	Č	1394	50.49097, 15.36167	
Doubravice ⁷⁹	dvůr, někdejší ves pod Doubravskou horou (Schlossberg 392 m) (m. o. Trnovany) 1,5 km vých. od Teplic-Šanova	Č	1396	50.64592, 13.86339	
Doubrava	ves (m. o. Žďár) 7 km vsv. od Mnich. Hradiště	Č	kol. 1400	50.553372, 15.067622	

75 Dnes Doubravice u Volyně.

76 MJ Doubrava se vykládá jako ‚ves Doubravanů, tedy lidí bydlících v doubravě nebo v Doubravě‘.

77 MJ Doubravička vzniklo jako deminutivum k MJ Doubravice.

78 Od r. 1923 část města Plzně.

79 Ozn. ulice Doubravice.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Doubravice u Č. Skalice	ves nad levým břehem Úpy 3 km jz. od Č. Skalice	Č	1404	50.38039, 16.00079	
Doubrava	ves mezi lesy 1,5 km vých. od Hořic	Č	1416	50.3732, 15.66017	
Doubravice ⁸⁰	ves 10,5 km ssz. od Strakonice	Č	1416	49.35207, 13.86175	
Doubrava	někdejší ves, dnes hájovna (a vedle ní k západu stejnojmenný les) 8 km jz. od Kralovic	Č	1418	49.90848, 13.45619	
Doubravice ⁸¹	někdejší ves u Častolovic v místech nynějšího nádraží (Pam. Arch. XII, 133), tedy 2,5 km záp. od Kostelce n. Orl.	Č	1418	50.128384, 16.173760	
Doubravčany ⁸²	ves 4,5 km jv. od Kouřimě	Č	1436	49.96118, 15.00415	
Doubrava ⁸³	někdejší ves v okolí Domažlic, která patřila pánům zahořanským (Zahořany, s. o. Kdyně)	Č	1437	49.434964, 12.998978	
Doubravička ⁸⁴	někdejší ves, nyní snad část Doubravice (s. o. Lomnice n. Pop.)	Č	1439	50.49102, 15.36249	
Doubravice	ves (m. o. Lhota) 3,5 km sz. od N. Města n. Metují	Č	1440	50.367, 16.09174	
Doubravice I	víska (m. o. Přestavky) 10 km ssv. od Benešova	Č	1444	49.864360, 14.752827	
Doubravice II	odtud 2,5 km jv. leží víska Doubravice II (m. o. Vranov) 9 km sv. od Benešova	Č	1444	49.864459, 14.757599	
Doubravská Hora, Schloßberg ⁸⁵	hostinec u zřícenin hradu na vrchu (392 m) 1 km vých. od Teplic-Šanova nade dvorem Doubravíci (m. o. Trnovany)	Č	1478	50.63861, 13.8603	
Doubrava, Dobrowa	ves 5 km sv. od Horš. Týna	Č	1542 (1539)	49.563733, 12.993083	
Doubravice I	dlouhá ves podle potoka 4,5 km jz. ode Dvora Králové n. L.	Č	1542	50.405606, 15.761719	

80 Dnes Doubravice u Strakonice.

81 Ozn. nádraží Častolovice.

82 Původně Dúbravičany, ‚ves Doubravičanů, lidí bydlících v Doubravici‘.

83 Ozn. Zahořany.

84 Ozn. Doubravice.

85 Ozn. hrad Doubravka. Kopec se jmenoval Doubravská hora po vsi Doubravíci, nebo se jmenoval Doubrava.

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Doubravice II	dlouhá ves podle potoka 4,5 km jz. ode Dvora Králové n. L.	Č	1542	50.40681, 15.76253	
Doubravice	ves (m. o. Hrubá Skála) 8 km jv. od Turnova	Č	1543 (1514)	50.5464, 15.20902	
Doubrava, Dobraken ⁸⁶	ves 5,5 km jz. od Touškova	Č	1556	49.661606, 13.118557	
Německá Doubravice, Deutsch Doubrawitz ⁸⁷	ves pod Doubravským vrchem 4,5 km záp. od Manětína	Č	1558	49.990001, 13.164470	
Doubravice	ves mezi lesy 9 km jz. od Vys. Mýta	Č	1559	49.87586, 16.09768	
Doubrava	ves (m. o. Uhřice) 8,5 km sz. od Prachatic	Č	1569	49.079041, 13.931420	
Doubravník ⁸⁸	městys 10 km ssz. od Tišnova	MS	1208	49.4241, 16.35269	
Doubrava ⁸⁹	městys 4,5 km západně od Karviné	MS	1229	49.85872, 18.48018	
Doubravice nad Svitavou ⁹⁰	městys 8,5 km severně od Blanska	MS	1255	49.43663, 16.62937	
Doubrava ⁹¹	ves 5 km jv. od Mohelnice	MS	1349	49.74788, 16.9754	
Doubravice	ves 5 km jv. od Mohelnice	MS	1349	49.747363, 16.974819	
Doubrava	zanikla u Valdíkova (Třebíčsko), kde je trať Doubrava	MS	1353	49.25775, 15.99669	
Dolní Doubravičky ⁹²	dvě zaniklé vsi v okolí Malenovic (Gottwaldovsko ⁹³)	MS	1372	49.20473, 17.58907	
Horní Doubravičky ⁹⁴	dvě zaniklé vsi v okolí Malenovic (Gottwaldovsko ⁹⁵)	MS	1372	49.20607, 17.59078	

86 Ozn. Touškov.

87 Dnes Doubravice.

88 Substantivizace sufixem -ík k adj. důbravný (les, vrch, dvůr).

89 MJ Doubrava, stč. důbrava ‚doubí, dubový les‘, Hosák a Šrámek píší, že s ‚dubem‘ nesouvisí (MJMS).

90 Tvar MJ sufixem -ice k apelativu doubrava.

91 Ozn. Doubravice, vedle je les Doubrava. Ves nazvána podle lesa Doubravy.

92 Ozn. Malenovice. Deminutivum k MJ Doubravice.

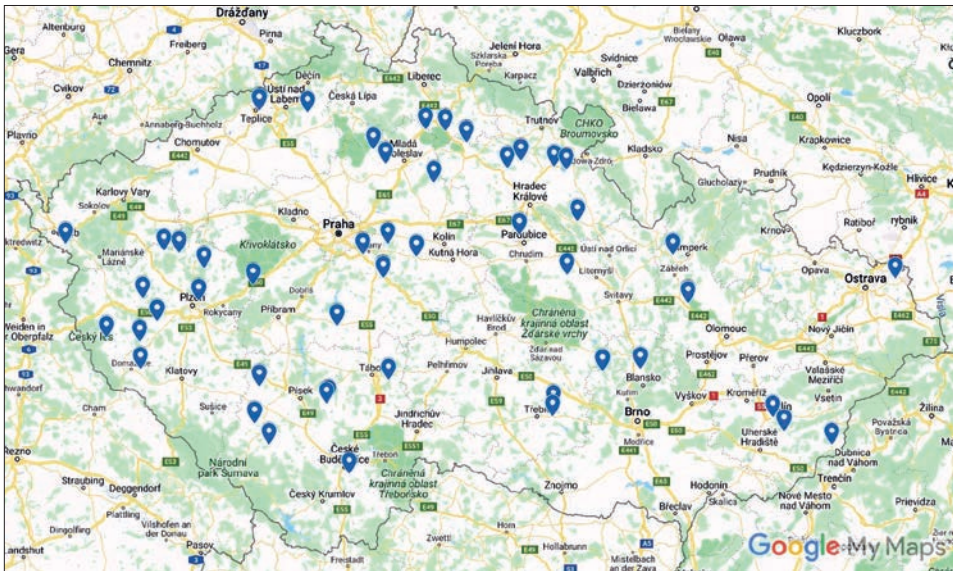
93 Dnes Zlínsko.

94 Ozn. Malenovice.

95 Dnes Zlínsko.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Doubřavy ⁹⁶	ves 14 km severně od Uherského Brodu	MS	1406	49.14225, 17.6688	
Doubřavice	zanikla u Olšan (Šumpersko), kde je dvůr Doubřavice	MS	1510	49.969340, 16.861508	
Doubřava ⁹⁷	osada městečka Vladislavě (Třebíčsko)	MS	1854	49.21006, 15.98846	
Doubřavka ⁹⁸	zanikla 1 km severně od Bylnice	MS		49.07826, 18.01623	

Lokalizace obcí (doubřava):

Obrázek 8: Doubřava v MJ⁹⁹

MJ jsou odvozena od apelativa dub (MJ Dub – podle význačného stromu, který v místě rostl) a jeho deminutiva (MJ Doubek, Doubice, Doubíčko, Dubice, Dubeč-no), od kolektiva dubí/doubí/dubičí s významem ‚dubový les‘ (MJ Doubí, Dubí,

⁹⁶ Ještě v r. 1612 nese ves název Veleďubřavy, ‚velké doubřavy‘.

⁹⁷ Ozn. Vladislav.

⁹⁸ Ozn. Bylnice. Deminutivum k MJ Doubřava.

⁹⁹ Výřez z mapy Doubřava vytvořený na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupný z adresy: <https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=1xXUs2WkbY-bTCkOu84wYq2wMUtm2a0qUc>.

Dubicko, Dubičina, Dubičné), z apelativa dubina s významem ‚dubový les‘ (MJ Dubiny, Dubliny, kde došlo k vývoji Dubiny > Dubjiny > Dubliny¹⁰⁰), z obyvatelského jména Dubňané, tedy obyvatelé míst, kde rostl dub či dubový les (MJ Dubany, Dubčany, Dubňany), od pomístního jména označujícího dubnou řeku, příp. horu (MJ Dubnice) a od adjektiva dubová (MJ Dubová).

Zařadila jsem německá MJ, která taktéž mohla být motivována okolním porostem – Aag, Aichen, Eichel, Eichen-

Tato MJ jsou zajímavá zejména v komparaci s MJ ve Slovinsku a v Chorvatsku, kde se pro význam ‚strom Quercus L.‘ užívá slova hrast.¹⁰¹ Ve Slovinsku tak najdeme MJ Hrast ob Jugorju, první zmínka 1447 Aychntal,¹⁰² případně Hrástje, Hrástek, Hrástno, v Chorvatsku pak třeba Hràstin, Hràstina, Hràstje, Hràstovac, Hràšća, Ràstovac, Ràstovača aj.¹⁰³ V chorvatském jazykovém prostoru se k tomuto základu pojí dnes již zastaralé OJ Hràstimir. V českých zemích pak figurují např. MJ Chřášťany, Moravská Chrastová, ale s významem slov chrast, chrastí jako ‚suché větve, keře‘.¹⁰⁴ V Severní Makedonii nalezneme další toponyma, která svou podobou mohou odkazovat na porost (dub). Ivanova¹⁰⁵ uvádí tato toponyma: Растеш, Растојца, Раштак a třikrát Раштани.¹⁰⁶

Z ostatních (nejen slovanských) krajin lze zmínit další MJ, např. na Slovensku Dubnica nad Váhom (první zmínka 1193),¹⁰⁷ v Polsku Dąbie nebo Dębno, na Ukrajině Дубно, v Chorvatsku¹⁰⁸ Düb, Dwba, Dübášnica, Dübica, Dübovac (Šmilauer uvádí též MJ Dubovica), v Srbsku Банатска Дубница, v Rumunsku Județul Dâmbovița, v Bulharsku Дъбница, v Severní Makedonii Дабница атр.¹⁰⁹

100 V Dodatcích se uvádí pro srovnání pol. a ukr. MJ Dublin (Dodatky k MJČ).

101 SSJK.

102 Snoj 2009, s. 163.

103 НЈР.

104 Machek 2010, s. 205.

105 Ivanova 2014, s. 139–142.

106 V makedonštině v některých pozicích h (x) mizí (*xlěbъ > мак. леб), jinde se mění *страхъ > мак. страв. To lze pozorovat i na těchto MJ.

107 Lutterer et al. 1982, s. 90.

108 Podle НЈР.

109 Šmilauer (1970, s. 57) uvádí jiná jména, např. ruské Дубна, Дубово. Může se jednat o oikonyma i anoikonyma a mohou být odvozena i od OJ.

5.7 Habr

Carpinus L.

Říše Plantae – rostliny, oddělení Magnoliophyta – rostliny krytosemenné, třída Rosopsida – vyšší dvouděložné rostliny, řád Fagales – bukotvaré, čeleď Betulaceae – břízovité¹

Rod habr (*Carpinus L.*) náleží k čeledi břízovité (*Betulaceae S. F. Gray*), do níž řadíme také rod líska (*Corylus L.*), olše (*Alnus Mill.*) a bříza (*Betula L.*), a vymezuje určitou skupinu stromů, často keřovitého vzrůstu, jejichž rozšíření zasahuje jak Evropu, tak i Himálaj a východní Asii. V Japonsku roste habr japonský (*Carpinus japonica Bl.*), ve střední a západní Číně habr srdčitý (*Carpinus cordata Blume*), v Severní a Střední Americe kupř. habr karolínský (*Carpinus caroliniana Walt.*). Na Balkáně se setkáme s keřem či stromem habrem východním (*Carpinus orientalis Mill.*).²

V České republice se nejčastěji vyskytuje původní druh habr obecný (*Carpinus betulus L.*). Habr obecný je listnatý strom, až 30 m vysoký s načervenalými listy, které stářím zelenají. Lze se s ním setkat v Evropě, Malé Asii, na Kavkaze a v severním Íránu, a to hlavně v teplých nížinách a v podhůřích.³ Habr roste zejména v dubohabrových lesích, často ve společnosti buku, a podél cest, na půdách vlhkých, zásaditých, snese však i půdy mírně suché. Na mnoha stanovištích již zmizel, a to kvůli rozšíření orných půd. Jeho dřevo je těžké a netvárné, slouží k výrobě hoblíků, špalků a kláves. Habry se často vysazují v parcích a zahradách jako živé ploty. Neprosplívají jim pouze výrazně suchá stanoviště.⁴

Habr v dalších slovanských jazycích

Slovo habr je všeslovanské a podle SSJČ nese význam „lesní strom s význačně řasenými listy“, nářečně se užívá obměna hrab. V slk. i hluž. hrab,⁵ p., r. grab, ch. gräb, gràbar, b. gábär,⁶ mak. рабер.⁷ Psl. *grab(г)ъ, podle Rejzka se jedná buď o zánik prvního r, nebo o přesmyk. Machek⁸ uvádí moravskou podobu hrab (bez bližší lokalizace).

1 Zicha (ed.) c1999–2021.

2 Pilát 1953, s. 313–315.

3 Aas, Riedmiller 2002, s. 160.

4 Spohn 2015, s. 91.

5 Soblex.

6 Rejzek 2012, s. 191.

7 DRMJ.

8 Machek 2010, s. 153.

Tabulka 15: Habr v MJ
Soupis sídelních jmen (habr):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Habry	okr. město ve vých. Čechách	Č	1101	49.755767, 15.483513
Habří	ves 10 km zjz. od Č. Budějovic	Č	1264	48.948208, 14.335094
Habřina ⁹	někdejší ves v okolí Chrastné a Smrku (okr. Uhl. Janovice)	Č	1291	49.892947, 14.975234
Habrek	ves 2 km ssz. od Ledče	Č	1328	49.712649, 15.268760
Habří	ves (m. o. Lochočice) 5,5 km jižně od Chabařovic	Č	1334	50.621036, 13.945103
Habrov	víska n. tvrz, oddělená řekou Chrudimkou ode vsi Tuněchod, 4 km sv. od Chrudimě	Č	1349	49.966449, 15.838797
Habřina	ves 7 km jz. od Jaroměře – blízko Habřiny ležela na témže panství ještě Kusá Habřinka, později jen Habřinka zvaná	Č	1357	50.325924, 15.826710
Hrabří	ves 7 km jz. od Sedlčan	Č	1376	49.631724, 14.339336
Habrovník ¹⁰	někdejší ves, nyní niva u Velenic 5 km záp. od Králova Městce	Č	1390	50.214429, 15.226323
Habrová	ves (m. o. Dolany), sv. od Plzně	Č	1401	49.806789, 13.479423
Městská Habrová ¹¹	ves, která je pokračováním města Rychnova n. Kn. k sv. podle řeky Kněžné	Č	1405	50.174012, 16.292831
Panská Habrová ¹²	pokračováním k sev. jest ves	Č	1405	50.183834, 16.299555
Habřina, Haber	ves 2 km sz. od Úštěku	Č	1426	50.595965, 14.309855
Vlčí Habřina ¹³	ves 5,5 km sv. od Přelouče	Č	1436	50.085817, 15.596114
Habrovice, Johnsorf	ves 5,5 km sv. od Chabařovic	Č	1454	50.702279, 14.003805

9 Ozn. Chrastná.

10 Ozn. Velenice.

11 První zmínky znějí „in Habrowa, w Habrowe, v Habrové“, až později došlo k rozlišení na Panskou Habrovou a ještě později se dočítáme o Městské Habrové („Städtisch-Habrowa“).

12 Viz předchozí poznámku pod čarou.

13 Podle Profouse (MJČ) se jedná původně o označení habrového lesa, kde se zdržovali vlci.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Habrovany, Habrowan ¹⁴	ves nad potokem Radejčinským 8 km jz. od Ústí n. L.	Č	1542 (1512)	50.598559, 13.981398
Habřinka ¹⁵	samota u Zámezí 5 km sev. od Jičina	Č	1542	50.478086, 15.357368
Habřinka	ves (m. o. Bukovka) 9 km sv. od Přelouče	Č	1542 (1462)	50.103449, 15.635937
Kusá Habřinka ¹⁶	blízko Habřiny (1291)	Č	1588	50.325924, 15.826710
Cabrky (Habří) ¹⁷	samota u Krátošic 8,5 km sv. od Soběslavě, dříve Habří	Č	1602	49.318692, 14.793210
Habr	ves u lesů (m. o. Klášter Hradiště n. J.) 3 km záp. od Mnich. Hradiště	Č	1612	50.521469, 14.932554
Habrovka	samota u Ratměřic 7 km vých. od Otic, n. zámek, postavený v 17. st. od pánů z Talmberka na jejich panství jankovském	Č	1693	49.644834, 14.743384
Hrabová	část Ostravy, 7,5 km jižně od Mor. Ostravy	MS	1297	49.771850, 18.293134
Hrabová	7,5 km jv. od Zábřeha	MS	1343	49.847064, 16.958352
Habrovany ¹⁸	ves 9 km severně od Slavkova	MS	1350	49.233651, 16.875630
Hrabí	dříve samostat. obec, nyní osada obce Bílá Lhota	MS	1350	49.712134, 16.963094
Habří	dříve samostat. obec, nyní osada obce Meziboří, 11 km jjz od Bystřice n. P.	MS	1360	49.429710, 16.224953
Habrůvka	ves 15 km sv. od Brna	MS	1365	49.303575, 16.723453
Habrov ¹⁹	zanikl mezi Újezdem, Nýrovem a Sasinou (Kunštátsko) v trati Na Habrově	MS	1368	49.514229, 16.583548
Hrabůvka	7,5 km sz. od Hranic	MS	1371	49.579304, 17.691505
Hrabůvka	6,5 km jjz. od Mor. Ostravy	MS	1389	49.788740, 18.255547

14 MJ původně označovalo ‚ves Habrovanů‘. Stejně jako u jiných MJ s tímto sufixem jsou i zde dva možné výklady: ‚ves lidí bydlících v Habrově, nebo bydlících na habrové stráni či v habrovém lese‘.

15 Ozn. Zámezí.

16 Ozn. Habřina.

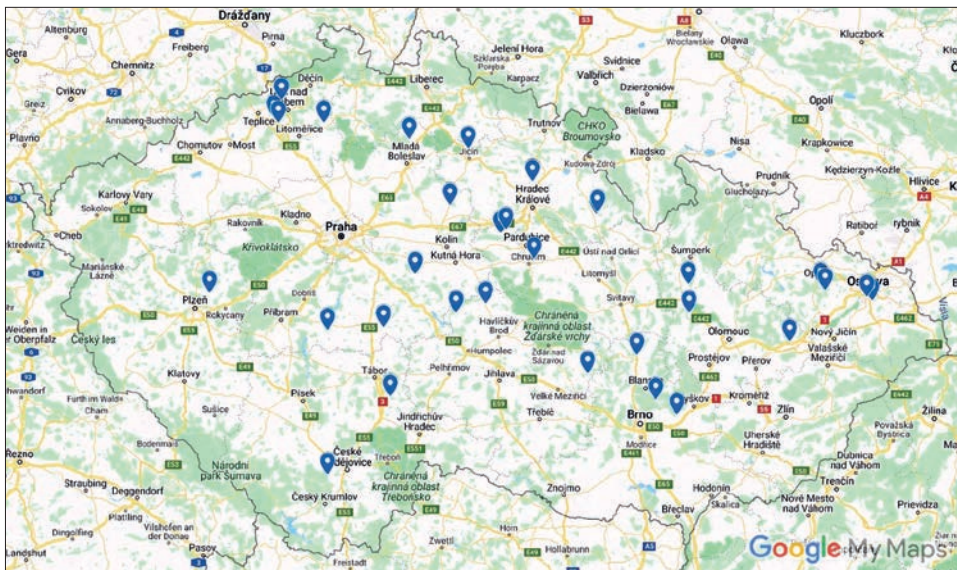
17 Ozn. Cabrky. První zmínka zní ‚Habrzí‘.

18 MJMS vykládá jako ‚obyvatelé Habrové nebo bydlící v habrovém porostu‘.

19 Ozn. Sasina.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Přední Hrabství ²⁰	zaniklo u Jakubčovic (Opavsko)	MS	1506	49.846032, 17.918087
Hrabství ²¹	ves 8,5 km sz od Bílovice	MS	1805	49.820857, 17.949856

Lokalizace obcí (habr):

Obrázek 9: Habr v MJ²²

MJ jsou odvozena od apelativa habr (MJ Habřek deminutivním sufixem -ec (-ek), nebo z MJ Habr pro odlišení od okolní obce), kolektiva hrabřie > hrabří (MJ Hrabří), případně kolektiva habřie > habří (MJ Habří). Obce byly pojmenovány podle toho, že byly vystavěny blízko nějakého význačného habru (MJ Habry), MJ Habřinka pak podle polohy a velikosti v porovnání s obcí Habřina, jehož ná-

20 Ozn. Jakubčovice. Stejně jako Hrabství (1805) i Hrabství Přední podle MJMS neslo nejprve jméno Hrabí. MJ Hrabí je pak vykládáno z kolektiva hrabí < grabъje, a to ze slova grabъ (dnes habr, *Carpinus betulus* L.).

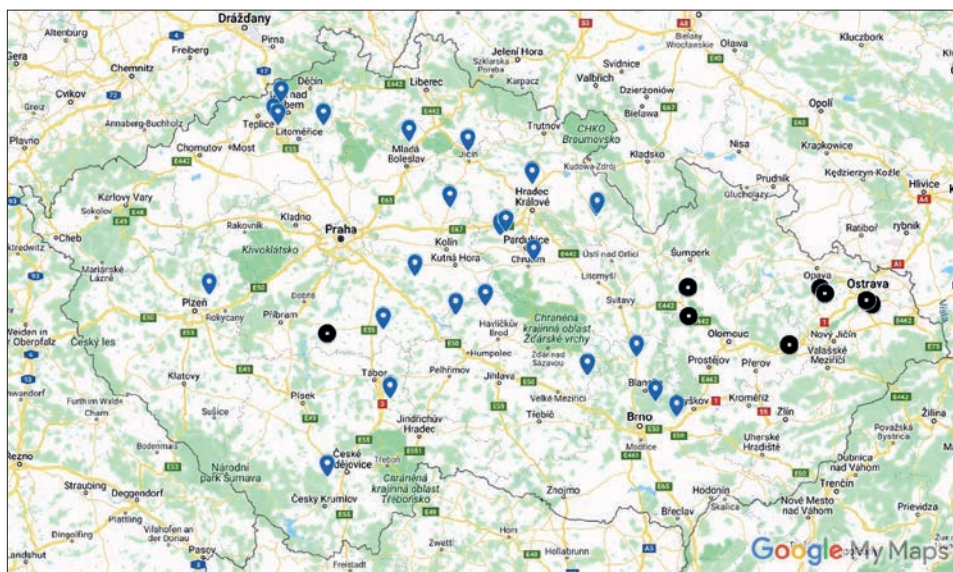
21 K výkladu tohoto jména viz poznámku u Předního Hrabství (1506).

22 Výřez z mapy Habr, vytvořené na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupné z adresy: https://drive.google.com/open?id=1X0u1uiwxFHvYwTcU_sKZwn-cFF1NmWgfm&usp=sharing.

zev vznikl z apelativa habřina (MJ Habřina). Základem mohlo být i adjektivum habrový (MJ Habrová), či mohla být ves pojmenována podle obyvatelského jména Habrované (MJ Habrovany – ves lidí bydlících v Habrové nebo na habrové stráni ap.). Přidáním suffixu -ice k adjektivu habrová pak vzniklo MJ Habrovice, přidáním suffixu -ka vzniklo MJ Habrovka, přidáním suffixu -ík MJ Habrovník. Tvar MJ mohl vycházet ze jmenného tvaru adj. habrový (MJ Habrov).

Lokalizace obcí (habr), distribuce habr- a hrab-:

Na následující mapě jsou odlišena místa, kde se nacházejí obce s MJ se základem hrab-:

Obrázek 10: Habr v MJ, distribuce habr- a hrab-²³

Legenda:

- habr-
- hrab-

²³ Výřez z mapy Habr, distribuce habr- a hrab-, vytvořený na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupný z adresy: https://drive.google.com/open?id=1cwbld-W5ZA-Ldzw9G_nw06IsXVIGZU8d3&usp=sharing.

5 Hesla

Jak je uvedeno výše, u některých MJ lze sledovat základ hrab- s nezaniklým (příp. nepřesunutým) prvním r. (Z psl. *grab(r)ъ.) Tato distribuce je patrná z výše uvedené mapy. Jedná se zejména (nikoliv výlučně) o názvy obcí, které se nacházejí na Moravě a ve Slezsku.

GbSlov uvádí, že se jedná o podobu moravskou, zlínskou. Takové tvary slova najdeme rovněž v jihoslovanském a východoslovanském jazykovém areálu, např. v Chorvatsku v MJ Grăb, Grăbarak, Grăbārje, Grăbersčāk, Grăbovica, Grăbrovec apod.²⁴ Šmilauer²⁵ uvádí b. Габрика, slc. Habrovka, hluž. Hrabowa, dluž. Grabin (Finsterwalde), p. Grabie, ukr. Грабівка, br. Грабенка, r. Грабовка.

24 HJP.

25 Může se jednat o oikonyma i anoikonyma a mohou být odvozena i od OJ.

5.8 Hloh

Crataegus L.

Říše Plantae – rostliny, oddělení Magnoliophyta – rostliny krytosemenné, třída Rosopsida – vyšší dvouděložné rostliny, řád Rosales – růžotvaré, čeleď Rosaceae – růžovité, podčeleď Amygdaloideae¹

Druh hloh (*Crataegus* L.) patří do čeledi růžovité (Rosaceae), kam řadíme také rody jabloň (*Malus* Mill.), slivoň (*Prunus* L.), ostružiník (*Rubus* L.) a hrušeň (*Pyrus* L.). Zahrnuje keře či malé stromy s opadavými listy a trnitými větvemi. Hloh je rozšířen v mírném pásu severní polokoule – v Severní Americe hloh javorolistý (*Crataegus phaenopyrum* (L. f.) Medik.), v severovýchodní Asii hloh peřenoklaný (*Crataegus pinnatifida* Bunge), v západní Asii hloh vratičolistý (*Crataegus tanacetifolia* (Poir.) Pers.), na Slovensku v okolí Bratislavy a Dunajské Stredy se vyskytuje hloh černý (*Crataegus nigra* Waldst. & Kit.) a na Žitném ostrově hloh pětisemenný (*Crataegus pentagyna*).²

V České republice se lze setkat zejména se dvěma původními druhy, hlohem obecným (*Crataegus laevigata* (Poir.) DC.) a hlohem jednosemenným, dříve hloh jednoblzný (*Crataegus monogyna* Jacq.).³

Hloh obecný (*Crataegus laevigata* (Poir.) DC.) je keř nebo strom až 8 m vysoký. Stanoviště má po celé Evropě, roste na svěžích až vlhkých půdách. Bývá vysazován do zahrad, ale roste též divoce. Má léčivé účinky, výtažky z hlohu podporují srdeční činnost.⁴ Jeho kultivar hloh plnokvětý (*Crataegus laevigata* ‚Paul’s Scarlet‘) se vysazuje v zahradách a parcích.

Hloh jednosemenný (*Crataegus monogyna* Jacq.) je trnitý listnatý keř, příp. strom, který dorůstá výšky 8–10 m. Roste v Evropě, severní Africe, Malé Asii a na Kavkaze, od nížin až po střední horský stupeň, na okrajích lesů i na pustých místech na suché i vápenité hlinité a jílovité půdě. Kveté později než hloh obecný.⁵ K léčení se využívají jak listy, tak i plody, hlavně pak při průjmu a proti žlučovým kamenům.⁶ Podle Mattioliho se plodů hlohu, tedy hlohyní, po destilaci užívá proti ledvinovým kamenům. Kromě toho hlohyně zastavují průjem a dříve byly používány k vyvolání potratu.

1 Zicha (ed.) c1999–2021.

2 Pilát 1953, s. 155–158.

3 Čihař et al. 1988, s. 118.

4 Spohn 2015, s. 221.

5 Aas, Riedmiller 2002, s. 210.

6 Spohn 2015, s. 221.

V sadech se u nás pěstuje také severoamerický hloh zlatoplodý (*Crataegus chrysocarpa* Ashe).

Hloh v dalších slovanských jazycích

Slovo hloh je všeslovanské, podle SSJČ je to ‚keř nebo pěstovaný strom s trnitými větvemi a s bílými (u pěstovaných druhů červenými) květy ve vrcholcích‘. Slovo hloh pochází z psl. *glogъ, polsky a dolnolužicky glóg, hluž. hlohonc, srbsky a chorvatsky glög, mak. лог.⁷ Spojuje se s ř. glōchís a souvisí tak snad se slovy glossa, glotta.⁸ V ruštině existuje slovo лог, avšak s významem ‚dřín‘ (*Cornus*).

Tabulka 16: Hloh v MJ
Soupis sídelních jmen (hloh):

MJ	Lokalita	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	
Hlohov ⁹	ves 18 km jz. od Čáslavě	Č	1544 (1533)	49.760999, 15.304102	
Hlohov	skupina 34 chalup u Slavětína n. Met. 7 km zjz. od N. Města n. Metují	Č	1361	50.328724, 16.061366	
Hlohov	ves (m. o. Zvěstov) 10 km vjv. od Otíc	Č	1390	49.618051, 14.778455	
Hlohov	ves u Podlesic sz. od Podbořan	Č	1393	50.279161, 13.332612	
Hlohová ¹⁰	ves 8,5 km vých. od Horš. Týna	Č	1357	49.534846, 13.073707	
Hlohovičky ¹¹	2 km vsv. od Hlohovic	Č	1374	49.893760, 13.673405	
Hlohovice ¹²	ves 10 km zsz. od Zbirohu	Č	1374	49.889355, 13.643120	
Dohloží, Hloží ¹³	manství na panství bílinském	Č	1407	50.548277, 13.774592	

7 Soblex; HJP; DRMJ.

8 Machek 2010, s. 168; Rejzek 2012, s. 203.

9 Je též možné, že bylo jméno motivováno OJ Hloh (tj. Hlohův).

10 Ozn. trať toho jména.

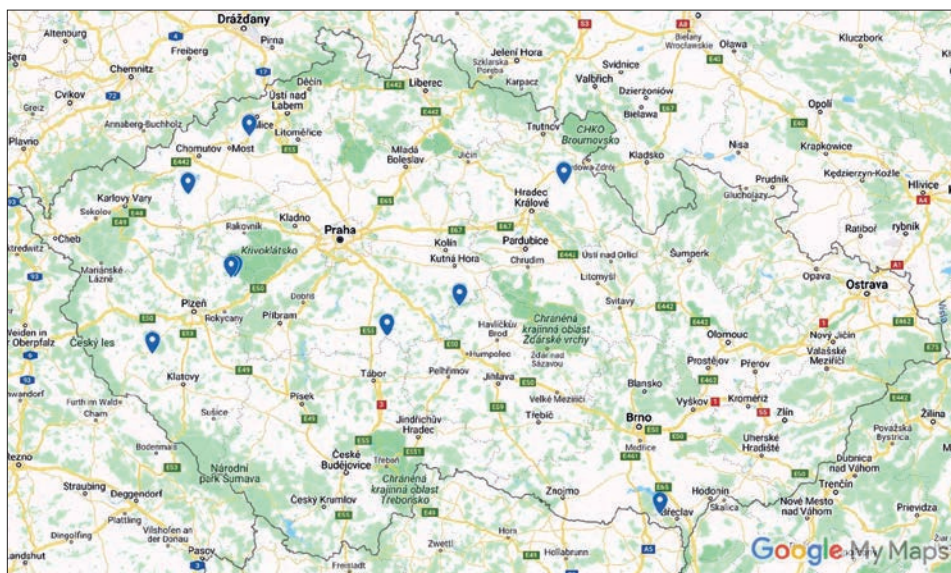
11 Motivace tohoto MJ naznačena v poznámce u MJ Hlohovice (1374).

12 U tohoto MJ se nabízí dvojitý výklad. Buď označení Hlohovice znamenalo ‚ves lidí Hlohových‘ (motivantem bylo tedy OJ), nebo vzniklo analogií podle jiných jmen na -ovice, motivantem by pak bylo PJ, které označuje nějaké blízké místo, Profous (MJČ) uvádí třeba Hlohový vrch či les Hlohovec.

13 Ozn. Bílina. První zmínky o tomto místě znějí ‚Dohlozy, Dohlozi‘, jednalo se tedy o osadu u hloží. Profous (MJČ) také vykládá záměnu pojetí klidového pojetím polyhbovým (‚u hloží – ‚do hloží‘).

MJ	Lokalita	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	
Hlohovec ¹⁴	ves 9 km západně od Břeclavě	MS	1414	48.774055, 16.762083	1817

Lokalizace obcí (hloh):

Obrázek 11: Hloh v MJ¹⁵

V mapě se nacházejí polohy obcí s MJ odvozenými (i sekundárně) od názvu keře či stromu hloh. Většina z nich je průhledná a slovtvorně stejně utvořena jako MJ v předchozích kapitolách, upozorním jen na MJ Hlohovičky, které bylo utvořeno z jiného MJ, a to z MJ Hlohovice (motivací tedy nebyl primárně hlohový porost). MJ Hlohovice pak může být vykládáno jako ‚ves lidí Hlohových‘ (motivantem by bylo tedy OJ), nebo vzniklo analogií podle jiných jmen zakončených na -ovice, motivantem by pak bylo PJ označující nějaké blízké místo, které mohlo být pojmenováno po rostoucích hlozích.

¹⁴ Do konce 18. stol. nese místo jméno Bischofwart, kompozitum ze slov Bischof ‚biskup‘ a Wart ‚stráž‘. Blízko se nachází obec Sedlec, snad tedy toto jméno bylo vytvořeno analogicky.

¹⁵ Výřez z mapy Hloh, vytvořené na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupné z adresy: https://drive.google.com/open?id=1BdkuWO1qrpcm_51p1HOaxkPWCXRO_bCq&usp=sharing.

Zároveň je třeba upozornit na MJ Hlohovec. Jedná se o jediné MJ tohoto druhu na Moravě, avšak vysvětlení je jednoduché: až do konce 18. století se totiž tato obec nazývala Bischofwart, tedy ‚biskupská stráž‘.

Slovotvorného základu hloh na Moravě a ve Slezsku tak nebylo pro MJ do konce 18. stol. podle soupisu užito.

K pojmenování obcí podle této dřeviny docházelo skoro výhradně ve 14. stol. Je též možné, že téměř všechna tato MJ byla motivována OJ Hloh (Hlohov ‚Hlohův‘). V tom případě by jediným MJ, které by bylo motivováno porostem, bylo MJ Hlohová, původně anoikononymum.

V dalších slovanských areálech nalezneme tato toponyma:¹⁶ v Bulharsku Гложе, v Severní Makedonii Глого(в)и, ve Slovinsku Glogovica, na Slovensku Hlohovec, v Polsku Głogowiec, na Ukrajině Глогів. V Chorvatsku jsou to např. Glògovac a Glògovica.¹⁷

¹⁶ Šmilauer 1970, s. 66. Může se jednat o oikonyma i anoikonyma a mohou být odvozena i od OJ.

¹⁷ HJP.

5.9 Hrušeň

Pyrus L.

Říše Plantae – rostliny; oddělení Magnoliophyta – rostliny krytosemenné; třída Rosopsida – vyšší dvouděložné rostliny; řád Rosales – růžotvaré; čeleď Rosaceae – růžovité; podčeleď Amygdaloideae¹

Rod hrušeň (*Pyrus L.*) patří do čeledi růžovité (*Rosaceae L.*), kam řadíme také rody hloh (*Crataegus L.*), jabloň (*Malus Mill.*), slivoň (*Prunus L.*) a ostružiník (*Rubus L.*).

Hrušeň se snad v západní Evropě objevuje již v předkeltském období, jak dokládají archeologické nálezy.² V českých zemích se objevuje ve dvou družích a jako rostliny předně užitkové mají oba tyto druhy mnoho kultivarů.

Na našem území roste hrušeň obecná (*Pyrus communis L.*), která se jako kulturní rostlina pěstuje v celé Evropě (je archeofytem). Její dřevo se používá k výrobě nábytku, dřívě nahrazovalo eben.³

Původním druhem je hrušeň polnička (*Pyrus pyrastrer (L.) Burgsd.*), menší strom, který dosahuje výšky až 15 m, občas však až 20 m. Roste v Evropě a západní Asii, od nížin do středního horského stupně, často ve světlých jilmových a smíšených dubových lesích, na suchých a teplých stanovištích. Má velké množství kultivarů. Je předchůdcem a výchozím druhem kulturních odrůd.⁴ Její plody, malvice, jsou hořké a bývají užívány jako krmivo pro lovnou zvěř.⁵

Hrušeň a hruška v dalších slovanských jazycích

Podle SSJČ je hrušeň ‚ovocný strom planě rostoucí nebo pěstovaný, jehož plody jsou hrušky; hruška‘. Slovo hruška pak znamená ‚plod hrušně, zprav. celkem kuželovitého tvaru‘.⁶ Machek⁷: psl. gruša, p. grusza, r. gruša, slk. hruška, sln. gruška či kruša (Snoj⁸ píše, že gruša je nářeční výraz, spisovně slovinsky je hrůška, což

1 Zicha (ed.) c1999–2021.

2 Hyams 1976, s. 93–94.

3 Spohn 2015, s. 110.

4 Aas, Riedmiller 2002, s. 214.

5 Kremer 1995, s. 186.

6 MJ v soupisu níže jsou odvozena od slova hruška.

7 Machek 2010, s. 186.

8 Snoj 2015.

5 Hesla

uvádí i Rejzek⁹); p. nář. krusza, dluž., b. kruša, hluž. krušwa,¹⁰ s. a ch. krůška (strom i plod), mak. крыма.¹¹

Podoba slova hrušeň pro označení stromu vznikla až nově, nápodobou podle tvaru slova jabloň.¹²

Tabulka 17: Hruška v MJ

Soupis sídelních jmen (hrušeň a hruška):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Hrušová ¹³	ves na levém břehu Loučné 4,5 km jv. od Vys. Mýta	Č	1167	49.913579, 16.197600
Hrušovany, Hruschowan ¹⁴	ves 9 km jv. od Chomutova	Č	1209	50.387696, 13.496541
Hruštice ¹⁵	ves 16 km sz. od Vyš. Brodu	Č	1234	48.67833, 14.11444
Hruštice ¹⁶	víska u samého Turnova na východní straně	Č	1238	50.591236, 15.172515
Hrušovany, Hruschowan ¹⁷	ves 10 km vých. od Litoměřic	Č	1253	50.519757, 14.279270
Hrušovka, Ruscholka ¹⁸	ves na úpatí hory Kletečné v Čes. středohoří (m. o. Bílý Újezd) 6 km sz. od Lovosic	Č	1396	50.554294, 13.985466
Hrušovany nad Jeviškovkou ¹⁹	městys 15 km vsv. od Jaroslavic	MS	1131	48.830422, 16.398592

9 Rejzek 2012, s. 216.

10 Soblex.

11 DRMJ.

12 O tom svědčí i texty lidových písní, v nichž se nevyskytuje tvar hrušeň, ale jen hruška v obou významech. V jednom textu se tak užívá slova hruška pro oba významy, např. Teče voda, teče („Ted' jsem osaměla, jako hruška v poli: když hrušky jsou očesaný, ona smutně stojí.“) a mnoho dalších (Kolářek, Skovajsa c2019).

13 MJ Hrušová – adjektivum pro označení vsi, stráně, zahrady.

14 Při výkladu MJ Hrušovany je třeba mít na paměti, že motivantem mohlo být jiné MJ, např. Hrušov či Hrušová. Jedná se tedy o ves Hrušovanů, obyvatel míst označovaných MJ Hrušov či Hrušová, nebo lidí příшеďších z těchto míst. MJ Hrušov se pak vykládá jako ‚Hrušův‘, motivantem by pak bylo OJ. MJ Hrušová se ovšem vykládá z adjektiva hrušová, tedy hrušová stráž, zahrada apod.

15 Může být z apelativa hrušcicě, nebo z OJ Hruška.

16 Může být z apelativa hrušcicě, nebo z OJ Hruška.

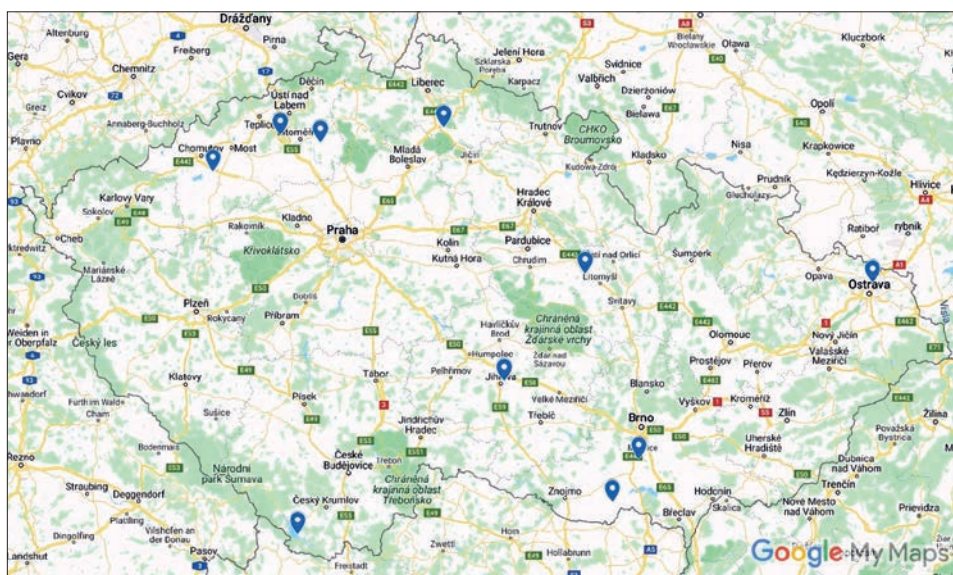
17 Pro výklad viz poznámku u MJ Hrušovany (1209).

18 MJ vzniklo substantivizací adjektiva hrušová (sufix -ka).

19 Stejný výklad jako u MJ Hrušovany (1209).

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Hrušovany u Brna ²⁰	ves 2 km západně od Židlochovic	MS	1252	49.037185, 16.591516
Hrušov ²¹	dříve samostatný městys, nyní část Ostravy, 4 km severně od Slezské Ostravy	MS	1256	49.868404, 18.287788
Hruškové Dvory ²²	ves 2 km sv. od Jihlavy	MS	1359	

Lokalizace obcí (hruška):

Obrázek 12: Hruška v MJ²³

Nezařazují MJ Krusičany (jako jediné by mělo náslovné kr-). Profous²⁴ sice jméno vykládá z obyvatelského jména Krusvičany s významem ‚ves lidí bydlících u malých

20 Stejný výklad jako u MJ Hrušovany (1209).

21 Doklad z roku 1256 zní ‚Grussene‘, z roku 1332 ‚de Gruschow‘. Grušené ‚ves lidí sídlících u hrušky, v hrušf‘. MJ Hrušov pak jako jmenný tvar adjektiva k ‚hrušový‘.

22 První zmínka zní ‚Pyrypaw‘, tedy Birnbaum (‚hrušeň‘). Jednalo se o dvůr u hrušně (MJMS).

23 Výřez z mapy Hrušeň, vytvořený na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupné z adresy: <https://drive.google.com/open?id=1swBNr4enK5mXXkXrL5C-kxf81eZEJ6mi4&usp=sharing>.

24 MJČ.

hrušní, ale Šmilauer²⁵ upozorňuje na fakt, že Krusičany byly kolonizovány zajatci z polské Kruszwice.

Obce se jménem Hrušov se vyskytují také v Čechách (3), Profous²⁶ vykládá tato jména z OJ Hruša > Hrušov ‚Hrušův‘ (dvůr).

Ovocné stromy se často vysazovaly kolem cest pro poskytnutí stínu a osvěžení pro poutníky. Např. u staré obchodní cesty u Prakšic na Uherskobrodsku se pne hrušeň označovaná jako Hruška za Jánem, chráněný památný strom s obvodem kmene 450 cm.²⁷

V Čechách existovala ves s názvem Hrošany (‚někdejší ves v kraji Hradeckém‘, doklad z r. 1383 ‚in villa Hrossanech‘), jejíž jméno Profous²⁸ vykládá jako ‚ves lidí Hrochových‘, avšak Hosák a Šrámek²⁹ uvádějí, že mohlo jít o změnu Hrušany > Hrošany.

V dalších slovanských areálech se lze setkat s těmito toponymy: v Bulharsku Крушовица, v Severní Makedonii Крушево, ve Slovinsku Hrušavec, Grušovec, Grúšovje, Hrušica,³⁰ na Slovensku Hrušová, v Horní Lužici Krušwica, v Dolní Lužici Kšušwica, v Polsku Gruszcza, na Ukrajině Грушова, v Rusku Грушево,³¹ chorvatská jsou MJ: Hrušćica, Hrušavec, Hruškovec, Hruškovića, Kruškovac, Kruškovača, Rūškovac, Rūškovića – tedy s náslovným h-, k- a se ztrátou konsonantu, ač slovo hruška sluje kruška.³²

25 Šmilauer 1966, s. 105.

26 MJČ.

27 Hrdoušek 2016, s. 17.

28 MJČ.

29 MJMS.

30 SES.

31 Šmilauer 1970, s. 73. Může se jednat o oikonyma i anoikonyma a mohou být odvozena i od OJ.

32 HJP.

5.10 Jabloň

Malus Mill.

Říše Plantae – rostliny, oddělení Magnoliophyta – rostliny krytosemenné, třída Rosopsida – vyšší dvouděložné rostliny, řád Rosales – růžotvaré, čeleď Rosaceae – růžovité, podčeleď Amygdaloideae¹

Rod jabloň (*Malus* Mill.) patří do čeledi růžovité (*Rosaceae* L.), k níž náležejí také rody hrušeň (*Pyrus* L.), hloh (*Crataegus* L.), slivoň (*Prunus* L.) a ostružiník (*Rubus* L.). Jedná se o okrasné i užitkové stromy nebo keře s opadavými listy, vyhledávající slunná místa, které rostou zejména v mírném pásu severní polokoule – např. v Itálii se vyskytuje jabloň florentinská (*Malus florentina* (Zuccagni) C. K. Schneid.), v západním Himálaji a severozápadní Číně jabloň drobnoplodá (*Malus baccata* (L.) Borkh.), na západě Severní Ameriky jabloň hnědá (*Malus fusca* (Raf.) Schneid.).²

V České republice roste původní druh jabloň lesní (*Malus sylvestris* Mill.), která dosahuje výšky až 10 m a roste v listnatých lesích a křovinách nižších poloh. Pěstuje se jen vzácně, většinou roste divoce, ale ani při tomto způsobu není příliš hojná, patří mezi ohrožené taxony.³ Má symptomatický pokrivený kmen. Je předkem jiných, dnes pěstovaných odrůd.⁴

Setkat se můžeme s kulturně pěstovanou jabloní mnohokvětou (*Malus floribunda* Siebold ex Van Houtte), která pochází z Japonska, vysazována je však i v parcích v Evropě. U nás se vysazuje zejména z okrasných důvodů, má totiž velice bohatou a širokou korunu.⁵

Z hlediska užitkovosti je důležitá jabloň domácí (*Malus domestica* Borkh.), vyskytující se v zahradách v mnoha kultivarech. S pěstováním zkulturnělých forem jabloní lidé začali již v době antické; dodnes se pěstují i staré odrůdy a nadále vznikají odrůdy nové.⁶

Jabloně se jako užitkové (ale i okrasné) rostliny často sázely v klášterních zahradách a sadech, kde potom bývaly šlechtěny a roubovány. K velkému rozvoji ovocných sadů (ale i vinařství) docházelo v době vlády Karla IV. (v té době se pěstuje jabloň, hrušeň, trnka, slíva, třešeň, višně, broskev, mišpule, kdoule, mandloň, ořech, líska, moruše, maliny, ale i olivy), štěpování a roubování se pak dále rozvíjí v 16. stol. Před třicetiletou válkou bylo pěstování ovoce v okolí velkých měst velmi výnosné.

1 Zicha (ed.) c1999–2021.

2 Pilát 1953, s. 171–179.

3 Čihař et al. 1988, s. 237.

4 Kremer 1995, s. 184.

5 Spohn 2015, s. 108.

6 Pilát 1953, s. 175–176.

Ovocnářství bylo podporováno i za vlády Marie Terezie, v pol. 19. stol. pak vznikla Pomologická společnost.⁷ Od 60. let 20. stol. se začínají v sadech pěstovat hlavně jabloně a ubývá jiných ovocných druhů. Tento trend pokračuje dodnes.⁸

Jabloň a jablko v dalších slovanských jazycích

Podle SSJČ je jabloň ‚planě rostoucí nebo pěstovaný ovocný strom (nebo keř) s narůžovělými květy a s kulatými šťavnatými malvicemi (jablky)‘. Machek⁹ uvádí, že se jedná o jediný název stromu nesoucího ovoce, který je odlišný od názvu plodu:¹⁰ stč. jabloň i jáblan (a kol. jablanie, -onie). Slk. jabloň, b., s. a ch., sln. jáblan (v s. a ch. mask.), p. jabloň, ukr. jáblunja, jáblinka.¹¹ Hluž. strom jabloň, plod jabluko,¹² v mak. odvozenina јабољкница (existuje sice slovo јабла̀н, ale označuje *Populus pyramidalis*).¹³

Tabulka 18: Jabloň a jablko v MJ
Soupis sídelních jmen (jabloň, jablko):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Jablonná, Jablon ¹⁴	ves nad Střelou 9 km vjv. od Žlutic	Č	1227	50.067911, 13.283412
Jablečno ¹⁵	ves mezi lesy (m. o. Přisednice) 3 km sev. (sz.) od Zbiroha	Č	1247	49.884084, 13.758771
Německé Jablonné, Deutsch Gabel ¹⁶	okr. město v sever. Čechách	Č	1249	50.766991, 14.760808
Jablonné nad Orlicí	město 11,5 km jv. od Žamberka	Č	1304	50.028897, 16.599937
Jablonec, Jablonitz ¹⁷	ves (m. o. Libčeves) 10,5 km jižně od Bíliny	Č	1318– 25	50.452980, 13.807001

7 Němec 1955, s. 104–129.

8 Hrdoušek 2016, s. 12.

9 Machek 2010, s. 214.

10 Tvary hrušeň a třešeň vznikly nápodobou. Na rozdíl od absentujících rozdílných slov pro strom a plod v případě hrušně a hrušky se v českých a moravských lidových písních vyskytuje jak slovo jabloň pro označení stromu, slovo jablko pro označení plodu: Chovejte mě, má matičko, jako míšeňské jabličko, Táhle je jablonka a mnoho dalších (Kolářek, Skovajsa c2019; Káš 1948, s. 75–80).

11 Rejzek 2012, s. 243.

12 Soblex.

13 DRMJ.

14 MJ Jablonná z adjektiva jablonná.

15 MJ Jablečno z adjektiva jablečný, původně se jednalo o femininum Jablečná (1247 ‚de Jablechna‘).

16 Dnes Jablonné v Podještědí.

17 MJ Jablonec z deminutiva znamenajícího ‚jablůnka, jabloňka, malá jabloň‘.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Jablonná	ves 6,5 km sz. od Neveklova	Č	1318	49.780305, 14.450567
Jablonec, Gablonz	ves 13 km jv. od Mimoně	Č	1352	50.605257, 14.885750
Česká Jablonná	ves nad potokem Bystřicí 3,5 km jižně od Přibyslavě	Č	1356	49.545718, 15.744045
Jablonec nad Nisou, Gablonz an der Nieße ¹⁸	okr. město v sv. Čechách	Č	1356	50.722992, 15.170003
Německá Jablonná ¹⁹	2,5 km jjz. od Přibyslavě	Č	1356	49.556479, 15.720212
Jablonec, Ogfolderhaid ²⁰	ves 8 km ssv. od Hor. Pláně	Č	1387	48.826110, 14.083029
Jablonec nad Jizerou, Jablonetz an der Iser	městys 2,5 km sv. od Vysokého nad Jiz.	Č	1398	50.703010, 15.426084
Jablonná	ves 9,5 km vjv. od Příbramě	Č	1603	49.660368, 14.137989
Jablonce ²¹	víska (m. o. Nečín) 12 km jjv. od Dobříše	Č	1653	49.685247, 14.223516
Jabloňov ²²	ves 6,5 km jv. od Velkého Meziříčí	MS	1361	49.324604, 16.088650
Jabloňany ²³	ves 6 km jz. od Boskovic	MS	1373	49.465548, 16.605721
Jabloňov ²⁴	dříve obec, nyní osada obce Věžná, 8 km jižně od Bystřice n. P.	MS	1384	49.460908, 16.254737
Jablunkov ²⁵	město v Těšínsku	MS	1447	49.576717, 18.763935
Jablůnka	ves 6 km ssz. od Vsetína	MS	1505	49.383710, 17.950372
Jablonné	zaniklo na panství vranovském	MS	1560	nenalezeno

18 MJ Jablonec z deminutiva znamenajícího ‚jablůnka, jabloňka, malá jabloň‘.

19 Dnes Dolní Jablonná.

20 Patrný na portále Mapy.cz (Seznam.cz c1996–2021): <https://en.mapy.cz/s/3p48c>, ale zanikl. Dnes je na jeho místě Vojenský výcvikový prostor Boletice. MJ Jablonec z deminutiva znamenajícího ‚jablůnka, jabloňka, malá jabloň‘.

21 MJ Jablonce z PJ s významem ‚v malých jabloních‘.

22 První zmínky znějí ‚in Jablonoue, v Jabloniowem, ves Yablonnowe‘, lze tedy usuzovat na prvotní MJ Jabloňové.

23 MJ Jabloňany se vykládá z označení obyvatel ‚Jabloňané‘, lidé sídlící v jabloní, nebo v Jablonném‘. Toto MJ opět tedy může odkazovat k výskytu tohoto stromu, ale ne nutně.

24 Z prvních zmínek (‚Jablobe, z Jablonoweho‘) lze usuzovat na prvotní název Jablonné.

25 První zmínka zní ‚Jablonka‘, toto MJ vzniklo z deminutiva k apellativu jabloň, tedy jablůnka.

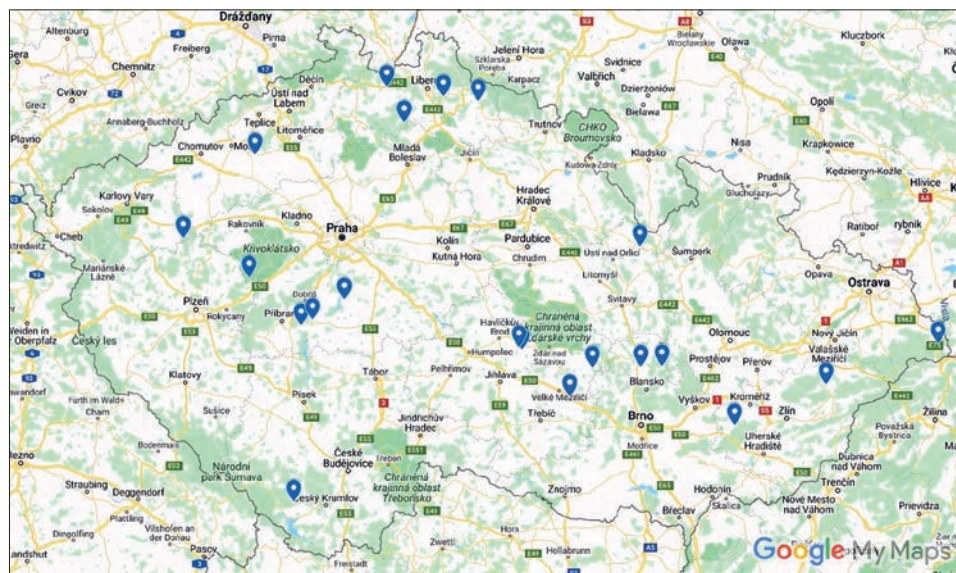
MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Jablonné ²⁶	zaniklo u Žďárné (Boskovicko) v trati V Jablonným	MS	1568	49.468845, 16.758307
Jablonné ²⁷	zaniklo u Roštína (Zdouneco) v trati Jablonná	MS		49.188691, 17.285673

MJ byla utvořena z adjektiva jablečný (MJ Jablečno), z adjektiva jablonný (MJ Jablonná, Jablonné, původní podoba názvu vsi Jabloňov (MS) s prvními doklady ‚Jablobe, z Jablonoweho‘), z adjektiva jabloňový (MJ Jabloňov s prvními doklady ‚in Jablonoue, v Jabloniowem‘). Z deminutiv ke slovu jabloň pak vznikla MJ Jablonec, Jablůnka (původní označení vsi Jablůnkov (MS) zní také ‚Jablonka‘).

Z obyvatelského jména je utvořeno MJ Jabloňany.

Neuvádím MJ Jablkynice, podle Profouse²⁸ označovalo ‚ves lidí, kteří náleželi osobě zvané Jablkyně‘. Dnes se tato ves jmenuje Jabkenice.

Lokalizace obcí (jabloň, jablko):

Obrázek 13: Jabloň a jablko v MJ²⁹

26 Ozn. Žďárná. První zmínka zní ‚Jablonsko‘ – zde je patrný sufix -sko, který bývá používán při označování obcí pustých.

27 Ozn. Roštín.

28 MJČ.

29 Výřez z mapy Jabloň, vytvořené na podkladech portálu Google Maps (Google c2021,

V dalších slovanských končinách lze pozorovat např. tato jména (podle Šmilauer³⁰): v Bulharsku Абланово, v Severní Makedonii Јабланица, ve Slovinsku Jablanica, na Slovensku Jablonica, v Horní Lužici Jabłońc, v Dolní Lužici Jabłoń, v Polsku Jabloniec, na Ukrajině Яблінка, v Rusku Яблоново, v Chorvatsku Јабuka, Јабúковас.³¹

V Severní Makedonii podle Ivanovy³² nalezneme dvě toponyma: Јабланица a Јаболци. U prvního se buď se jedná o MJ utvořené od apelativa jablan ‚jabloň, Malus‘, které vymizelo, nebo se může jednat o MJ motivovaná etymonem jablan ‚topol, javor‘. K tomu Ivanova uvádí dva významy: buď *Populus pyramidalis* (předpokládám, že myslí variantu topolu bílého, *Populus alba* var. *pyramidalis* Bunge³³, příp. topol černý vlašský, *Populus nigra* var. *italica* (Moench) Koehne),³⁴ nebo *Acer pseudoplatanus*, tedy javor klen.

<https://maps.google.com>), dostupné z adresy: <https://drive.google.com/open?id=1QefE-KpjYnHXdfPsIuyxd4yx3298nuHk&usp=sharing>.

30 Šmilauer 1970, s. 35. Může se jednat o oikonyma i anoikonyma a mohou být odvozena i od OJ.

31 HJP.

32 Ivanova 2014, s. 96–97.

33 Česky se mu též lidově říká linda pyramidální (Rystonová 2007, s. 552).

34 Česky lidově také topol pyramidální (Rystonová 2007, s. 552).

5.11 Jalovec

Juniperus L.

Říše Plantae – rostliny, oddělení Pinophyta – nahosemenné, třída Pinopsida – jehličnany, řád Pinales – borovicotvaré, čeleď Cupressaceae – cypřišovitě¹

Rod jalovec (*Juniperus* L.) patří do čeledi cypřišovitě (Cupressaceae Bartl.). V českých zemích je možné se setkat se třemi druhy, s jalovcem obecným, jalovcem sibiřským a jalovcem chvojkou. V zahradách a parcích se vyskytuje pomalu rostoucí jalovec virginský (*Juniperus virginiana* L.), jalovec čínský (*Juniperus chinensis* L.) a další.

Jalovec obecný (*Juniperus communis* L.) je původní neopadavý keř, někdy strom, který dosahuje výšky až 12 m.² Roste zejména na pastvinách, skalách, ve společenství borovic.³ Své stanoviště má po Evropě, Asii, severní Africe a Severní Americe, od nížin až po pohoří.⁴ Jeho dřevo se dnes používá v řezbářství, jeho plody se vypalují a vyrábí se z nich alkoholický nápoj borovička (od slova borievka 'jalovec'). Ve středověku se jalovcové dříví pánilo, vykuřovala se jím obydlí (pro zahánění moru). Jalovce se v lidovém léčitelství užívalo při žaludečních nemocech a nemocech močových orgánů.⁵

V Hrubém Jeseníku nalezneme poddruh jalovce obecného, jalovec nízký (*Juniperus communis* subsp. *nana* (Willd.) Syme in Sowerby), který roste ve vysokých polohách v kosodřevinách, na kamenných holích, při rašeliništích a v borůvčí.⁶ Má tuhé a zprohýbané větve a hladkou borku, kvete v červenci a srpnu. Vyskytuje se zejména na Slovensku, z českých hor už spíše vymizel (kromě Hrubého Jeseníku se sporadicky objevuje ještě v Jizerských horách a Krkonoších)⁷, jedná se o silně ohrožený druh.

Jalovec chvojka (*Juniperus sabina* L.), též chvojka rajská nebo klášterská, je keř vysoký až 2 m, jehož přirozeným stanovištěm jsou hory střední a jižní Evropy. U nás není původní, pěstuje se jako okrasný keř v zahradách a na hřbitovech. Všechny části keře obsahují látky, které dráždí kůži i sliznice, odvaru se užívalo při vyvolávání potratů.⁸

1 Zicha (ed). c1999–2021.

2 Pladias – databáze české flóry a vegetace c2014–2021.

3 Čihař et al. 1988, s. 117.

4 Aas, Riedmiller 2002, s. 36.

5 Stach 1938, s. 170–172.

6 Čihař et al. 1988, s. 292.

7 Čihař, Kovanda 1983, s. 280.

8 Spohn 2015, s. 160; Stach 1938, s. 172–173.

Jalovec v dalších slovanských jazycích

Podle SSJČ je jalovec ‚jehličnatý keř nebo strom s bobulovitými plody‘, Machek⁹ uvádí, že se jedná o slovo severoslovanské s nejasným původem, v obměnách se vyskytuje v polštině (jalowiec), slovenštině, dolní a horní lužické srbštině (jalorc),¹⁰ ruštině a ukrajinštině. Podle Machka slovinské slovo označující dřevinu jalovec zní brin, srbské a chorvatské pak brinja (jedná se o starší výraz též pro modřín, bříň).¹¹ Podle HJP, který zaznamenává hlavně současný spisovný jazyk, je chorvatské slovo označující tuto dřevinu smrěka (smrěka buď znamená *Picea excelsa*, nebo *Juniperus oxycearus*), Vajs¹² uvádí tyto lexémy: smrika, brinja, borovica, smrič. V makedonštině se podle DRMJ rozlišuje jalovec obecný: смрека (*Juniperus communis*) a jalovec chvojka: смрделика (*Juniperus sabina*). Rejzek¹³ uvádí, že *(j)alovъсь je odvozeno od *jalovъ (jalový), protože dřevina je často bez plodů. Lidovými názvy jalovce obecného jsou podle Rystonové¹⁴ např. arkenchos, bolez, bor, borovče, brin, bříň, chvojka aj.

Tabulka 19: Jalovec v MJ
Soupis sídelních jmen (jalovec):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D
Sebenbach (Chvoječná) ¹⁵	víska nad stokou (m. o. Dürnbach) 4 km sv. od Chebu	Č	1340	50.103751, 12.429928	
Malý Budíkov, Jalovč ¹⁶	ves 1,5 km sv. od Budíkova (Humpolec)	Č	1226	49.587918, 15.381380	1843
Hařilova Lhotka, Jalovč ¹⁷	skup. chalup (m. o. Bezděkov) 5,5 km vých. od Chotěboře	Č	1544	49.721736, 15.746744	lid.
Jalovč ¹⁸	skupina domů u Olšan (Dačicko)	MS	1893	49.134248, 15.233656	

9 Machek 2010, s. 215.

10 Soblex.

11 O tom více Machek 1929–1930, s. 209–217 a Machek 1936, s. 132–133.

12 Vajs 2003, s. 80–81.

13 Rejzek 2012, s. 244.

14 Rystonová 2007, s. 200–201.

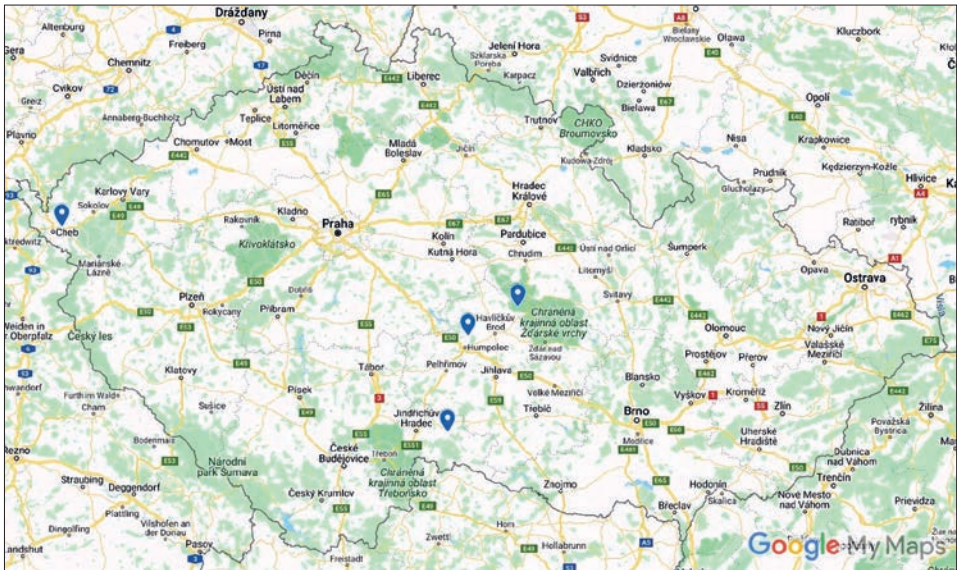
15 Dnes Chvoječná. K nalezení na portálu Mapy.cz (Seznam.cz c1996–2021): <https://en.mapy.cz/s/3p45y>. Profous (MJČ) uvádí, že se může jednat o význam ‚chvojka rajská n. klášterská n. jalovec chvojka‘, Sebenbach původně znamenalo ‚potok tekoucí mezi chvojkami‘.

16 MJ Jalovč se vyskytuje v dokladech až v roce 1846, vzniklo z kolektiva jalovčí s významem ‚jalovcový porost, jalovcové křoviny‘.

17 MJ Jalovč je lidovým názvem obce.

18 MJ Jalovč z kolektiva jalovčí s významem ‚jalovcový porost, jalovcové křoviny‘.

Lokalizace obcí (jalovec):

Obrázek 14: Jalovec v MJ¹⁹

Jedná se o MJ z kolektiv jalovčí a obce takto nazvané nalezneme ve střední části České republiky, zhruba na předělu Čech a Moravy.

Zajímavé je, že se dva z těchto názvů vyskytují až v pramenech z 19. století (obec Malý Budíkov jako Jalovčí, resp. ‚Galowcj‘, v roce 1843 a obec Jalovčí v roce 1893). Obec Hařilova Lhotka se jako Jalovčí nazývá jen v lidové mluvě, v žádném z dokladů se toto MJ nenachází.

V případě MJ Sebenbach (dnes obec Chvoječná) se původně jednalo o PJ a označoval se jím ‚potok tekoucí mezi chvojkami‘. Slova chvojka je zde použito ve významu chvojka rajská či klášterská, jalovec chvojka (*Juniperus sabina* L.).

19 Výřez z mapy Jalovec, vytvořené na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupné z adresy: https://drive.google.com/open?id=1xAYp-QLZDRB1Q_-Jew_5rfcEEGtMfIX&usp=sharing.

5.12 Jasan

Fraxinus L.

Říše Plantae – rostliny, oddělení Magnoliophyta – rostliny krytosemenné, třída Rosopsida – vyšší dvouděložné rostliny, řád Lamiales – hluchavkotvaré, čeleď Oleaceae – olivovníkovité¹

Rod jasan² (*Fraxinus* L.) patří do čeledi olivovníkovité (Oleaceae Hoffmanns & Link), kam náležejí např. i rody jasmín (*Jasminum* L.) a šeřík (*Syringa* L.). Spadají sem stromy či keře s opadavými listy, které jsou využívány zejména pro své pružné dřevo. Jsou rozšířeny po severní polokouli a zasahují až do Mexika. V Kanadě a USA roste jasan čtyřhranný (*Fraxinus quadrangulata* Michx.), v severovýchodní Asii jasan mandžuský (*Fraxinus mandshurica* Rupr.), na východním Balkáně jasan balkánský (*Fraxinus pallisae* Wilmott), v západní a střední Asii jasan syrský (*Fraxinus syriaca* Boiss.), v severozápadní Himálaji jasan Hookerův (*Fraxinus hookeri* Wenz.), v severní Africe jasan žlutodřevý (*Fraxinus xanthoxyloides* (G. Don.) DC.), v Číně jasan tlustořapíčný (*Fraxinus platypoda*).³ Jasan jsou někdy vysazovány v parcích, v zahradách se objevují jen výjimečně.

V České republice rostou zejména dva druhy: prvním je jihoevropský jasan zimnář (*Fraxinus ornus* L.), příp. nazvaný též jasan manový. Je to keř nebo strom, který dosahuje výšky až 15 m, u nás není původním druhem (neofyt). Ve starověkém Řecku se z jeho dřeva vyráběla kopí. Větvička zimnáře se v mytologii snad objevuje v rukou Nemesis jako symbol spravedlivé pomsty. Jasanová míza bývá považována za božskou manu (proto nese tato rostlina též název jasan manový).⁴

Původním druhem je v lužních lesích rostoucí jasan ztepilý (*Fraxinus excelsior* L.), strom dosahující výšky až 35 m. Roste v Evropě a Malé Asii, zejména ve stinných lesích a na pasekách od pahorkatin do hor, hojně se pěstuje v parcích jako ozdobná dřevina.⁵ Jasan ztepilý je spojován se stromem yggdrasil (příp. Yggdrasil), majestátním, devíti světy prorůstajícím jasanem z básní Edda, který drží větvemi a kořeny celý vesmír.⁶

1 Zicha (ed.) c1999–2021.

2 ESSČ uvádí, že latinský název *Fraxinus* je u Klareta roztomile přeložen jako ulamoň (ESSČ, heslo ulamoň).

3 Pilát 1953, s. 483–488.

4 Spohn 2015, s. 153. Mattioli uvádí, že pití šťávy z listů jasanu společně s vínem působí proti hadímu jedu, protože hadi jsou tímto stromem natolik odpuzováni, že raději volí cestu ohněm (podle Mattioliho dalšího pozorování to však pro české a německé hady neplatí).

5 Čihař et al. 1988, s. 241.

6 Hřib, Němec, Cvrk 2009, s. 327–328.

5 Hesla

V České republice dosahují památné jasanů věku většinou mezi 150–250 lety, nejstarší památný jasan se nachází snad v Nudvojovicích (Turnov-Nudvojovice), je starý 400 let.⁷

Jasan v dalších slovanských jazycích

SSJČ definuje jasan jako ‚lesní strom se silným rovným kmenem, lichozpeřenými listy a s květy bez okvětí, poskytující cenné dřevo‘. Slovo jasan je všeslovanské.⁸ V českých nářečích se vyskytuje též jeseň, jaseň, jaseň. Slk. jaseň, p. jasién,⁹ sln. jâsen, ch. jäsën, mak. jaseň, r. ясець, dluž. jaseň, hluz. jaseň,¹⁰ sln. jaseň, b. ясен. Psl. *asenъ/*asenъ.

Tabulka 20: Jasan v MJ
Soupis sídelních jmen (jasan):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Hrubý Jeseník	ves na severní straně pod návrším (203 m) 7,5 km sv. od Nymburka	Č	kol. 1088	50.251681, 15.091570	
Jesenice	ves nad vrchoviskem Vinného potoka 8 km sev. od Jílového	Č	kol. 1088	49.967412, 14.512421	
Aš, Asch ¹¹	okresní město v záp. výběžku Čech mezi Saskem a Bavorsky	Č	1232	50.223951, 12.194658	
Jesenice, Jesenička ¹²	někdejší ves v okolí Píčina sv. od Příbramě	Č	1289	49.745426, 14.057780	
Jesenice, Gaßnitz	ves na přítoku řeky Vondrebu 6,5 km vých. od Chebu	Č	kol. 1299	50.070242, 12.473287	
Jasenná ¹³	ves, jež se táhne asi 4 km podle potoka a leží 6 km jv. od Jaroměře	Č	1305	50.318527, 15.991669	1343
Jesenice, Jechnitz	okresní město ¹⁴ nad potokem v záp. Čechách	Č	1321	50.097365, 13.469636	

7 Němec et al. 2003, s. 125.

8 Rejzek 2012, s. 245.

9 GbStar uvádí i jesion.

10 SSKJ; HJP; DRMJ; DNW; Soblex.

11 MJ Aš s prvním výskytem ‚asch‘ je vykládáno ze sthn. ask, ‚Ascha‘ pak z ask-â ‚jasan‘ + stněm. -aha ‚voda, potok‘. Znamenalo by to, že MJ Aš vzniklo přenesením z PJ, které označovalo potok tekoucí pod osadou.

12 Ozn. Pičín.

13 První zmínka Hengstberg (Hřebčí vrch), od 1343 Jasenná (‚Jasseni‘). MJ Jasenná vzniklo z adjektiva jasenný (snad původně označení potoka).

14 Dnes jen město.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Jesenice	ves nad Sedleckým potokem (m. o. Nedrahovice) 7 km jv. od Sedlčan	Č	1352–c. 1405	49.606637, 14.476536	
Oškobrh ¹⁵	ves pod vrchem Oškobrhem (285 m) v Polabské rovině (m. o. Opolánky) 8 km vých. od Poděbrad	Č	1352	50.142442, 15.242220	
Jesenný	ves 7 km sev. od Semil	Č	kol. 1356–60	50.659982, 15.338239	
Jeseň ¹⁶	někdejší ves u Merklína záp. od Přeštic	Č	1379	49.560156, 13.197616	
Klášterecká Jeseň, Gesseln	ves 9,5 km záp. od Kadaně	Č	1381	50.389411, 13.128564	
Nové Jesenčany ¹⁷	ves 2 km sv. od Starých Jesenčan	Č	1384	50.018426, 15.767177	
Staré Jesenčany ¹⁸	ves 3,5 km jz. od Pardubic	Č	1384	49.999561, 15.753980	
Jesnice ¹⁹	ves u Pecirad ²⁰ sz. od Benešova	Č	1413	49.836739, 14.608990	
Velká Jesenice	ves nad potokem 3 km na jih od Č. Skalice	Č	1436	50.360841, 16.038157	
Kadaňská Jeseň, Gösen	ves 1 km na jih od Kadaně	Č	1470	50.366797, 13.263838	
Jesínky, Gessing ²¹	ves 7,5 km sz. od Žlutic	Č	1475	50.112669, 13.059118	
Jesení, Gesen	ves 16,5 km na jih od Klatov	Č	1379	49.246810, 13.295486	
Jeseň ²²	ves 8 km jv. od Doupova ²³	Č	1584	50.196356, 13.196403	

15 První zmínka zní ‚Oskobryh‘, druhá ‚Vskobrh‘, třetí ‚Oskobrh‘. Profous (MJČ) odvozuje toto MJ od před slovanského názvu, kde první část by souvisela s germ. Aska ‚jasan‘.

16 Ozn. Merklín.

17 MJ Jesenčany označovalo ves Jesenčanů, tedy lidí, kteří bydlí v jesínkách (dem. od jasan). Lidový tvar Jesničany je však vykládán jako ‚ves lidí bydlících v Jesenicí nebo příšlých z Jesenice‘.

18 Výklad u poznámky u MJ Nové Jesenčany (1384).

19 Ozn. Pecerady.

20 Dnes Pecerady.

21 MJ vzniklo z PJ Jesínka (jméno hory).

22 Zanikla v letech 1950–1960, dnes Vojenský výcvikový prostor Doupov. Více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=27> (Beran c2005–2019).

23 Doupov zanikl ze stejného důvodu jako obec Jeseň. Více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=14> (Beran c2005–2019).

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Jesenice	ves (m. o. Konětopy) 4,5 km jv. od Příbramě	Č	1788	49.659522, 14.055438	
Jesenec	ves 3 km sz. od Konice	MS	1351	49.608540, 16.863352	
Jasenice	ves 5,5 km sev. od Náměště nad Osl.	MS	1353	49.258246, 16.163103	
Jesenov ²⁴	zanikl v okolí Mostiště (Velkomeziříčsko)	MS	1370	49.377572, 16.017550	
Německý Jeseník, Jeseník nad Odrou ²⁵	ves 8 km zsz. od Nového Jičína	MS	1383	49.612861, 17.905005	
Jasenice	ves 5,5 km severně od Val. Meziříčí	MS	1406	49.521795, 17.965770	
Oskava ²⁶	ves 14 km sev. od Uničova	MS	1480	49.894664, 17.132361	
Jasenná	ves 6 km sv. od Vizovic	MS	1481	49.253450, 17.894438	
Jasenska	dříve samostat. obec, nyní osada Vsetína, 2 km sev. od města Vsetína	MS	1505	49.352687, 17.999076	
Jasinov	ves 3,5 km ssv. od Kunštátu	MS	1533	49.536510, 16.530505	
Jesenec ²⁷	zanikl u Protivanova (Boskovicko), kde je trať Jesence	MS	1568	49.483802, 16.835221	
Jasénky ²⁸	osada (s mlýnem) města Hlučína	MS		49.883757, 18.197413	

Obce uvedené v tabulce jsou lokalizovány na následujícím výřezu z mapy (u některých nebylo možné lokalitu přesně určit, proto je označena blízká obec, větší obec z popisu).

24 Ozn. Mostiště. Toto MJ mohlo povstat ze jmenného tvaru adjektiva jesenový, také však z přivlastňovacího Jasanův/Jesenův – k OJ Jasan či Jesen.

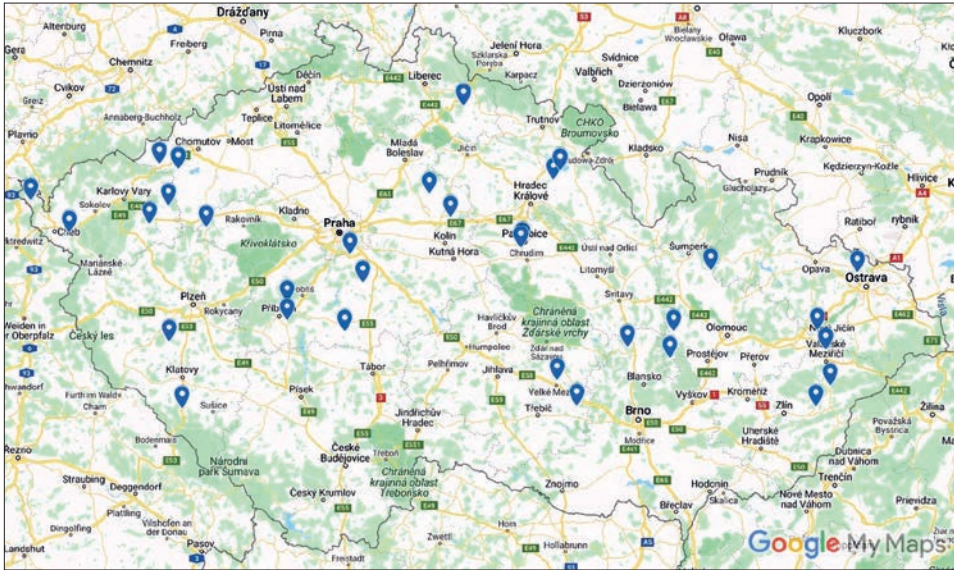
25 Nyní Jeseník nad Odrou.

26 MJ z PJ Oskava (řeka). Stejný výklad jako u MJ Aš (1232).

27 Ozn. Protivanov.

28 Ozn. říčka Jasénka.

Lokalizace obcí (jasan):

Obrázek 15: Jasan v MJ²⁹

Zajímavá jsou zejména tři místní jména. Obec Oškobrhm leží pod vrchem Oškobrhem (též les se jmenuje Oškobrhm), jehož jméno bylo na obec přeneseno. Podle Profouse³⁰ je toto MJ pravděpodobně předсловanského původu (jako příklad uvádí pojmenování Askiburgion pro Krkonoše a Jeseníky) a první část souvisí snad s jasanem (‘Esche’), druhá pak s horou (‘Berg’). Proto toto MJ a polohu obce zařazují do soupisu i mapy. (Obec se od roku 1777 jmenovala také Lustdorf.)

Zařazují MJ Aš, které je vykládáno z sthn. ask ‘Esche, Eschenbaum, jesen, jasan’ a stněm. -aha (Ache) ‘voda, potok’. První zmínka o obci z roku 1232 zní „oppidum asch“.³¹

V soupisu se objevuje MJ Oskava. Obec byla podle Hosáka a Šrámka³² pojmenována podle říčky Oskavy, na níž leží, a jméno pochází z germ. Ask-aha. Lexém aska pak nese význam ‘jasan’.

29 Výřez z mapy Jasan, vytvořený na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupný z adresy: <https://drive.google.com/open?id=1Vu8vOzX7zPc5hkmrAwJf-0TyAfQQ8hT34&usp=sharing>.

30 MJČ.

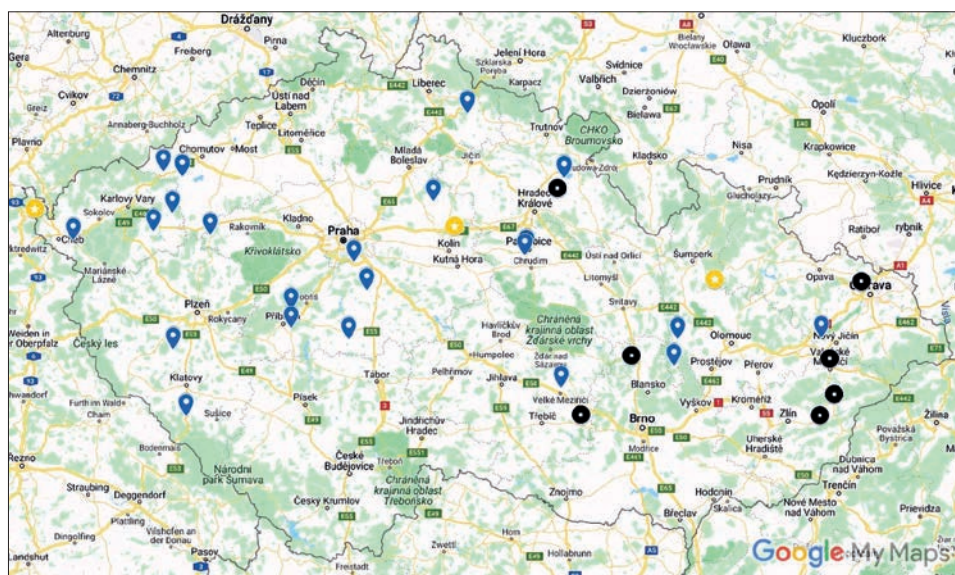
31 MJČ.

32 MJMS.

V Bulharsku podle Šmilauera³³ nalezneme Осенови дол, v Severní Makedonii Јасеноец, v prostoru bývalé Jugoslávie Јасеноvac, ve Slovinsku Јасен, na Slovensku leží Јасеново a Јасенице, v Horní Lužici Јасења, v Dolní Lužici Јасеѓа, v Polsku Јасиеніса, na Ukrajině Ясенець, v Bělorusku Ясень, v Rusku Ясенки. V Chorvatsku³⁴ se používá (zřídka) mužské osobní jméno Јäsēn a ženské osobní jméno Јäsēnka.

V českých MJ je velmi nápadný rozdíl mezi počátečním jas- a jes-. Současná distribuce této samohláskové obměny je patrná na následujícím výřezu z mapy.

Lokalizace obcí (јасen), distribuce jas- a jes-, současný stav:

Obrázek 16: Јасen v MJ, distribuce jas- a jes- v současnosti³⁵

Legenda:

33 Šmilauer 1970, s. 35–36.

34 HJP.

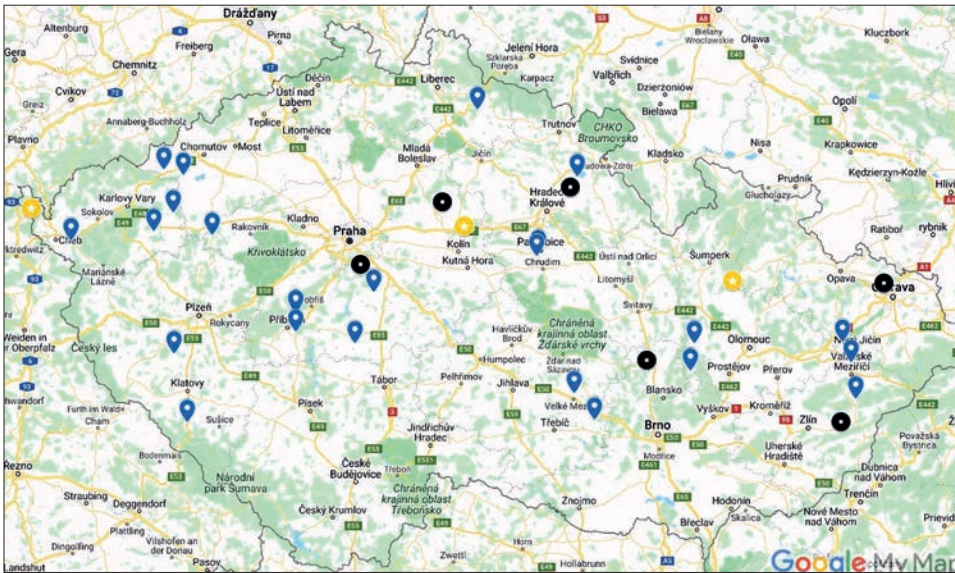
35 Výřez z mapy Јасen, distribuce jas- a jes- v současnosti, vytvořené na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupné z adresy: https://drive.google.com/open?id=1W7AuFwH_8IVhDDAmIDA2juSc8GFHa0Qf&usp=sharing.

Jedná se o tyto obce (pro lepší orientaci uvádím za názvem rok první zmínky): Jasenná 1305, Jasenice 1353, Jasenice 1406, Jasenná 1481, Jasenka 1505, Jasinov 1533 a Jasénky.

Z této ilustrační mapy by snad bylo možné usuzovat, že se MJ se středovým vokálem drží spíše v moravském a slezském areálu (výjimkou by bylo MJ Jasenná 1305), tedy v areálu, kde bychom očekávali ve srovnání s Čechami archaičtější podoby jmen. Podle Vasmera nalezneme jes- (v různých podobách) jen v sln. jésen a č. jesen (a to jako druhé výrazy ve výčtu). U Gebauera³⁶ najdeme p. jesion (také jeden ze dvou výrazů). U Jungmanna³⁷ se pod heslem Gesen skrývají jak deminutivní podoby gesének, gesjnek, tak i (ale až na druhém místě) uvádí gasen a gasan.

V rámci diskuze o počátečním jas- a jes- je také možné zohlednit tvary MJ v prvních zmínkách o obcích, které jsou uvedeny v MJČ a v MJMS. Tím dostaneme zcela jiný obrázek o situaci.

Lokalizace obcí (jasan), distribuce jas- a jes- v první zmínce:

Obrázek 17: Jasan v MJ, distribuce jas- a jes- v první zmínce³⁸

36 GbSlov.

37 Jungmann 1835, s. 603.

38 Výřez z mapy Jasan, distribuce jas- a jes- v první zmínce, vytvořený na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupný z adresy: <https://drive.google.com/open?id=1BFb0MM36PFVhVKhjWc2sofnFBsV0B8Pv&usp=sharing>.

5 Hesla

Legenda:

jas-

jes-

obce Aš, Oškobrh a Oskava

S počátečním jes- v prvním dokladu nalezneme tyto obce (pro lepší orientaci uvádím za názvem rok první zmínky): Hrubý Jeseník kol. 1088, Jesenice kol. 1088, Jasenná 1305, Jasenná 1481, Jasinov 1533 a Jasénky. Je evidentní, že z výše uvedené ilustrační mapy (obr. č. 17) lze usuzovat snad jen na neexistenci prvních zmínek se základem jes- v západních Čechách.³⁹ Žádný závěr nelze vyvodit ani ze srovnání dat prvních zmínek těchto obcí, jsou totiž rozprostřeny po celém časovém spektru (podtržena jsou data prvních dokladů s počátečním jes-): kol. 1088, kol. 1088, 1232, 1289, kol. 1299, 1305, 1321, 1352–c. 1405, 1352, kol. 1356–60, 1379, 1381, 1384, 1384, 1413, 1436, 1470, 1475, (1379) 1565, 1584, 1788, 1351, 1353, 1370, 1383, 1406, 1480, 1481, 1505, 1533, 1568.

V následující tabulce (č. 21) zohledňuji jak střídání vokálů, tedy jas- (jass-, jaz-) vs. jes- (jess-, ges-, gyes-, gös-, gäs-, yes-) na počátku slova, tak i roky, jež jsou v tomto ohledu zlomovými alespoň pro jedno MJ. Znamená to, že v uvedené době (např. rok 1305) existuje zmínka, která dokládá změnu (tedy z jas- na jes- a naopak). Předpokládám kontinuitu názvů: je-li tedy zmínka o obci z roku 1305 (Yessenicz) a pak až z roku 1448 (Jesenicz), předpokládám, že i mezi těmito dvěma časovými body byla obec nazývána s počátečním jes-, tedy i v letech 1343, 1346, 1352, 1353, 1356, 1383, 1406, 1409, 1436. Tyto roky jsou v tabulce zohledněny, protože jsou „zlomovými“ roky pro alespoň jednu jinou obec v soupisu. Pro obec Jasenná (1305) mezi sledovanými lety 1352 až 1406 existuje jiný název, a to Rosperch, Rosperk a Rosperg, proto je kontinuum v odpovídajícím řádku přerušeno.

MJ obcí jsou seřazena podle zeměpisné šířky polohy daných obcí (od nejzápadnější po nejvýchodnější polohu). Z tabulky je zřejmé, k čemu v průběhu věků dochází: V Čechách se podoba s počátečním jas- vyskytuje u těchto obcí zejména na počátku sledovaného období, pak dochází k ústupu, na Moravě se začínají názvy s počátečním jas- objevovat spíše v polovině sledovaného období (od 16. stol.). Jistou anomálií je zde opět MJ Jasenná (1305), která se nachází ssv. od Hradce Králové.

³⁹ V severních a jižních Čechách se sice také nevyskytují MJ s první zmínkou se základem jas-, avšak v těchto částech ČR se vyskytuje obecně málo obcí s „jasanovými“ MJ.

Tabulka 21: Jasan v MJ, distribuce jas- a jes-, vybrané obce
Obce s MJ (jasan), distribuce jas- a jes-

zeměpisná délka	MJ	1088	1305	1343	1346	1352	1353	1356	1383	1406	1409	1436	1488	1489	1505	1535	1619	1718	1872	1881	1924
14.512421	Jesenice kol. 1088	jas-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-
15.091570	Hrubý Jeseník kol. 1088	jas-	jas-	jas-	jas-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-
15.338239	Jesenný kol. 1356-60							jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-
15.991669	Jasenná 1305			jas-	jes-					jes-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-
16.163103	Jasenice 1353						jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jas-	jas-	jas-	jas-
17.905005	Německý Jeseník 1383								jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-				
17.965770	Jasenice 1406								jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-
17.999076	Jasenka 1505									jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-

Pro srovnání uvádím tabulku všech MJ (tabulka č. 22), která souvisí se slovem „jasan“ (s výjimkou MJ Aš, Oškobrh a Os-kava). MJ jsou opět seřazena podle zeměpisné šířky.

Legenda:

světle šedá políčka výskyt zmínky s počátečním jas-

tmavě šedá políčka výskyt zmínky s počátečním jes-

šedá políčka výskyt obou podob (u tab. č. 20 uvádíme výraz „obé“ – pro krátkost slova, výraz „obé“ považujeme za synonymum ke slovu „oboje“ ve významu „obě podoby, jas- i jes-“)

Tabulka 22: Jasan v MJ, distribuce jas- a jes-, všechny obce
 Tabulka všech MJ s počátečním jas- a jes-, seřazeny jsou podle zeměpisné šířky. Legenda u tabulky č. 21.

zeměpisná délka	MJ	1088	1305	1343	1346	1352	1353	1356	1383	1406	1409	1436	1488	1489	1505	1535	1619	1718	1872	1881	1924	
12.473287	Jesenice kol. 1299		jes-	jes-			jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-
13.059118	Jesínky 1475												jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-
13.128564	Klásterská Jeseň 1381						jes-		jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-
13.196403	Jesenice 1584																	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-
13.197616	Jeseň 1379								jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-						
13.263838	Kadaňská Jeseň 1470												jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-
13.295486	Jesení (1379) 1565																	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-
13.469636	Jesenice 1321			jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-
14.055438	Jesenice 1788																		jes-	jes-	jes-	jes-
14.057780	Jesenice 1289		jes-																			
14.476536	Jesenice 1352- c.1405					jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-
14.512421	Jesenice kol. 1088	jas-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-
14.608990	Jesenice 1413											jes-										
15.091570	Hrubý Jeseník kol. 1088	jas-	jas-	jas-		jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-
15.338239	Jesenný kol. 1356-60							jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	obé	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-
15.753980	Staré Jesenčany 1384									jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-
15.767177	Nové Jesenčany 1384									jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-

zeměpisná délka	MJ	1088	1305	1343	1346	1352	1353	1356	1383	1406	1409	1436	1488	1489	1505	1535	1619	1718	1872	1881	1924	
15.991669	Jasenná 1305			jas-	jes-				jes-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-
16.017550	Jesenov 1370																					
16.038157	Velká Jesenice 1436						jes-					jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-
16.163103	Jasenice 1353						jes-		jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	obé	obé	jas-	jas-
16.530505	Jasinov 1533															jas-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-
16.835221	Jesenec 1568																					
16.863352	Jesenec 1351						jes-		jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-
17.894438	Jasenná 1481											jas-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-
17.905005	Německý Jeseník 1383								jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jas-	jas-	jas-	jes-	jes-	jes-
17.965770	Jasenice 1406									jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jes-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-
17.999076	Jasenka 1505														jes-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-	jas-
18.197413	Jasénky																					

5.13 Javor a klen

Javor

Acer L.

Říše Plantae – rostliny, oddělení Magnoliophyta – rostliny krytosemenné, třída Rosopsida – vyšší dvouděložné rostliny, řád Sapindales – mýdelníkotvaré, čeleď Sapindaceae – mýdelníkovité, podčeleď Hippocastanoideae – jírovcové¹

Rod javor (*Acer* L.) patří do čeledi mýdelníkovité (*Sapindaceae* Juss.). Jedná se o stromy i keře s (většinou) opadavými listy. Rozšířené jsou v Evropě, např. v jižní Evropě javor francouzský, montpeliérský (*Acer monspessulanum* L.)², v jihovýchodní Evropě javor kaspický (*Acer hyrcanum* Fisch. & C. A. Mey.); v Asii: v Japonsku, javor žumenolistý (*Acer cissifolium* (Siebold & Zucc.) K. Koch), ve střední Číně javor Henryův (*Acer henryi* Pax), v Koreji javor mandžuský (*Acer mandshurica* Rupr.); v severní Africe a v Severní Americe, např. javor jasanolistý (*Acer negundo* L.) či severoamerický javor stříbrný (*Acer saccharinum* L.), z něhož severoameričtí indiáni získávali cukr.³ Na Slovensku se vyskytuje javor tatarský (*Acer tataricum* L.).

V českých zemích se často javory pěstují v parcích a zahradách, setkáme se hlavně se třemi druhy:⁴

Javor klen (*Acer pseudoplatanus* L.) je strom vysoký až 40 m, roste v listnatých suťových lesích, v podhůří a pahorkatinách. Jedná se o původní druh, jeho dřevo je světlé a stejnoměrně strukturované, užívá se ho k výrobě nábytku, parket, fagotů a fléten.⁵

Javor mléč, dřívě mléčný, (*Acer platanoides* L.) je strom dosahující 30 m, roste v listnatých lesích a často se vysazuje v zahradách a parcích, pěstuje se ve více odrůdách.⁶ Jeho sladká míza se užívala k výrobě cukru.⁷

Javor babyka (*Acer campestre* L.) je strom, někdy keř, vysoký až 10 m. Roste ve světlých lesích, na lesních okrajích v Evropě a západní Asii, u nás je rovněž původní.

1 Zicha (ed.) c1999–2021.

2 Z jeho dřeva byl možná postaven trojský kůň (Spohn 2015, s. 133).

3 Kremer 1995, 226.

4 Pilát 1953, s. 383–394.

5 Spohn 2015, s. 131.

6 Čihař et al. 1988, s. 239.

7 Spohn 2015, s. 132. V karloveckém nářečí javorka: „javorka sa dávala do káve nebo sa pila sama“ (Svěrák 1957, s. 118).

Javor a klen v dalších slovanských jazycích

Podle SSJČ je javor ‚lesní strom s dlanitě laločnatými listy, žlutozelenými květy a s dvoukřídlými nažkami‘. Rejzek⁸ uvádí, že se jedná o slovo všeslovanské. P. jawor, r. jávor, hluž. jawor, mak. јавор, ch. явор,⁹ sln. jávor (*Acer pseudoplatanus*);¹⁰ v stsl. nalezneme adj. аворовъ ve významu ‚platanový‘. Psl. *avorъ se považuje za výpůjčku ze sthn āhorn s významy ‚javor, jasan, platan‘ (příbuzné s ř. a lat.). V chorvatštině existují výrazy явор (*Acer pseudoplatanus* L.) i klèn (*Acer campestre* L.), od obou výrazů je odvozeno množství MJ. V horní lužické srbštině se kromě výrazu jawor užívá také výraz klon.¹¹

SSJČ uvádí význam slova klen jako ‚javor klen‘. Slovo klen je všeslovanské. Rejzek uvádí, že psl. *klenъ je příbuzné s něm. Lehne, stangl. hlyn a lit. klėvas (možná s ie. *kel-).¹² Machek u hesla klen uvádí latinský název druhu *Acer pseudoplatanus* L. a zmiňuje další český název pro tento druh: javor horský. V jsl. a vsl. jazycích a ve slovenštině je tento druh (*Acer pseudoplatanus* L.) označován taktéž jako javor horský či obecný (hrv. gorski javor, s. обични јавор). Slova klen je pak v některých z těchto jazyků užito k označení druhu javor babyka (*Acer campestre* L.), např. ch. klen či poljski javor, na což upozorňuje i Machek.¹³ V hluž. se slovem klen (resp. klon) označují snad stromy oba, hórski klon (*Acer pseudoplatanus* L.) a pólny klon (*Acer campestre* L.) (Soblex).

U Jungmanna¹⁴ čteme, že českým slovem klen je míněn *Acer platanoides* L., spojuje však jméno klen také s ‚javorem německým‘, gawor německý (*Acer montanum*), a s černým klenem, černoklenem. V případě názvu javor německý se zřejmě jedná o označení javoru kleny (dnes *Acer pseudoplatanus* L.), starším vědeckým synonymem *Acer montanum* Garsault. Černý klen či černoklen je pak lidové označení javora babyky (*Acer campestre* L.).

Při excerpici jsem zaznamenala MJ vztahující se k základu ‚javor‘ a ‚klen‘. Jinojazyčného původu jsou první doklady u obcí Javořina (1785), Javorník (1354), Javorník (1320), Javoří (1320) a Orlík (1917).

8 Rejzek 2012, s. 245.

9 Soblex; HJP; DRMJ.

10 SSKJ.

11 Soblex.

12 Rejzek 2012, s. 275.

13 Machek 2010, s. 254.

14 Jungmann 1835, s. 573.

Tabulka 23: Javor v MJ
Soupis sídelních jmen (javor):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Javornice ¹⁵	ves nad Dubským potokem 13 km zjz. od Vodňan	Č	1274	49.121476, 14.004055
Javorník ¹⁶	ves mezi kopci 9,5 km vých. od Vlašimě	Č	kol. 1295	49.686876, 15.026430
Javorník	ves 6,5 km na jih od Vys. Mýta	Č	1347	49.889439, 16.156270
Javorník, Mohren ¹⁷	ves, jež se táhne přes 3 km podle potoka a leží 6 km sv. od Hostinného	Č	1354	50.584204, 15.774190
Javor ¹⁸	dvůr při sv. straně města Otice	Č	1356–60	nenalezeno
Javornice	ves asi 4,5 km dlouhá podle potoka 5 km vých. od Rychnova nad Kněžnou	Č	1358	50.171301, 16.348853
Javorná, Gabhorn ¹⁹	ves nad vrchoviskem potoka 10 km sv. od Bečova nad Teplou	Č	1366	50.133679, 12.958699
Javor ²⁰	někdejší tvrz a ves v lese mezi Štáhlavy a Kornatici jz. od Rokycan	Č	1373	49.669120, 13.589360
Javor	ves 8 km jz. od Klatov	Č	1379	49.325655, 13.246977
Javoří ²¹	víska (m. o. Jetřichovice) 4,5 km na jih od Sedlce	Č	1379	49.528905, 14.532577
Javoříčko ²²	víska (m. o. Brtí) 10,5 km na jih od Klatov	Č	1386	49.301791, 13.285169
Javoří, Gaberle ²³	vesnička 8,5 km jz. od Sulice	Č	1389	49.872293, 14.472137
Javor	víska (m. o. Vrcholtovice) 8 km sz. od Ml. Vožice	Č	1390	49.589919, 14.733241

15 MJ Javornice z adjektiva javorná (sufix -ice). Původně se označovala řeka, voda ‚tekoucí mezi javory‘.

16 MJ Javorník vzniklo z adjektiva javorný (vrch) přidáním sufixu -ík, tedy vrch porostlý javory.

17 První zmínka zní ‚Nahor‘ a ‚in Nahor‘ namísto očekávaného Ahorn. Zápis ‚Nahor‘ lze vykládat ze spojení předložky a jména a následného chybného rozdělení (in A- > inna- > in Na-). Stejně tak můžeme vykládat německé jméno Mohren (předložkou pak bude německé im či zum).

18 MJ Javor z apelativa javor.

19 MJ Javorná z adjektiva javorná ve významu ‚porostlá javorovým lesem‘ (hora).

20 Ozn. býv. tvrz Javor. K nalezení na portále Mapy.cz (Seznam.cz c1996–2021): <https://mapy.cz/s/3rKt9>. Po původní tvrzi dnes zbyly terénní náznaky.

21 MJ Javoří z apelativa javoří (stč. javořie) – kolektivum k javor.

22 První zmínka zní ‚in Jaworzy‘, tedy Javoří. MJ Javoříčko je pak deminutivum.

23 Ozn. poloha 8,5 km jz. od Sulice.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Javorka ²⁴	víska (m. o. Běstvina) 15 km sev. od Chotěboře	Č	1400	49.834760, 15.621515
Javorný ²⁵	ves (m. o. Krásné) 3,5 km jz. od Nasavrku	Č	1438	49.817446, 15.766409
Javoří, Michetschlag ²⁶	víska (m. o. Mladoňov) 7,5 km jz. od Chvalšín	Č	kol. 1440	48.830131, 14.113530
Javorník	ves (m. o. Čtyřkoly) 10 km sev. od Benešova	Č	1444	49.873578, 14.722711
Javory	ves 6,5 km jz. od Děčína	Č	1454	50.729939, 14.133002
Javor, Ober-Mohren	ves 4 km na jih od Teplic nad Metují	Č	1542 (1534)	50.565760, 16.177151
Javorek ²⁷	dvůr u Horní Branné 2,5 km jv. od Jilemnice	Č	1542	50.598086, 15.536979
Javornice	ves nad potokem (m. o. Kněžnice) 7 km jz. od Lomnice nad Pop.	Č	1542 (1497)	50.481664, 15.311484
Dolní Javoří	ves 5,2 km jv. od N. Paky	Č	1543	50.461818, 15.581495
Horní Javoří	1 km sv. od Dolního Javoří	Č	1543	50.467024, 15.595578
Javoříčko	víska (m. o. Zámýšl) 10,5 km záp. od Sušice	Č	1543	49.220711, 13.371637
Javorník, Jaberlich	ves na sz. svahu stejnojmenné hory 7 km na jih od Liberce	Č	1545	50.700404, 15.069717
Javorník	ves 3,5 km sev. od Č. Dubu	Č	1548	50.694724, 14.992908
Javorníček	víska (m. o. Libecina) 7,5 km na jih od Vys. Mýta	Č	1559	49.883879, 16.136160
Javorná, Ohorn ²⁸	ves 4 km sv. od Bochova	Č	1580	50.185833, 13.066848
Malá Javorská, Klein-Jober ²⁹	1,5 km od Velké Javorské	Č	1609 (1603)	50.658509, 14.350275

24 První zmínka zní ‚in villa Jawuorku‘, původně se tedy osada jmenovala Javůrek. Toto MJ vzniklo z apelativa javůrek ‚malý javor‘.

25 Ozn. Javorné. MJ Javorný zde vzniklo z adjektiva javorný, které se vztahovalo k blízkému lesu.

26 Zaniklo, dnes Vojenský výcvikový prostor Boletice, více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=620> (Beran c2005–2019).

27 MJ Javorek z apelativa javorek, javůrek ‚malý javor‘.

28 Zanikla v letech 1950–60, dnes Vojenský výcvikový prostor Hradiště (Doupov), více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=130> (Beran c2005–2019).

29 Původně se jednalo o část obce Javory (Velká Javorská, 1609) s názvem Javorská, která už roku 1603 byla pustá. Býv. Malá Javorská k nalezení na portále Mapy.cz (Seznam.cz c1996–2021): <https://mapy.cz/s/3rKtV>.

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Velká Javorská, Groß-Jober ³⁰	ves 10 km na sever od Úštěku	Č	1609 (1603)	50.670970, 14.359111
Javoří	ves (m. o. Podolí) 12 km jjv. od Klatov	Č	1654	49.290691, 13.352807
Javořina, Ahornwald ³¹	rozptýlené chalupy na jz. úpatí Ahornbergu ³² (m. o. Kohling ³³) 5 km západně od Nejdek	Č	1654	50.325697, 12.650336
Javorník	ves (m. o. Stachy) 8 km vých. od Kašp. Hor	Č	1852	49.138671, 13.663896
Javorník	město v býv. knížectví niském	MS	1291	50.391294, 17.002631
Javorník ³⁴	ves 5 km sz. od Svitav	MS	1320	49.782896, 16.426498
Javoří ³⁵	dříve samostatná obec, nyní osada obce Maletína, 9 km zsz. od Mohelnice	MS	1320	49.8062986, 16.8101436
Javoříčko	dříve osada obce Střemeničko, nyní osada obce Luké (Konicko)	MS	1348	49.673356, 16.919845
Javorek	ves 12,5 km sv. od Nového Města	MS	1364	49.650292, 16.173632
Javorník ³⁶	ves 16 km vjv. od Strážnice	MS	1370	48.862090, 17.533318
Javorovec ³⁷	dříve samostatná obec, nyní osada obce Mistřice, 4,5 km vých. od Uh. Hradiště	MS	1372	49.075687, 17.528119
Javůrek	ves 17 km severně od Ivančic	MS	1399	49.256040, 16.363810
Javoří ³⁸	zaniklo v okolí Radotic (Jemnicko)	MS	1434	48.980113, 15.590060

30 Původně zněl název obce Javory (Jawory⁴). Náležela k ní též část Javorská (Malá Javorská, 1609).

31 Všechny zmínky o obci v MJČ hovoří výhradně o obci s názvem Ahornwald. Toto MJ vzniklo z apelativa znamenajícího ‚javořina, javorník‘ (něm. Ahorn ‚javor‘). Šmilauer (Dodatky k MJČ) píše, že úřední název byl Ahornswald. Obec byla postupně vysídlena po roce 1945, více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=4607> (Beran c2005–2019).

32 Dnes Javorník.

33 Od roku 1947 Milíře, dnes zaniklá.

34 První zmínka ‚in Achorns‘ < Ahorn ‚javor‘.

35 První zmínka zní ‚Ahorns‘ (z něm. Ahorn ‚javor‘).

36 První zmínka zní ‚Jawornyczek‘, tedy ‚Javorníček‘. MJ původně povstalo z deminutiva javorníček ‚malý javor‘.

37 První zmínky o obci vypadají takto: ‚Jawirnik, Jauornyc, Jawornyczky, v Jaworniczku‘. Od roku 1670 pak ‚Jaborowecz‘.

38 Ozn. Radotice.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Orlík ³⁹	myslivna u Heřmanovic (Zlatohorsko)	MS	1917	50.1745381, 17.2998250

Tabulka 24: Klen v MJ
Soupis sídelních jmen (klen):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Hoříčky, Klenov, Nakhlenwehore ⁴⁰	ves 4,5 km jz. od Chvalšín	Č	1268	48.8077983, 14.1880500
Klení, Hafnern ⁴¹	víska (m. o. Cipín) 9 km jz. od Čes. Krumlova	Č	1283	48.761380, 14.219376
Klenová ⁴²	ves pod lesnatým vrchem s hradními zříceninami u Janovic n. Úhl. 8 km jz. od Klatov	Č	1291	49.333507, 13.233047
Klenov ⁴³	ves 13 km vých. od Veselí n. Luž.	Č	1294	49.199270, 14.887368
Klenice ⁴⁴	ves 9 km ssv. od Nechanic	Č	1318	50.312750, 15.663686
Klenčí u Domažlic ⁴⁵	městys záp. od Domažlic	Č	1325	49.435023, 12.816379
Chleny ⁴⁶	ves 5 km jv. od Kostelce n. Orł.	Č	1353	50.077813, 16.243134

39 Ozn. Heřmanovice. K výkladu: Mohlo se jednat o původní sthn. Urle, tedy javor, klen^a a sufix -icht pro kolektivum (tedy javořít). K takovému výkladu vybízí i podoba první zmínky ‚Urlich‘.

40 První zmínka zní ‚Nakhlenwehore‘, další pak ‚Klenow‘. Obec zanikla, dnes Vojenský výcvikový prostor Boletice. Více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=583> (Beran c2005–2019). K nalezení na portále Mapy.cz (Seznam.cz c1996–2021): <https://mapy.cz/s/3rKuC>.

41 Zanikla, více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=635> (Beran c2005–2019). K nalezení je na portále Mapy.cz (Seznam.cz c1996–2021): <https://en.mapy.cz/s/3p571>. MJ Klení z kolektiva klení ‚klenový les‘.

42 MJ povstalo z PJ (označen blízký vrch).

43 MJ Klenov podle nedalekého klenového lesa.

44 MJ Klenice podle nějakého význačného stromu (klenice, klen, klenka).

45 Dnes Klenčí pod Čerchovem.

46 Prvotní tvar byl zde podle Profouse (MJČ) Kleny (z apelativa klen). Stejně tak i v případě MJ Chlínky (1509).

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Klenov ⁴⁷	víska mezi lesy pod lesnatým vrchem (m. o. Mokřany) 10,5 km vých. od Jílového	Č	1423	49.890701, 14.639068
Klení, Gollnetschlag	ves záp. od Něm. Rychnova ⁴⁸ , 11 km zjz. od Nových Hradů	Č	1446	48.761711, 14.621977
Chlíny	ves (m. o. Vrbice), 0,5 km sev. od Chlen	Č	1509	50.082549, 16.244128
Kleny ⁴⁹	ves podle potoka 2,5 km vých. od České Skalice	Č	1545	50.394585, 16.084273
Klenová, Leinbaum ⁵⁰	ves nedaleko rozsáhlých lesů 6,5 km sv. od Nové Bystřice	Č	1550	49.057809, 15.169176
Klenová ⁵¹	zanikla severozápadně od Českého Rudolce (Slavonicko)	MS	1437	nenalezeno

47 Dnes Klenové. První zmínka zní ‚v Klenovém‘.

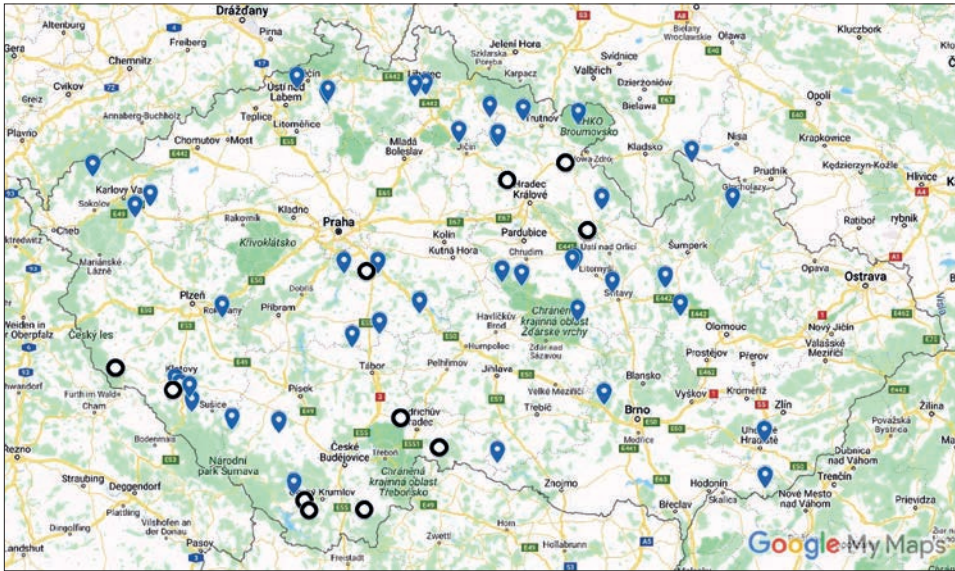
48 Dnes Rychnov u Nových Hradů.

49 Původně se snad ves jmenovala Klenný. MJ Klenný z adjektiva klenný ‚klenový, porostlý klenem‘.

50 MJ povstalo z PJ (označen blížký vrch).

51 Existuje však Klenová 12 km západně (ne severozápadně) od Českého Rudolce.

Lokalizace obcí (javor, klen):

Obrázek 18: Javor a klen v MJ⁵²

Legenda:

- javor
- klen

Již z poznámek uvedených výše je patrné, že názvy jsou slovtvorně průhledné/ nekomplikované. Na první pohled se však vymykají dvě MJ, a to MJ Hoříčky a MJ Orlík. První doklad o obci Hoříčky zní Nakhlenwehore (motivantem tedy pravděpodobně bylo PJ), MJ Orlík pak podle MJMS vzniklo z něm. Urlich(t) ‚javoří‘, kolektiva ke slovu Urle (sthn. ‚javor, klen‘). Nápadná je absence MJ odvozených od základu klen na Moravě a ve Slezsku (zachyceno pouze MJ Klenová 1437, obec se nepodařilo lokalizovat, existuje však obec Klenová, která se nachází 12 km západně od Českého Rudolce). Na tomto stavu se možná podepsalo také to, že na Moravě se slovem klen označuje babyka,⁵³ tedy *Acer campestre* L. Obce s MJ odkazujícím k babyce se v Čechách a na Moravě nevyskytují.

52 Výřez z mapy Javor a klen, vytvořený na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupné z adresy: <https://drive.google.com/open?id=1TwSxpmP5pScoeUjRBY2i1STu0V0w1c&usp=sharing>.

53 Šmilauer 1942b, s. 194.

U některých MJ je jako první zmínka o obci uveden německý název, jedná se o tyto obce: Javořina 1785 ‚Ahornberg‘, Javorník 1354 ‚Nahor‘, vzniklé z ‚im āhorn‘ nebo ‚zum āhorn‘, Javoří 1320 ‚Ahorns‘, Javorník 1320 ‚Achorns‘.

V chorvatském jazykovém prostoru existuje také mužské OJ Jävor a ženské OJ Jävörka. Obě jsou však řídce užívaná.⁵⁴

Podle Šmilauera lze v dalších slovanských krajinách nalézt tato toponyma (oikonyma i anoikonyma, mohou být odvozena i od OJ): v Bulharsku Яворец, v Severní Makedonii Јаори, ve Slovinsku Javornik, na Slovensku Javorová, v Horní Lužici Jawornik, v Dolní Lužici Jaworka, v Polsku Jaworze, na Ukrajině Яворник, v Bělorusku Руда Яварская, v Rusku Явор,⁵⁵ v chorvatském prostoru nalezneme parř. Jävor, Jävörje, Jävörnrik, ale též Klénak, Klénovac a kopec Klènovača.⁵⁶ V Severní Makedonii se nachází ves Јаворец, 8,3 km západně od města Kičevo (vzdušnou čarou 7 km záp.).⁵⁷

54 HJP.

55 Šmilauer 1970, s. 36.

56 HJP.

57 Ivanova 2014, s. 97.

5.14 Jedle

Abies Miller

Říše Plantae – rostliny, oddělení Pinophyta – nahosemenné, třída Pinopsida – jehličnany, řád Pinales – borovicotvaré, čeleď Pinaceae – borovicovité, podčeleď Abietoideae – jedlové¹

Rod jedle (*Abies* Miller) patří do čeledi borovicovité (Pinaceae Lindl.), kam řadíme také rod borovice (*Pinus* Linnaeus) a rod smrk (*Picea* A. Dietr.). Jedle mívají stanoviště v mírném pásu severní polokoule. V Řecku roste divoce jedle řecká (*Abies cephalonica* Loudon), která bývá poškozována lesními požáry a turistikou, v Severní Americe jedle ojněná (*Abies concolor* (Gordon) Lindl. ex Hildebr.), oblíbený vánoční strom, z jehož pryskyřice se vyrábí kanadský terpentýn, v chladném prostředí tichomořského pobřeží Severní Ameriky roste jedle obrovská (*Abies grandis* (Douglas ex D. Don) Lindl.), v Severní Americe nalezneme jedli vznešenou (*Abies procera* Rehd.), která se vyznačuje obrovskými šiškami a dožívá se až 700 let, z Kavkazu a severovýchodního Turecka pochází jedle kavkazská (*Abies nordmanniana* (Steven) Spach), s níž se ve střední Evropě setkáme zejména na plantážích, kde se pěstuje jako vánoční stromek, v Koreji roste jedle korejská (*Abies koreana* E. H. Wilson), v jižním Španělsku lesními požáry ohrožená jedle španělská (*Abies pinsapo* Boiss.), která vystupuje až do nadmořských výšek 2000 m.²

V České republice roste zejména jedle bělokorá. S ostatními uvedenými druhy se lze setkat v parcích a zahradách.

Jedle bělokorá (*Abies alba* Mill.) je vysoký strom, dosahuje výšky až 60 m. Roste v horských a podhorských lesích a je citlivá na znečištění atmosféry.³ Vyskytuje se ve společenství s bukem lesním, borovicí a smrkem ztepilým v nadmořských výškách 400–900 m ve střední Evropě, ve Francii i na Balkáně; v Alpách až do 1600 m n. m.⁴ V zahradách a parcích se příliš nevysazuje. Může dosáhnout stáří až 300 let, někdy se uvádí až 600 let.⁵ Její šišky se rozpadají po šupinkách přímo na stromě. V Evropě je kvůli znečištění prostředí na ústupu.⁶ Prvním vánočním stromem v Evropě, vztyčeným roku 1539 před štrasburskou katedrálou, byla právě jedle.⁷

1 Zicha (ed.) c1999–2021.

2 Spohn 2015, s. 19–22.

3 Čihař et al. 1988, s. 235.

4 Aas, Riedmiller 2002, s. 8.

5 Kremer 1995, s. 16.

6 Spohn 2015, s. 18.

7 Němec et al. 2003, s. 19.

Jedle v dalších slovanských jazycích

Jedle dle SSJČ je ‚jehličnatý lesní strom s přímým štíhlým kmenem a s jehlicovitými plochými listy rozestavenými ve dvou řadách‘. Slovo jedle⁸ je všeslovanské: psl. *edla, *edlb, p. jodła, r. jeľ, ch. jéla,⁹ slk. jedľa, hornolužicky jědla.¹⁰ Ve sln. se používá slovo jéla, zastarale jelka,¹¹ mak. ела.¹² Rejzek¹³ píše o příbuznosti s stpr. addle i lat. ebulus ‚černý bez‘.

Chorvatská frazeologie¹⁴ nabízí spojení *vitka kao jela* (‚štíhlá jako jedle‘), Jungmann uvádí české přirovnání ztepilý jako jedle.¹⁵

Tabulka 25: Jedle v MJ
Soupis sídelních jmen (jedle):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Dolní Jelčany ¹⁶	ves 9,5 km jv. od Kouřimě	Č	1295	49.927188, 15.049534	
Horní Jelčany	na sever od Dolních Jelčan	Č	1295	49.930061, 15.050982	
Simtany ¹⁷	ves 6 km vých. od Něm. Brodu ¹⁸	Č	1304	49.603437, 15.667155	
Hochtánov, Hochtann ¹⁹	ves 5,5 km jv. od Něm. Brodu ²⁰	Č	1308	49.562306, 15.621767	
Jedlová, Schönbrunn ²¹	ves, jež se táhne na 5 km podle Zlatého potoka a leží 6 km jjv. od Poličky; obec se skládá ze dvou vsí	Č	1349	49.661218, 16.306567	1557

8 Rejzek 2012, s. 246; Machek 2010, s. 220.

9 HJP.

10 Soblex.

11 SSJK.

12 DRMJ.

13 Rejzek 2012, s. 246.

14 HJP.

15 Jungmann 1835, s. 583.

16 Místo bylo původně označeno MJ Jedlčany (první zmínky ‚de Jedlchan, de Jedlczan, de Gedliczan‘), tedy ‚ves lidí, kteří se usadili v jedlkách‘.

17 První zmínka zní ‚Sibentannen‘, původně se tedy ves jmenovala Siebentannen, ‚sedm jedlí‘.

18 Dnes Havlíčkův Brod.

19 Dnes Vysoká. MJ vzniklo z PJ, které označovalo vrch (MJ Hochtann, ‚vysoká jedle‘).

20 Dnes Havlíčkův Brod.

21 První doklad je ‚Pulcher fons‘, což odpovídá něm. Schönbrunn.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Dolní Jedlová ²²	táhne se podle potoka 2 km	Č	1349	49.651238, 16.342869	1557
Horní Jedlová ²³	pokračováním Dolní Jedlové dále na sz. v délce 3 km	Č	1349	49.664033, 16.301348	1557
Jedlka, Höflitz ²⁴	ves po obou březích řeky Ploučnice (m. o. Malá Veleň) 2,5 km záp. od Benešova n. Pl.	Č	1352	50.743398, 14.278339	
Jedle	dvůr u vsi Sv. Jana nad Skrýšovem 8,5 km zjz. od Sedlčan	Č	1353	49.640809, 14.308062	
Jedlice, Göllitz ²⁵	ves podle potůčku (m. o. Veveří) 5 km na jih od N. Hradů	Č	1360	48.747306, 14.794036	
Jedlina ²⁶	víska (m. o. Slemen) 2 km jz. od Rychnova n. Kn.	Č	1366	50.154309, 16.243872	
Hohentann ²⁷	ves 10 km záp. od Chomutova	Č	1367	50.455934, 13.262780	
Jedlany ²⁸	ves 9,5 km ssv. od Tábora	Č	1369	49.494776, 14.716257	
Jedle ²⁹	někdejší ves u Vacíkova, po níž zbyl Jedelský rybník 6,5 km zjz. od Březnice	Č	1390	49.533620, 13.866569	
Jedlová, Tannendorf ³⁰	vesnička u lesů na severním svahu Tannenberku ³¹	Č	1485	50.863494, 14.563754	1787
Jedlina	víska (m. o. Chýstovice) 12 km jz. od Dol. Kralovic	Č	1542 (1534)	49.581996, 15.070539	
Pod Jedlinou ³²	někdejší mlýn u Chabeřic nad Čestinským potokem na jih od Uhl. Janovic	Č	1542	49.765611, 15.055034	

22 Z Dolní Jedlové (1349) a Horní Jedlové (1349) sestává obec Jedlová (1349).

23 Z Horní Jedlové (1349) a Dolní Jedlové (1349) sestává obec Jedlová (1349).

24 MJ Jedlka z apelativa jedlka ‚malá jedle‘.

25 Původní MJ bylo Jedlnice, které Profous (MJČ) vykládá z adjektiva jedlná, tedy ‚voda tekoucí jedlovým lesem‘. Zaniklá obec, pohraniční pásmo. Více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=622> (Beran c2005–2019).

26 MJ Jedlina z apelativa jedlina ‚jedlí, jedloví‘. Často název lesů.

27 Dnes Vysoká Jedle. MJ Hohentann vzniklo z apelativa ‚vysoká jedle‘ či ‚vysoký les‘. Profous (MJČ) rekonstruuje MJ z apelativních výrazů střhn. ‚zer hohen tanne‘ či ‚zem hohe tanne‘.

28 MJ Jedlany – ‚ves lidí, kteří bydleli v osadě založené na místě jedlového lesa‘; jedná se tak o obyvatelské jméno.

29 Ozn. Jedelský rybník.

30 Ves se původně jmenovala Tolndorf. Později přešlo na ves jméno hory (Tannenberg).

31 Dnes Jedlová.

32 Jedlina byl původně název lesa. Majitel mlýna pak snad dostal příjmení (či příjmi) Jedlinka.

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Jedla ³³	ves 5,5 km sz. od Ledče hradu	Č	1545	49.738774, 15.235128	
Tanvald	okr. město ³⁴ v sev. Čechách	Č	1647	50.737557, 15.307297	
Jedlová, ³⁵ Tannendorf	ves podle potoka Alby 15 km sz. od Rokytnice v Orł. h.	Č	1653	50.291808, 16.345773	
Tannenberg ³⁶	víska (m. o. H. Lomany) 6,5 km sz. od Chebu	Č	1785	50.128694, 12.306017	
Tannaweg ³⁷	skup. domů 4 km na jih od Lázní Kynžvartu	Č	1788	49.975669, 12.595012	
Jedlina	ves (m. o. Klášterec n. Orł.) 9 km sv. od Žamberka	Č	1790	50.123937, 16.578959	
Jedlov ³⁸	ves (m. o. Mirošov) 17 km vjv. od Pelhřimova	Č	1790	49.397619, 15.457087	
Tanneberg ³⁹	ves (m. o. Polevsko) 3 km sev. od Boru u Č. Lípy	Č	1833	50.7909842, 14.5400653	
Trpnouze, Tannenbruck ⁴⁰	ves 8 km sv. od N. Hradů	Č		48.8361467, 14.8700375	
Jedlí ⁴¹	ves 4 km jv. od Štítů	MS	1351	49.932187, 16.793820	1373
Tamovice ⁴²	zanikly mezi Štramberskem a Závíšicemi (Novojičínsko)	MS	1533	49.593516, 18.098046	
Jedle ⁴³	zanikla u Lelekovic (Brněnsko)	MS	1554	49.291325, 16.578845	
Jedle ⁴⁴	zanikla mezi Budkovany a Típečkem (Blanensko) v trati Jedlová	MS	1574	nenalezeno	

33 MJ Jedla z apelativa jedla ‚jedle‘.

34 Dnes není okresním městem.

35 Dnes Jedlová v Orlických horách.

36 Postupně vysídlena po r. 1945. Více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=4919> (Beran c2005-2019).

37 Dnes Jedlová. MJ Tannaweg lze vykládat jako označení ‚jedlové cesty, cesty mezi jedlemi‘.

38 MJ Jedlov z adjektiva jedlový (analogií).

39 Dnes Jedličná.

40 Tato ves byla připojena až po 1. sv. válce. MJ Trpnouze Profous (MJČ) vykládá jako ‚ves lidí, kteří trpí nouzí, ves chudšů‘. Německé jméno Tannenbruck je kompozitem s významem ‚jedlový most nebo most v jedlině‘.

41 První doklad zní ‚Adolfvilla‘.

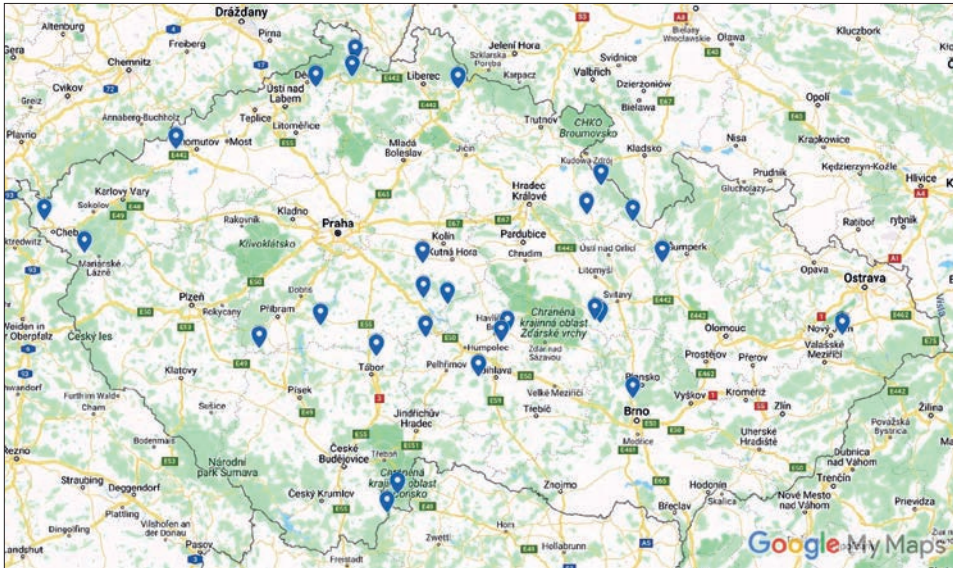
42 Výklady MJ Tamovice, resp. Tannendorf jsou možné dva. Buď MJ vychází z OJ Tama, nebo je původní název Tannendorf a jméno původně znamenalo ‚jedlová ves‘.

43 Ozn. Lelekovice.

44 Existují pochyby o tom, zda tato ves vůbec existovala.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Támovský Dvůr ⁴⁵	dvůr u Štramberka (Novojičínsko)	MS	1893	49.593258, 18.098318	

Lokalizace obcí (jedle):

Obrázek 19: Jedle v MJ⁴⁶

Zajímavá jsou v tomto případě zejména MJ německého původu. Jsou to Simtany, Hochtánov (dnes Vysoká), Hohentann (dnes Vysoká Jedle), Tanvald, Tannenberg, Tanneberg (dnes Jedličná), Tannaweg (dnes Jedlová), Tamovice, Dvůr Támovský a Tannenbruck (Trpnouze). Posledně jmenovaná ves byla připojena k Čechům až po 1. světové válce. Německé jméno Tannenbruck je kompozitem s významem jedlový most' nebo ,most v jedlině'.

Všechna tato MJ odkazují k jedli (Abies Miller), něm. Tanne. V prvních zmínkách o obcích čteme německý původ ještě u MJ Jedlová (1485), a to ,Tolndorff podle hradu Tolštejna (,kavčí skála'), až v r. 1787 vidíme zmínku ,Tannendörfel'

45 Přívlástek támovský se vztahuje k MJ Tamovice (stručně vysvětlení v poznámce u MJ Tamovice, 1533). Přívlástek obsažený v tomto MJ je odvozen od jiného MJ.

46 Výřez z mapy Jedle, vytvořené na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupné z adresy: <https://drive.google.com/open?id=1YB0sAz7ug0gc-UNLmTTMUMSBtNd5nZjL&usp=sharing>.

podle názvu hory Tannenberg. U obce s MJ Simtany v první zmínce z r. 1304 čteme ‚Sibentannen‘, šlo tedy o místo u ‚sedmi jedlí‘.

V některých případech došlo k labializaci dentály (Tamovice), jindy zůstává tvar německý: Tanne, resp. Tannen (Tannenberg), někdy se zjednodušuje na tan- (Tanvald, Simtany). Z tohoto soupisu je zaniklou obcí pouze Tannenberg. S ostatními MJ bylo v českém jazykovém areálu jistě potřeba nějak naložit, a tak jména, která byla vnímána jako německá, bývala přeložena a přizpůsobena: Hochtánov⁴⁷ (dnes Vysoká), Hohentann (dnes Vysoká Jedle), Tannaweg (dnes Jedlová) a Tanneberg (dnes Jedličná). Obce s MJ obsahujícím labializovanou dentálu si svůj název zachovaly: Simtany, Tamovice, možná i Dvůr Támovský (Támovský od MJ Tamovice). MJ Tanvald, jakožto označení bývalého okresního města, bylo nejspíše zaužívané, místo proto nebylo přejmenováno.

V případě MJ Horní Jelčany a Dolní Jelčany zní první zmínka o obci ‚de Jedlchan‘⁴⁸ – tedy původně ‚z Jedlčan‘, nom. Jedlčany ‚ves Jedlčanů, lidí, kteří se usadili v jedlkách‘ (jedlka – dem. od jedle). Dále čteme ‚clientis de Jedlczan‘, ‚Proczko de Gedliczan – v Jedličanech‘, ‚Aleš Kráva z Jedlčan‘ a v r. 1508 ‚Jiří z Jelčan‘. Hláska [d] zde ve výslovnosti zanikla (Profous⁴⁹ uvádí pro komparaci sedlka > selka). Ač k této změně dochází na území jihoslovanském a východoslovanském (sedlo > selo, v pozici mezi dvěma samohláskami), v českém prostředí lze tuto redukci také pozorovat, a to při seskupení tří souhlásek (Trávníček⁵⁰ dokládá na MJ Sedlčany > v mluvě Selčany).⁵¹

V Severní Makedonii nalezneme tato MJ: Елово, ves 29,7 km jihozáp. (17,8 km jjz.) od Skopje, a Јеловјане, ves 12 km jihozápadně (7,8 km jjz.) od města Tetovo.⁵²

Šmilauer⁵³ uvádí tato MJ: bul. Елов дол (15,5 km ssz. od Botevgradu), mak. Еlkinje (nedohledáno), v prostoru bývalé Jugoslávie Jelkovac (dohledáno pouze MJ Jelovac, a to v Chorvatsku, Srbsku, Bosně a Hercegovině a Černé Hoře), sln. Jelovnik, slc. Jedlinka (14 km ssv. od Bardejova), hluž. Jėdlow, p. Jodławiec (nalezeno MJ Jodłowiec, označuje více míst, např. obec 55,5 km jjv. od města Częstochowa), ukr. Елинка (nalezena řeka v Rusku a dva místní názvy v Bělorusku), ukr. Елинск a г. Еловец.

47 Hochtánov je zajímavý ještě z jednoho hlediska: jedná se o MJ z německého základu, které bylo rozšířeno českým sufixem, stejně jako MJ Tamovice a Simtany (Matušová 2015, s. 140).

48 Záměrně uvádím s příslušnou předložkou. Doklad uvádí jméno ‚Mladota de Jedlchan‘.

49 MJČ.

50 Trávníček 1926, s. 115–116.

51 Příp. se se souhláskovou skupinou -dl- nakládá jinak: v koncové pozici u přičestí minulého dochází k odsouvání formantu -l (ČJA 4, s. 541–552).

52 Ivanova 2014, s. 93 a 102.

53 Šmilauer 1970, s. 61.

5.15 Jilm, vaz a břest

Jilm

Ulmus L.

Říše Plantae – rostliny, oddělení Magnoliophyta – rostliny krytosemenné, třída Rosopsida – vyšší dvouděložné rostliny, řád Rosales – růžotvaré, čeleď Ulmaceae – jilmovité¹

Rod jilm (*Ulmus*) patří do čeledi jilmovité (*Ulmaceae*). Řadíme sem stromy s opadavými listy, které rostou v severním mírném pásu. V Asii jejich rozšíření zasahuje až k Himálaji, v Americe až do Mexika. V severní a střední Číně roste jilm čínský (*Ulmus parvifolia* Jacq.), v Severní Americe jilm pozdní (*Ulmus serotina* Sarg.), v Anglii a západní a jižní Evropě jilm vysoký (*Ulmus procera* Salisb.). Jilmy jsou často vysazovány v parcích, používají se pro výsadbu alejí, protože rostou velmi rychle.²

V České republice se vyskytují původní taxony: jilm habrolistý, jilm vaz a jilm drsný.

Jilm habrolistý neboli ladní (*Ulmus minor* Mill.) patří mezi nejhojnější jilmy u nás. Dorůstá do výšky až 30 m, roste divoce nejen v Evropě, ale také v severní Africe a západní Asii, na křovinatých stráních a lesních okrajích, v nížinách, pahorkatinách i podhůří. Mnoho jeho odrůd je pěstováno v parcích pro okrasu.³ Jilmy podle Spohn⁴ hrály významnou roli jako soudní stromy, stávaly se ústředním bodem návsí. Jilm habrolistý bývá postižen jilmovou chorobou zvanou grafióza (způsobuje ji houba *Ophiostoma ulmi* (Buisman) Nannf.), a to mnohem více než jilm drsný.⁵

Jilm vaz (*Ulmus laevis* Pallas) je strom dosahující výšky až 25 m, vyskytuje se v Evropě a západní Asii, u nás zejména v lužních lesích a v porostech s humózní půdou v nížinách, kde snáší i dlouhodobé zamokření (zřídka se vyšplhá výše než k 600 m n. m.).⁶ Často je vysazován v parcích a alejích.⁷

Podle Machka⁸ se na Valašsku věřilo, že strom vaz má magickou moc, odháněl prý „špírky“ (rarášky).

1 Zicha (ed.) c1999–2021.

2 Pilát 1953, s. 331–333.

3 Čihař et al. 1988, s. 235.

4 Spohn 2015, s. 98.

5 Kremer 1995, s. 146.

6 Aas, Riedmiller 2002, s. 192.

7 Pilát 1953, s. 331.

8 Machek 2010, s. 679.

Jilm drsný, též horský (*Ulmus glabra* Huds.), je strom vysoký až 40 m, roste v severní a střední Evropě, ale také v Malé Asii a na Kavkazu v nížinách i horách.⁹ Ve smíšených lesích se často vyskytuje s dalšími druhy: bukem, javorem klenem, jasanem a lípou. Roste na vlhkých půdách a chladných místech.¹⁰ Jeho dřevo se používá na dýhy na nábytek. Ve starověku byl jilm považován za symbol smrti a smutku, sázel se v hájích mrtvých.¹¹

Jilm, vaz a břest v dalších slovanských jazycích

Podle SSJČ označujeme slovem jilm ‚lesní strom s eliptickými nesouměrnými listy a se svazčky zelenočervených květů‘. Machek¹² uvádí též staročeský tvar jilem, který se dosud zachoval v moravských nářečích. P. ilm(á), r., ukr., stpol. ilem, dluž. lom, sln. lim. Rejzek¹³ píše, že v jsl. materiálu doklady chybí, až na stsl. ильмъ. Spatřuje příbuznost psl. *jьльмъ se sthn. elm(o), ilme (snad se jednalo o přejímku).

Druhým výrazem je vaz, podle Machka¹⁴ je vaz ‚druh jilmu‘. Tento výraz najdeme právě v jsl. prostoru (v obecnějším významu ‚jilm‘): mak. ваза,¹⁵ s., ch., sln. vez (v SSKJ ani v HJP se však toto slovo nevyskytuje, hledanému významu ‚jilm‘ zde odpovídají výrazy břest a brijěst; výrazy vez, vezovina (*Ulmus laevis*) jsou snad archaismy).¹⁶ Také v dalších slovanských jazycích se vyskytují tvary související se slovem vaz: slk. vaz, r., ukr. vjaz, hluž. wjaz.¹⁷

Břest je podle Machka¹⁸ ‚druhé jméno jilmu‘, vyskytuje se v celém slovanském jazykovém areálu: p. brzost, r. berest, sln., slk. brest, ch. brijěst,¹⁹ b. brjast, mak. брест.²⁰

Rystonová²¹ uvádí lidové názvy jilmu drsného i jilmu habrolistého: brest, břest, imal, jalám, jelám, jilem, jilem, jímel.

9 Čihař et al. 1988, s. 235.

10 Aas, Riedmiller 2002, s. 188.

11 Spohn 2015, s. 97.

12 Machek 2010, s. 227.

13 Rejzek 2012, s. 250.

14 Machek 2010, s. 679.

15 DRMJ.

16 Vajs 2003, s. 69. Slovinština zná však pro *Ulmus* také výrazy jâm, jân a lâm a tvary od těchto odvozené (Jazbec, Furlan 2007, s. 195–202).

17 Soblex.

18 Machek 2010, s. 72.

19 HJP.

20 DRMJ.

21 Rystonová 2007, s. 213.

Tabulka 26: Jilm v MJ
Soupis sídelních jmen (jilm):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Jilem ²²	ves 6 km záp. od Chotěboře	Č	1318	49.712919, 15.583644	
Jilemník ²³	ves nad horním tokem malého přítoku řeky Sázavy 6,5 km sv. od Něm. Brodu ²⁴	Č	kol. 1350	49.636360, 15.659085	
Jilemnice, Starkenbach ²⁵	okr. město v sv. Čechách nad přítokem řeky Jizerky	Č	1356	50.608608, 15.506500	
Jelmo	ves (m. o. Libnič) 3,5 km zsz. od Lišova	Č	1378	49.027890, 14.556669	
Jelemek ²⁶	ves 4 km jv. od Prachatic	Č	1379	48.990104, 14.043937	
Jilem ²⁷	ves, která je jakoby jv. pokračováním města Jilemnice nad týmž potokem	Č	1393	50.599677, 15.519144	
Jelma, Melm ²⁸	ves (m. o. Hodňov) 2 km vých. od Hor. Plané	Č	kol. 1440	48.767081, 14.059405	
Elm (Stráň) ²⁹	ves 7,5 km sv. od Karl. Varů	Č	1525	50.270818, 12.961444	
Ulbach ³⁰	ves nad potokem 3 km sz. od Hory Sv. Šebestiána	Č	1606	50.524932, 13.210960	1787
Jilem	ves nad vysokým pravým břehem řeky Jizery (m. o. Přívklaka) 3,5 km jv. od Vysokého n. Jiz.	Č	1834	50.668335, 15.448201	
Jilem	ves 14 km západně od Telče	MS	1358	49.176644, 15.268823	

22 MJ Jilem z apelativa jilem jilm'.

23 MJ Jilemník z adjektiva jilemný (potok tekoucí mezi jilmy) přidáním sufixu -ík.

24 Dnes Havlíčkův Brod.

25 MJ Jilemnice z adjektiva jilemná (sufix -ice) – označena tak byla jilemná voda, řeka tekoucí mezi jilmy.

26 Původní tvar Jilmek – deminutivum z apelativa jilem jilm'.

27 Toto MJ přeneseno z PJ Jilmen, které označovalo potok.

28 Za motivant MJ Jelma lze považovat apelativum s významem jilm'. Nářeční hláskovou změnou e < starší i došlo také ke změně jilm > jelm, v tomto případě jilma > jelma (první zmínky znějí ‚Gelm‘, ‚Gellma‘). Německý název Melm pak vykládá Profous (MJČ) z výrazu ‚zem Jelm(a)‘ (tento princip je patrný u většího množství MJ, popsán je již výše).

29 Dnes Stráň. Označení Elm vzniklo ze střhn. apelativa elm jilm'.

30 MJ Ulbach se vyskytuje ve zmínce z roku 1787, toto jméno dostala osada podle polohy nad potokem, kolem nějž rostly jilmy (MJČ; něm. Ulm jilm'). Česky nesla osada jméno Jilmová (toto jméno se nevyskytuje ve zmínkách doložených v MJČ. Zanikla v r. 1955, postupně byla vysídlována po r. 1945. Více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=28> (Beran c2005–2019).

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Jilmoví	dříve samostat. obec, nyní osada obce Pernštejnského Jestřabí, 9 km sz od Tišnova	MS	1365	49.393764, 16.323555	

V tomto soupisu jsou zařazena MJ, která vznikla z apelativa jilm (MJ Jilem, MJ Jelmo, MJ Jelma, z dem. MJ Jelemek), nebo z adjektiva jilmový (MJ Jilmoví, kde byl později tvar jména přikloněn ke kolektivu; substantivizací pak vzniklo MJ Jilemnice a MJ Jilemník).

MJ Jilem, které označuje ves u Telče, vzniklo z apelativa jilm (stč. jilem), v jednotlivých dokladech je patrná změna rodu následkem vyrovnávání s nepřímými pády (nom. Jilem, gen. z Jilma > nom. Jilmo; doklady: 1358 Gylem, 1678 Gelmo, od r. 1924 návrat k podobě Jilem). Pro MJ Jelma platí, že vychází z fem. jilma (srov. s p. ilma). Německé jméno Melm pak vzniklo mylným rozložením z výrazu ‚zem Jelm(a)‘. Na adjektivum jilmový (neutrum jilmové) odkazují původní doklady u MJ Jilmoví (1365 ‚in villa Gilmoue‘, 1407 ‚v Jilmovém‘), pak se tvar jména přiklonil ke tvaru kolektiva jilmoví < jilmovъje.

Tvar MJ Jilemnice vznikl subst. příponou z adj. jilemná (původně tedy snad PJ označující vodu či řeku tekoucí mezi jilmy), německé jméno Starkenbach pak vychází z označení polohy ‚am starken Bach‘, tedy ‚nad silným potokem‘. Tvar MJ Jilemník vznikl subst. přípona -ík z adj. jilemný, původně tak PJ (potok).

V tabulce uvádím, kromě MJ odvozených od slova jilm (stč. jilem), též MJ Ulmbach a MJ Elm. MJ Elm (1525) se odvozuje ze střhn. apelativa ělm ‚jilm‘ a obec Ulmbach (1606) se r. 1606 nazývala Saczunk ‚odkaz a zástava‘, roku 1787 je poprvé nazvána Ulmbach podle své polohy nad potokem. Proto v tabulce uvádím další údaj – datum první zmínky o obci, v níž už se pravděpodobně jedná o motivaci porostem.

Tabulka 27: Vaz v MJ

Soupis sídelních jmen (vaz):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Vazovnice	víska (m. o. Břežany) 9 km sev. od Neveklova	Č	1497	49.834089, 14.548256
Vazovec	ves (m. o. Malý Rohozec) 2 km sev. od Turnova	Č	1790	50.606570, 15.162778
Vážanice ³¹	splynuly s Tvarožnou (Brněnsko)	MS	1337	49.1908278N, 16.7764522E

31 Oz. Tvarožná. Pokud by platil výklad ze jména Vaznice, pak by se jednalo o substantivum vytvořené z adjektiva vazná, tedy ‚voda, říčka, která teče vazím, niva porostlá vazy, ves ve vazí‘. Mohlo se však

MJ Vazovnice je utvořeno od adj. vazová subst. příponou -nice (z PJ Vazovnice s významem ‚voda tekoucí mezi vazy‘). MJ Vazovec je utvořeno od adj. vazový subst. příponou -ec, s významem ‚vazový les‘, původně se tak jednalo také o PJ, které bylo přeneseno na obec.

Je možné, že původní podoba MJ Vážanice bylo slovo Vaznice, takže by se jednalo o původní PJ Vaznice s významem ‚niva porostlá vazy‘.

Tabulka 28: Břest v MJ
Soupis sídelních jmen (břest):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Bříství	ves 6,5 km ssz. od Č. Brodu	Č	ad 993	50.137223, 14.843737
Břešťany, Preschen ³²	ves 3 km sz. od Bíliny	Č	1208	50.566654, 13.736744
Bříšťany	ves 5,5 km jižně od Hořic	Č	1238	50.316059, 15.621888
Břešťany ³³	ves 6,5 km ssv. od Slanného	Č	1282	50.285440, 14.116912
Břístev	ves mezi lesy u velkého rybníka 10,5 km sz. od Králova Městce	Č	kol. 1320	50.286875, 15.230723
Bříství	víska mezi Chocenící a Křečhoří 6 km záp. od Kolína	Č	kol. 1340	50.032201, 15.114567
Břestek	ves 8,5 km zsz. od Uh. Hradiště	MS	1131	49.094661, 17.354649
Břešťany	zanikly v neznámé poloze na Třebíčsku	MS	1104 fal. 12. stol.	nenalezeno
Břest	ves 7 km vsv. od Kroměříže	MS	1220	49.351104, 17.440428
Březce	dříve samostat. obec, nyní osada obce Štěpánov	MS	1276	49.669066, 17.236159
Vříšť ³⁴	ves 9 km ssv. od Nového Města na Mor., nyní část obce Sněžné	MS	1498	49.636373, 16.117844

MJ Břešťany a Bříšťany jsou původně obyvatelskými jmény (sufix -any), označovaly se tak ‚vsi lidí bydlících u břestů, v bříští‘. Jména Břístev a Bříství pocházejí z kolektiva břiestic (v prvních dokladech čteme např. Brziestic či Brziestye, a to i u hesla

jednat o plurálovou formu Vážanice, pak by MJ bylo odvozeno od jména Vážan (obyvatel od Váhu, či z OJ Váha). Je možné uvažovat o původní podobě Vážany (obyvatelé příšli od Váhu).

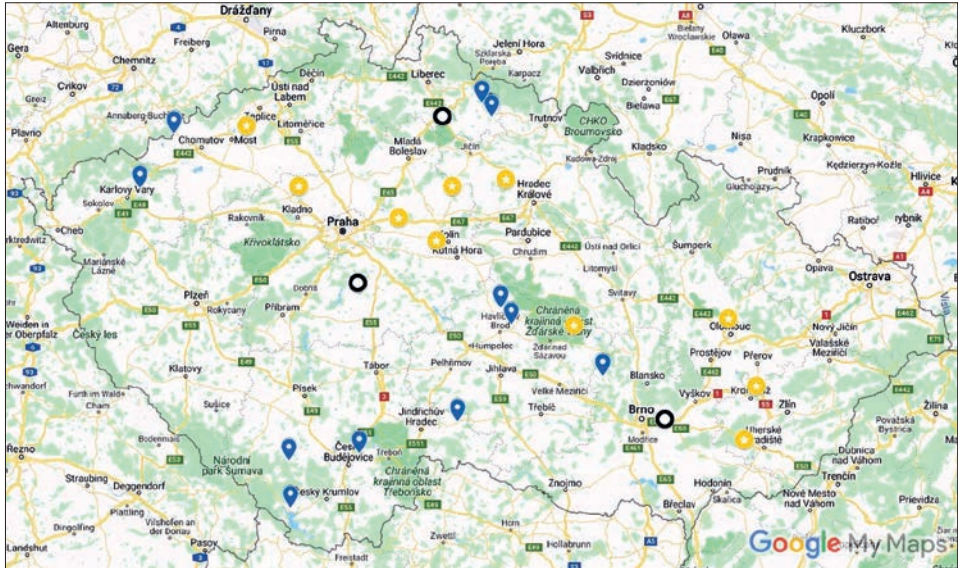
32 Zanikla těžbou v povrchovém dole.

33 MJ Břešťany vykládáno jako ‚ves lidí bydlících u břestů‘.

34 MJ Vříšť je vykládáno z břest-je ‚bříští‘. (Lidově častěji: Bříšt, na Bříšt apod.)

Břístev) k apelinativu břest (,jilm‘). Z kolektiva břest-nje ,bříšř‘ je vykládána podoba MJ Vříšř (počáteční vř- zde pak bylo analogií nářeční podoby břes k apelinativu ,vřes‘). Z výše uvedených obcí jsem nelokalizovala Břešřany (1104 fal.).

Lokalizace obcí (jilm, vaz a břest):

Obrázek 20: Jilm, vaz a břest v MJ³⁵

Legenda:

- jilm (příp. jinojazyčné ekvivalenty)
- břest
- vaz

Na výřezu (obrázek č. 20) je možné si povšimnout, že v okrajových částech Čech (a na západě Moravy) je frekventovanější základ jilm, kdežto ve středních oblastech Čech i Moravy nalezneme spíše obce s MJ odvozenými od základu břest. V těchto oblastech se jedná, také podle dat prvních zmínek, o starší osídlení českých zemí. V tabulce č. 29 poukazují na souvislost dat prvních zmínek o obcích s distribucí jednotlivých lexémů:

35 Výřez z mapy Jilm, vaz, břest, vytvořené na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupné z adresy: https://drive.google.com/open?id=1PADkO7AaOiwuKKW_bSHKJhCo-2IGE-cz&usp=sharing.

Tabulka 29: Břest, vaz a jilm v MJ

	břest	vaz	jilm
10. stol.	1		
11. stol.			
12. stol.	2		
13. stol.	5		
14. stol.	2	1 (?) ³⁶	8
15. stol.	1	1	1
16. stol.			1 (?) ³⁷
17. stol.			
18. stol.		1 ³⁸	1 (?) ³⁹
19. stol.			1 ⁴⁰

Pozn.: MJ Ulmbach (1606) je zařazeno do sloupce ‚jilm‘ a na řádek ‚18. stol.‘, protože jako ‚Ulmbach‘ figuruje právě až ve zmínce z roku 1787.

V Severní Makedonii nalezneme tyto obce s MJ odvozenými od základu brest, resp. brěst (Ulmus): Брестр, ves 36,7 km severně od Skopje (vzdušnou čarou 23,5 km), Брестр, ves 28,6 km jihovýchodně od města Štip (vzdušnou čarou 18 km), Брестр, ves 41 km severně od města Brod⁴¹ (vzdušnou čarou 24 km), Брешко, ves 29,5 km severovýchodně od Kumanova (vzdušnou čarou 23 km) a Брештани, ves 14,3 km jihovýchodně od Debaru (vzdušnou čarou 9 km).⁴²

Šmilauer pak uvádí tato MJ (či PJ): v Bulharsku Брестака, v prostoru bývalé Jugoslávie Brestovac, ve Slovinsku Brestovica, na Slovensku Brestovany, v Lužici Brěšća, v Polsku Brzostek, na Ukrajině Берестова, v Bělorusku Берастовіца a v Rusku Берестовая.

V dalších slovanských krajích existují od základů souvisejících s psl. *ilem např. tato MJ či PJ: ve Slovinsku Limovce, v Lužici Lomy, v Polsku Ilmie, na Ukrajině Лемка a v Rusku Илемка.⁴³ Od základů souvisejících s psl. *věзь pak lze jmenovat např. tato MJ či PJ: ve Slovinsku Vezovje, v Lužici Wjazońca a Kšiwe wěze, v Polsku Wiązownia, na Ukrajině В'язівка, v Rusku Вязовий.⁴⁴

36 Jedná se o MJ Vážany – vysvětleno v poznámce pod čarou u příslušné tabulky.

37 Jedná se tu o MJ Elm. Označení Elm vzniklo ze střhn. apelativa ělm ‚jilm‘.

38 Již dříve však jako PJ (jméno lesa).

39 Jedná se o německý název Ulmbach. MJ Ulmbach dostala osada podle polohy nad potokem, kolem něž rostly jilmy (něm. Ulm ‚jilm‘).

40 Toto MJ snad souvisí s blízkým MJ Jilemnice a MJ Jilem a názvem řeky Jilemky.

41 Dnes město Makedonski Brod.

42 Ivanova 2014, s. 73–74.

43 Šmilauer 1970, s. 83.

44 Šmilauer 1970, s. 189.

5.16 Klokoč

Staphylea L.

Říše Plantae – rostliny, oddělení Magnoliophyta – rostliny krytosemenné, třída Rosopsida – vyšší dvouděložné rostliny, řád Crossosomatales, čeleď Staphyleaceae – klokočovitě¹

Rod klokoč (*Staphylea* L.) náleží k čeledi klokočovitě (*Staphyleaceae* (DC) Lindl.). Patří sem keře nebo menší stromy s opadavými listy. Roste v severním mírném pásu: ve střední Číně klokoč celoplodý (*Staphylea holocarpa* Hemsl.), na Kavkaze klokoč kavkazský (*Staphylea colchica* Stev.), v Japonsku klokoč japonský (*Staphylea bumalda* DC.), v Himálaji klokoč himálajský (*Staphylea emodi* Brandis), v Severní Americe klokoč trojlístý (*Staphylea trifolia* L.). Různé druhy se často pěstují jako ozdobné keře, vysazují se do parků.²

V České republice se vyskytuje divoce rostoucí klokoč zpeřený (*Staphylea pinnata* L.), chráněný keř, který dosahuje výšky až 5 m.³ Roste hlavně na okrajích listnatých lesů, spíše v jižní Evropě, ve střední Evropě jen vzácně. U nás je ohrožený, vyskytuje se zejména v teplých oblastech Moravy, na Pálavě. Z jeho semen se vyráběly růžence.⁴

Klokoč v dalších slovanských jazycích

Klokoč je rostlina *Staphylea*, podle Rejzka⁵ ,keř s velkými tobolkami s kulovitými semeny', ESSČ definuje klokoč jako ,keř s chřestíciemi semeny'. V dalších slovanských jazycích má tyto podoby: psl. *klokočь, stč. klokoč(ka), klokoček, slk. klokoč, p. kłokoczka, hluž. klukočina,⁶ r. klekočka, ch. klökōč.⁷ Slovo klokoč je onom. původu ,chřestit, hrkat' (klokotat), důležitou roli tedy hraje zvuk, který semena vydávají.⁸ Klokotati totiž znamená podle ESSČ ,zurčet; zvučet varem, vydávat zvuky v důsledku varu obsahu'.

1 Zicha (ed.) c1999–2021.

2 Pilát 1953, s. 395–397.

3 Čihař et al. 1988, s. 239.

4 Spohn 2015, s. 235.

5 Rejzek 2012, s. 278.

6 Soblex.

7 HJP.

8 Machek 2010, s. 258; Rejzek 2012, s. 278.

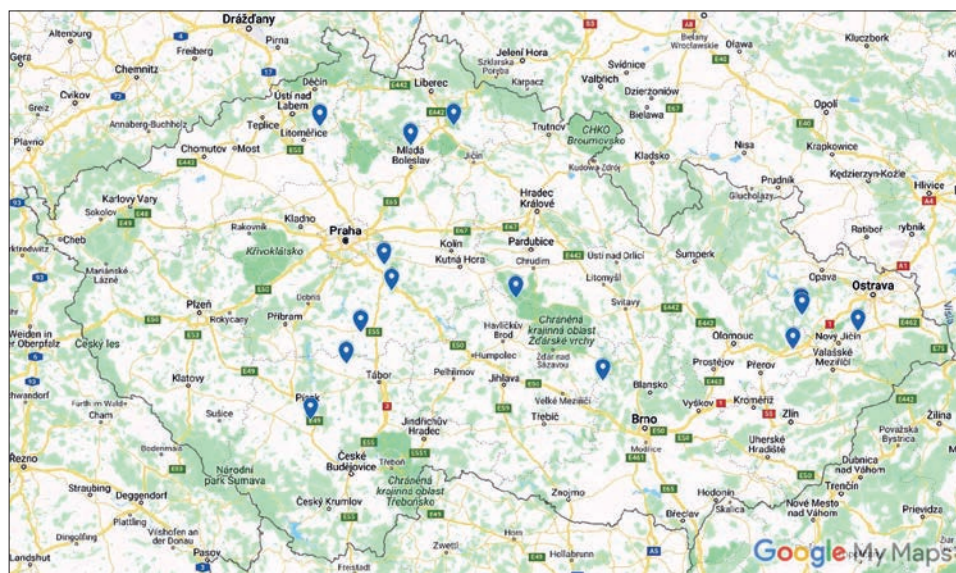
Tabulka 30: Klokoč v MJ
Soupis sídelních jmen (klokoč):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Klokočí	ves 4,5 km vsv. od Turnova	Č	1318	50.599684, 15.221411
Klokočná	víska mezi lesy nad potůčkem (m. o. Vranov) 8 km sv. od Benešova	Č	1356-60	49.839375, 14.770153
Klokočov	víska (m. o. Střítež) 7 km sv. od Milévska	Č	1380	49.493450, 14.441624
Klokočín	dvůr u Maletic nad řekou Blanicí 9 km sev. od Vodňan	Č	1406	49.230321, 14.185949
Klokočná	ves 5,5 km jv. od Říčan	Č	1407	49.958508, 14.718411
Klokočov	samota u Bezmyří 7 km záp. od Otic	Č	1497	49.644203, 14.544352
Klokočov	ves nad potůčkem 8,5 km sev. od Chotěboře	Č	1546 (1491)	49.801861, 15.674404
Klokoč, Klokočhäusel ¹	víska na sz. straně hory Sedla (Geltsch) (m. o. Horní Chobolice) 6,5 km záp. od Úštěku	Č	1787	50.597656, 14.247238
Klokočka ²	myslivna u Malé Bělé 5 km jz. od Mnich. Hradiště	Č	1720	50.508399, 14.908863
Klokočí	ves 12 km sz. od Tišnova	MS	1235	49.416068, 16.305491
Klokočov	dříve samostat. obec, nyní osada obce Příbora	MS	1327	49.646570, 18.155335
Klokočí	ves 4 km západně od Hranic	MS	1371	49.560106, 17.682056
Klokočov	ves 3,5 km od Vítkova	MS	1377	49.747468, 17.741218
Klokočůvek	ves 6,5 km jižně od Vítkova	MS	1591	49.722890, 17.747970

1 MJ Klokoč vzniklo z PJ, které označovalo místo ‚u klokoče‘ (MJČ).

2 MJ Klokočka se vysvětluje buď z apelativního základu klokoč, nebo z OJ Klokočka, nebo podle klotu pramene.

Lokalizace obcí s MJ (klokoč):

Obrázek 21: Klokoč v MJ³

MJ jsou utvořena od adjektiva klokočový, klokočová, klokočná, k němuž se přidávalo nějaké substantivum (háj, les, potok, les, stráž), př. také ze jmenného tvaru adjektiva, jako u MJ Klokočov, z kolektiva klokočí (MJ Klokočí), nebo tvar jména vznikl nápodobou podle MJ okolních obcí (MJ Klokočín). MJ Klokočka se vysvětluje buď z apelatívního základu klokoč (sufix -ka), nebo z OJ Klokočka, nebo podle klokotu pramene. MJ Klokočůvek pak vzniklo z MJ Klokočov deminutivním sufixem.

Hosák a Šrámek⁴ zmiňují, že MJ s tímto základem se nevyskytují v prostoru bulharském, srbském, chorvatském, slovinském, polském a ukrajinském. V Chorvatsku však lze nalézt PJ tohoto základu, a to hydronyma Klökoč, Klokòčec, Klokóčevac, Klokóčevica a jedno MJ ve tvaru Klökoč.⁵ Jedná se o obec mladší, oblast, kde leží, byla totiž pustá až do bitvy u Vídně, která se odehrála r. 1683.⁶

3 Výřez z mapy Klokoč, vytvořený na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupný z adresy: https://drive.google.com/open?id=1EXnItzh9AuhCNfh-Ps_6nHdYJTb-LPF&usp=sharing.

4 MJMS.

5 HJP.

6 V roce 1713 se už do obce dosídlovali další obyvatelé, obec tedy vznikla před tímto rokem (Error 2012).

5.17 Krušina

Frangula Mill.

Říše Plantae – rostliny; oddělení Magnoliophyta – rostliny krytosemenné; třída Rosopsida – vyšší dvouděložné rostliny; řád Rosales – růžotvaré; čeleď Rhamnaceae – řešetlákovité¹

Rod krušina (*Frangula* Mill.) patří do čeledi řešetlákovité (*Rhamnaceae* Juss.), kam řadíme také rod řešetlák (*Rhamnus* L.).

V České republice se vyskytuje druh krušina olšová, z řešetláků pak řešetlák počistivý.

Krušina olšová (*Frangula alnus* Mill.) je keř dosahující výšky až 6 m, plodem je červená peckovice, která po dozrání zčerná. Jako léčivá rostlina se používala už od nepaměti, funguje jako mírné projímadlo, pokud se jí však užije nevhodně, dochází ke krvácení.² Krušina olšová roste v lužních lesích, ale i na mokřadech po celé Evropě. Užívá se jí ke zpevňování břehů.³ Zicha⁴ uvádí další názvy: bluva, čeremcha, krupina nebo psí jahůdka, vědecké synonymum je pak *Rhamnus frangula* (krušinu takto definovanou nalezneme u Jungmanna i Gebauera).

Řešetlák počistivý (*Rhamnus cathartica* L.) je keř, který dosahuje výšky až 8 m, jeho plodem je zelená peckovice, po dozrání černající. Stejně jako plody krušiny se i plody řešetláku užívají jako projímadlo a diuretikum.⁵ Řešetlák počistivý roste divoce po celé Evropě. Plody se dříve používaly k získání zeleného barviva.⁶

Krušina v dalších slovanských jazycích

Krušina je podle ESSČ ‚strom nebo keř s křehkým dřevem, krušina, řešetlák‘, GbSlov definuje krušinu jako ‚strom toho jména, Spergelbaum, rhamnus frangula‘. Machek píše, že se jedná o slovo všeslovanské, a odvozuje ho od adjektiva kruchý, protože strom má ‚křehké, lámavé dřevo‘.⁷ Slovensky nár. korošina, kortišina, ukr. skorušyna, r. karbušina. V dolní lužické srbštině se keř krušina olšová nazývá slovem psowic, v horní lužické srbštině je krušina psowodžina.⁸

1 Zicha (ed.) c1999–2021.

2 Čihař et al. 1988, s. 240; Lhotská, Kropáč 1985, s. 26; Stach 1938, s. 96.

3 Spohn 2015, s. 70.

4 Zicha (ed.) c1999–2021.

5 Stach 1938, s. 95–96.

6 Spohn 2015, s. 114.

7 Machek 2010, s. 298.

8 DNW; Soblex.

Tabulka 31: Krušina v MJ
 Soupis sídelních jmen (krušina):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Pankrác u Prahy (Krušina) ⁹	část 14. okresu hlav. města Prahy	Č	1140/48	50.057860, 14.431183	
Jestřebí, Habichstein (Krušina) ¹⁰	městys 9 km jiv. od Č. Lípy	Č	1295	50.608826, 14.580257	1352- kol. 1405
Krušina ¹¹	pustý kostel u Jestřebí 9 km jiv. od Čes. Lípy	Č	1352- kol. 1405	50.61195, 14.57667	
Krušiny ¹²	ves (m. o. Velké Všelisy) 11 km jz. od Ml. Boleslavě	Č	1834	50.370711, 14.769042	

Z výše uvedených sídelních jmen upoutají zejména dvě, Pankrác u Prahy (Krušina, 1140/48) a Jestřebí (Habichstein, 1295).

Obec Pankrác u Prahy, dnes čtvrť Prahy, byla nejprve označována „ecclesiam in loco Crusina“ (1140/48), tedy ‚kostel na Krušině‘, později se přidává „s. Pancracii“ (1376), tedy ‚(kostel) sv. Pankráce‘.

Název Jestřebí (pak Habichstein) původně patřil hradu, obec se do r. 1460 nazývala Krušina, jak čteme v dokladech, proto ji do soupisu zařazují.¹³ Název Habichstein je pak překladem českého jména Jestřebí (tedy ‚Jestřábí hrad‘, jak vysvětluje Profous tamtéž).

MJ Krušina/Krušiny mohlo vzniknout z apelativa krušina, mohlo však být depropriem (z OJ Krušina).

9 První zmínky odkazují na název ‚kostel sv. Pankráce na Krušině‘.

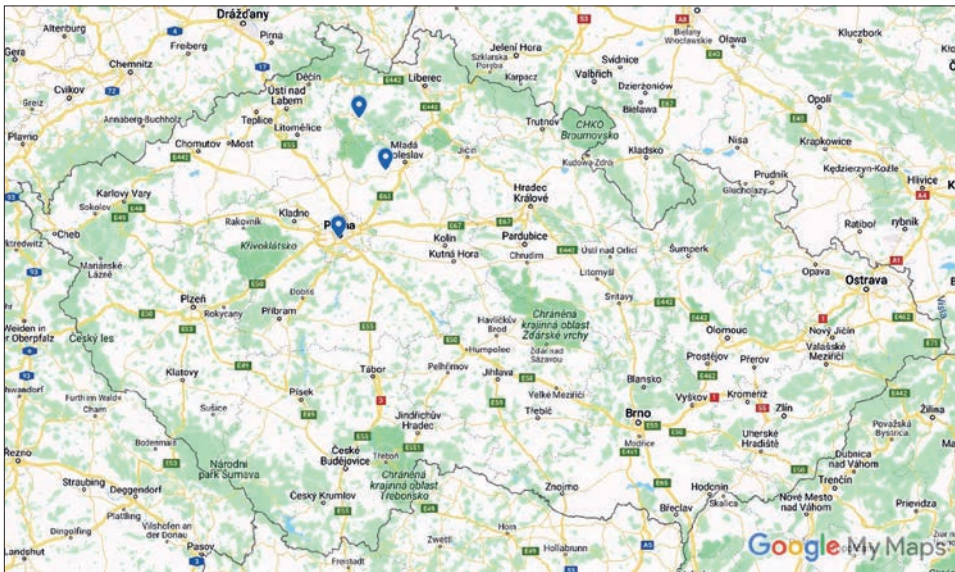
10 Původně jméno Jestřebí nesl hrad, obec až do roku 1460 název Krušina.

11 Ozn. Jestřebí.

12 Je také možné, že toto MJ vzniklo z OJ.

13 MJČ.

Lokalizace obcí (krušina):

Obrázek 22: Krušina v MJ¹⁴

Z výřezu mapy Krušina je patrné, že všechna (nepříliš četná) sídelní jména se vyskytují v severnější části Čech, na Moravě ani ve Slezsku nebylo nalezeno žádné takové sídelní jméno.

14 Výřez z mapy Krušina, vytvořené na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupné z adresy: <https://drive.google.com/open?id=1tsBpQK583oTiRbHKy-ypOFCceK0QExqJ&usp=sharing>.

5.18 Kručinka

Genista L.

Říše Plantae – rostliny; oddělení Magnoliophyta – rostliny krytosemenné; třída Rosopsida – vyšší dvouděložné rostliny; řád Fabales – bobotvaré; čeleď Fabaceae – bobovité; tribus Genisteeae¹

Rod kručinka (*Genista* L.) patří do čeledi bobovité (Fabaceae Lindl.) a náleží sem keře a polokeře, které rostou v Evropě, ale i Malé Asii a na Sibiři.

V České republice rostou hlavně dva druhy, kručinka barvířská a kručinka německá.

Kručinka barvířská (*Genista tinctoria* L.) je až 60 cm vysoký polokeř, který se objevuje po celé Evropě, stanoviště má zvláště na okrajích lesů v nižších polohách a na křovinatých stráních.² Květy, listy i větve se používaly k výrobě žlutého barviva, větvičky nemají trny.³

Kručinka německá (*Genista germanica* L.) je stejně vysoký polokeř, který na rozdíl od kručinky barvířské roste v nížinách i v podhůří, zvláště na okrajích lesů, v suchých lesích a na pastvinách ve střední a východní Evropě.⁴ Tento druh je zvláštní tím, že trny mají pouze starší větve, nejmladší větve jsou bez trnů.⁵

Kručinka v dalších slovanských jazycích

V ESSČ najdeme kručinku barvířskou u hesla brada: ‚kozíe brada, kozlová brada bot. léčivá bylina, jejíž uvadlé okvětní lístky připomínají vousy pod bradou kozy, zvl. kozí brada, kručinka barvířská‘, a u hesel, která odkazují k janovci, tedy ‚janbik, janofít, janofiet, janosít, janovít, janoviet, janobít, janobiet a janosiet‘.⁶ Jungmann⁷ definuje kručinu takto: ‚rostlina wikwowitá, čeledi čilimnjkowitzé‘. Ve slovanských jazycích má tato rostlina různé názvy: p. janowiec, hluž. žandawa,⁸ slk. kručinka, r. дпок, ch. žutilica,⁹ sln. košeničica nebo bodičevje.¹⁰

1 Zicha (ed.) c1999–2021.

2 Čihař et al. 1988, s. 237.

3 Spohn 2015, s. 175.

4 Čihař et al. 1988, s. 237.

5 Spohn 2015, s. 175.

6 Viz též Rejzek 2009, s. 78.

7 Jungmann 1836, s. 205.

8 Soblex.

9 HJP.

10 SSKJ, bodičevje je druh *Genista germanica*.

K významu ‚kručinka‘ se podle Profouse¹¹ možná vztahuje pouze jedno sídelní jméno, a to jméno Přimda, město v Českém lese, první doklad 1126, GPS souřadnice: 49.674117, 12.674014. Profous nabízí více etymologií (chronologicky) a jen podle jedné z nich je možné, že toto MJ souvisí s výskytem dřeviny kručinka, resp. by se jednalo o vznik MJ z PJ, kterým byla označována říčka, protékající prý kručinkou. Jedná se o výklad vycházející ze sthn. pfrimma ‚Genista, kručinka‘, MJ Přimda by pak bylo odvozeno z německého názvu říčky či hory, která byla pojmenována podle této říčky: ‚Pfriemtberg = Berg am Ursprung der Pfreimt‘.¹²

Lutterer et al.¹³ a Harvalík¹⁴ také předpokládají přenesení jména řeky na toto město a hrad, jedná se podle nich ale o předkeltský název s významem ‚vedlejší tok či přítok‘. Jako vedlejší přítok s kalnou vodou vysvětluje název Pfreimt i Reitzenstein.¹⁵ Jméno řeky znělo snad *Frīma, místo se pak nazývalo *Frīmida.¹⁶ Dosud však neexistuje zcela uspokojivé vysvětlení.

Tuto podkapitolu jsem tak zařadila pouze pro úplnost (jedná se o jeden z výkladů, které Profous považuje za možné).

11 MJČ.

12 Sedláček (1998, s. 5) píše: „místo, kde genista roste“.

13 Lutterer et al. 1982, s. 249–250.

14 Divnopsis aneb Proč se to tak jmenuje? 2008.

15 „*Nebenbach mit trübem Wasser*“, Reitzenstein 2006, s. 211.

16 Argumentace u Greule, Janka 2006, s. 206–214.

5.19 Lípa

Tilia L.

Říše Plantae – rostliny, oddělení Magnoliophyta – rostliny krytosemenné, třída Rosopsida – vyšší dvouděložné rostliny, řád Malvales – slézotvaré, čeleď Malvaceae – slézovité, podčeleď Tilioideae – lípové¹

Rod lípa (*Tilia L.*) patří do čeledi slézovité (*Malvaceae Juss.*) a náležejí sem stromy s opadavými listy, vyskytující se v celém severním mírném pásu, např. v Koreji lípa amurská (*Tilia amurensis Rupr.*), na Kavkaze a v jihovýchodní Evropě lípa kavkazská (*Tilia dasystyla Stev.*), v Severní Americe lípa americká (*Tilia americana L.*), v Japonsku lípa japonská (*Tilia japonica (Miq.) Simonkai.*), v Číně a Mandžusku lípa mongolská (*Tilia mongolica Maxim.*), na jižním Slovensku a v Maďarsku jihovýchodoevropská lípa řapíkatá (*Tilia petiolaris DC.*). Lípy jsou stromy, jež často zdobí parky a aleje, nejsou však vhodné do městských ulic, s výjimkou lípy zelené (*Tilia euchlora K. Koch*), dřívě považované za křížence lípy srdčité (*Tilia cordata Mill.*) a lípy kavkazské (*Tilia dasystyla Stev.*).²

V České republice se lze setkat s těmito druhy:

Lípa stříbrná, dřívě plstnatá (*Tilia tomentosa Moench*), neofyt, strom vysoký až 20 m, pocházející z jihovýchodní Evropy, který bývá vysazován v parcích a městských stromořadích spolu s lípou americkou (*Tilia americana L.*).³

Lípa srdčité (*Tilia cordata Mill.*), původní druh, strom vysoký až 30 m, se srdčitými listy, který se vyskytuje v listnatých lesích střední a východní Evropy, ale také v Přední Asii a na Sibiři, v Alpách stoupá až do výšky 1400 m n. m.⁴ Bývá vysazována v parcích a stromořadích, v městských ulicích však trpí.⁵ Lipové květy obsahují látky účinné při nachlazení, dřeva se užívá v řezbářství.⁶

Lípa velkolistá (*Tilia platyphyllos Scop.*), strom vysoký až 35 m, který roste po celé Evropě, Malé Asii a na Kavkaze. Je často vysazován do parků (k nalezení je i v listnatých lesích). Rozpoznávacím znakem je to, že kvete dřívě než ostatní lípy. Její květy se užívají ze stejného důvodu jako květy lípy srdčité.⁷ Lípa bývala

1 Zicha (ed.) c1999–2021.

2 Pilát 1953, s. 92–96.

3 Čihař et al. 1988, s. 81.

4 Aas, Riedmiller 2002, s. 232.

5 Pilát 1953, s. 92.

6 Spohn 2015, s. 116.

7 Čihař et al. 1988, s. 240.

vysazována na návších a památných místech.⁸ Lípa velkolistá je českým národním stromem.⁹

Machek¹⁰ uvádí přirovnání „nahý, otrhaný, ošumělý jako lípa“¹¹ a píše, že se jedná o časté přirovnání odkazující na trhání lepkavého lýka lípy, jehož bylo užíváno k výrobě obuvi, mošen apod. V Rusku je prý kvůli tomu lípa řídce zastoupená.

Lípa v dalších slovanských jazycích

V SSJČ se dozvíme, že významem slova lípa je ‚strom s mohutnou korunou a se srdčitými listy, bohatě kvetoucí drobnými vonnými květy, často symbol slovanství nebo češství‘. Jedná se o slovo všeslovanské:¹² p. lípa, r. lípa, mak. липа, hluž. lipa, sln. lípa, ch. lipa.¹³ Psl *lipa bývá spojováno s ie. *leip- ‚pomazat tukem, lepit‘. Chorvatské slovo souvisí s názvem šestého měsíce – lipanj.¹⁴ V severomoravských dialektech se vyskytuje česko-německá podoba limba.¹⁵

Tabulka 32: Lípa v MJ
Soupis sídelních jmen (lípa):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Lipany ¹⁶	ves 3 km od Zbraslavě	Č	1115	49.954378, 14.355208	
Lípa ¹⁷	ves 10,5 km sz. od Hradce Králové	Č	1160	50.279695, 15.731170	
Lipí ¹⁸	ves 2.5 km jz. od Manětína	Č	1169	49.969263, 13.232321	

8 Spohn 2015, s. 117.

9 Rystonová (2007, s. 300) např. zmiňuje názvy: slavostrom, strom lásky, strom milenců, strom Slovanů, strom zamilovaných, svaté dřevo.

10 Machek 2010, s. 334.

11 Bartoš (1886, s. 338) uvádí, že přirovnání ‚nahý jak lípa‘ znamená ‚jak ho Pámbů stvořil‘. Profous přidává přirovnání ‚nahý jako lut‘ (odkazuje k témuž jako Machek, tedy k lýku). Luť, lútie > loutí ovšem vykládá Profous jako ‚mladý lipový les, vrbové proutí‘ (MJČ).

12 Rejzek 2012, s. 344.

13 DRMJ; Soblex; SSKJ; HJP.

14 HJP.

15 Machek 2010, s. 333. Např. píseň Stojí limba, stojí / listu širokého (Koláček, Skovajsa c2019, píseň ze Zábřeha na Moravě).

16 MJ Lipany – ves Lipanů, lidí ‚bydlících ve vsi založené u lip nebo na místě lipového háje‘. Platí pro všechna MJ Lipany v tomto soupisu.

17 První zmínka zní ‚Vlipí‘, druhá již ‚de Lipa‘.

18 MJ Lipí z kolektiva lipí ‚lipoví‘.

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Lipnice ¹⁹	městys 11,5 km záp. od Nēm. Brodu ²⁰	Č	1226	49.612331, 15.412955	
Lipno, Groß-Lippen ²¹	ves 7 km na jih od Postoloprť	Č	1266	50.300170, 13.680430	
Lípa, Lindig ²²	ves v Krušných horách 4,5 km jz. od Jáchymova	Č	1273	50.346705, 12.863898	
Česká Lípa, Böhmisches Leipa	okresní město v severních Čechách	Č	1263	50.678043, 14.538791	
Lipence ²³	ves 2,5 km jz. od Zbraslavě	Č	1292	49.959162, 14.361834	
Dolní Lindov ²⁴	ves nad potokem Rohrbachem (m. o. Všeboř) 6 km jv. od Chebu	Č	kol. 1299	50.037352, 12.433100	
Horní Lindov ²⁵	1,25 km na jih od Dolního Lipova ²⁶	Č	kol. 1299	50.026416, 12.431546	
Lipka ²⁷	ves mezi lesy (m. o. Horní Bradlo) 7 km jz. od Nasavrk	Č	1303	49.798219, 15.732581	
Lindov, Lindau ²⁸	ves nad Pstruhovým potokem (Forellenbach) ²⁹ 7,5 km jv. od Aše	Č	1307	50.157091, 12.249792	
Lipno, Lippen	ves 6,5 km sz. od Touškova	Č	1316	49.809026, 13.172815	
Lípec ³⁰	ves (m. o. Holešovice) 13 km vsv. od Chrudimě	Č	1318	49.974720, 15.969822	
Lipnička ³¹	ves 8,5 km vjv. od Ledče	Č	1318	49.656545, 15.388059	

19 Dnes Lipnice nad Sázavou. MJ Lipnice vzniklo z adjektiva lipná přidáním sufixu -ice. Adj. lipná se označovala hora, voda či ves aj.

20 Dnes Havlíčkův Brod.

21 MJ Lipno – ze jména Lipen (jmenný tvar adjektiva). Platí pro všechny obce s MJ Lipno v tomto soupisu.

22 První zmínky znějí ‚V lipi‘ a ‚Vlipe‘, od druhé poloviny 16. stol. pak ‚Lintich‘, ‚Lindig‘.

23 MJ Lipence – jako deminutivum. Menší osady na lipových místech.

24 Dnes Dolní Lipina. MJ nejprve z střhn. linde/linte, kolektivum lintich, lintech ‚lipina, lipový háj‘.

25 Dnes Horní Lipina. Totéž co výše.

26 Dnes Dolní Lipina.

27 MJ Lipka z apelativa lipka ve významu ‚malá lípa‘.

28 Dnes Lipná. Profous (MJČ) vykládá stejně jako MJ Lindava (linde ‚lípa‘ + ouve ‚voda‘), ale není vyloučen původ z OJ Linda.

29 Dnes Slatinný potok.

30 MJ Lípec z apelativa lípa + sufix -ec (analogií).

31 MJ Lipnička – menší Lipnice.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Lipany	ves (m. o. Kolovraty) 3 km zsz. od Říčan	Č	1325	49.999474, 14.617353	
Lipník ³²	ves 6,5 km vjv. od N. Benátek ³³	Č	1338	50.272620, 14.911002	
Lípa	ves 6 km jjz. od Něm. Brodu ³⁴	Č	1351	49.554235, 15.544493	
Lipá, Lipai	ves (m. o. Mrsklesy) 8,5 km záp. od Lovosic	Č	1352– kol. 1405	50.511464, 13.925778	
Lipová, Spansdorf	ves 7 km sv. od Ústí n. L.	Č	1352	50.716092, 14.088187	1374
Lipnice, Litmitz ³⁵	ves nad potokem 8 km sz. od Lokte	Č	1353	50.233642, 12.669730	
Krásná Lípa, Schönlin ³⁶	ves u hranic nad potokem Vondrebem ³⁷ (m. o. Háje) 5 km na jih od Chebu	Č	1312	50.028581, 12.358114	
Lipenec, Lipenz ³⁸	ves 5 km na jih od Postoloprť	Č	1358	50.313936, 13.706483	
Krásná Lípa, Schönlin ³⁶	ves v Krušných horách 4 km sz. od Chomutova	Č	1359	50.483640, 13.357506	
Krásná Lípa, Schönlin ³⁹	ves nad potokem V. Libavou 9 km na jih od Falknova n. O. ⁴⁰	Č	kol. 1360	50.095000, 12.638816	
Lipany	ves 7 km jv. od Čes. Brodu	Č	1360	50.034770, 14.939654	
Krásná Lípa	město 4,5 km jz. od Rumburku	Č	1361	50.913247, 14.509929	

32 MJ Lipník z adjektiva lipný přidáním sufixu -ík (lipný les, háj aj.).

33 Dnes Benátky nad Jizerou.

34 Dnes Havlíčkův Brod.

35 Zanikla těžbou v povrchovém dole. Více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=322> (Beran c2005–2019).

36 Všechny obce pojmenované MJ Krásná Lípa v tomto soupise tak byly nejprve pojmenovány německy (první zmínky např. ‚zv schönlinten‘, ‚czu der Schoenlynden‘, ‚Schonlinde‘ apod.), kromě obce Krásná Lípa (1361), kdy je první zmínka latinská, tedy ‚in pulcram tyliam‘, druhá také německá: ‚Pulcra Tilia alias Schonlin‘. Původně německé jméno Schönling nesla také obec Lindava (1391), která zanikla v hraničním pásmu.

37 Dnes Odrava.

38 V dokladech je patrné střídání tvarů jmen: ‚Lypen, in Lypen, Lypna, de Lipnecz, z Lipna, ves Mnichovy Lipen‘ aj. Jmenovala se snad ve 14. stol. Lipen, ležela ale vedle obce Lipno, proto deminutivní podoba jména.

39 Zanikla mezi lety 1945–1950, dnes Vojenský výcvikový prostor Prameny. Více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=317> (Beran c2005–2019).

40 Dnes Sokolov.

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Lipnice	ves 9,5 km jz. od Třeboně	Č	1378	48.911863, 14.765128	
Linda, Linden ⁴¹	ves (m. o. Reiterschlag) 15,5 km záp. od Vyš. Brodu	Č	1379	48.624260, 14.100362	kol. 1440
Lipice ⁴²	ves 5 km sz. od Pelhřimova	Č	1379	49.456435, 15.157233	
Loutí ⁴³	skup. chalup (m. o. Rabyně) 7 km sz. od Neveklova	Č	1381	49.797350, 14.455784	
Lipovice	ves 9,5 km sev. od Prachatic	Č	1386	49.100346, 13.993560	
Lipí	ves 8,5 km zjz. od Č. Budějovic	Č	1389	48.949486, 14.351560	
Lindava, Lindenau ⁴⁴	dlouhá ves podle potoka Bobru 7,5 km vých. od Boru u Čes. Lípy	Č	1391	50.748853, 14.659755	
Lipí	někdejší ves, nyní pustina Lipsko u Planě n. Lužn. na jih od Tábora	Č	1391	49.362021, 14.770413	
Lipnice ⁴⁵	ves 7 km sv. od Blovic	Č	1391	49.634445, 13.602435	
Lípa ⁴⁶	dlouhá ves 7 km záp. od Kostelce n. Orl.	Č	1396	50.135359, 16.097402	
Limpach (Lipnice) ⁴⁷	ves nad prameny potůčku (m. o. Kaltenbach) 4 km sev. od Čes. Kamenice	Č	1401	50.835745, 14.425807	
Lipovec	ves 10,5 km vých. od Čáslavě	Č	1401	49.916278, 15.545141	
Lípec	ves u lesů 10 km jz. od Chlumce nad Cidl.	Č	1347	50.084490, 15.362516	
Stará Lípa, Alt-Leipa	ves, která je pokračováním města České Lípy na východ podle řeky Ploučnice	Č	1409	50.684352, 14.554012	
Lipí	ves mezi lesy 2 km na jih od Náchoda	Č	1415	50.392171, 16.174663	
Lipnice	ves 2 km jz. ode Dvora Králové n. L.	Č	1417	50.421623, 15.787095	

41 Nejprve MJ Glashütte ‚skelná hut‘, v dalším dokladu ‚Linda‘. Profous (MJČ) vykládá z označení ‚zu der Linden‘ (u lípy). Zanikla v hraničním pásmu. Více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=660> (Beran c2005–2019).

42 Odvozeno od názvu vodního toku (MJČ – Dodatky).

43 První zmínka zní ‚de Lutye‘, které vzniklo z kolektiva lútie, tedy ‚mladý lipový les, vrbové proutě‘.

44 Původně pravděpodobně název potoka: linde (lípa) + ouwe (voda).

45 Je možné, že nejde o motivaci porostem dřevinou, ale o motivaci porostem trávy lipnice (Poa L.).

46 Dnes Lípa nad Orlicí.

47 Dnes Lipnice. MJ Limpach vzniklo z PJ Lindenbach, tedy ‚potok tekoucí pod lipami‘.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Vysoká Lípa, Hohenleipa	ves mezi lesy 7,5 km sz. od České Kamenice	Č	kol. 1446	50.855781, 14.348504	
Lipinka	někdejší ves u Kolína	Č	1483	nenalezeno	
Lipovka	ves 1,5 km sz. od Rychnova nad Kněžnou	Č	1497	50.177753, 16.255213	
Lindberg ⁴⁸	ves (m. o. Schönfelden) 8 km záp. od Vyš. Brodu	Č	1530	48.615014, 14.206369	
Lipno, Lippen ⁴⁹	sam. u Slučné 6 km zsz. od Vyš. Brodu	Č	1530	48.64082, 14.22959	
Lipka, Freijung	ves mezi lesy (m. o. Klášterec) 4 km jz. od Vimperka	Č	1542	49.021636, 13.735820	
Lipina ⁵⁰	ves (m. o. Hodkov) 12 km sev. od Dol. Kralovic	Č	1547	49.777004, 15.119545	
Lipina	víska mezi lesy (m. o. Deblou) 6,5 km sz. od Nasavrku	Č	1547	49.88677, 15.74508	
Dolní Lipka, Nieder-Lipka ⁵¹	3 km sz. od Králík	Č	1577	50.08973, 16.72234	1654
Horní Lipka, Ober-Lipka ⁵²	4 km ssv. od Králík	Č	1577	50.116782, 16.769857	1654
Prostřední Lipka, Mittel-Lipka ⁵³	2 km sev. od Králík	Č	1577	50.100544, 16.753876	1654
Krásná Lípa, Schönwind	městys v Krušných horách 8,5 km záp. od Nejdek	Č	1584	50.326099, 12.609365	
Lipí	víska (m. o. Chotilsko) 13,5 km vých. od Dobříše	Č	1596	49.764671, 14.358018	
Lipiny	ves mezi lesy (m. o. Nečín) 13 km jjv. od Dobříše	Č	1653	49.699400, 14.248906	
Lindenhammer (Lípec) ⁵⁴	skupina chalup podle potoka Svatavy (m. o. Hory) 11 km sz. od Falknova n. Ohří ⁵⁵	Č	1689	50.261592, 12.548421	

48 První zmínka zní ‚Lindenperg‘, tedy ‚lipová hora nebo hora porostlá lipami‘. Po r. 1945 postupně vysídlena. Více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=663> (Beran c2005–2019).

49 Dnes Lipno nad Vltavou.

50 MJ Lipina a Lipiny z kolektiva lipina ve významu ‚lipoví‘.

51 První zmínky o těchto třech obcích (Dolní Lipka, Horní Lipka a Prostřední Lipka) znějí ‚ves Lewka dolenij, ves Lewka prostrzednij, ves Lewka horzenij‘. Jednalo se snad původně o vsi s názvem Levka (stejně tak i potok) – z adjektiva levý.

52 Viz poznámku u Dolní Lipky (1577).

53 Viz poznámku u Dolní Lipky (1577).

54 Dnes Lípec. Název Lindenhammer podle hamru, který se nacházel v lipách, byl podle nich pojmenován.

55 Dnes Sokolov.

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Lindenhau (Lipová) ⁵⁶	ves 7 km jv. od Chebu	Č	1785	50.036250, 12.448596	
Lipka	ves (m. o. Chrástany) a dvě chalupy náleží ke Chvojínku (m. o. Neštětice) 3 km sv. od Neveklova	Č	1788	49.779167, 14.548629	
Lipiny	ves u lesů (m. o. Bolehošť) 7,5 km jjz. od Opočna	Č	1748	50.208119, 16.065442	
Dolní Lipovsko	u vsi Jehnědna 12,5 km vých. od Písku	Č	1790	49.304874, 14.327011	
Horní Lipovsko	víska na pravém břehu Vltavy u vsi Vranova 10 km záp. od Bechyně	Č	1790	49.299161, 14.329309	
Lipiny u Radošovic	víska (m. o. Radošovice) 4,5 km sev. od Vlašimě	Č	1844	49.747506, 14.891034	
Lipiny u Veliše	víska (m. o. Veliš) 8 km jz. od Vlašimě	Č	1844	49.665228, 14.804730	
Lipník	ves 9 km zsz. od Hrotovic	MS	1237	49.1443386, 15.9493869	
Lipník nad Bečvou	město na Přerovsku	MS	1238	49.5269453, 17.5850833	
Lípa	dříve samostatná obec, nyní osada obce Želechovice n. Dřev., 6 km západně od Vizovic	MS	1261 fal. z pol. 14. stol.	49.2154067, 17.7682292	
Lipňany	ves 12,5 km jv. od Olomouce	MS	1281	49.5318178, 17.3999956	
Lipina	dříve samostat. obec, nyní osada obce Těšíkova, 2,5 km sv. od Šternberka	MS	1296	49.7415767, 17.3232350	
Dolní Lipová, Lázně Lipová ⁵⁷	dříve samostatná obec, nyní osada obce Lipová, 4 km západně od Jeseníku	MS	1310	50.2291725, 17.1519347	
Lipov	městys 11 km vsv. od Strážnice	MS	1348	48.9073258, 17.4663297	
Lipnice	dříve samostatná obec, nyní osada obce Markvarec, 9,5 km zsz. od Dačic	MS	1358	49.1066264, 15.3103250	
Lipová	ves 5 km zsz. od Bystřice p. H.	MS	1368	49.4101658, 17.6085150	
Lipůvka	ves 9 km východně od Tišnova	MS	1373	49.3396631, 16.5526769	

56 Dnes Lipová. Jméno Lindenhau je vykládáno z označení polohy, tedy „lipová mýtina nebo paseka“.

57 Dnes Lipová Lázně.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Lipňany ⁵⁸	osada obce Skryje, 6 km jjv. od Hrotovic	MS	1378	49.1046603, 16.0621103	
Lipina ⁵⁹	zanikla u Lhoty (na Vyškovsku), kde tereziánský katastr jmenuje trať Na Lipině	MS	1381	49.3115844, 16.9524111	
Lindava, Lipná ⁶⁰	ves 12,5 km ssz. od Hranic	MS	1394	49.6635608, 17.6927714	
Lipovec	ves 11,5 km vsv. od Blanska	MS	1406	49.3848431, 16.8049319	
Lipina	ves 2,5 km zjz. od Val. Klobouk	MS	1412	49.1319503, 17.9855244	
Lipová	dříve samostatná obec, nyní osada obce Hrochov-Lipová-Seč, 14,5 km vsv. od Boskovic	MS	1505	49.5246917, 16.8627697	
Lipnička ⁶¹	zanikla v sousedství Lipnice (Dačicko), případně s ní splynula, ač není-li s Lipnicí totožná	MS	1517	49.1064717, 15.3102822	
Lipinka	ves 9,5 km sz. od Uničova	MS	1523	49.8373703, 17.0506336	
Lipová	ves 10 km zjz. od Val. Klobouk	MS	1543	49.1217628, 17.8795911	
Lipina	ves 12 km jz. od Opavy	MS	1585	49.8601475, 17.7963542	
Lipina	dříve osada, nyní místní část Radvanic (u Sl. Ostravy)	MS	1676	49.8079711, 18.3393142	
Horní Lipová	dříve samostatná obec, nyní osada obce Lipová, 7 km západně od Jeseníku	MS	1699	50.2239011, 17.1100494	
Andlerka, Lípy ⁶²	ves 8,5 km severně od Prostějova	MS	1846	49.5474031, 17.1035697	1952
Lipina	osada obce Jamného, 12 km vsv. od Jihlavy	MS	1846	49.4487931, 15.7443019	
Lipina	samota dvůr u Jankovic na Holešovsku	MS	1935	49.3655558, 17.6079372	

58 Zanikly v letech 1970–1980 z důvodu výstavby jaderné elektrárny Dukovany. Více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=5115> (Beran c2005–2019).

59 Oz. Lhota.

60 Dnes Lipná. MJ Lindava z něm. Lindenhau či Lindenau (MJMS).

61 Oz. Lipnice.

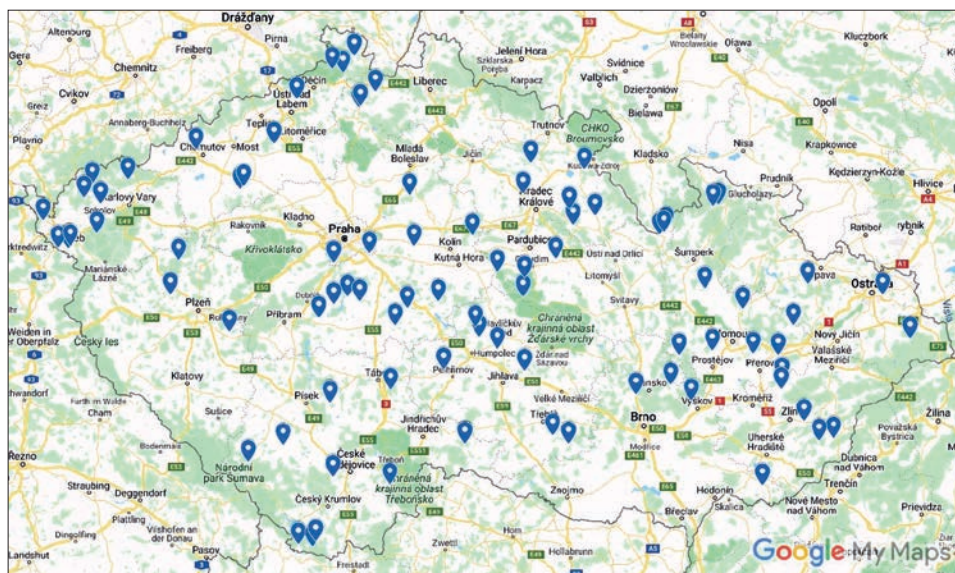
62 Dnes Lípy. MJ Lípy má ves od roku 1952. Hosák a Šrámek uvádějí, že se ves takto jmenuje podle starých lip v obci a v okolí (MJMS).

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Lipový ⁶³	kolonie obce Morávky (Frydecko)	MS	1935	49.6052272, 18.5404453	

Podoby jmen jsou vysvětleny u jednotlivých položek v tabulce. Obecně lze říci, že MJ vznikla z adjektiva lipový, lipová, či ze substantiva lipina s významem ‚místo, kde je lipoví, lipový porost‘. Zajímavé je, že všechny obce, které nesou jméno Krásná Lípa, (a také Lindava, 1391) byly takto kvalitativně (jakostně) pojmenovány nejprve německy (např. ‚czu der Schoenlynden‘, ‚Schonlinde‘), obec Krásná Lípa (1361) latinsky a německy: ‚in pulcrum tyliam‘ a ‚Pulcra Tilia alias Schonlind‘.

Zařadila jsem MJ Loutí, protože apellativum lútie, z něhož MJ povstalo, znamená podle Profouse⁶⁴ ‚mladý lipový les, vrbové proutí‘.

Lokalizace obcí (lípa):

Obrázek 23: Lípa v MJ⁶⁵

63 Dnes Velké Lipové. O tom svědčí informace z MJMS datovaná rokem 1935, ‚Malý Lipový, Velký Lipový‘.

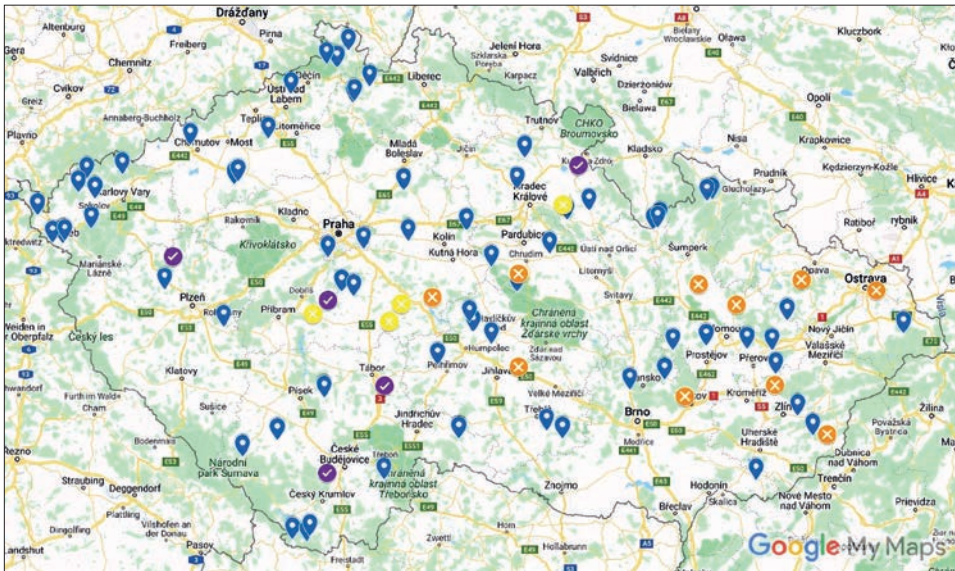
64 MJČ.

65 Výřez z mapy Lípa, vytvořené na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupné z adresy: <https://drive.google.com/open?id=1hf1x85H5sUTL3tjI79UX-Te4gpuRn8UJj&usp=sharing>.

Na tomto materiálu lze demonstrovat nerovnoměrné rozložení obcí, které nesou MJ Lipí⁶⁶ a Lipina, jak upozorňuje Olivová-Nezbedová,⁶⁷ která na základě výskytu PJ a MJ v českých zemích dokazuje existenci apelativ lipí a lipina ve staré češtině. Olivová-Nezbedová v Čechách nalézá 77 dokladů PJ z apelativa lipí a 126 dokladů PJ z apelativa lipina, dále uvádí pět MJ Lipí, dvě MJ Lipina, tři MJ Lipiny a jedno MJ Lipinka. Tvrdí, že obec s MJ Lipí nenalezneme na Moravě, ale sedmkrát se tam vyskytuje MJ Lipina, jednou MJ Lipinka.

To lze doložit i zde: MJ Lipí bylo nalezeno pětkrát, MJ Lipina celkem devětkrát, plurálovou formu MJ Lipiny jsem našla čtyřikrát a jednou deminutivum MJ Lipinky. Z následující mapy je patrné umístění obcí s těmito jmény.

Lokalizace obcí (lípa), distribuce lipí a lipina:

Obrazek 24: Lípa v MJ, distribuce lipí a lipina⁶⁸

66 O produktivitě sufixů -í, -oví, -ní, -ný, -ový viz Šlosar (1984).

67 Olivová-Nezbedová 1999, s. 104–107.

68 Výřez z mapy Lípa, distribuce ‚lipina‘ a ‚lipí‘, vytvořen na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupné z adresy: <https://drive.google.com/open?id=1w-kR5vrWCWcpSudCOJPKtFwMR0upLIE5T&usp=sharing>.

5 Hesla

Legenda:

MJ s ‚lípa‘ kromě níže uvedených

lipiny

lipina a lipinka

lipí

MJ vztahující se k základu lípa jsou velice hojná v toponymii ostatních slovanských krajín, podle Šmilauera⁶⁹ jsou to: b. Липница (nalezena Gorna Lipnica, 31 km sz. od města Veliko Търново, a Dolna Lipnica, 4,5 km sv. od obce Gorna Lipnica, Lipnica, 14 km ssz. od Botevgradu, a Lipnica, 47,5 km ssv. od města Vraca), mak. Липово, sln. Lipnica, (Zgornja Lipnica, 2 km j. od města Radovljica, a od ní 0,5 km na jih Spodnja Lipnica, u Murské Soboty i Lipa), slk. Lipník, hluž. Lipina, dluž. Lipje (6 km vých. od Lubnjow/Влота), pol. Lipie (velké množství těchto MJ po celém Polsku), ukr. Липа (častá hydronyma), br. Липлѣўка (nalezeno v Rusku) a r. Липовец (např. 19,5 km sv. od Kursku). V Chorvatsku pak najdeme MJ: Lìpa, Lìrice, Lìrine, Lìrje, Lìrlje, Lìròvlje apod., hojná jsou rovněž pomístní jména: Lìpa, Lìpāč, Lìpka, Lìrlje, Lìpòšča a další.⁷⁰

69 Šmilauer 1970, s. 112.

70 НЈР.

5.20 Líska

Corylus L.

Říše Plantae – rostliny, oddělení Magnoliophyta – rostliny krytosemenné, třída Rosopsida – vyšší dvouděložné rostliny, řád Fagales – bukotvaré, čeleď Betulaceae – břízovité, podčeleď Coryloideae – lískovité¹

Rod líska (*Corylus L.*) patří do čeledi břízovité (*Betulaceae S. F. Gray*), do níž rovněž zařazujeme rody olše (*Alnus Mill.*), bříza (*Betula L.*) a habr (*Carpinus L.*).

Jedná se o keře nebo stromy s opadavými listy, které rostou v mírném pásmu severní polokoule. Ve střední a západní Číně roste líska himálajská tibetská (*Corylus ferox* var. *tibetica* (Batalin) Franch.), v jihovýchodní Evropě a západní Asii líska turecká (*Corylus colurna L.*), v severovýchodní Asii a Japonsku líska různolistá (*Corylus heterophylla Fisch. ex Trautv.*), v Severní Americe líska americká (*Corylus americana Walt.*), v Japonsku líska Sieboldova (*Corylus sieboldiana Blume*). Lísky nejsou náročné na půdu.²

V českých zemích se setkáme s následujícími druhy:

Líška obecná (*Corylus avellana L.*) je keř vysoký 6 m, pochází z Kavkazu a roste divoce v Evropě, od nížin až po horská stanoviště. Roste na stráních, na mezích a v listnatých lesích. Pěstuje se pro užitek i k okrase, zejména variety *C. a. aurea* Petz. & G. Kirchn., *C. a. pendula* Goeschke, *C. a. grandis* (Aiton) Lam. aj.³ Lísky se pěstují odpradáva pro své plody – lískové oříšky, které jsou bohaté na oleje, bílkoviny, vitamíny a minerální látky. Ze dřeva lísky se vyráběly tzv. hole lískovky, z proutků se pletou košíky. Pro okrasu se pěstuje její kultivar *Corylus avellana*, *Contorta*.⁴

Často se vysazuje jako okrasná dřevina také líska největší (*Corylus maxima Mill.*), která pochází z jihovýchodní Evropy.⁵

V parcích se uplatňuje líska turecká (*Corylus colurna L.*), jejímž domácím stanovištěm je jihovýchodní Evropa a západní Asie.⁶ Dřevo se používá k výrobě nábytku a v řezbářství.⁷

1 Zicha (ed.) c1999–2021.

2 Pilát 1953, s. 312–318.

3 Pilát 1953, s. 317–318.

4 Spohn 2015, s. 198.

5 Aas, Riedmiller 2002, s. 164.

6 Čihař et al. 1988, s. 119.

7 Spohn 2015, s. 92.

Líska v dalších slovanských jazycích

Podle SSJČ je líska ‚vysoký keř se samčím květy v jehnědách, jehož plody jsou (lískové) oříšky‘. Jedná se o slovo všeslovanské⁸: psl. *lěska, slk. lieska, p. laská, hluž. a dluž. líska,⁹ b. a sln. léska, ch. lijéska,¹⁰ ukr. liská, r. leščina,¹¹ mak. леска.¹²

Horní lužická srbština pro ‚Haselnussstrauch‘ užívá také výraz worješinka.¹³

Tabulka 33: Líska v MJ
Soupis sídelních jmen (líska):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Leština ¹⁴	někdejší ves na Plzeňsku	Č	1115	50.011602, 13.339159	
Líšťany, Lichtenstein ¹⁵	ves 7,5 km sz. od Touškova	Č	1115	49.831958, 13.177204	
Hazlov, Haslau ¹⁶	ves nad potokem 9 km jv. od Aše	Č	1224	50.156560, 12.272170	
Dobruška (Leštná) ¹⁷	město 3,5 km sv. od Opočna, před vysazením za městečko nazývala se osada Leštná	Č	1312	50.291024, 16.159258	X
Leština ¹⁸	někdejší ves u Ondřejova jz. od Kostelce n. Č. l.	Č	1318	49.850690, 14.821184	
Leština ¹⁹	ves 6 km záp. od Haber	Č	1327	49.762343, 15.398022	

8 Machek 2010, s. 335.

9 Soblex však uvádí lěska a leščina pro horní lužickou srbštinu a DNW leščina, leščinka a leščce pro dolní lužickou srbštinu.

10 HJP.

11 Rejzek 2012, s. 345.

12 DRMJ.

13 Soblex.

14 Bez dalšího určení nelze lokalizovat, ovšem v blízkosti zámku Velká Černá Hať na Plzeňsku se nachází rybník Leština. Označují je tedy ten, nelze však dokázat, že mezi těmito dvěma místy (MJ Leština a PJ Leštna) existuje přímá souvislost.

15 MJ Líšťany se vykládá z označení obyvatel – Léšččené, tedy ‚lidé bydlící v osadě založené u líšť‘. Něm. MJ Lichtenstein uměle vytvořené.

16 Také zde je vidět přechod PJ na MJ. První zmínky znějí ‚de Haselah, in villa Haselah, se Hasla, in Hasela‘, původně tedy snad Haselach – z apelativa Hasel ‚líska‘ a -ach ze sthn. aha ‚potok‘.

17 Před pojmenováním Dobruška nesla osada jméno Leštná. Datace není známa.

18 MJ Leština z kolektiva leština, tj. léskoví, lískoví.

19 Dnes Leština u Světlé.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Léskovec ²⁰	ves 4 km sv. od Počátek	Č	1329	49.286337, 15.279904	
Líšnice ²¹	ves nad potůčkem u lesů 9 km ssv. od Hluboké	Č	1337	49.129759, 14.487168	
Líšnice	ves 11 km jjz. od Zbraslavě	Č	1337	49.888943, 14.318275	
Líšťany ²²	ves 5 km na jih od Loun	Č	1346	50.312085, 13.799795	
Líštěnec ²³	víska (m. o. Kouty) 2,25 km na jih od Otic ²⁴	Č	kol. 1356– 60	49.617166, 14.637411	
Leština	ves 15 km vých. od Jindř. Hradce	Č	1364	49.143131, 15.212710	
Leštinka	ves 11 km jjv. od Leštiny (m. o. Vrbka), 6 km jv. od Ledče	Č	1369	49.663950, 15.351675	
Leština ²⁵	někdejší ves a nyní poloha „na Leštinách“ u Paseky sz. od Tábora	Č	1373	49.463276, 14.592183	
Líšno ²⁶	ves nad potůčkem 5 km na jih od Benešova	Č	1378	49.734478, 14.687306	
Dolní Líšnice ²⁷	ves nad potokem blízko jeho ústí do Vltavy (m. o. Větrov) 14 km od Příbramě	Č	1380	49.616651, 14.181448	
Horní Líšnice ²⁸	podle hořejšího toku téhož potoka jako Dolní Líšnice (1380)	Č	1380	49.637066, 14.162549	
Líšný ²⁹	osada rozdělená mezi m. obce Sněhov a Vrátné 3 km záp. od Žel. Brodu	Č	1382	50.645909, 15.211778	

20 Substantivizace sufixem -ec k adj. léskový > lískový (les).

21 MJ Líšnice z Lěščnicě > Líštнице > Líšnice i Líšnice. Adj. leščná (voda, hora, háj, les) ‚porostlá lískovými keři‘, substantivizace -ičě.

22 MJ Líšťany se vykládá z označení obyvatel – Lěščěné, tedy ‚lidé bydlící v osadě založené u líští‘.

23 První doklady: ‚in Lesczinye, na Leštně, ves Lesstienecz, pode vsí Liesstinczem‘. Původně tak Leščina, Leščno.

24 Dnes Votice.

25 Ozn. Paseka.

26 První doklady: ‚de Lestna, de Lesczneho, de Lesczna‘ – prvotní podoba jména (Leščen) ze jmenového tvaru adjektiva leščen. Leščný s významem ‚háj s lískovými keři‘.

27 Jméno dostala ves podle potoka, nad nímž leží (stejně jako ves Horní Líšnice). První doklad ‚Lestnicz‘.

28 Jméno dostala ves podle potoka, nad nímž leží (stejně jako ves Dolní Líšnice).

29 MJ Líšný z podoby Leščný s významem ‚lískový‘ (háj).

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Lišťany	mlýn a mysl. mezi lesy u Staré Hutě (m. o. Sudějov) 5,5 km jiv. od Uhl. Janovic	Č	1382	49.830310, 15.096268	
Leština	ves (m. o. Rakov) 6 km jv. od Sobotky	Č	1383	50.429776, 15.235274	
Leštinka	ves 11,5 km záp. od Leštiny (Vys. Mýto), 2,5 km záp. od Skutče	Č	1392	49.845275, 15.957968	
Leština	skup. chalup (m. o. Vrcholtovice) 6,5 km sz. od Ml. Vožice	Č	1395	49.576734, 14.739946	
Hasel (Líska) ³⁰	ves podle horního toku potoka 2,5 km sv. od Čes. Kamenice	Č	1398	50.823403, 14.456154	
Líšný	někdejší ves, která splynula v 1. pol. 19. stol. se Studencem 7 km jiv. od Jilemnice	Č	1402	50.553094, 15.547027	
Leština	ves (m. o. Vrbka) 6 km ssv. od Ledče n. Sáz.	Č	1415	49.749744, 15.302093	
Líšnice ³¹	ves u Ostředka sv. od Benešova	Č	1436	49.835420, 14.831250	
Leština, Leschtine	ves 10,5 km vých. od Ústí n. L.	Č	1437	50.658351, 14.200133	
Haselbach ³²	ves nad potůčkem 1,5 km záp. od Falknova n. O. ³³	Č	1454	50.182312, 12.619213	
Líšnice	ves nad potokem 3 km jv. od Milévska	Č	1488	49.422584, 14.383825	
Podlíšťany ³⁴	ves nad potůčkem 3 km vsv. od Nasavrku	Č	1494	49.853534, 15.843252	
Leština	ves 5 km sv. od Humpolce	Č	1496	49.558809, 15.426998	
Líšná ³⁵	ves u lesů 3,5 km sv. od Zbiroha	Č	1539	49.884596, 13.804905	
Líšnice	dlouhá ves podle Divoké Orlice 2 km vjv. od Žamberka	Č	1543 (1514)	50.079589, 16.508375	

30 Dnes Líska. Profous (MJČ) uvádí, že toto místo bylo nejprve označeno jako Haselau (apelativum Hasel ‚líska‘ a Au(e) ‚mokrý louka, mokřina, poříčí‘).

31 Ozn. Ostředek.

32 MJ Haselbach složeno ze slov Hasel ‚líska‘ a Bach ‚potok‘. Toto MJ tedy vzniklo přenesením z PJ. Ves dnes již neexistuje, byla zatopena, více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=323> (Beran c2005–2019).

33 Dnes Sokolov.

34 Toto MJ vzniklo z označení *Podléščany, jednalo se o ‚ves Podléščanů, tedy lidí bydlících pod léškami nebo pod léštm‘.

35 MJ Líšná z adjektiva líštný, ‚lískový‘. (Vyskytuje se v dokladech ve všech rodech.)

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Líštěnec ³⁶	víska mezi lesy (m. o. Jinošice) 7 km na jih od Benešova	Č	1544	49.719985, 14.692007	
Leština	ves 9,5 km jjz. od Vys. Mýta	Č	1559	49.867731, 16.117730	
Haselberg ³⁷	ves pod horou Haselberg (m. o. Újezd sv. Kříže) 3,5 km záp. od Hostouně	Č	1581	49.563181, 12.734007	
Lísky ³⁸	ves mezi lesy (m. o. Malčice) 5 km jjz. od Čes. Dubu	Č	1590	50.619666, 14.959394	
Líšný	dvůr 1 km na jih od Jindř. Hradce	Č	1654	49.129245, 14.988989	
Haselbach (Lísková) ³⁹	ves u bavorských hranic podle Černého potoka 15 km záp. od Domažlic, jež vznikla kol. r. 1600	Č	1789	49.419607, 12.718070	
Haselberg ⁴⁰	ves na svahu hory Bärenlooch (m. o. Grafenried) 10 km jz. od Poběžovic (Ronšperku), jež byla teprve r. 1764 připojena od Bavor k Čechám	Č	1789	49.460175, 12.687535	
Varhošť ⁴¹	ves 17 km vsv. od Olomouce, po r. 1945 zanikla, jméno zrušeno	MS	1131	49.6260511, 17.4875358	1656
Leskovec nad Moravicí	ves 7 km jjz. od H. Benešova	MS	1224	49.906203, 17.573833	
Líšeň ⁴²	dříve městys, nyní část Brna, 6,5 km vsv. od Brna	MS	1261 fal. z pol. 14. stol.	49.207309, 16.686637	
Horní Líštná	dříve samostatná obec, nyní osada obce Třinec, 9 km jv. od Čes. Těšína	MS	1305	49.692207, 18.704322	
Lískovec ⁴³	dříve samostatná obec, nyní část Brna, 5 km jz. od Brna	MS	1314	49.164756, 16.564361	

36 Toto MJ souvisí s MJ Líšno, vzniklo jako deminutivum (malý Lěščen ,malé Líšno‘).

37 Také toto MJ vzniklo z původního PJ. Slovo Haselberg je složeno ze slov Hasel ,líška‘ a Berg ,hora‘. Ves zanikla, více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=2863> (Beran c2005–2019).

38 MJ Lísky z apelativa líska (v pl.).

39 Profous (MJČ) dokládá, že tato ves vznikla okolo roku 1600. Dnes nese název Lísková. K nalezení na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=664> (Beran c2005–2019).

40 Zanikla, více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=3015> (Beran c2005–2019).

41 Ve zmínce z roku 1656 čteme jméno ,Haslicht‘, které vzniklo z apelativa znamenajícího ,lískovi‘.

42 Dnes Brno-Líšeň.

43 Dnes Brno-Starý Lískovec.

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Lešná ⁴⁴	ves 6 km ssz. od Val. Meziříčí	MS	1355	49.520412, 17.928973	
Líšnice	ves 4 km jz. od Mohelnice	MS	1355	49.755557, 16.876495	
Lískovec	ves 13,5 km ssv. od Kyjova	MS	1358	49.122746, 17.180977	
Líšná	ves 9 km zsz. od Bystřice p. H.	MS	1368	49.411654, 17.547428	
Lískovec	dříve samostatná obec, nyní osada obce Ujčov, 6 km jv. od Bystřice n. P.	MS	1371	49.481519, 16.316783	
Lísky	dříve samostatná obec, nyní osada obce Chvalnov-Lísky, 10 km jz. od Zdounek	MS	1371	49.169201, 17.211035	
Leština ⁴⁵	ves 4 km vjv. od Zábřehu	MS	1397	49.868779, 16.927656	
Moravský Leskovec ⁴⁶	dříve osada, nyní místní část obce Leskovce, 10 km východně od Vítkova	MS	1416	49.791534, 17.903358	
Léštnice ⁴⁷	dříve osada, nyní část města Slavonic	MS	1437	48.9814286, 15.3067372	
Lískovec	ves 3,5 km ssz. od Frýdku	MS	1450	49.709834, 18.330764	
Dolní Líštná	dříve samostatná obec, nyní osada obce Třinec, 8 km jv. od Čes. Těšína	MS	1305	49.686957, 18.676377	
Leskovce	ves 6 km jižně od Vsetína	MS	1481	49.284442, 17.998202	
Líšná	ves 10,5 km severně od Nového Města	MS	1500	49.640192, 16.150834	
Leskovice ⁴⁸	zaniklý dvůr u Dolních Hamrů (Žďársko)	MS	1636	49.562515, 15.902423	
Německý Leskovce ⁴⁹	dříve osada, nyní místní část obce Leskovce (Vítkovsko)	MS	1835	49.788895, 17.888112	

44 MJ Lešná z adj. leščná k subst. léska, leščie ,líska, lískoví'.

45 MJ Leština z apelativa leščina ,místo s lískovými keři, lískový porost'.

46 K nalezení na portále Mapy.cz (Seznam.cz c1996–2021): <https://en.mapy.cz/s/3nIQm>.

47 Zanikla, více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=1998> (Beran c2005–2019). MJ Léštnice z adjektiva leščný přidáním subst. sufixu -ice.

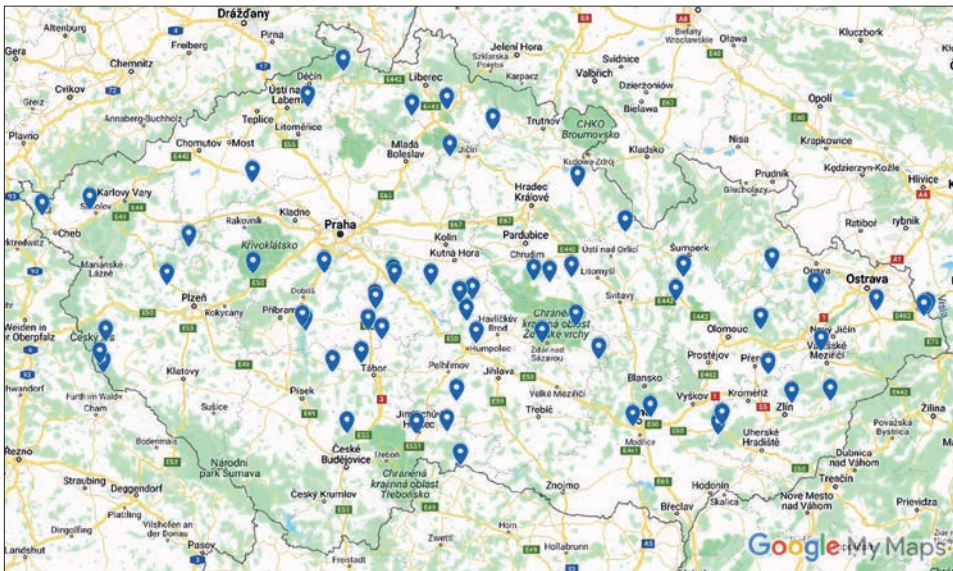
48 K nalezení na portále Mapy.cz (Seznam.cz c1996–2021): <https://en.mapy.cz/s/3nISL>. MJ Leskovice z adj. lésková ,lísková' přidáním sufixu -ice.

49 Dnes část obce Leskovce (bez adjektiva Německý).

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Lešná	zámek u Štípy (Gottwaldovsko ⁵⁰)	MS	1893	49.273318, 17.717812	

Nezařazují MJ Líšnice, které označuje ‚ves nad potokem 7 km j.jz. od Mostu‘ (první doklad 1480), protože původní jméno bylo Lišice.

Lokalizace obcí (líška):

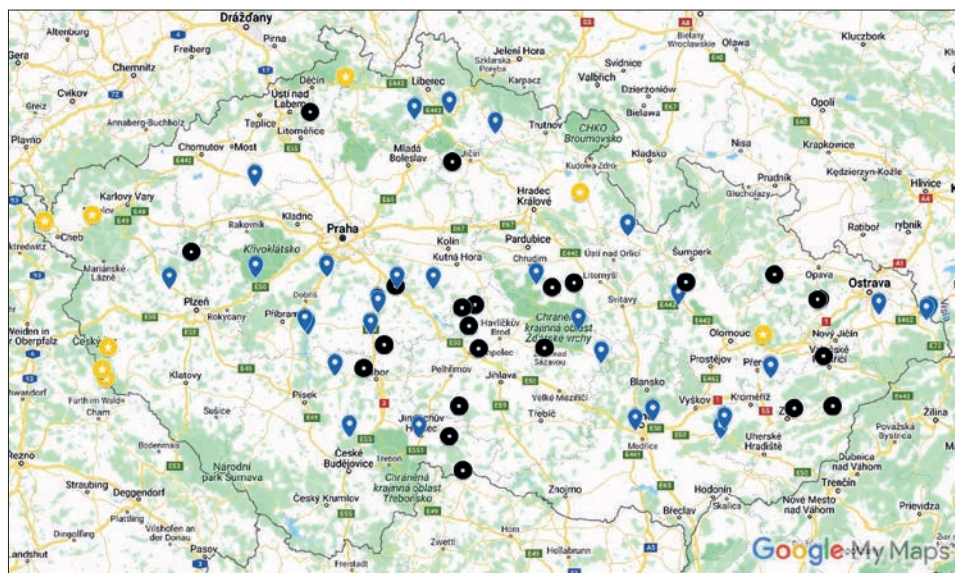
Obrázek 25: Líška v MJ⁵¹

Na první pohled upoutá rozdíl mezi počátečním lis- a les-. Současná distribuce této samohláskové obměny je patrná na následujícím výřezu z mapy, kde jsou odlišena místa, kde se nacházejí obce, jejichž MJ má v současné době počáteční les-, leš-, léš- aj., od poloh obcí s MJ s počátečním lis-, lís-, líš- aj. Jinak jsou pak označeny polohy těchto obcí: Dobruška 1312, Hasel 1398, Haselbach 1454, Haselbach 1789, Haselberg 1581, Haselberg 1789, Varhošť 1131, Hazlov 1224.

50 Dnes Zlínko.

51 Výřez z mapy Líška, vytvořený na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupný z adresy: <https://drive.google.com/open?id=16vhjuicSmAVqSgXb8TsxuiMEi-Xc46-ED&usp=sharing>.

Lokalizace obcí (líška), distribuce lis- a les-:

Obrázek 26: Líška v MJ, distribuce lis- a les-⁵²

Legenda:

lis-

les-

Dobruška, Hasel, Haselbach, Haselbach, Haselberg, Haselberg, Varhošť, Hazlov

Podle Lamprechta, Šlosara a Bauera⁵³ dochází k užití *é > í* zejména v 15. a 16. století (první doklad ve 14. století), ve spisovné češtině se však *í* za *é* ustálilo až v 16. a 17. století a ve slabice *lé-*, kterou zde sledujeme, až ve století následujícím (a to ne ve všech případech). Tato změna byla provedena v českých nářečích a v nářečí středomoravském, ve východomoravských a slezských nikoliv.

V následující tabulce č. 34 zohledňuji jak střídání vokálů, tedy *les-* (*leš-*, *léš-*, *lösch-*) vs. *lis-* (*líš-*, *líš-*) na počátku slova, tak i roky, jež jsou zlomovými alespoň pro jedno MJ. Znamená to, že v udávaném roce (např. 1421) existuje zmínka, která

52 Výřez z mapy Líška, distribuce lis- a les-, vytvořené na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupné z adresy <https://drive.google.com/open?id=1Cy-p-9gNy4suHV10BgKLVaRH8EUmKbA7&usp=sharing>.

53 Lamprecht, Šlosar, Bauer 1986, s. 114–116.

ukazuje změnu (tedy z les- na lis- a naopak). Opět předpokládám kontinuitu tvarů názvů. MJ obcí jsou seřazena podle zeměpisné šířky polohy daných obcí (od nejzápadnější polohy po tu nejvýchodnější).

Tabulka je rozdělena na 6 částí (kvůli svému rozsahu). V lichých částech jsou obce od zeměpisné délky 13.177204, v sudých částech pak od zeměpisné délky 15.3067372. Na prvních dvou stranách tabulky se nacházejí názvy od roku 1115 do roku 1488 (kde by se mělo vyskytovat nejméně tvarů s počátečním lis-), na druhé dvojici stran od roku 1500 do roku 1653 a na třetí pak od roku 1654 do roku 1916. Ukazuje se, že situace se opravdu měnila zejména v 16. století, a to přednostně na území Čech.⁵⁴

Legenda k tabulce č. 34 na následující straně:

světle šedá políčka	výskyt zmínky s počátečním les-, leš-, léš-, lös- aj.
šedá políčka	výskyt zmínky s počátečním lis-, lís-, líš- aj.
tmavě šedá políčka	výskyt obou podob (uvádím výraz „obé“ pro krátkost slova) ⁵⁵

54 V tabulce jsou vyvedeny údaje až po rok 1916, ačkoliv v té době již některé z obcí byly zaniklé, a tedy se jich sledovaná změna é > í týkat nemohla. Jedná se především o obce, které v celém řádku mají uvedeno les-, proto je třeba brát údaje v těchto řádcích s určitou rezervou.

55 Výraz obé považuji za synonymum ke slovu oboje (jakož i Daneš 1968), zde ve významu ,obě podoby, lis- i les-‘.

Tabulka 34: Líska v MJ, distribuce les- a lís-

z. délka	MJ	1115	1305	1306	1314	1329	1337	1346	1355	1356	1358	1368	1371	1378	1380	1382	1402	1421	1450	1481	1488	
13.177204	Líštany 1115	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
13.339159	Leština 1115	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
13.799795	Líštany 1346			les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
13.804905	Líšná 1539																					
14.162549	Horní Líšnice 1380														les	les	les	les	les	les	les	les
14.181448	Dolní Líšnice 1380														les	les	les	les	les	les	les	les
14.200133	Leština 1437																					
14.318275	Líšnice 1337			les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
14.383825	Líšnice 1488																					les
14.487168	Líšnice 1337			les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
14.592183	Leština 1373													les	les	les	les	les	les	les	les	les
14.637411	Líštěnec 1356									les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
14.687306	Líšno 1378													les	les	les	les	les	les	les	les	les
14.692007	Líštěnec 1544																					
14.739946	Leština 1395																les	les	les	les	les	les
14.821184	Leština 1318					les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
14.831250	Líšnice 1436																		les	les	les	les
14.959394	Lísky 1590																					
14.988989	Líšný 1654																					
15.096268	Líštany 1382															les	les	les	les	les	les	les
15.211778	Líšný 1382															les	les	les	les	les	les	les
15.212710	Leština 1364											les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
15.235274	Leština 1383																les	les	les	les	les	les
15.279904	Lískovec 1329					les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
15.302093	Leština 1415																			les	les	les
15.3067372	Leštince 1437																			les	les	les
15.351675	Leštinka 1369												les	les	les	les	les	les	les	les	les	les

z. délka	MJ	1115	1305	1314	1329	1337	1346	1355	1356	1358	1368	1371	1378	1380	1382	1402	1421	1450	1481	1488	
15.398022	Leština 1327				les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
15.426998	Leština 1496																les	les	les		
15.547027	Lišný 1402															les	les	les	les	les	les
15.902423	Leskovice 1636																				
15.957968	Leštinka 1392															les	les	les	les	les	les
16.117730	Leština 1559																				
16.150834	Lišná 1500																				
16.316783	Lískovec 1371											les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
16.508375	Lišnice 1543																				
16.564361	Lískovec 1314			les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	lis	lis	lis	lis	lis
16.686637	Lišeň 1306		les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
16.876495	Lišnice 1355							les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
16.927656	Leština 1397																				
17.180977	Lískovec 1358								les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
17.211035	Lisky 1371											lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis
17.547428	Lišná 1368										les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
17.573833	Leskovec nad M. 1224		les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
17.717812	Lešná 1893																				
17.888112	N. Leskovec 1835																				
17.903358	M. Leskovec 1416																les	les	les	les	les
17.928973	Lešná 1355							les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
17.998202	Leskovec 1481																				
18.330764	Lískovec 1450																		les	les	les
18.676377	Dolní Lištná 1475																				
18.704322	Horní Lištná 1305		les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les

zeměpisná délka	MJ		1500	1514	1522	1523	1542	1543	1544	1545	1547	1552	1578	1580	1581	1587	1589	1590	1594	1604	1633	1653
13.177204	Líštany 1115	les	les	les	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis
13.339159	Leština 1115	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
13.799795	Líštany 1346	les	les	les	les	les	les	les	les	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis
13.804905	Líšná 1539						lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis
14.162549	Horní Líšnice 1380	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
14.181448	Dolní Líšnice 1380	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
14.200133	Leština 1437	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
14.318275	Líšnice 1337	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
14.383825	Líšnice 1488	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis
14.487168	Líšnice 1337	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
14.592183	Leština 1373	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
14.637411	Líštěnec 1356	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	obé	obé	obé	obé	obé	obé	obé	obé	obé	obé	obé
14.687306	Líšno 1378	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	lis	lis	lis
14.692007	Líštěnec 1544																					
14.739946	Leština 1395	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
14.821184	Leština 1318	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
14.831250	Líšnice 1436	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
14.959394	Lísky 1590																	lis	lis	lis	lis	lis
14.988989	Líšný 1654																					
15.096268	Líštany 1382	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	lis	lis	lis
15.211778	Líšný 1382	les	les	les	les	les	les	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis
15.212710	Leština 1364	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
15.235274	Leština 1383	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
15.279904	Léskovec 1329	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
15.302093	Leština 1415	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
15.3067372	Léštnice 1437	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
15.351675	Leštinka 1369	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
15.398022	Leština 1327	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les

zeměpisná délka	MJ	1500	1514	1522	1523	1542	1543	1544	1545	1547	1552	1578	1580	1581	1587	1589	1590	1594	1604	1633	1653
15.426998	Leština 1496	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
15.547027	Lišný 1402	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis
15.902423	Leskovice 1636																				les
15.957968	Leštinka 1392	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
16.117730	Leština 1559																				les
16.150834	Lišná 1500	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	lis	lis	lis
16.316783	Lískovec 1371	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
16.508375	Lišnice 1543																				les
16.564361	Lískovec 1314	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis
16.686637	Lišeň 1306	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis
16.876495	Lišnice 1355	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	obé	obé	obé	obé	obé	obé	obé	obé
16.927656	Leština 1397	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
17.180977	Lískovec 1358	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	lis
17.211035	Lísky 1371	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis
17.547428	Lišná 1368	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
17.573833	Leskovce nad M. 1224	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
17.717812	Lešná 1893																				
17.888112	N. Leskovce 1835																				
17.903358	M. Leskovce 1416	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
17.928973	Lešná 1355	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
17.998202	Leskovce 1481	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis
18.330764	Lískovec 1450	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
18.676377	Dolní Lištná 1475	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
18.704322	Horní Lištná 1305	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les

zeměpisná délka	MJ	154	155	1671	1673	1675	1688	1702	1715	1718	1720	1751	1788	1789	1790	1846	1854	1881	1885	1886	1916
13.177204	Lištany 1115	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	les
13.339159	Leština 1115	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
13.799795	Lištany 1346	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis
13.804905	Líšná 1539	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis
14.162549	Horní Líšnice 1380	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis
14.181448	Dolní Líšnice 1380	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis
14.200133	Leština 1437	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
14.318275	Líšnice 1337	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	obé	obé	obé	obé
14.383825	Líšnice 1488	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis
14.487168	Líšnice 1337	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	lis	lis	lis	obé	obé	obé	obé	obé
14.592183	Leština 1373	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
14.637411	Lištěnec 1356	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis
14.687306	Lišno 1378	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	obé	obé	obé	obé
14.692007	Lištěnec 1544	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis
14.739946	Leština 1395	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
14.821184	Leština 1318	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
14.831250	Líšnice 1436	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
14.959394	Lisky 1590	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis
14.988989	Lišný 1654	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis
15.096268	Lištany 1382	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis
15.211778	Lišný 1382	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis
15.212710	Leština 1364	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
15.235274	Leština 1383	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
15.279904	Léskovec 1329	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	lis	obé	obé	les	les	les	les	les
15.302093	Leština 1415	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
15.3067372	Léšnice 1437	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
15.351675	Leštinka 1369	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
15.398022	Leština 1327	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les

zeměpisná délka	MJ	1654	1655	1671	1673	1675	1688	1702	1715	1718	1720	1751	1788	1789	1790	1846	1854	1881	1885	1886	1916
15.426998	Leština 1496	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
15.547027	Lišný 1402	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš
15.902423	Leskovec 1636	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
15.957968	Leštinka 1392	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
16.117730	Leština 1559	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
16.150834	Lišná 1500	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš
16.316783	Lískovec 1371	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
16.508375	Lišnice 1543	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš
16.564361	Lískovec 1314	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš
16.686637	Líšeň 1306	liš	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
16.876495	Lišnice 1355	obé	obé	obé	obé	obé	obé	obé	obé	obé	obé	obé	obé	obé	obé	obé	obé	obé	obé	obé	obé
16.927656	Leština 1397	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
17.180977	Lískovec 1358	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš
17.211035	Líšky 1371	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš
17.547428	Lišná 1368	les	les	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš
17.573833	Leskovec nad M. 1224	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
17.717812	Lešná 1893																				
17.888112	N. Leskovec 1835																	les	les	les	les
17.903358	M. Leskovec 1416	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
17.928973	Lešná 1355	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
17.998202	Leskovec 1481	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš
18.330764	Lískovec 1450	les	les	les	les	les	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš
18.676377	Dolní Lištná 1475	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les	les
18.704322	Horní Lištná 1305	les	les	les	les	les	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš	liš

5.21 Ostružiník maliník¹

Ostružiník

Rubus L.

Říše Plantae – rostliny; oddělení Magnoliophyta – rostliny krytosemenné; třída Rosopsida – vyšší dvouděložné rostliny; řád Rosales – růžotvaré; čeleď Rosaceae – růžovité²

Rod ostružiník (*Rubus* L.) patří do čeledi růžovité (*Rosaceae* L.), kam náležejí také hloh (*Crataegus* L.), jabloň (*Malus* Mill.), slivoň (*Prunus* L.) a hrušeň (*Pyrus* L.). K tomuto rodu přiřazujeme keře ostružiník maliník (*Rubus idaeus* L.), v listnatých lesích i ve vyšších polohách rostoucí ostružiník skalní (*Rubus saxatilis* L.) a v lesích a křovinách častý ostružiník řasnatý, též ostružiník ostružinatý nebo ostružiník křovitý (dříve *Rubus fruticosus* L., dnes *Rubus plicatus* Weihe & Nees) a jeho poddruhy.³ Poslední jmenovaný roste hlavně na bohatých a jílovitých půdách a jeho plody slouží k výrobě vína, marmelády či likéru.⁴ Na vlhčích místech a okrajích lesů roste ostružiník ježiník (*Rubus caesius* L.),⁵ který je k nalezení v teplejších oblastech celé Evropy a vyhledává zejména alkalické až vápenité půdy,⁶ ve formě byliny pak ostružiník moruška (*Rubus chamaemorus* L.).⁷ Ze Severní Ameriky pochází ostružiník vonný (*Rubus odoratus* L.), který se pěstuje zvláště v zahradách a nemá jedlé plody.⁸

Druh ostružiník maliník (*Rubus idaeus* L.)⁹ je keř, který roste divoce po celé Evropě. Vyhledává světlé lesy, často je k nalezení na jejich okrajích. Vytváří husté porosty. Dříve byl mnohem hojnější, zvláště na pasekách a vlhčích místech.¹⁰

1 V soupisu se vyskytuje pouze jeden druh ostružiníku (*Rubus*), a to ostružiník maliník (*Rubus idaeus*), proto název hesla odkazuje přímo k tomuto druhu, nikoliv k celému rodu, jak je tomu u hesel jiných.

2 Zicha (ed.) c1999–2021.

3 Čihař et al. 1988, s. 236.

4 Eisenreich, Handel, Zimmer 1999, s. 90.

5 Čihař et al. 1988, s. 117.

6 Spohn 2015, s. 228.

7 Čihař et al. 1988, s. 292.

8 Spohn 2015, s. 222.

9 Eisenreich, Handel, Zimmer 1999, s. 26.

10 Spohn 2015, s. 227.

Maliník/malina v dalších slovanských jazycích

Podle SSJČ je maliník ‚keř s červenými plody (malinami), rostoucí nejčastěji na pasekách ap., často též pěstovaný‘. Tento keř je však možné označit i slovem malina (podle ESSČ ‚zvl. v pl. maliník, rostlina plodící „maliny“‘). Jedná se o slovo všeslovanské¹¹: p. malina, r. малина, sln. malína, b. малина, mak. малина, ch. mālina, hluž. malena, dluž. malina.¹² Psl. *malina je spojováno se sthn. māl ‚skvrna‘, sti. maliná- ‚umazaný, černý‘ z ie. *mel- ‚tmavý, černý‘.¹³

Tabulka 35: Maliník a malina v MJ

Soupis sídelních jmen (maliník, malina):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Malinné ¹⁴	ves mezi vrchy (m. o. Žďárec) 2,5 km jz. od Skutče	Č	1392	49.824936, 15.970684
Malinová ¹⁵	ves 7,5 km jz. od Rakovníka	Č	1585	50.047964, 13.666792
Malenisko ¹⁶	samota u Provodova na Vizovicku	MS	1881	49.16026, 17.73679

11 Rejzek 2012, s. 359; Machek 2010, s. 349.

12 SSKJ; DRMJ; HJP; Soblex; DNW.

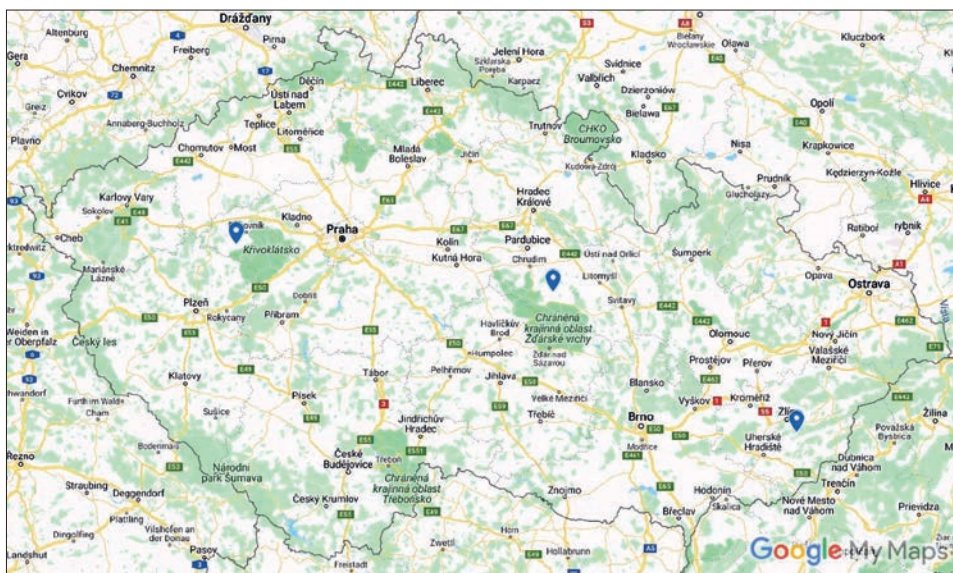
13 Rejzek 2021, s. 359.

14 Z adjektiva malinné, ‚místo, kde rostlo mnoho malin‘.

15 Profous (MJČ) uvádí dva možné výklady: buď MJ vzniklo z adjektiva malinová, nebo z OJ (> Malinova).

16 MJ bylo utvořeno snad z PJ, které vzniklo z apelativa ‚malenisko‘ – označení místa, kde rostlo maliní.

Lokalizace obcí (malina a maliník):

Obrázek 27: Maliník a malina v MJ¹⁷

MJ vznikla z adj. malinné (MJ Malinné), z adj. malinová (MJ Malinová), příp. ze subst se sufixem -isko (MJ Malenisko). Sufix -isko z hlediska slovo tvorného augmentativní charakter (jedná se o negativně laděná expresiva, zřídka pozitivně).

17 Výřez z mapy Maliník/malina, vytvořené na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupné z adresy: https://drive.google.com/open?id=1VZVCj_hB5PS6F-n-2H6q0RWOCHIFxCuyW&usp=sharing.

5.22 Olše

Alnus Mill.

Říše Plantae – rostliny, oddělení Magnoliophyta – rostliny krytosemenné, třída Rosopsida – vyšší dvouděložné rostliny, řád Fagales – bukotvaré, čeleď Betulaceae – břízovité, podčeleď Betuloideae¹

Rod olše (*Alnus* Mill.) patří do čeledi břízovité (Betulaceae), kam řadíme také břízu (*Betula* L.), lísku (*Corylus* L.) a habr (*Corylus* L.). Rod olše zahrnuje většinou stromy (někdy však i keře) s opadavými listy. Vyskytuje se většinou na severní polokouli, v Americe roste olše zelená zkadeřená (*Alnus alnobetula* subsp. *crispa* (Aiton) Raus), jejíž areál zasahuje až k Peru, na východě USA olše svraskalá (*Alnus incana* subsp. *rugosa* (Du Roi) R. T. Clausen), v Japonsku a severovýchodní Asii olše japonská (*Alnus japonica* (Thunb.) Steud.),² v Itálii a na Korsice olše srdčitá (*Alnus cordata* (Loisel.) Duby), která se často pro svou nenáročnost pěstuje i ve střední Evropě.³

V českých zemích se nejčastěji setkáme s následujícími druhy:

Olše lepkavá (*Alnus glutinosa* (L.) Gaertn.) je strom vysoký až 35 m, roste v okolí vod a v luzích, hlavně v nížinách, ojediněle ale vystupuje i do hor. Domácím prostředím je pro ni Evropa, Kavkaz a Sibiř.⁴ Dřeva olše lepkavé se užívá při vodních stavbách. Dříve se olšovou vodou barvily kůže.⁵

Olše šedá (*Alnus incana* (L.) Moench) je strom vysoký až 20 m, roste ve vlhkých lesích a u řek, ale také ve vyšších polohách. Vystupuje výše než olše lepkavá. Vyhledává štěrkové půdy. Používá se k zalesňování hald u dolů a násypů při rekultivaci, protože je na půdu vcelku nenáročná a navíc bakterie (*Frankia*) v jejích kořenových hlízkách jsou schopny vázat dusík ze vzduchu, takže se půda obohacuje.⁶

Olše zelená (*Alnus alnobetula* (Ehrh.) K. Koch) je strom keřovitého vzrůstu, dorůstá až 3 m a vyskytuje se zejména v horských polohách v Evropě, občas nad hranicí lesa. Pěstuje se na místech ohrožených erozí, někdy se vyskytne na rašeliných loukách. Je původním, silně ohroženým taxonem.⁷

1 Zicha (ed.) c1999–2021.

2 Pilát 1953, s. 310–312.

3 Spohn 2015, s. 86.

4 Aas, Riedmiller 2002, s. 156.

5 Spohn 2015, s. 87. Jako olšová voda se nazývá voda, v níž dlouho leželo olšové dřevo.

6 Kremer 1995, s. 114.

7 Spohn 2015, s. 197.

Olše v dalších slovanských jazycích

Podle SSJČ je olše ‚listnatý strom nebo keř se samčími květy v jehnědách a se samičími květy v dřevnatých šištících‘. Rejzek⁸ a Machek⁹ uvádějí tyto podoby: psl. *elъcha, *olъcha (snad z ie. *el- ‚žlutohnědý, načervenalý‘), slk. jelša (nářečně též lejša),¹⁰ p. olcha, olsza, r. olchá (Machek přidává r. nář. jělcha), sln. jělša, s. a ch. jóha (HJP uvádí chorvatské podoby také jälša a jělša, další názvy pak jošika, jova, olha aj.),¹¹ b. elšá (Machek uvádí élchá), stsl. jelycha. Machek dodává nářeční moravskoslezské jelša > lejša a chodské vůlše. Hluž. wólša, dluž. wolša.¹²

V makedonštině (kromě zániku jeru a změně ch > v, vysvětlené jinde v této práci) došlo v tomto případě k metatezi *elъha > ехла > евла.¹³

Tabulka 36: Olše v MJ
Soupis sídelních jmen (olše):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Podůlšany ¹⁴	ves u rozsáhlé bažantnice nad Opatovickým průplavem 10 km ssz. od Pardubic	Č	1142/48	50.128981, 15.737816
Olšany ¹⁵	ves (m. o. Chotěnov) 10,5 km jz. od Litomyše	Č	1167	49.8248, 16.17835
Olešná ¹⁶	ves nad malým přítokem řeky Mže 15 km ssz. od Rokycan	Č	1180/82	49.878058, 13.549680
Olešná, Elsch	ves nad potokem 10,5 km vých. od Přimdy	Č	1186	49.65005, 12.82121
Olešnice ¹⁷	ves 4,5 km vých. od Trh. Svin	Č	1186	48.841332, 14.704490
Oleška, Oleschau ¹⁸	ves u malého potoka 2,5 km sev. od Doupova	Č	1196	50.282585, 13.133458

8 Rejzek 2012, s. 427.

9 Machek 2010, s. 413.

10 Štolc 1968, s. 80–81.

11 Vajs 2003, s. 66.

12 Soblex; DNW.

13 Ivanova 2014, s. 90.

14 První zmínka zní ‚Podolsani‘. MJ Podůlšany vykládá Profous jako označení ‚vsi Podolšanů, tedy lidí bydlících pod olšemi‘ (MJČ).

15 MJ Olšany – ves Olšanů, tedy ‚lidí bydlících v osadě založené na místě olší nebo u olší‘.

16 Všechny vsi s MJ Olešná v tomto soupisu (Č) leží nad potoky, od nichž povstalo jejich jméno.

17 První zmínka zní ‚Olesnichani‘, tedy ‚obyvatelé vsi Olešnice‘.

18 První doklad ‚cum villis... Elscowe‘, druhý ‚in villa Olesku‘. Nejprve tak nejspíše Olšová – z adjektiva olšová (voda), poté se střídá Olešek a Oleška; Profous píše, že se jednalo o zkrácení jména Olešnice, ‚voda tekoucí mezi olšemi‘ (MJČ).

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Olšany	někdejší dvůr u Humpolce	Č	1226	49.55066, 15.34721
Olešná	skup. domů na táhlém návrší blízko malého přítoku Tiché Orlice (m. o. Němčí) 12 km sv. od Vys. Mýta	Č	1227	50.01714, 16.29688
Olšany	ves 10 km sz. od Horažďovic	Č	kol. 1227	49.40087, 13.62628
Olšany	dvůr u Sedlce 4 km sz. od Kralovic	Č	1230	49.99996, 13.43173
Dolní Olešnice, Nieder-Oels ¹⁹	ves podle potoka 2 km jjz. od Hostinného	Č	1241	50.523726, 15.711845
Horní Olešnice, Ober-Oels ²⁰	ves 2 km jjz. od Hostinného	Č	1241	50.532701, 15.676927
Prostřední Olešnice, Mittel- Oels ²¹	ves 2 km jjz. od Hostinného	Č	1241	50.526058, 15.692210
Zálší ²²	ves 5,5 km jv. od Milévka	Č	1291	49.409224, 14.410078
Zálší ²³	ves 6 km vých. od Vysokého Mýta	Č	1292	49.964590, 16.239061
Zlatá Olešnice, Golenöls	ves podle potoka 5,5 km sv. od Trutnova	Č	1297	50.617404, 15.947167
Olšany	ves (m. o. Brandýsek) 6,5 km jv. od Slaného	Č	1316	50.18989, 14.1579
Olešnice ²⁴	ves 5 km jz. od Turnova	Č	1318	50.544486, 15.119270
Olešná	ves nad malým potokem mezi lesy 9 km jjv. od Zbiroha	Č	1331	49.77982, 13.81028
Olešná	ves nad potůčkem (m. o. Kozlov) 3 km ssv. od Ledče	Č	1341	49.721580, 15.290720
Oleška ²⁵	ves nad vrchoviskem Nučického potoka 4,5 km jv. od Kostelce n. Čern. lesy	Č	1352-99	49.971639, 14.916469

19 Až do zmínky z roku 1507 čteme o jedné Olešnici, novější zmínky hovoří již separátně o jednotlivých částech obce.

20 Viz zmínku u MJ Dolní Olešnice (1241).

21 Viz zmínku u MJ Dolní Olešnice (1241).

22 Ves nazvána podle polohy ‚za olší, za olšemi‘.

23 Viz poznámku u MJ Zálší (1291).

24 MJ Olešnice podle názvů potoků, nad nimiž vsi byly (Olešnice ‚řeka tekoucí mezi olšemi‘).

25 Ves pojmenována podle potoka.

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Olešky ²⁶	ves nad vrchoviskem potoka (m. o. Herink) 4,5 km jz. od Řičan	Č	1352–kol. 1405	49.94895, 14.57181
Olešná	ves nad potůčkem 3 km sz. od Rakovníka	Č	1352–kol. 1405	50.12921, 13.6957
Zlatá Olešnice	obec podle Zlatého Potoka, již tvoří od r. 1925 osady Zlatá Olešnice, Návarovská a Zlatá Olešnice Semilská 3,5 km sz. od Vysokého n. Jiz.	Č	1352–69	50.708599, 15.352899
Zálší ²⁷	ves 7,5 km szs. od Veselí n. Luž.	Č	1354	49.217350, 14.598719
Olešná	ves nad malým levým přítokem řeky Sázavy 3 km jv. od Přibyslavě	Č	1356	49.54707, 16.12548
Oleška (i Olešek) ²⁸	někdejší křivoklátské manství u vsi Olešné (okr. Rakovník), s níž asi splynulo	Č	1364	50.129024, 13.695876
Olešnice, Gießhübel ²⁹	městys podle potoka Olešenky 11 km vsv. od Nového Města n. Met.	Č	1369–kol. 1405	50.372931, 16.309085
Dolní Olešnice, Unter-Gießhübel	na západ od městysu Olešnice	Č	1369–kol. 1405	50.373086, 16.296597
Horní Olešnice, Ober-Gießhübel	na východ od městysu Olešnice	Č	1369–kol. 1405	50.374073, 16.347562
Olešná	ves nad malým přítokem Úslavy (m. o. Nezvěstice) 6,5 km ssz. od Blovic	Č	1379	49.64095, 13.51249
Olešná	ves 2,5 km sv. od Pelhřimova	Č	1379	49.445702, 15.263366
Olešná	ves nad Velkým potokem 12 km sv. od Písku	Č	1379	49.34654, 14.31085
Německá Olešná ³⁰	ves nad potokem 11,5 km vsv. od Jindř. Hradce	Č	1379	49.175458, 15.160609
Olší ³¹	ves 10,5 km vjv. od Milévka	Č	1379	49.435564, 14.509370
Nová Oleška, Neu-Olisch	od St. Olešky 1 km sz. leží ves	Č	1380	50.808130, 14.319919

26 Ves pojmenována podle potoka, nad jehož prameny byla založena, jak píše Profous (MJČ).

27 Viz poznámku u MJ Zálší (1291).

28 MJ Oleška je deminutivem ke jménu Olešná.

29 Dnes Olešnice v Orlických horách.

30 Dnes Nová Olešná.

31 MJ Olší z apelativa olší.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Stará Oleška, Alt-Olisch ³²	ves u lesů nad potůčkem (který se vých. ode vsi vlévá do řeky Kamenice) 5 km záp. od České Kamenice	Č	1380	50.801059, 14.332950
Olšany	ves 5,5 km záp. od Časlavě	Č	1387	49.903434, 15.308596
Olešnice	ves nad potokem 2 km na jih od Chlumce n. Cidl.	Č	1393	50.14258, 15.4451
Levínská Olešnice	ves podle potoka Olešky 11 km vých. od N. Paky	Č	1369	50.528226, 15.541349
Olešná	někdejší hrad u Louňovic pod Blaníkem nedaleko dvora, dnes vsi Olešné nad potokem Brodцем 11 km na jih od Vlašimě	Č	1397	49.60552, 14.90836
Podůlší ³³	ves 4 km sev. od Jičina	Č	1399	50.468979, 15.340229
Olšina, Wolschen	ves 10 km vjv. od Mimoně	Č	kol. 1400	50.629861, 14.882159
Olšany	někdejší farní ves u Prahy – zanikla v městě Žižkově	Č	1405	50.082234, 14.460277
Olešnice	ves podle potoka 5 km sz. od Kostelce n. Orł.	Č	1407	50.144130, 16.148518
Olešník ³⁴	ves pod vrchem 7,5 km sz. od Hluboké	Č	1409	49.107183, 14.363659
Olešno, Wolesschno ³⁵	ves mezi lesy 9,5 km od jv. od Dubé	Č	1414	50.469553, 14.609233
Olší	někdejší ves kdesi u Nové Vsi a snad na jejím místě 10,5 km od Podbořan	Č	1424	50.204441, 13.267958
Hurtova Lhota (Olešná Lhota ³⁶)	ves 5 km zjz. od Něm. Brodu ³⁷	Č	1436	49.596625, 15.509046
Olšina, Langenbruck	ves nad potokem Olšinou, 4,5 km vých. od Horní Plané	Č	kol. 1440	48.776656, 14.095183
Olšovka ³⁸	někdejší dvůr mezi Zvířetici a Kosmonosy jjz. od Mnich. Hradiště	Č	1465	50.459851, 14.925165
Olešnice	ves podle potoka, přítoku Úpy, 6 km sv. od České Skalice	Č	1542 (1527)	50.453688, 16.087226

32 MJ nejprve Olešnice ‚voda tekoucí mezi olšemi‘ – zkrácením pak Oleška.

33 První zmínka zní ‚de Podolssye‘. Podůlším bylo nazváno ‚místo pod olšemi‘.

34 MJ Olešník z adjektiva olešný přidáním sufixu -ík (olešný vrch – Olešník).

35 Zpodstatnělé neutrum – ol(e)šen les, olešno místo.

36 Podle Profouse (MJČ) přívlastek olešná dostalo označení vsi podle toho, že zde rostlo mnoho olší.

37 Dnes Havlíčkův Brod.

38 MJ Olšovka z adjektiva olšová (stráž, obora) přidáním sufixu -ka.

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Oleško ³⁹	někdejší dvůr u Krásné Hory vých. od Sedlčan	Č	1575	49.604581, 14.277185
Olešná	ves nad malým přítokem Lučického potoka 8 km ssz. od Něm. Brodu ⁴⁰	Č	1591	49.681586, 15.547444
Olešnice	ves nad pravým břehem Lučického potoka 7,5 km sz. od Něm. Brodu ⁴¹	Č	1591	49.639304, 15.481223
Olšinka, Wolfschlinge ⁴²	ves na pravém břehu Labe, 2,5 km vých. od Ústí n. L.	Č	1623	50.658932, 14.083118
Olešnice, Waldschnitt	ves mezi lesy 5 km vých. od Ústí n. L.	Č	1626	50.662033, 14.117982
Elschelin ⁴³	ves 9,5 km na jih od Stříbra	Č	1654	49.667584, 13.007855
Jalový Dvůr, Galtenhof ⁴⁴	ves 9,5 km zsz. od Tachova	Č	1663	49.828443, 12.528309
Olšina	ves (m. o. Březina) 4 km vých. od Mnich. Hradiště	Č	1667	50.536255, 15.031914
Olšiny ⁴⁵	ves k m. o. Rosovicům a sam. k sousední obci Bukové 5,5 km jz. od Dobříše	Č	1879	49.759250, 14.098664
Olšany, Olšany u Prostějova	ves 8 km ssv. od Prostějova	MS	1131	49.536099, 17.162969
Olešnice	městys 9 km sz. od Kunštátu	MS	1073 fal. z 12. stol.	49.557424, 16.421977
Olšany	ves 8 km vých. od Telče	MS	1257	49.186208, 15.565743
Olší	ves 13 km sz. od Tišnova	MS	1284	49.421109, 16.290185
Olešná	ves 2,5 km již. od Blanska	MS	1317	49.338455, 16.636857

39 Ozn. Krásná Hora. Zmínka z roku 1575 zní ‚s dvorem pustým u Krasne Hory, jenž slove Wolessko‘. Možná z OJ Oldřich (?).

40 Dnes Havlíčkův Brod.

41 Dnes Havlíčkův Brod.

42 MJ Olšinka, Olšina bylo původně jménem lesa či potoka. Německé jméno Wolfschlinge (vlčí smyčka?) vzniklo lidovou etymologií. Jistou dobu také jméno Vlkopesy, ale Profous (MJČ) píše, že to byl jen dohad Palackého.

43 Dnes Lšelin. Profous (MJČ) se domnívá, že MJ Elschelin bylo vytvořeno uměle, a to ze základu Elsch a deminutivní přípony -elin. MJ Elsch pak nesla ves vzdálená 13 km (dnes Olešná, 1186). Slovo Elschelin by tedy bylo možné přeložit jako Oleška.

44 První zmínky znějí ‚ausz d. Irlroh‘, ‚von d. Erlöhe‘. Toto původní MJ vzniklo z PJ, kterým se označoval rybník (Irlweiher či Er(len)weiher). Jméno rybníka pak odkazuje na okolostojící olše (Erle, ‚olše‘). K nalezení na portálu Mapy.cz (Seznam.cz c1996–2021): <https://en.mapy.cz/s/3p8qj>.

45 Dnes Holšiny.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Česká Olešná	ves 21 km záp. od Telče	MS	1349	49.190962, 15.167361
Olešná	ves 4 km vjv. od Nového Města ⁴⁶	MS	1356	49.547403, 16.125692
Olšany	ves 15,5 km zsz. od Dačic	MS	1356	49.136922, 15.255239
Olešnice	ves 10,5 km záp. od Litovle, nyní část obce Podolí	MS	1360	49.698108, 16.935502
Olešnička	ves 6 km vjv. od Bystřice n. P., pak osada obce Štěpánov nad Svatkou, splynula s obcí Olešnice (1360)	MS	1360	49.499132, 16.332481
Olšovec ⁴⁷	zanikl u Tlumačova (Napajedelsko)	MS	1365	49.257859, 17.512787
Olešinky	ves 8,5 km zjz. od Bystřice n. P., nyní část obce Zvole	MS	1368	49.485361, 16.158445
Horní Olešná	ves 17 km zsz. od Telče	MS	1368	49.220078, 15.226544
Podolší ⁴⁸	zaniklo u Oseka nad Bečvou (Lipnicko nad Bečvou), kde mlýn Podolší	MS	1368	49.505176, 17.511448
Dolní Olešná	ves 6 km jjv. od Šumperka, nyní část vsi obce Hrabíšín	MS	1371	49.913945, 17.008437
Horní Olešná ⁴⁹	ves 7 km jjv. od Šumperka, nyní část obce Hrabíšín	MS	1371	49.9141731, 17.0254153
Olší ⁵⁰	ves 5,5 km ssz. od Velkého Meziříčí, před 1960 Olší nad Oslavou	MS	1377	49.403369, 15.992060
Geltschein ⁵¹	zanikl jv. od Valtic (Mikulovsko)	MS	1392	48.729182, 16.791205
Olšovec	ves zanikla u Strělek, kde je les Olšovec (Zdounecsko)	MS	1481	49.133280, 17.205657
Olšany	ves 8,5 km záp. od Šumperka	MS	1490	49.965190, 16.858924
Olšovec	původně samostatná ves, později osada města Bzence, která s ním splynula	MS	1518	48.972780, 17.289442
Olší	ves 7 km zjz. od Telče, nyní část obce Mysletice	MS	1528	49.1550967, 15.3750919
Olšovec	ves 4,5 km ssz. od Hranic	MS	1548	49.590045, 17.717622

46 Dnes Nové Město na Moravě.

47 Ozn. Tlumačov.

48 MJ vzniklo z označení podolší, tedy ‚místo pod olšemi‘.

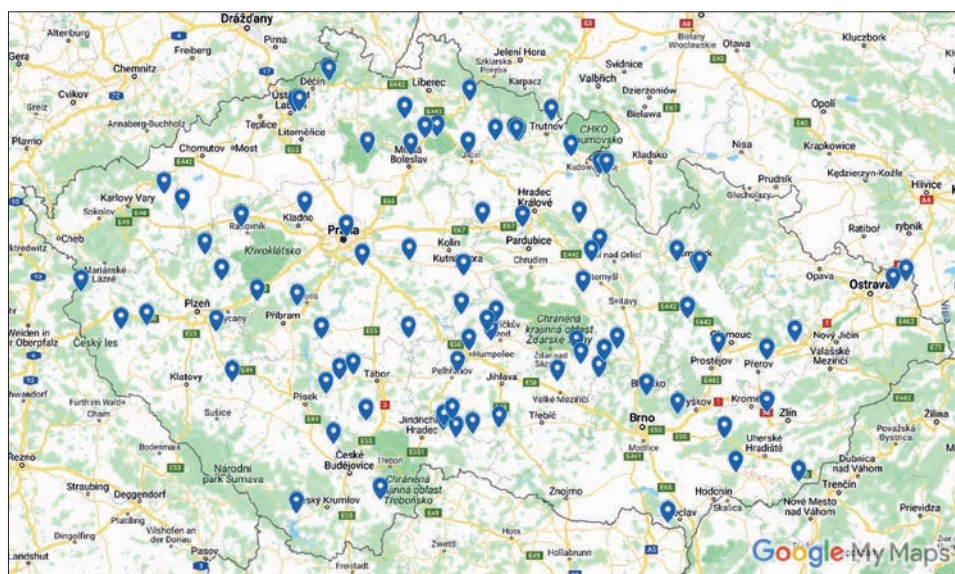
49 Ozn. Dolní Olešná.

50 Dnes Olší nad Oslavou.

51 MJMS nabízí výklad jelcha ‚olše‘ > *Jelšany > Geltschein.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Olšany	ves 10,5 km sev. od Slavkova, nyní osada obce Habrovany – Olšany	MS	1718	49.248257, 16.865941
Olšovec ⁵²	12 km jv. od Uh. Brodu, splynul s Březovou, název zanikl	MS	1720	48.925551, 17.740271
Olšiny ⁵³	dvůr sev. od Karviné, pak skupina domů, bývalá část Starého Města	MS	1881	
Olšovec	osada Orlové (Karvinsko)	MS	1917	49.837395, 18.427349

Lokalizace obcí (olše):

Obrázek 28: Olše v MJ⁵⁴

Zařadila jsem MJ Jalový Dvůr, protože podle Profouse⁵⁵ „[v]es dostala jméno od ‚jalového‘ dvora a od rybníka Irlweiher. Tento rybník sluje Er(len)weiher podle toho, že okolo něho stály olše: Erle.“

52 Ozn. Březová.

53 Ozn. ulice Olšiny.

54 Výřez z mapy Olše, vytvořený na podkladech portálu Google Maps (Google ©2021, <https://maps.google.com>), dostupný z adresy: <https://drive.google.com/open?id=1QUnFAiqpSnUsqo5g0EY5c-1DUDSC72FC&usp=sharing>.

55 MJČ.

Ve slovanské toponymii se jména se základem olše (nikoliv jelša, jelcha, jalch-
apod.) vyskytují podle Šmilauera⁵⁶ ve vsl. a zsl. jazycích (v Horní Lužici a v Dolní
Lužici s náslovným w-), avšak s výjimkou slovenštiny (MJ Jelšava).⁵⁷

V Severní Makedonii lze nalézt tyto obce se sídelními jmény (olše = евла): MJ
Евла, ves 13 km jihovýchodně od města Debar, MJ Евла, 6,6 km záp. od města
Resen (vzdušnou čarou 5 km), MJ Елевци, 25 km jv. od města Debar (,obyvatelé
obce Евла‘) (vzdušnou čarou 14 km), MJ Еловец, 16,9 km jz. od města Titov Veles
(vzdušnou čarou 12,5 km), MJ Елшани, 15,4 km jižně od Ochridu (vzdušnou ča-
rou 10 km), MJ Ехловец,⁵⁸ 16,5 km záp. od Kičeva, Јелошник, neznámo kolik km
sev. od Tetova (vzdušnou čarou 12,5 km ssv. od Tetova).⁵⁹

56 Šmilauer 1970, s. 86.

57 Na východním i západním Slovensku však MJ Olšovany, Oľšov, Oľšavica (Popovska-Taborska
2004, s. 388).

58 Днес Ехлоец.

59 Ivanova 2014, s. 90–103.

5.23 Ořešák

Juglans L.

Říše Plantae – rostliny; oddělení Magnoliophyta – rostliny krytosemenné; třída Rosopsida – vyšší dvouděložné rostliny; řád Fagales – bukovitvaré; čeleď Juglandaceae – ořešákovité¹

Rod ořešák (*Juglans* L.) patří do čeledi ořešákovité (*Juglandaceae* A. Rich. ex Kunth) a označuje stromy, řidčeji keře s opadavými listy. Ořešáky jsou časté v jihovýchodní Evropě, východní Asii, např. v Japonsku ořešák japonský (*Juglans ailantifolia* Carr.), v Mandžusku ořešák mandžuský (*Juglans mandshurica* Maxim.). V Severní Americe roste ořešák černý (*Juglans nigra* L.) a na východě USA ořešák popelavý (*Juglans cinerea* L.). Jednotlivé druhy nalezneme vysazené ve střední Evropě v parcích.²

V České republice se setkáme s následujícími druhy:

Ořešák královský, příp. vlašský (*Juglans regia* L.) je až 25 m vysoký strom s mohutnou korunou a s výrazně aromatickými listy.³ Plodem ořešáku královského je zdřevnatělá peckovice s jádrem ořechem. Roste v jihovýchodní Evropě, jihozápadní a Střední Asii, původně však pravděpodobně jen v jižní Evropě a na Balkáně.⁴ Vysazuje se v jižní, západní a severní Evropě, roste od nížin po dolní horský stupeň (ne výše než 800 m n. m.). Ořešák je citlivý na dlouhé zimy a pozdní mrazy.⁵ Do střední Evropy se ořešák dostal s Římany, proto nese jméno vlašský. Listí ořešáku odpuzuje mouchy a komáry, proto se vysazoval na dvorech a v zahradách.⁶

Ořešák černý (*Juglans nigra* L.) je až 50 m vysoký strom s jedlými semeny rostoucí na půdách bohatých na živiny, který pochází z východních oblastí Severní Ameriky (v ČR je neofytem). Vysazuje se do parků. Má těžké a tvrdé dřevo, kterého se využívá při výrobě dýh a nábytku.⁷

Ořešák/ořech v dalších slovanských jazycích

Podle SSJČ je ořešák ‚strom s aromatickými listy, s plody zv. vlašské ořechy‘. Kromě tohoto výrazu se však pro označení stromu ořešáku (*Juglans* L.) užívá slova

1 Zicha (ed.) c1999–2021.

2 Pilát 1953, s. 403–405.

3 Čihař et al. 1988, s. 82.

4 Kremer 1995, s. 92.

5 Aas, Riedmiller 2002, s. 78.

6 Spohn 2015, s. 137.

7 Spohn 2015, s. 138; Aas, Riedmiller 2002, s. 80.

ořech.⁸ Slovo ořech je všeslovanské, slovanské ekvivalenty jsou:⁹ psl. orěchъ, p. orzech, r. orzech, ch. òrah, csl. orěchъ, hluž. worjech, dluž. worjech,¹⁰ mak. opeв.¹¹ SSJČ nabízí krásné české vyjádření ‚chrápe, jako by ořechy přesýpal‘ a HJP ‚ne bi mu (čovjek) uzeo orah iz ruke‘¹² – o člověku nečistém, znechucení způsobujícím.

Tabulka 37: Ořech a ořešák v MJ
Soupis sídelních jmen (ořešák a ořech):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D
Včelní Hrádek (Nusperg) ¹³	hrad, nyní dvůr mezi lesy 2 km již. od Jílového	Č	1045?	49.8766953, 14.4917111	1402
Velký Ořechov	městys 9,5 km sev. od Uh. Brodu	MS	1131	49.109583, 17.668581	
Ořechov	ves 11,5 km jz. od Brna	MS	1048 fal. z 13. stol.	49.111589, 16.522250	
Ořechov	ves 8 km sz. od Uh. Ostrohu	MS	1270	49.030801, 17.300555	
Ořechov	ves 11 km jjv. od Třeště	MS	1355	49.199864, 15.531782	
Ořechov	ves 9 km vých. od Velkého Meziříčí	MS	1364	49.350459, 16.138908	
Ořechov ¹⁴	ves 3,5 km sev. od Kunštátu. Splynula s obcí Jasinov jako její místní část.	MS	1532	49.536653, 16.530872	

8 ‚Ořech‘ pak znamená plod i strom, jak tomu bylo např. u hrušně a hrušky.

9 Rejzek 2012, s. 433.

10 Soblex; DNW.

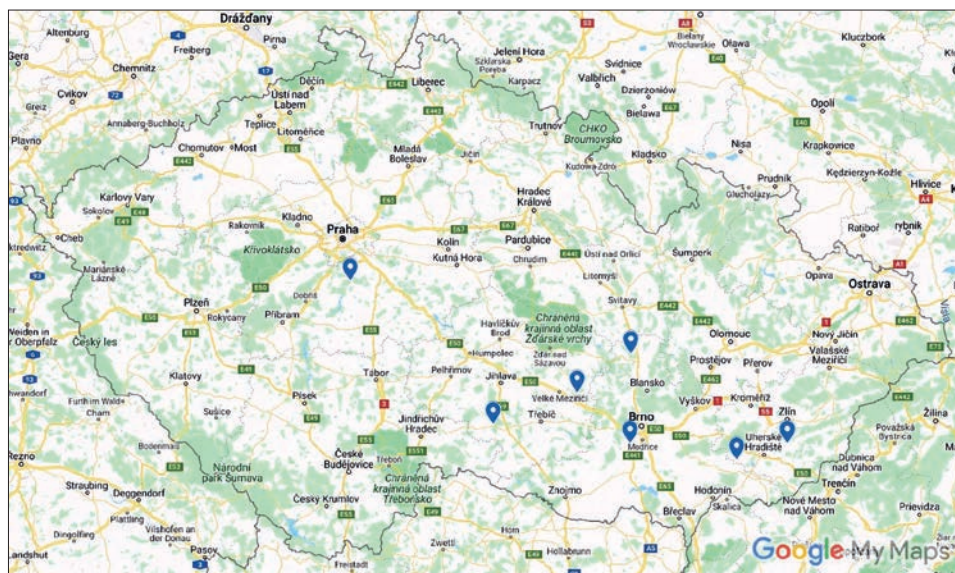
11 DRMJ. To je pravidelná změna – zánik či změna na *v*, např. tur. mahalle, ale mak. маало, nebo stsl. бѣхъ, ale mak. бев. Ořech pak je mak. opeв, stejně tak i u výrazu pro olši (*elъha > ехла > евла).

12 Překlad: ‚člověk by si od něj ani ořech z ruky nevzal‘ (překlad KD).

13 Zmínka z roku 1402 zní ‚Nusperg‘, tedy Nußberg, ‚ořechová hora, hora porostlá ořechovými stromy‘.

14 Ozn. Jasinov.

Lokalizace obcí (ořech a ořešák):

Obrázek 29: Ořešák a ořech v MJ¹⁵

Do soupisu jsem zařadila obec s MJ Včelní Hrádek, protože doklad z r. 1402 zní ‚curiam allod. dictam Nusperg‘ (podle Profouse¹⁶ ‚ořechová hora‘).

MJ Nusperg je jediným jménem obce (vlastně původně spíše PJ označující horu), které by v Čechách snad mohlo odkazovat k výskytu dřeviny zvané ořešák. Ořešák je rozložitý strom, takže pokud na vršku rostl (mluvíme o nadmořské výšce 350m, kde se ořešáky přirozeně vyskytují), jistě mohl upoutat pozornost. Podle dostupných informací se dnes na tomto místě žádný ořešák nenachází, vyskytují se tu dva památné stromy – buk lesní a jírovec maďal.¹⁷

MJ se základem ořech se vyskytují jen na Moravě. Otázkou je, zda jde u všech MJ skutečně o jmenovou podobu adjektiva ořechový//ořechová, nebo zda se jedná o MJ vzniklé z OJ, tedy z přívl. Ořechův (např. u obce Ořech u Jasinova o tom na základě dokladů lze alespoň uvažovat). V dokladech se podoby ‚Ořechové‘ a ‚Ořechov‘ střídají.

Je tak možné ocitnout se minimálně na pochybách, zda se kdy v českých zemích nějaká obec po ořechu jmenovala.

15 Výřez z mapy Ořešák/ořech, vytvořené na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupné z adresy: <https://drive.google.com/open?id=10ICTeXEvN-VWk-w0Ebklp-IJrWolf3J2j&usp=sharing>.

16 MJČ.

17 Pladias – databáze české flóry a vegetace c2014–2021.

V Severní Makedonii najdeme MJ Раовик, 29,6 km záp. od Skopje (vzdušnou čarou 18,5 km zjz. od Skopje).¹⁸ Šmilauer¹⁹ u materiálu makedonského uvádí Орашац (lokalizován 11 km jjz. od Kumanova) a Ореов Дол (nalezen jako Ораов Дол, 20,5 km sev. od Prilepu). HJP uvádí velké množství příkladů z areálu chorvatského.

18 Ivanova 2014, s. 138.

19 Šmilauer 1970, s. 133.

5.24 Réva vinná a loza¹

Réva

Vitis L.

Říše Plantae – rostliny; oddělení Magnoliophyta – rostliny krytosemenné; třída Rosopsida – vyšší dvouděložné rostliny; řád Vitales – révotvaré; čeleď Vitaceae – révovité; podčeleď Vitoideae²

Rod réva (*Vitis*) patří do čeledi révovité (*Vitaceae*) a zahrnuje popínavé keře, které rostou zejména v severním subtropickém a mírném pásu,³ např. druh réva vlčí (*Vitis vulpina* L.), réva teutonská (*Vitis teutonica* A. Br., dnes se jedná o vyhynulý druh), réva skalní (*Vitis rupestris* Scheele), réva horská (*Vitis monticola* Buckl.), réva americká (*Vitis labrusca* L.), réva japonská (*Vitis coignetiae* Planchon), réva letní (*Vitis aestivalis* Michx.) aj.⁴

V České republice roste réva vinná (*Vitis vinifera* L.), jako okrasné rostliny se zde pěstují i druhy jiné. Réva vinná je dřevnatá liána, dosahuje výšky až 30 m. Pro rostlinu se také používá pojmenování víno.

Nejstarší doklady o pěstování vína/révy pocházejí z let 3500–2900 př. n. l., a víno/vinná réva je tak snad nejstarší kulturní rostlinou. Vinné hrozny obsahují hroznový cukr, význačný zdroj energie. Vývar z listů se používá proti otokům a bolestem nohou.⁵

Víno je též symbolickou rostlinou i tekutinou. Vinná réva je symbolem Krista, odkazujícím na podobenství o vinném kmeni (Kristus) a jeho ratolestech (následovníci). Věvec z listů vinné révy nosí na hlavě Bakchus.⁶ Víno jako tekutina je symbolem krve, a to nejen krve Kristovy, ale též krve Dionýsovy, hrozen vína je pak symbolem života i smrti, symbolem oběti.⁷

Réva, víno a loza v dalších slovanských jazycích

Réva je podle SSJČ ‚liánovitá dřevina s dlanitě laločnatými listy a s bobulemi v laláčích‘. V soupisu se MJ s takovým základem nevyskytuje, ale vyskytují se MJ obsa-

1 V tomto soupisu se vyskytuje pouze jeden druh révy (*Vitis*), a to réva vinná (*Vitis vinifera*), proto název hesla odkazuje přímo k tomuto druhu, nikoliv k celému rodu, jak je tomu u hesel jiných.

2 Zicha (ed.) c1999–2021.

3 Pilát 1953, s. 362.

4 Zicha (ed.) c1999–2021.

5 Spohn 2015, s. 240.

6 Hall, Royt 1991, s. 482.

7 Hall, Royt 1991, s. 165–166, s. 482; Studený 1992, s. 330–331; Cooper 1999, s. 56.

hující základ víno s významem ‚vinná réva‘. Víno je slovo všeslovanské. V chorvatštině je však význam slova víno omezen na ‚alkoholno piće dobiveno vrenjem soka grožđa‘,⁸ ve slovinštině a makedonštině (вино) platí totéž, v horní lužické srbštině slovo wino znamená buď pitivo jako v předchozích případech (‚Wein‘), nebo hrozen vína (‚Traubenwein‘).⁹ V ruštině je réva nazývána виноград.

Základem některých MJ je jiné slovo označující ‚vinnou révu‘: loza. Slovo loza je všeslovanské,¹⁰ ve slk. je loza ‚sazenice révy‘. V mak. лoза, ch. лoза (obě ve významu ‚vinná réva‘), v sln. však лoза knižně ‚les‘, zastarale pak ‚vinná réva‘. U Gebauera¹¹ najdeme výrazy loza, hloza s významem ‚kmen, Baumstamm‘, Hosák a Šrámek¹² uvádějí východomoravský význam ‚drobné roští, Kleinholz‘. Nezdá se příliš pravděpodobné, že by se u našich MJ jednalo opravdu o révu, přesto (tak jako i u hesla 5.18 Kručinka) pro úplnost uvádím.

Tabulka 38: Víno v MJ
Soupis sídelních jmen (víno):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Podviní, Podiwin ¹³	ves pod kopcovitým hřebenem Bílou Horou (m. o. Trnovany) 3,5 km sv. od Litoměřic	Č	kol. 1057	50.548066, 14.176133
Podviní ¹⁴	tvrz a ves u Libně na potoku Rokytnici vsv. od Prahy	Č	1318	50.109862, 14.486120
Weinrebe ¹⁵	zaniklo někde na panství kolštejnském	MS	1325	nenalezeno
Víno ¹⁶	dříve ves 10 km jz. od Osoblahy, od r. 1951 část obce Slezské Rudoltice	MS	1388	50.1908175, 17.6532108
Vinohrad ¹⁷	dříve osada, nyní místní část obce Řepiště (Frýdecko)	MS	1801	49.7292539, 18.3139100

8 HJP. V překladu ‚alkoholický nápoj získaný kvašením šťávy z hroznů‘ (překlad KD).

9 Soblex.

10 Machek 2010, s. 342.

11 GbSlov.

12 MJMS.

13 MJ Podviní vykládá Profous z pojmenování polohy ‚pod vínem, pod vinicí‘ (MJČ).

14 Dnes Podvinní.

15 MJ z PJ Weinrebe ‚vinná réva‘, místo, kde se pěstuje víno.

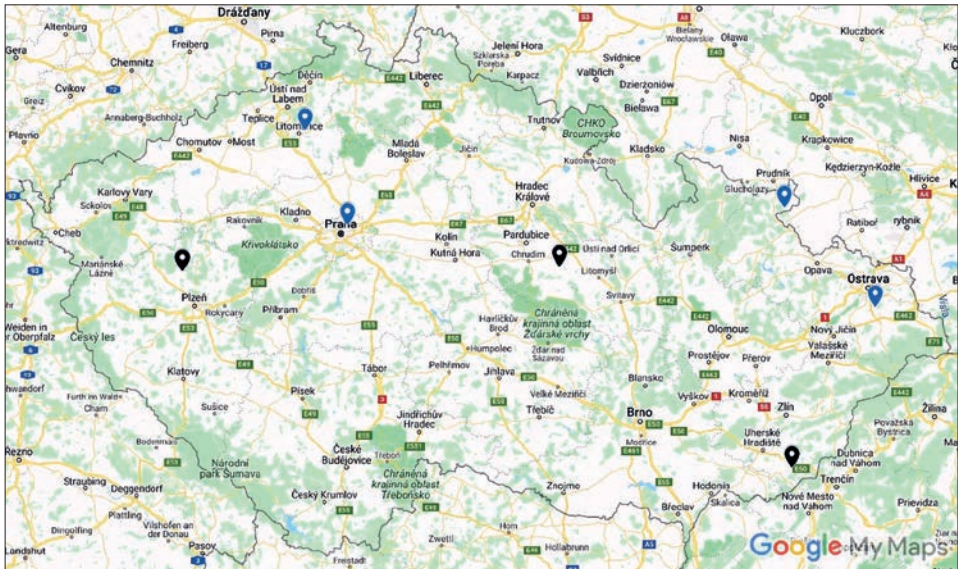
16 Z adj. vīnъo > Vinno, tedy ‚vinné místo, místo, kde roste víno‘.

17 Ozn. ulice Vinohradská. Toto MJ vzniklo z apelativa vinohrad. Hosák a Šrámek píší, že místu bylo jméno dáno podle pokusného pěstování vinné révy (MJMS).

Tabulka 39: Loza v MJ
 Soupis sídelních jmen (loza):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Lozice ¹⁸	ves nad řekou Novohradkou 10 km jz. od Vys. Mýta	Č	kol. 1131	49.916482, 16.023634
Loza ¹⁹	ves 11,5 km jyv. od Manětína	Č	1216	49.893769, 13.290286
Suchá Loz ²⁰	ves 7,5 km jyv. od Uh. Brodu	MS	1261 fal. z pol. 14. stol.	48.9699544, 17.7116683

Lokalizace obcí (vinná réva, víno a loza):

Obrázek 30: Réva vinná a loza v MJ²¹

18 Lze vykládat také z OJ Loza.

19 Lze vykládat též z OJ Loza.

20 Pravděpodobnější je však výklad z loza ‚drobné roští‘.

21 Výřez z mapy Réva vinná a loza, vytvořený na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupný z adresy: <https://drive.google.com/open?id=1w65adggoQaiRTIQcCGPMhaw6XxCye62&usp=sharing>.

Legenda:

víno/réva

loza

Neuvádím MJ Vinohrádky označující ,ves 2 km sz. od Brna, nyní místní část Brno-Žabovřesky' a MJ Vinohrádky označující osadu, nyní místní část obce Branišovice. Obě jména vznikla z OJ ředitele komorních statků Antonína Kaschnitze z Weinbergu (podle Hosáka a Šrámka).²² Neuvádím ani MJ Vinary, které označuje ,ves 3,5 km sev. od Přerova'. Název vznikl z apelativa винарь > vinař a znamenal tak původně ,ves, v níž bydleli, pracovali vinaři'.

MJ uvedená v tabulce č. 38 byla pravděpodobně motivována vinohrady, ,místem, kde se víno pěstovalo', příp. se označovala poloha vůči vinohradu. Všechna MJ se základem loza lze vyložit jinak než motivací porostem – MJ Lozice a MJ Loza lze vykládat z OJ Loza, MJ Suchá Loz spíše původně odkazovala k drobnému suchému roští.

22 MJMS. Tež viz MJ Kašnice.

5.25 Růže

Rosa L.

Říše Plantae – rostliny; oddělení Magnoliophyta – rostliny krytosemenné; třída Rosopsida – vyšší dvouděložné rostliny; řád Rosales – růžotvaré; čeleď Rosaceae – růžovité¹

Rod růže (*Rosa*) patří do čeledi růžovité (*Rosaceae*) a zahrnuje druhy, které rostou zejména v oblastech mírného a subtropického pásu severní polokoule (některé druhy obývají i severní Mexiko). Velice snadno se kříží a jsou měnlivé, proto je obtížné určit přesný počet druhů (střízlivý odhad je přes 100, Pilát uvádí 123).² Nejvíce druhů roste v Asii, u nás je původních asi 14 druhů. Kříženci (vzniklí mnohonásobným křížením) se často jako okrasné rostliny pěstují v zahradách.

V České republice je původním a nejčastějším druhem růže šípková (*Rosa canina* L.), nazývaná též divoká růže, planá růže, šípek či trnová růže, která roste na okrajích lesů od nížin až po oblasti hor. Její plody, šípky, obsahují hodně vitamínů. Vizuálně podobná je jí růže podhorská (*Rosa dumalis* Bechst.), která roste na suchém podloží. V teplejších oblastech na vápenitém podloží roste planá nepopínavá růže vinná (*Rosa rubiginosa* L.), která se někdy v zahradách používá k vytvoření živých plotů. Ve vyšších oblastech se u nás vyskytuje růže převislá (*Rosa pendulina* L.), někdy je též nazývána růží alpskou. Dříve u nás rostla hojně také růže galská (*Rosa gallica* L.), jinak francouzská, keltská, nízká, provensálská.

Machek³ popisuje růži jako typickou rostlinu klášterních zahrad. V křesťanské tradici je růže považována za květinu ráje, symbolizuje jak Pannu Marii (bílá růže, čistota), tak i mučednictví a Kristovu krev (červená růže). Trny symbolizují prvotní hřích. Růže je atributem např. Františka z Assisi, Alžběty Uherské, Doroty, ale také Dionýsa, Aurory aj.⁴

Růže v dalších slovanských jazycích

Slovem růže označujeme podle SSJČ ‚ostnitý keř s lichozpeřenými listy a s velkými vonnými květy‘ a ‚květ tohoto keře‘. Slovo pochází z lat. *rosa* (spojuje se

1 Zicha (ed.) c1999–2021.

2 Extrémní odhad je 4266 druhů (Pilát 1953, s. 198).

3 Machek 2010, s. 526.

4 Cooper 1999, s. 160.

s ř. róðov),⁵ do češtiny přes sthn. rōsa. Stč. rózě, ruoze, p. róza, hluž. róža, r. sln roža,⁶ slc., ch. rúža.⁷

Soupis sídelních jmen (růže):

V českých zemích se nachází a nacházelo větší množství obcí se jmény, která na první pohled odkazují k dřevině růže, např. Růžová, Růžená, Rožnov, Rožmberk, Rosendorf, Rosengarten, Rosenkranz (Růženec). Do soupisu však tato jména nezařazují z těchto důvodů:

MJ Růžová – ves byla nazvána podle majitelky panství Rosiny hr. Harrachové;

MJ Růžená – pojmenována snad ironicky (zřejmě nevoněla příliš vábně);⁸

MJ Rožnov (MS) se odvozuje z OJ Rožen, Rožnov v jižních Čechách je snad pojmenován podle erbu pánů z Rožmberka;

MJ Rožmberk, Rosenberg je jménem heraldickým, které pak přešlo na onymický objekt;

MJ Rosenthal, Rosental, Rožmitál bývalo snad módním jménem (Profous⁹ je označuje za ozdobné jméno), jinde je odvozeno z erbovního znamení majitele;

MJ Rosenthal, Růžodol – je „otrockým“ překladem německého názvu Rosenthal, „údolí (šípkových) růží“, bylo to však jedno z módních jmen, příp. bylo tímto jménem pojmenováno místo na základě erbovního znamení majitele;

MJ Rosendorf je podle Profouse¹⁰ ozdobným jménem – pro nalákání přistěhovalců;

MJ Rosenkranz, Růženec – v MJMS se píše, že Rosenkranz bylo jméno majitele krčmy, kolem které osada vznikla;

specifické je MJ Rosengarten – zakladatel prý měl v oblíbě epické romantické skladby s názvy Der grosse Rosengarten a Der kleine Rosengarten.

5 Rejzek, 2012, s. 551.

6 Machek 2010, s. 526.

7 HJP.

8 Bylo by nasnadě spojit si podobu místního jména Růžená, které nese ves 7 km jz. od Sedlce, s apellativem růže. Adjektivum rózěný ve významu „růžový, z růží“ se vyskytuje také v Malém staročeském slovníku (MSS) i ve Slovníčku staré češtiny (ŠimekSlov). Snad tam tedy rostly růže, pomysleme si. Avšak v Drobnostech v časopise Naše řeč (Chloustná, Rózěná 1928, s. 165) čteme:

„Je-li v starých knihách psáno ulice Rozienna, je to najisto slovo rózěná (ne tedy Roženná) = nč. růžová. (...) Takové Rózěné a Růžové ulice nebyly jen v Boskovicích, nýbrž i jiných městech (v Praze, na Mělníce a j.). A příčina pojmenování nebyvala vždy od toho, že tam kvetly růže nebo že taková ulice voněla růžemi, nýbrž humor našich předků volíval taková pojmenování leckdy i z pohnutek ironických a z důvodů právě opačných. Že ulice v dobách dřívějších k takovému špičatému pojmenování dávaly přičin dost, je věc známá.“

„Tento výklad se zajisté dobře hodí i na jméno naší vsi,“ dodává Profous (MJČ, heslo Růžená).

9 MJČ.

10 MJČ.

5 Hesla

Jménem reklamním snad bylo MJ Rosahof, které nesla v roce 1906 hospoda Mordovna u Židenic,¹¹ a MJ Rosenthal, kterým se nazývala Zdravá Voda, část obce Žarošice.

Na případný porost by tak zřejmě odkazovalo pouze MJ Růžov s první zmínkou z roku 1841. Obec byla založena roku 1806, jméno dostala uměle, snad podle skály, na níž byla růžová houština. Stejně tak i MJ Růžov, první doklad 1846, kterým je označována ves 6,5 km jv. od Konice, nyní část obce Strážisko. Otázkou zůstává výklad MJ Růže, kterým se označovala někdejší osada u Čáslavě: první zmínka zní ‚Wrose‘, dalších zmínek však není.

¹¹ MJMS.

5.26 Slivoň, střemcha, višeň a třešeň

Slivoň

Prunus L.

Říše Plantae – rostliny, oddělení Magnoliophyta – rostliny krytosemenné, třída Rosopsida – vyšší dvouděložné rostliny, řád Rosales – růžotvaré, čeleď Rosaceae – růžovité, podčeleď Amygdaloideae¹

Rod slivoň (*Prunus L.*) patří do čeledi růžovité (*Rosaceae L.*), která zastřešuje též rody hrušeň (*Pyrus L.*), hloh (*Crataegus L.*), jabloň (*Malus Mill.*) a ostružiník (*Rubus L.*). Dalšími českými názvy, které se pro označení dřevin tohoto rodu užívají, jsou podle Zichy²: bobkotřešeň, bobkovišeň, broskvoň, mahalebka, mandloň, meruňka, střemcha, třešeň, višeň.

Slivoně jsou stromy a keře s opadavými listy a pěstují se většinou k užitku – pro jedlé plody. Často rostou na vápenaté půdě. V Mandžusku roste střemcha Maackova (*Prunus maackii Rupr.*), v Severní Americe střemcha alabamská (*Prunus alabamensis C. Mohr*) a střemcha pozdní (*Prunus serotina Ehrh.*), v Himálaji střemcha himálajská (*Padus cornuta*).³

V českých zemích se lze setkat s následujícími druhy:

Třešeň křovitá (*Prunus fruticosa Pall.*), také višeň křovitá, příp. slivoň křovitá, je původní nízký keř, vysoký 50–150 cm, s korálově červenými peckovicemi, který roste na slunných kamenitých stráních a při lesních okrajích v nejteplejších oblastech.⁴ Je silně ohrožený.⁵

Dalším původním druhem je višeň turecká (*Prunus mahaleb L.*), též slivoň mahalebka, mahalebka obecná, třešeň mahalebka. Jedná se o strom vysoký až 15 m, známý pod názvem 'turecká višeň'. U nás je původní na jižní Moravě a na jižním Slovensku a je pěstována pro okrasu.⁶

Sakura ozdobná (*Prunus serrulata Lindl.*), také sakura, střemcha ozdobná, třešeň pilovitá, višeň pilovitá, příp. slivoň sakura, je keř nebo strom vysoký až 15 m, pochází z Japonska, ale je pěstována i u nás, a to v parcích a zahradách.⁷

1 Zicha (ed.) c1999–2021.

2 Zicha (ed.) c1999–2021.

3 Pilát 1953, s. 222–239.

4 Čihař et al. 1988, s. 315.

5 Pladias – databáze české flóry a vegetace c2014–2021.

6 Čihař et al. 1988, s. 79.

7 Čihař et al. tamtéž.

Původním druhem je třešeň obecná (*Prunus avium* (L.) L.), též třešeň ptačí, třešeň ptačnice, třešeň ptačinka, příp. slivoň třešeň, strom vysoký až 15 m,⁸ rostoucí roztroušeně na křovinatých stráních a v hájích, jehož semena se používala ke zmírnění svalových tenzí. Známy je v souvislosti s tzv. barborkami, třešňovými proutky, které se na sv. Barboru donášejí domů, aby rozkvetly.⁹ Třešeň obecnou lze nalézt od nížin do podhůří, v Alpách údajně šplhá až do výšky 1700 m n. m.¹⁰

Víšeň obecná (*Prunus cerasus* L.), také třešeň víšeň nebo víšeň sladkovišeň, pochází ze západní Asie (v ČR je archeofytem) a její plody se většinou zavařují, příp. se z nich vytvářejí likéry. Často bývá roubovaná.¹¹

Slivoň švestka (*Prunus domestica* L.), též švestka domácí, je v českých zemích archeofytem. Její pozůstatky byly nalezeny na pravěkých sídlištích v Evropě a západní Asii.¹²

Mandloň obecná, také mandloň hořká (*Prunus dulcis* (Mill.) D. A. Webb), pochází z Asie a ve střední Evropě roste většinou na chráněných místech.¹³

Slivoň trnka (*Prunus spinosa* L.), též slivoň trnitá, trnka obecná, je u nás původním druhem. Jedná se o keř vysoký asi 1–3 m, na kterém rostou kyselé plody. Vyhledává lesní okraje, roste také na skalnatých vrších.¹⁴

Střemcha obecná (*Prunus padus* L.) je v ČR původním druhem. Roste na vlhkých stanovištích, na březích vod, v listnatých lesích¹⁵ a její borka se používala k výrobě barev. Z jejích větví se pletou košíky.¹⁶

Střemcha pozdní (*Prunus serotina* Ehrh.), též střemcha vrbolistá, byla do Evropy dovezena v roce 1623 (je neofytem), pěstuje se jako okrasná, ale často zplaňuje.¹⁷

V českých zemích se lze setkat i s dalšími druhy, např. s myrobalánem, maha-lebkou, meruňkou obecnou (*Prunus armeniaca*¹⁸ L.), která pochází ze záp. Asie, a broskvoní obecnou (*Prunus persica* (L.) Batsch), která se k nám dostala z Číny přes Persii.¹⁹

8 Podle portálu Pladias až 35 m. Pladias – databáze české flóry a vegetace c2014–2021.

9 Spohn 2015, s. 100.

10 Aas, Riedmiller 2002, s. 222.

11 Spohn 2015, s. 101.

12 Spohn 2015, s. 106.

13 Spohn 2015, s. 107.

14 Eisenreich, Handel, Zimmer 1999, s. 90.

15 Eisenreich, Handel, Zimmer 1999, s. 178.

16 Spohn 2015, s. 102.

17 Spohn tamtéž.

18 Do Říma se dostala z Arménie, proto přídomek *armeniaca*.

19 Spohn 2015, s. 103–105.

Slivoň a slíva v dalších slovanských jazycích

Podle SSJČ je slivoň ‚keř nebo strom s kulatými peckovicemi (slívami), příbuzný švestce; slíva‘. Jedná se opět o název dřeviny, který je utvořen nápodobou ke slovu jabloň. Slovo slíva je všeslovanské.²⁰ Slovinské slovo slíva znamená jak strom (keř), tak i jeho plody, stejně tak mak. слива a ch. šljīva.²¹ Polsky śliwa, ruský слива. Druhem slívy je pak bluma, mirabelka ‚drobná žlutá slíva‘, ryngle, špendlík.²²

Setkat se lze i s druhým významem, který nalezneme v SSJČ: expresivně ‚piják, opilec‘. S tímto výkladem souvisí MJ Slivonice, které podle Profouse vzniklo z OJ, a to z apelativa slivoň ‚hlupec, slinta, ochlasta, chlastoun‘.²³

Střemcha v dalších slovanských jazycích

SSJČ definuje střemchu jako ‚ozdobný strom nebo keř s vejčitými listy a s hroznými bílými květy‘. Machek²⁴ uvádí, že se jedná o druh *Prunus padus* (tedy *Prunus padus* L.), nářečně č. křemcha. Podle SSKJ slovinské slovo črémsa označuje *Padus avium* (dnes *Prunus padus* L.), mak. цремша ovšem označuje *Prunus mahaleb*, tedy višeň tureckou. Rejzek²⁵ uvádí p. trzemcha, r. čerēmucha a ze stejného základu snad třemdava ‚aromatická bylina s růžovými květy‘.

Třešeň a třešně v dalších slovanských jazycích

Podle SSJČ je třešeň ‚strom nebo keř se stopkatými, zpravidla bílými květy a s malými sladkými peckovicemi (třešněmi)‘. Opět se jedná o slovo, které je utvořeno nápodobou slova jabloň, užívá se tedy slova třešně jak k označení plodu, tak i k označení dřeviny. Podle Rejzka²⁶ je slovo třešeň všeslovanské: slk. čerešňa, p. czerešnia, r. čerěšnja, sln. čěšnja,²⁷ ch. trěšnja,²⁸ mak. цреша.²⁹ Machek³⁰ přidává i podoby nářeční: střešňa, cerešňa.

Višeň a višně v dalších slovanských jazycích

Podle SSJČ je višeň ‚strom nebo keř se stopkatými bílými květy a s malými navinulými peckovicemi (višněmi)‘. Jde o stejný případ jako u třešně, proto i zde slučují

20 Machek 2010, s. 555.

21 HJP.

22 Rejzek 2012, s. 582.

23 MJČ.

24 Machek 2010, s. 586.

25 Rejzek 2012, s. 609 a 680.

26 Rejzek 2012, s. 680.

27 SSKJ uvádí výraz čěšnja.

28 HJP.

29 DRMJ.

30 Machek 2010, s. 657.

5 Hesla

slova višeň a višně. Rejzek³¹ uvádí, že višeň je slovo všeslovanské, p. wišnia, r. višnja, ch. višnja (HJP definuje jako *Prunus cerasus*), sln. višnja.³² Hluž. wišnja znamená jak ‚Kirsche‘ třešeň, tak i ‚Sauerkirche‘ višeň.³³

Je potřeba upozornit na dialektové obměny slov třešně a višně. ČJA³⁴ uvádí, že pro třešni se na části našeho území užívá výrazu višně: v centru střč. oblasti, na okraji záp. Čech a na Strakonicku, ovšem předpokládá se, že se jedná o mladou změnu.

Tabulka 40: Slíva a slivoň v MJ
Soupis sídelních jmen (slíva, slivoň):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Dolní Slivno ³⁵	ves 0,25 km sev. od Slivínka	Č	1223	50.308759, 14.732896
Horní Slivno ³⁶	ves 2 km zjz. od Dolního Slivna	Č	1223	50.304075, 14.704929
Slivínko ³⁷	ves 6,5 km záp. od Nových Benátek	Č	1223	50.303689, 14.728708
Slivenec ³⁸	ves 5 km sz. od Zbraslavě	Č	1253	50.018426, 14.356478
Vodslivy ³⁹	ves 12,5 km sv. od Benešova	Č	1436	49.849517, 14.835794
Slívovky ⁴⁰	dvůr u Měšic vjv. od Tábora	Č	1577	49.405185, 14.703502
Slivnice ⁴¹	trhová ves, která splynula s Podivínem (Břeclavsko)	MS	1067	48.824149, 16.8471092

31 Rejzek 2012, s. 713.

32 SSKJ.

33 Soblex.

34 ČJA 2, s. 51 a s. 53.

35 Totéž, co je uvedeno u MJ Slivínko.

36 Totéž, co je uvedeno u MJ Slivínko.

37 První doklad 1223 ‚Albrecht de Zliven‘, druhý doklad 1318–23 ‚Vlricus de Slywna‘, původně Sliven z adjektiva sliven ‚dvůr, u něhož bylo mnoho sliv, slívových stromů‘.

38 Dnes Praha-Slivenec.

39 Profous (MJČ) píše, že obyvatelé byli nazýváni ‚od slívy‘ – podle nějaké významné slívy. (První zmínka zní ‚Odslivy‘.)

40 Oz. Měšice. MJ Slívovky z adjektiva slívové (sady) přidáním sufixu -ky.

41 Oz. Podivín. MJ Slivnice vykládají Hosák a Šrámek z apelativního základu slivŕna, tedy ‚ves, voda ležící tam, kde jsou slívy, ve slívi‘ (MJMS).

Tabulka 41: Střemcha v MJ
Soupis sídelních jmen (střemcha):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Třemošná ⁴²	ves nad potokem Třemošnou 8 km sev. od Plzně	Č	1180-82	49.815946, 13.391425	
Třemošná	ves nad potokem (m. o. Sebranice) 12 km jz. od Litomyšle	Č	1347	49.767663, 16.254201	
Červená Třemešná	ves nad vrchoviskem potoka Bystřice 3 km sev. od Hořic	Č	1267	50.398700, 15.642460	
Třemošnice ⁴³	dvůr nad potokem Třemošnou u Žichlic 12 km sv. od Plzně	Č	1283	49.852743, 13.462305	
Řemešín ⁴⁴	ves 7 km zsz. od Kralovic	Č	1313	49.994764, 13.387454	
Třemšín ⁴⁵	někdejší hrad na vrchu Třemšíně v Brdech 12 km záp. od Březnice	Č	1349	49.567076, 13.777250	
Bílá Třemešná	ves podle potoka 4 km záp. ode Dvora Králové n. L.	Č	1270	50.445177, 15.738744	1370
Třemošnice	ves nad Křešickým potokem 12 km sev. od Vlašimě	Č	1397	49.817829, 14.866299	
Třemešná	ves nad Vlášenským potokem (m. o. Meziříčí) 8 km sz. od Tábora	Č	1437	49.451073, 14.564880	
Třemšín, Hummelberg	víska v hornaté krajině (m. o. Volovice) sk. 3 km záp. od Prachatic	Č	1456	49.015694, 13.959244	
Třemešné, Zemschen ⁴⁶	ves nad potokem 9 km sz. od Hostouně	Č	1532	49.625824, 12.692981	
Třemošnice	ves nad malým přítokem řeky Doubravy 14 km vjv. od Čáslavě	Č	1564	49.869025, 15.579667	
Křemešník ⁴⁷	víska na hoře Křemešníku (767 m) (m. o. Sázava) 8 km jv. od Pelhřimova	Č	1790	49.403268, 15.325773	
Třemešná ⁴⁸	ves 13 km jz. od Osoblahy	MS	1256	50.2066625, 17.5738950	1500- 1670

42 MJ Třemošná z adjektiva *čřēmšьn (od apelativa *čřēmcha ‚střemcha‘). Stejně tak i MJ Třemešná.

43 MJ Třemošnice z adj. třemošná přidání substantivizujícího sufixu -ice.

44 První zmínka zní ‚Krzemessin‘. Profous uvádí, že tento název vznikl z *Třemešín < Třemšín. Počáteční ‚k‘ bylo pokládáno za předložku, a proto odsunuto (MJČ).

45 MJ Třemšín ‚místo, kde rostlo mnoho střemchoví‘.

46 Německé jméno fonetickým napodobením českého.

47 Původně se jednalo o PJ, které označovalo horu. Název možná vznikl z adjektiva křemešný < (s) třemešný, ale není to jisté. V úvahu přichází i apelativum křemen.

48 První zmínky znějí ‚Reunuerdostorp, Renfridestorph, Rinfridisdorf, Reynersdorff, Rewersdorf apod. České jméno se vyskytuje až ve zmínce z roku 1500–1670.

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Třemešek ⁴⁹	zámek u Dolních Studének (Šumperko)	MS	1340	49.9454758, 16.9974353	
Třemešek	ves 10,5 km vjv. od Šumperka, nyní část obce Oskava	MS	1353	49.9174258, 17.1233700	
Střemchoví ⁵⁰	ves 4,5 km zsz. od Tišnova, nyní část obce Dolní Loučky	MS	1574	49.3624711, 16.3692078	

Tabulka 42: Višeň a višně v MJ
Soupis sídelních jmen (višeň, višně):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Višňová ⁵¹	ves 9 km vých. od Příbramě	Č	1369	49.705756, 14.145394
Višňová	ves 9 km jv. od Soběslavě	Č	1379	49.218809, 14.840548
Vyšensko ⁵²	samota (m. o. Chudenice) 13 km sz. od Klatov	Č	1379	49.481788, 13.162313
Višňov ⁵³	víška u vsi Valu 7 km sv. od Lomnice n. Lužn.	Č	1789	49.145887, 14.756255
Višňové ⁵⁴	městys 14 km zjz od Moravského Krumlova	MS	1234	48.982810, 16.151422

Tabulka 43: Třešeň a třešně v MJ
Soupis sídelních jmen (třešeň, třešně):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Třešňovice, Kirschbaum ⁵⁵	ves (m. o. Hněvanov) 10 km jz. od Kaplice	Č	1262	48.692078, 14.380117	

49 MJ Třemešek vykládá MJMS jako deminutivum k apelativu *(s)třemeš.

50 MJ Střemchoví snad z kolektiva střemchoví.

51 MJ Višňová z adjektiva višňová ‚ves, stráň, kde rostlo mnoho višňů‘.

52 První zmínka zní ‚Wissniczie‘, je tedy možné, že jméno vzniklo z apelativa ‚višně‘. Mohlo však též vzniknout z adjektiva ‚vyšňí‘.

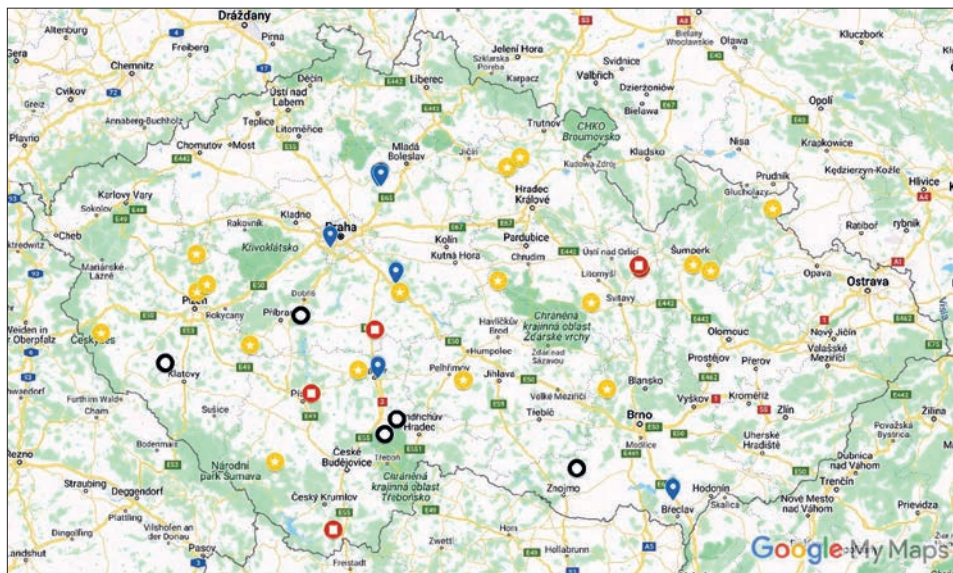
53 Ozn. Val.

54 Význam: ‚višňové místo, místo porostlé višněmi‘.

55 První zmínka zní ‚Kirs povm‘, druhá ‚Kerspaum vel alias Trziesnowiczie‘. Dnes zaniklá, více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=814> (Beran c2005–2019).

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Dolní Třešňovec, Nieder-Johnsdorf ⁵⁶	ves pokračováním města Landškrouna na sever podle malého přítoku Mor. Sázavy	Č	1304	49.925224, 16.611271	1514
Horní Třešňovec, Ober-Johnsdorf ⁵⁷	ves pokračováním města Landškrouna na sever podle malého přítoku Mor. Sázavy	Č	1304	49.939537, 16.601488	1560
Třešně ⁵⁸	ves 6 km sv. od Písku	Č	1323	49.338166, 14.220666	
Otradovická Lhota (Třešňová) ⁵⁹	hájovna u Otradovic (m. o. Neustupov) 3 km vých. od Otic	Č	1550	49.639069, 14.681193	1790

Lokalizace obcí (slivoň, střemcha, višeň, třešeň):

Obrázek 31: Slivoň, střemcha, višeň a třešeň v MJ⁶⁰

56 Původně nesl jméno Třešňovec les. Ves nesla název ‚Jansdorf‘, jednalo se o ‚Janovu ves‘.

57 Původně nesl jméno Třešňovec les. Ves nesla název ‚Jansdorf‘, jednalo se o ‚Janovu ves‘.

58 První zmínka zní ‚Vtrzierznye‘, označovalo zde tedy místo ‚U třešně‘, jak píše Profous (MJČ).

59 Ve zmínce z roku 1790 čteme ‚Lhota Trzesnowa oder Trzessnowa‘.

60 Výřez z mapy Slivoň, střemcha, višeň, třešeň, vytvořený na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupný z adresy: <https://drive.google.com/open?id=Ij-nGPNR4W-Wbx0yJZNWL2DYAhuvLNVIMU&usp=sharing>.

5 Hesla

Legenda:

slivoň

střemcha

višeň

třešeň

Hláskoslovná obměna tř- a kř- (analogická k záměně třešně a křešně, ČJA⁶¹: v tomto soupisu figuruje v rámci tohoto hesla jen MJ Křemešník, obec se nachází mezi Pelhřimovem a Jihlavou. Motivace dřevinou tu však není jistá (viz příslušnou poznámku).

61 ČJA 2, s. 51 a s. 53.

5.27 Smrk

Picea A. Dietr.

Říše Plantae – rostliny, oddělení Pinophyta – nahosemenné, třída Pinopsida – jehličnany, řád Pinales – borovicotvaré, čeleď Pinaceae – borovicovité, podčeleď Piceoideae – smrkové¹

Rod smrk (*Picea* A. Dietr.) patří čeledi borovicovité (*Pinaceae* Lindl.), kam náležejí také rody jedle (*Abies* Miller) a borovice (*Pinus* L.), ale třeba i modřín (*Larix* Mill.) a cedr (*Cedrus* Trew.).

Smrky rostou na severní polokouli, hlavně v mírném pásu. V Americe lze nalézt vzácný smrk Brewerův (*Picea breweriana* S. Watson), v Kanadě smrk sivý (*Picea glauca* (Moench) Voss), také smrk bílý, na Kavkaze a v Malé Asii smrk východní (*Picea orientalis* (L.) Link), v Bosně a v Srbsku se vyskytuje smrk omorika, též smrk Pančičův (*Picea omorika* (Pančič) Purk.), strom, který býval dříve mnohem rozšířenější, dnes však roste na výrazně omezeném území.² Objeven byl až kolem roku 1890.³

V českých zemích, pěstovaný v kultuře, v parcích a zahradách, je běžným druhem smrk pichlavý, jinak též smrk stříbrný (*Picea pungens* Engelm.), strom vysoký až 30 m, který pochází ze Severní Ameriky a je státním stromem států Utah a Colorado.⁴ V parcích se pěstuje původem severoamerický smrk sitka (*Picea sitchensis* (Bong.) Carrière), jehož dřevo je velmi lehké, pročež se používalo ke stavbě letadel.⁵

Nejčastějším a u nás původním druhem, se kterým se setkáme po celé České republice, je smrk ztepilý (*Picea abies* (L.) H. Karst.), náš nejvyšší domácí strom, vysoký až 50 m, rostoucí zejména v kyprých půdách. Dlouhou dobu se pěstoval v monokulturách, původní však byl ve smíšených horských lesích severní a střední Evropy.⁶ Pěstování smrku ztepilého v monokulturách na místech, kde se dříve nevyskytoval, má za následek zhoršení půdy, její kysnutí, a zejména listnaté stromy se na takovém podloží a v takové nebohaté kultuře těžko uchycují.⁷ V současné době

1 Zicha (ed.) c1999–2021.

2 V pohoří Tara v Bosně (Aas, Riedmiller 2002, s. 26). U nás je pěstován v kultuře.

3 Kremer 1995, s. 32.

4 Čihař et al. 1988, s. 76.

5 Spohn 2015, s. 24–28.

6 Čihař et al. 1988, s. 235.

7 Kremer 1995, s. 30. V monokulturách pak dochází k devastaci kůrovcem a k častým polomům, protože smrky mají výrazně plochý kořenový systém (Spohn 2015, s. 25).

můžeme najít smrk ztepilý ve společnosti jedle bělokoré, někdy i různých druhů buků.⁸

Smrk v dalších slovanských jazycích

Podle SSJČ je smrk ‚jehličnatý strom s nezploštělými, na větvích všestranně rozloženými jehlicemi‘. Smrk je slovo všeslovanské:⁹ slk. smrek, p. świerk (z toho č. dial. švrk), hluž. šmrěk,¹⁰ dluž. šmrok, sln. smrek, dial. r. a ukr. смерека (avšak r. i s významem ‚jedle‘, kdežto ‚smrk‘ se nazývá ель), ch. slovo smrěka¹¹ označuje buď druh smrk ztepilý (*Picea excelsa*), nebo jalovec červenoplodý (*Juniperus oxycedrus*), v srbštině totéž slovo s významem ‚jalovec‘, b. смерека ‚jalovec‘, kdežto ‚smrk‘ je jela, v mak. slovo смерека¹² znamená *Juniperus communis*, tedy jalovec obecný, csl. smrěča ‚cedr‘. Slovo smrk nemá jasný původ. Rystonová¹³ uvádí lidové názvy smrku ztepilého: břím, břín, dřím, dřín, jalové dřevo, smerk, smrč aj., ČJA¹⁴ pak tyto výrazy: smrek, švrk, smrč, smrča, smrčka, smrčina, mřek, nářeční tvar švrk byl zjištěn v oblasti slezských nářečí. Odpovídá to poloze obce s jediným MJ, který má lexikální základ švrk-, tedy MJ Švrkl/Švrklany.

Tabulka 44: Smrk v MJ
Soupis sídelních jmen (smrk):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Smrčná, Simmersdorf ¹⁵	ves nad Smrčenským potokem 5 km jz. od Štol	Č	1257	49.471372, 15.537662	
Smrk ¹⁶	ves 6,5 km jv. od Jesenice	Č	1275	50.046159, 13.521979	
Smrk	ves 5,5 km záp. od Uhl. Janovic	Č	1291	49.886826, 14.982646	

8 Eisenreich, Handel, Zimmer 1999, s. 20.

9 Machek 2010, s. 562; Rejzek 2012, s. 586.

10 Soblex.

11 HJP.

12 DRMJ.

13 Rystonová 2007, s. 506.

14 ČJA 2, s. 182.

15 MJ vzniklo z PJ. Toto jméno původně nesl potok. Německé jméno Simmersdorf snad odkazuje na lokátora.

16 MJ Smrk podle nějakého významného smrku.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Smrčany ¹⁷	někdejší ves u Chvalovického mlýna na jih od Čáslavě	Č	1316	49.821230, 15.369436	
Smrček ¹⁸	ves 6 km sv. od Nasavrk	Č	1349	49.868488, 15.893106	
Schönficht ¹⁹	ves 7 km ssz. od Lázní Kynžvartu	Č	1355	50.069471, 12.599000	
Mříčná ²⁰	dlouhá ves podle potoka 3 km jz. od Jilemnice	Č	1356	50.601258, 15.467302	
Smrčná ²¹	ves 4 km sv. od Vimperka	Č	1381	49.085505, 13.815132	
Smrčí ²²	ves 6 km sv. od Turnova	Č	1383	50.607320, 15.235282	
Smrkový Týnec ²³	ves mezi lesy (m. o. Rabštejská Lhota) 6 km na jih od Chrudimě	Č	1410	49.894810, 15.761576	1886
Smrčná	někdejší ves jv. od Hartmanic	Č	1428	49.169759, 13.455209	
Mříč ²⁴	ves 10,5 km sev. od Č. Krumlova	Č	kol. 1440	48.908384, 14.326193	
Smrčí	ves 2 km jv. od Žel. Brodu	Č	1543 (1538)	50.622212, 15.267341	
Schindlwald ²⁵	ves 8 km záp. od Nejdeků	Č	1584	50.319134, 12.602722	

17 Ozn. lokalita Smrčany. Jméno Smrčany znamenalo ‚ves Smrčanů, tedy lidí bydlících v osadě založené ve smrčích‘.

18 Podle Profouse (MJČ) byla ves takto pojmenovaná založena u nějakého významného smrčku, malého smrku.

19 Jméno podle Profouse (MJČ) vzniklo z výrazu ‚zur schönen Fichte‘, tedy ‚u krásného smrku‘. Ves zanikla mezi lety 1945–1950, dnes Vojenský výcvikový prostor Prameny. Více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=340> (Beran c2005–2019).
K nalezení je na portále Mapy.cz (Seznam.cz c1996–2021): <https://en.mapy.cz/s/3p8P9>.

20 První zmínky znějí ‚Smrzeczna, Smrzieczna‘ apod. Až ve zmínce z roku 1649 následně s- chybí (časově podobně jsou na tom i zmínky o MJ Mříč). Původně Smříečen a Smříečna, tedy ‚smrkový a ‚smrková‘.

21 MJ Smrčná (pokud neuvedeno jinak) vznikla z adjektiva smrčná (hora, stráň porostlá smrky).

22 MJ z apelativa smrčí ‚mnoho smrků, smrčina, smrkovina‘.

23 Až ve zmínce z roku 1886 čteme přívlastek smrková. Tento přívlastek byl obci dán podle Profouse (MJČ) pro rozlišení. Motivací pak byly okolní smrkové lesy.

24 První zmínky znějí ‚Smrzyecz, Smrziecz, Smrzieczie‘. Profous usuzuje, že prvotním tvarem jména bylo Smříečie, tedy ‚smrkoví, smrčích‘. Počáteční ‚s‘ pak bylo odsouváno, bylo pokládáno za předložku (MJČ).

25 Dnes Šindelová. MJ Schindlwald označovalo podle Profouse (MJČ) místo, kde byl ‚šindelový les, tedy smrkový les, který se dobře hodí k výrobě šindelů‘.

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Smrčná	víska na jižním břehu řeky Sázavy nad ústím potoka 6 km jv. od Ledče	Č	1651	49.659321, 15.345155	
Fuchsova Huť, Fichtenbach ²⁶	ves u hranic (m. o. Folmava) 13 km jz. od Domažlic	Č	1789	49.354784, 12.806745	
Smrčná, Fichtau ²⁷	ves 2 km záp. od N. Bystřice	Č	1842	49.020540, 15.075362	
Smrk	ves 8,5km vých. od Třebíče	MS	1104 fal. z 12. stol.	49.225905, 16.001853	
Dolní Smrčné ²⁸	ves 14 km jv. od Jihlavy	MS	1390	49.323693, 15.745110	
Horní Smrčné	ves 16 km ssz. od Třebíče, nyní část obce Radošov	MS	1390	49.328866, 15.755554	
Smrček	ves 8 km jjv. od Bystřice n. P., nyní část obce Býšovec	MS	1406	49.458424, 16.302053	
Švrkl, Švrklany ²⁹	samota u Kunčiček (u Slezské Ostravy)	MS	1670	49.8115211, 18.3040200	

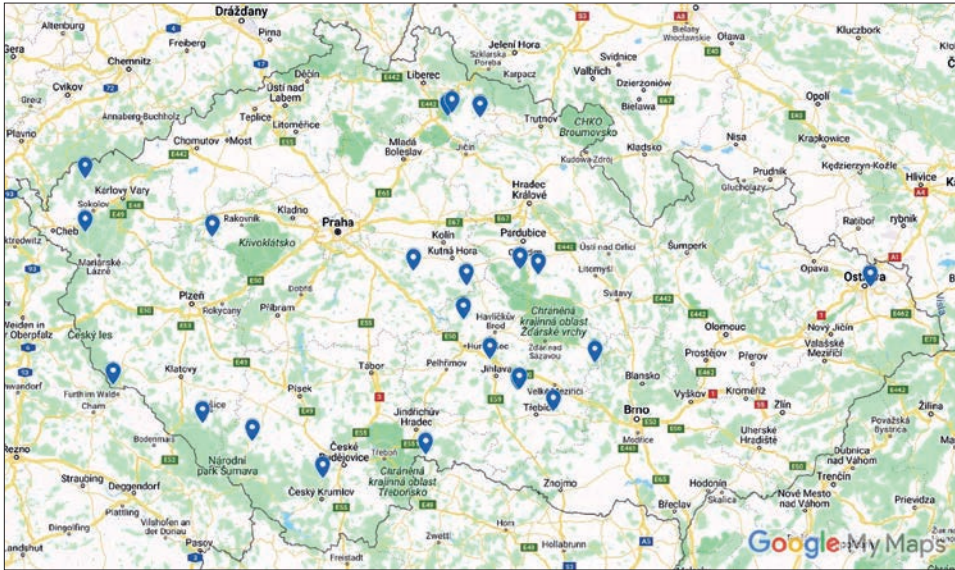
26 MJ Fichtenbach původně patřilo potoku, který zde tekl. MJ vzniklo tedy z původního PJ ve významu ‚potok tekoucí smrkovým lesem‘. Tato ves zanikla v letech 1950–1960, více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=2003> (Beran c2005–2019).

27 Jméno Fichtau, s významem ‚smrková niva‘, je zde původní.

28 Až ve zmínce z roku 1720 čteme o ‚Unter/Ober Smrczny‘.

29 Ozn. Kunčičky. Hosák a Šrámek vykládají toto jméno z nářečního apelativa švrkl(a) s významem ‚zakrslý smrk, zřídka jedle‘. Jméno Švrklany by pak znamenalo ‚ves lidí bydlících ve smřči (příp. jedlí)‘ (MJMS).

Lokalizace obcí (smrk):

Obrázek 32: Smrk v MJ³⁰

MJ jsou odvozena přímo od apelativa smrk (MJ Smrk 1150, i v deminutivní formě, např. MJ Smrček, 1406), místo bylo pojmenováno podle nějakého významného smrku. MJ Smrčany vzniklo z označení jména obyvatel, kteří ve smrčí bydleli. Často se setkáme též s adjektivní podobou, MJ bývá v tomto případě odvozeno od pojmenování potoka, hory či stráně (např. Smrčná), obec Smrčná (1842) vznikla překladem z původního německého názvu Fichtau ‚smrková niva‘.

Neuvádím MJ Smrčensko, které označuje ‚vísku 8 km jv. od Ledče‘ (první doklad 1787), protože se podle Profouse³¹ jednalo o osadu založenou na smrčenských pozemcích.

Vymykají se MJ Mříčná a Mříč. Jedná se však pouze o podoby s odsunutým s-, které bylo podle Profouse³² pokládáno za předložku. Původní podobou MJ Mříč bylo Smřiečie (z apelativa smriečie ‚smrkoví, smrčí‘), původní podobou MJ Mříčná bylo Smřiečie a Smřiečna.³³

30 Výřez z mapy Smrk, vytvořený na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupný z adresy: https://drive.google.com/open?id=1oA0HH6aRr6CEInAyLYwMd_dUwKvRXb&usp=sharing.

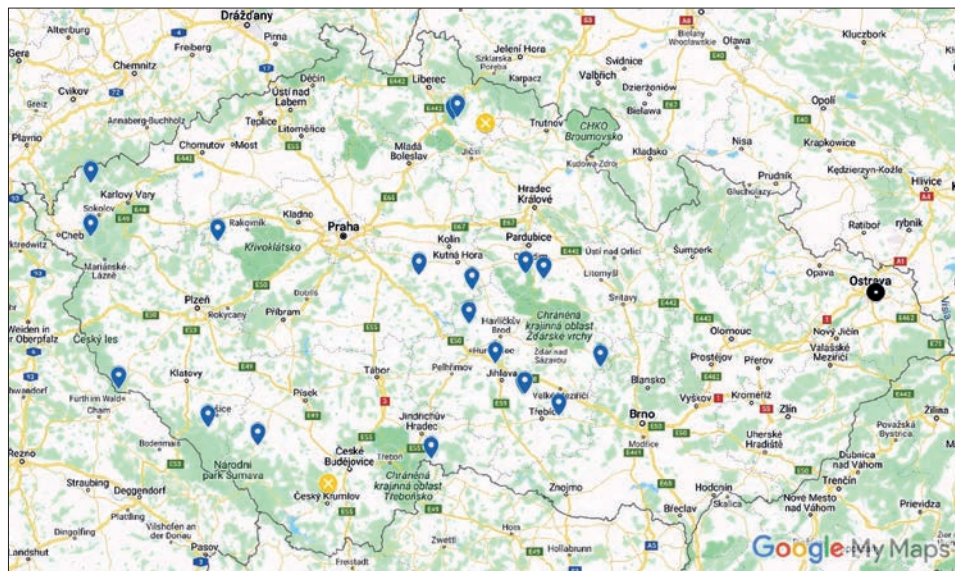
31 MJČ.

32 MJČ.

33 Ve Šmilauerově Novočeském tvoření slov (1971) se píše pouze o slovesech utvořených z podstat-

Poloha obce s MJ Švrkl, příp. Švrklany, ukazuje na výše uvedené, tedy že se tato podoba apelativa užívala v oblasti slezských nářečí.

Lokalizace obcí (smrk), odsunutě počáteční s- a podoba švrkl-:

Obrázek 33: Smrk v MJ, odsunutě počáteční s- a podoba švrkl-³⁴

Legenda:

- smrk a jinojazyčné podoby
- švrkl-
- odsunutě počáteční s-

V toponymii ostatních slovanských krajů také najdeme názvy odvozené z apel. smrk. Např.: v Bulharsku Сърково, v Severní Makedonii Сърк, v prostoru bý-

ných jmen (s. 152–155), mezi nimiž např. smřít = způsobit mír, příp. o tvoření sloves předponami (s. 165–177), kde se uvádí příklad nést – snést. Opačným způsobem pak pravděpodobně vzniklo hornolужиcké slovo kemše ‚mše‘.

³⁴ Výřez z mapy Smrk, odsunutě počáteční s- a podoba švrkl-, vytvořený na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupný z adresy: https://drive.google.com/open?id=161Hp5-0_9p427wEhwjwBbXY8QZls-IXW&usp=sharing.

valé Jugoslávie Smrečje, ve Slovinsku Smrečnik, na Slovensku Smrečany, v Horní Lužici Šmrěčina, v Dolní Lužici Škrjokova Gora, v Polsku Świerczyna a na Ukrajině Смерекова (v posledním případě však apelativum, z něhož je MJ odvozeno, znamená jedle ‚Abies‘).³⁵

V chorvatském prostoru je možné se setkat s MJ Smrěčje a Smrěkari, v mikrotoponymii pak Cmrök, Cmrěčak, Smříkovac aj.³⁶

35 Šmilauer 1970, s. 165.

36 HJP.

5.28 Tis

Taxus L.

Říše Plantae – rostliny, oddělení Pinophyta – nahosemenné, třída Pinopsida – jehličnany, řád Pinales – borovicotvaré, čeleď Taxaceae – tisovité¹

Rod tis (*Taxus* L.) patří do čeledi tisovité (*Taxaceae* S. F. Gray) a v České republice se vyskytuje hlavně druh tis červený (*Taxus baccata* L.). Je to v naší přírodě vzácný keř nebo strom, u nás původní, vysoký až 20 m, který bývá pěstován spíše v zahradách, parcích a na hřbitovech. Jako divoce rostoucí se u nás vyskytuje pouze v horských lesích (avšak na Slovensku lze nalézt ještě zachovalá stanoviště tisů). U nás je definován jako silně ohrožený taxon, je chráněný.² Jinde roste od nížin až po horské pásmo (byl zaznamenán snad i v nadmořské výšce 1400 m n. m.). Skoro všechny části této dřeviny jsou jedovaté, v lidovém léčitelství se používaly odvary k vyvolání potratů.³ Tis vyhledává stinná stanoviště a kypřé půdy.

Příbuzný druh tis japonský, také tis východní (*Taxus cuspidata* Sieb. & Zucc.) je u nás málo vysazován.⁴ Dřevo tisů je těžké, ale pružné, a tak se používalo na výrobu nábytku a nářadí.⁵ Tis byl vysazován starými Řeky na hroby, symbolizoval smutek, žal i smrt. Je také křesťanským i keltským symbolem nesmrtelnosti.⁶

Tis v dalších slovanských jazycích

Podle SSČ je tis ‚vzácný jedovatý jehličnatý strom s plochými tmavozelenými jehlicemi‘. Jedná se o slovo všeslovanské:⁷ p. cis, r. tis, ukr. tys, ch. тiса, mak. тиса, hluž. čis,⁸ sln. tís i tísa,⁹ csl. tisa, avšak s významem ‚cedr‘¹⁰. MSS u hesla tis uvádí významy ‚tis; cedr‘, ESSČ adjektivum tisový definuje jako ‚pocházející z nějakého cizokrajného stromu‘, Bartoš v Dialektologii moravské¹¹ uvádí u adjektiva tisý význam ‚červený‘.

1 Zicha (ed.) c1999–2021.

2 Čihař et al. 1988, s. 76.

3 Aas, Riedmiller 2002, s. 40. Plinius tvrdil, že ‚výpar tisů v době květu usmrcuje vše živé kolem sebe‘ (Stach 1938, s. 61).

4 Kremer 1995, s. 86.

5 Luk z tisů měl i pravěký muž Ůtzi. Z tisového dřeva byl snad také šíp bohyně Hékaté (Spohn 2015, s. 34).

6 Cooper 1999, s. 192.

7 Machek 2010, s. 643; Rejzek 2012, s. 662.

8 HJP; DRMJ; Soblex.

9 Pleteršnik 2006.

10 Snad výpůjčka z dalmáštiny (Blažek, Janyšková 2014, s. 69–98).

11 Bartoš 1886, s. 278.

Tabulka 45: Tis v MJ
Souspis sídelních jmen (tis):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Tis, Tiss ¹	ves mezi lesy 13 km vých. od Žlutic	Č	1227	50.085722, 13.346864
Tisá, Tisi ²	někdejší farní kostel a ves nad Spankovem na jih od Manětína	Č	1227	49.912878, 13.229280
Tisová	ves 5 km na jih od Bečova n. T.	Č	1233	50.039941, 12.850189
Tisová, Tissa	ves 6 km jv. od Tachova	Č	1233	49.765150, 12.713970
Tisov ³	ves (m. o. Narysov) 5 km jz. od Příbramě	Č	1298	49.655769, 13.960202
Tisov ⁴	ves 10,5 km sev. od Blatné	Č	1318	49.515721, 13.821359
Tisovec ⁵	někdejší ves u Spál. Poříčí mezi nynějším dvorem Karlovem a vsí Štítovem sv. od Blovic	Č	1377	49.600415, 13.576362
Tisová	dvůr u Jistebnice 12 km sz. od Tábora	Č	kol. 1390	49.487241, 14.544394
Tisová	ves podle potoka 4 km jv. od Vys. Mýta	Č	1407	49.937003, 16.221823
Tisová, Theissau	ves na pravém břehu Ohře 3 km jz. od Falknova n. O. ⁶	Č	1410	50.152068, 12.614682
Tisovka, Distlowitz ⁷	víska (m. o. Záhoří) 10 km na jih od Čes. Krumlova	Č	1410	48.716716, 14.310564
Tisovec, Giessau ⁸	ves (m. o. Malý Uhřínov) 14 km sz. od Rokytnice v Orl. h.	Č	1411	50.260779, 16.340990

1 Dnes Tis u Blatna. MJ Tis podle stromu, u něhož byla obec založena (totéž platí i pro ostatní MJ Tis v tomto soupisu).

2 Ozn. Spankov. MJ Tisi z kolektiva tisi < tisie ‚mnoho tisi‘.

3 Dnes Tisová. První zmínky znějí: ‚in Tyssowa, Tyssowa, z Tisového‘ atp., původně šlo tedy o tvar adjektivní: ‚tisová‘ či ‚tisové‘.

4 První zmínky vypadají následovně: ‚de Tyssowe, in villa Tyssowy, de Tyssowe, de Tissowecz‘ atp. Původní byl tedy adjektivní základ ‚tisový‘, ‚tisová‘ či ‚tisové‘.

5 Ozn. poloha mezi Karlovcem a Štítovem. MJ Tisovec vzniklo z adj. tisový (les, dvůr) přidáním substantivizujícího sufixu -ec.

6 Dnes Sokolov.

7 Zanikla, více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=811> (Beran c2005–2019). Lokalita patrná z mapy na portále Mapy.cz (Seznam.cz c1996–2021): <https://en.mapy.cz/s/3p99a>.

8 Byl postupně vysídlen po r. 1945, více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=5987> (Beran c2005–2019). Poloha je patrná z mapy na portále Mapy.cz (Seznam.cz c1996–2021): <https://en.mapy.cz/s/3p98h>.

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Tisovka, Neuberg ⁹	ves (m. o. Křížovice) 10 km sz. od Chvalšín	Č	1423	48.906999, 14.102039
Tis	ves 5 km na jih od Haber	Č	1426	49.704791, 15.493186
Tisek ¹⁰	ves 15 km jz. od Dol. Kralovic	Č	1437	49.621762, 14.954535
Tisovnice ¹¹	víska (m. o. Bražná) 10 km jz. od Sedlčan	Č	1470	49.615064, 14.306535
Tisovec ¹²	někdejší ves u Okoře sz. od Prahy	Č	1542 (1470)	50.161908, 14.258560
Tis	ves 6,5 km vých. od N. Města n. Met.	Č	1544 (1537)	50.338698, 16.246156
Tisovec	ves 6 km jv. od Nasavrk	Č	1545	49.824431, 15.913820
Tis, Tiss	ves 5 km vsv. od Bochova	Č	1579	50.170422, 13.105463
Tisá, Tissa	ves pod horou Tisou 12 km záp. od Děčína	Č	1653	50.784527, 14.031229
Tisová, Eibenberg ¹³	ves, která je pokračováním Kraslic na sever podle potoka Svatavy	Č	1654	50.348610, 12.510917
Tisová, Eibenberg	ves 2 km sev. od Nejdeku	Č	1654	50.339897, 12.730159
Tisová ¹⁴	zanikla mezi Radkovicemi a Krasonicemi (Jemnicko), kde je trať Na Tisůvkách	MS	1360	49.094819, 15.621092
Tísek	ves 4 km severně od Bílovce	MS	1377	49.792624, 18.014551
Tisova Ves ¹⁵	zanikla někde na panství tišnovském	MS	1464	nenalezeno
Tisová ¹⁶	zanikla u Šerkovic (Tišnovsko), kde je trať Tisová	MS	1466	49.385336, 16.430186

9 MJ Tisovka z adjektiva tisová (hora, ves) přidáním sufixu -ka.

10 MJ Tisek z apelativa tisek ‚malý tis‘.

11 Jméno této vsi buď z OJ (> Tisova ves), nebo z adjektiva tisová (tisová ves). K tomu pak sufix -nice.

12 Ozn. Okoř.

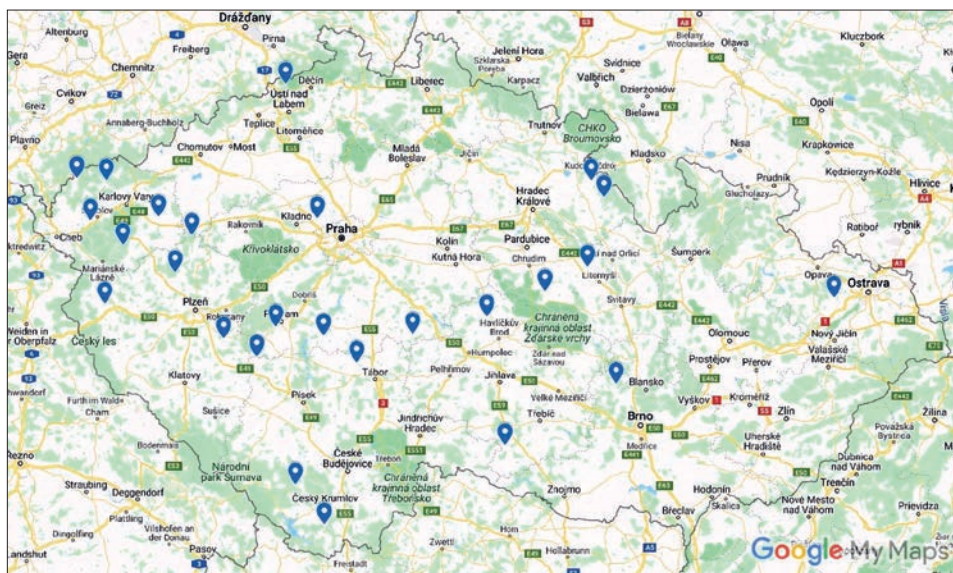
13 Název Eibenberg, které ves nesla, původně patřil blízké hoře (dnes Tisovec). První člen kompozita odkazuje k Eibenbaum s významem ‚tis‘.

14 Ozn. bod mezi Radkovicemi a Krasonicemi.

15 Hosák a Šrámek předpokládají původní jméno Tisová Ves, pak by jméno odkazovalo na polohu – ‚ves v tisí‘ (MJMS).

16 Ozn. Šerkovice.

Lokalizace obcí (tis):

Obrázek 34: Tis v MJ¹⁷

Šmilauer¹⁸ si všiml, že v české oikonymii jsou MJ motivovaná tisem zastoupena překvapivě hodně (uvádí 24 dokladů, v této práci byla kritéria stanovena jinak, v soupisu proto uvádím 27 výskytů, kupř. i MJ Tisova Ves, vysvětleno v poznámce u tabulky č. 45). Dnes se přitom tis vyskytuje v českých zemích vzácně, od roku 1992 je vyhlášen jako silně ohrožený druh.

Při porovnání mapy, na níž je lokalizován současný výskyt tisu červeného, s mapou s lokalitami obcí zjištěnými v této práci si můžeme všimnout, že lokality obcí s MJ motivovanými názvy této dřeviny zaujímají širší areál. Původně mohl být areál tisu červeného opravdu rozsáhlejší, zejména na západě našeho území.¹⁹

17 Výřez z mapy Tis, vytvořené na podkladech portálu Google Maps (Google ©2021, <https://maps.google.com>), dostupné z adresy: <https://drive.google.com/open?id=1pQvs9MZHnVXGCoQzqH17A-vFATO40GaMZ&usp=sharing>.

18 Šmilauer 1966, s. 129.

19 Již v roce 2008 byl uskutečněn projekt SP/2d4/31/07 s cílem zjistit historicky doložený výskyt tisu červeného také za použití toponymie českých zemí. V této části výzkumu bylo zjištěno celkem 119 (a 142 potenciálních) lokalit předpokládaného výskytu tisu (podle poloh oikonym i anoikonym).

5.29 Topol a osika

Topol

Populus L.

Říše Plantae – rostliny, oddělení Magnoliophyta – rostliny krytosemenné, třída Rosopsida – vyšší dvouděložné rostliny, řád Malpighiales – malpígiotvaré, čeleď Salicaceae – vrbovité, tribus Saliceae¹

Rod topol (*Populus* L.) patří do čeledi vrbovité (Salicaceae Mirbel), kam náleží také rod vrba (*Salix* L.). Topoly jsou stromy s bledě zbarvenou kůrou a s opadavými listy, vyskytující se v mírném pásu severní polokoule, např. v severní Číně topol plstnatý (*Populus tomentosa* Carr.), ve střední a západní Číně topol žlázkonosý (*Populus adenopoda* Maximowicz), na východě USA topol hrubozubý (*Populus grandidentata* Michx.), v Japonsku topol Sieboldův (*Populus sieboldi* Miquel), v Severní Americe topol osikovitý (*Populus tremuloides* Michx.), od Aljašky až po Kalifornii roste topol chlupatoplodý (*Populus trichocarpa* Torr. & A. Gray ex Hook.), na Sibiři topol vavřínolistý (*Populus laurifolia* Ledebour), v Koreji topol korejský (*Populus koreana* Rehder).²

Topoly se většinou nedožívají více než 100 let, jsou nenáročné na půdní složení, nesnášejí jen půdu příliš suchou. Často se vysazují v parcích a stromořadích jako dekorativní stromy. Upozorňují na sebe poletujícími chmýřím, které nese semínka k rozmnožování.

V českých zemích rostou následující druhy:

Topol bílý, také linda (*Populus alba* L.), strom vysoký až 35 m, který je původní v lužních lesích ve střední a jižní Evropě a západní Sibiři a hojný na náplavech, je v Česku často vysazován v parcích a kolem silnic.³ Rub listu topolu bílého je nápadně bíle zbarvený.⁴

Topol osika (*Populus tremula* L.), strom vysoký 25 m, který roste v Evropě, severní Africe, západní Asii a na Sibiři, se hojně vyskytuje na pasekách a při okrajích lesů.⁵ Osika, stejně jako olše, byla symbolem smutku a podsvětí.⁶

1 Zicha (ed.) c1999–2021.

2 Pilát 1953, s. 284–292.

3 Čihař et al. 1988, s. 239.

4 Podle legendy od potu mytického Herkula (Spohn 2015, s. 120).

5 Čihař et al. 1988, s. 239.

6 Spohn 2015, s. 86. Cooper (1999, s. 194) píše, že se jednalo o topol černý, který byl atributem Dia a Héraklea a ztělesňoval hádés. Topol bílý pak symbolizoval elysejská pole.

Topol černý (*Populus nigra* L.), strom dosahující výšky až 40 m, který roste v Evropě a západní Asii a bývá pěstován společně s francouzským kultivarem topolem kanadským (*Populus x canadensis* Moench), křížencem topolu bavlíkového (*Populus deltoides* Bartr. ex Marsh.) a topolu černého.⁷ V ČR je původní, kriticky ohrožený. Roste v nížinách a na pahorkatinách. Z pupenů se vyrábí mast na zanícená místa, odvar z kůry se používá při močových obtížích.⁸ Kapky z pupenů topolu kanadského smíchané se včelími slinami a voskem sloužily v Egyptě k balzamování těl.⁹

Topoly jsou náchylné ke křížení, v Evropě a západní Asii se setkáme s topolem šedým (*Populus x canescens* (Aiton) Sm.), křížencem topolu bílého a topolu osiky.¹⁰

V parcích se u nás vysazuje topol balzámový (*Populus balsamifera* L.), původně severoamerický druh, který roste na vlhkých podložích.¹¹

Topol a osika v dalších slovanských jazycích

Podle SSJČ je topol ‚listnatý strom štíhlého vzrůstu; topol vlašský‘. Slovo topol je všeslovanské:¹² р. topola, r. тополь, srbsky a chorvatsky topòla,¹³ csl. topoľ, podle Rejzka souvisí s lit. túopa, možná s lat. populus. Hluž. topoľ,¹⁴ mak. топола.¹⁵

Ve Staročeském slovníku se osika definuje jako ‚obecně rozšířený strom s listy chvějícími se i v slabém vánku (topol osika, *Populus tremula* L)‘, tak zní i definice ch. podoby slova jasika.¹⁶ Machek¹⁷ uvádí nářeční osikovat' sa, sikotať se (laš.). Psl. osa, hluž. wosa, dluž. wósa, podle Machka z téhož i PJ Vůsí. Rejzek¹⁸ uvádí polský výraz osika, r. osína, srbský a chorvatský jasika. Hluž. zní název stromu *Populus tremula wosyca*,¹⁹ v makedonštině јасика а трепетлика,²⁰ bulharština pak eviduje jak začátek slova jas-, tak i os-.²¹

7 Pilát 1953, s. 291.

8 Stach 1938, s. 121–122.

9 Spohn 2015, s. 84.

10 Kremer 1995, s. 96.

11 Spohn 2015, s. 83.

12 Rejzek 2012, s. 666.

13 HJP.

14 Soblex.

15 DRMJ.

16 HJP.

17 Machek 2010, s. 418.

18 Rejzek 2012, s. 433.

19 Soblex.

20 DRMJ.

21 Popowska-Taborska (2004, s. 193) dokládá na toponymech Osenski dol, Osinkovica.

Jungmann²² nabízí české přirovnání třepe se jako osika, HJP chorvatské ‚*tanka kao jasika*‘ (o dívčí postavě, česky lze převést ‚tenká jako proutek‘).

Tabulka 46: Topol v MJ
Soupis sídelních jmen (topol):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Topolany	někdejší ves 9 km jv. od Kadaně	Č	1394	nenalezeno
Topolany ²³	ves 6 km záp. od Olomouce	MS	1078	49.585676, 17.178846
Topolany ²⁴	zanikly sz. od Vranovic (Židlochovicko), kde je trať Na Teplanech	MS	1257	48.966055, 16.606285
Topolná ²⁵	zanikla severně od Nivnice (Uherskobrodsko)	MS	1294	48.974540, 17.647694
Topolná ²⁶	ves 6 km jjv. od Napajedel	MS	1318	49.121797, 17.544905
Topolany	ves 3,5 km vých. od Vyškova	MS	1375	49.277337, 17.040092

Tabulka 47: Osika v MJ
Soupis sídelních jmen (osika):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Olšova Vrata, Espenthor ²⁷	ves 2 km jv. od K. Varů	Č	1246	50.206382, 12.921152
Osikovec ²⁸	víska (m. o. Domamyšl) 7 km jv. od Ml. Vožice	Č	1789	49.475922, 14.894339
Osikov ²⁹	ves 7 km sev. od Šumperka, nyní část obce Rejchartice	MS	1567	50.025554, 16.961673

22 Jungmann 1835, s. 1004.

23 MJ z označení obyvatel ‚Topolněc‘, tedy ‚lidé bydlící v topolích, u topolu‘.

24 Ozn. Vranovice.

25 Ozn. Nivnice. Existuje pouze jeden doklad (‚Topel‘), z něhož lze těžko rozsoudit, zda jde skutečně o apelativní základ topol.

26 Základem zde bylo adjektivum topolná.

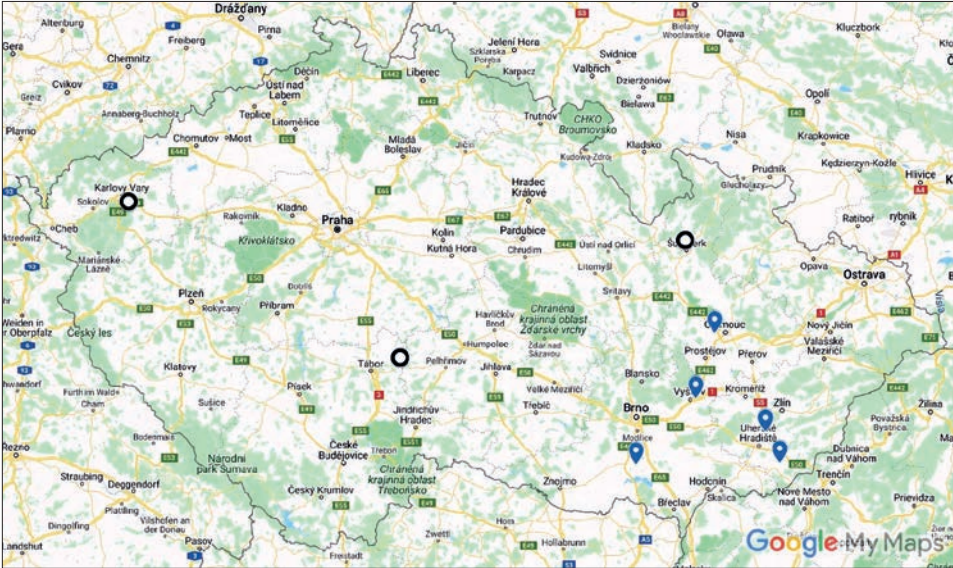
27 Z dokladů vidíme, že místo neslo nejprve německé jméno (‚Espenthor, Espentor, Espendorf‘) s významem ‚osiková vrata (brána)‘ nebo ‚vrata (brána) u osik‘. V Dodatcích k MJČ vysvětlení osa = osika.

28 Základem bylo buď adjektivum osikový, nebo OJ (> Osikův).

29 První zmínky znějí: ‚Aspdorff, Aspendorff‘, doklad z roku 1846 uvádí české jméno ‚Wosykow‘. Jak německé, tak i české jméno se vztahuje k základu osika, Aspendorf = ‚ves v osičích, v osikovém porostu‘.

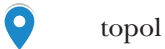
MJ Topolany vzniklo z obyvatelského jména Topolněné s významem ‚lidé bydlící u topolu, v topolí‘. MJ Topolná z adjektiva topolná (řeka, stráž). MJ Osikovec mohlo vzniknout jak ze jmenné podoby adjektiva, tak i z OJ (z přivlastňovacího Osikův).

Lokalizace obcí (topol, osika):

Obrázek 35: Topol a osika v MJ³⁰

Legenda:

V jiných slovanských zemích najdeme např. bulharské Тополово, makedonská Тополница, v prostoru bývalé Jugoslávie Topolovac, slovinská Topolščica, na Slovensku Topolčany, v Polsku Topola, na Ukrajině Топольниця, v Rusku Тополь.³¹ HJP nabízí chorvatská toponyma: Topòline, Topólovec, Topólovica, Tòpòlje.

30 Výřez z mapy Topol a osika, vytvořeně na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupné z adresy: https://drive.google.com/open?id=1f5xMYr2-2_QR2NnVx4A8jYOWYLLwPSv4&usp=sharing.

31 Šmilauer 1970, s. 182–183.

5 Hesla

V Severní Makedonii³² jsou to sídelní jména Тополница, 20,9 km sev. od Brodu (vzdušnou čarou 12,5 km sev.), Тополница, 10 km sz. od obce Radoviš (vzdušnou čarou 7,5 km zsz.), a Тополовиќ, 11 km záp. od města Kratovo (vzdušnou čarou 8 km).

Podle osiky se dle Šmilauera³³ nazývají tato místa: v Bulharsku Осиково, v Severní Makedonii Јасико(в)ец, v prostoru bývalé Jugoslávie Osenik, ve Slovinsku Osnica, na Slovensku Osikov, v Horní Lužici Wosowo mladźina, v Dolní Lužici Wosna, v Polsku Osiczyna, na Ukrajině Осикова, v Rusku Подосиновка. НЈР přidává chorvatská МЈ Јасик a Јасиковас.

32 Ivanova 2014, s. 169–170.

33 Šmilauer 1970, s. 134.

5.30 Vrba, rokyta, jíva a vetla

Vrba

Salix L.

Říše Plantae – rostliny, oddělení Magnoliophyta – rostliny krytosemenné, třída Rosopsida – vyšší dvouděložné rostliny, řád Malpighiales – malpigiotvaré, čeleď Salicaceae – vrbovité, tribus Saliceae¹

Rod vrba (*Salix* L.) patří do čeledi vrbovité (Salicaceae Mirbel), kam náleží také rod topol (*Populus* L.). Vrby jsou stromy nebo keře s opadavými listy, zřídka vytrvalými. Jsou rozšířeny hlavně v chladnějších oblastech a v mírném pásu severní polokoule, některé druhy se však objevují i na polokouli jižní (s výjimkou Austrálie). V Evropě a Asii roste vrba trojmužná různobarvá, dříve vrba mandlová (*Salix triandra* subsp. *amygdalina* (L.) Schübl. & G. Martens), na Kavkaze vrba pětimužná neboli mandlovka (*Salix pentandra* L.), v Severní Americe vrba lesklá (*Salix lucida* Muhlenberg), v západní Číně vrba nádherná (*Salix magnifica* Hemsl.), od Bajkalu po Koreu vrba Matsudova, nebo vrba pekingská (*Salix matsudana* Koidz.), v Coloradu vrba ojměná (*Salix irrorata* Andersson), v severní Evropě a severní Asii vrba vlnatá (*Salix lanata* L.), z níž se často získávají ‚kočičky‘, na pobřeží Baltu vrba lýkocová (*Salix daphnoides* Vill.), v Alpách vrba švýcarská (*Salix helvetica* Vill.). Vrby mají velký význam pro včelařství, často jsou vysazovány jejich variety označované jako „smuteční“.²

V českých zemích se lze setkat s těmito druhy:

Vrba bílá, dříve vrba hlavatá (*Salix alba* L.), rostoucí divoce v Evropě, severní Africe a Střední Asii, která se pěstuje v zahradách a parcích, na březích rybníků a řek a jejíž variantou je *Salix alba* ‚Tristis‘ – naše ‚smuteční vrba‘.³ Odvar vrbové kůry se používá proti průjmům a ke koupelím posilujícím nervy, listy jako obklady ke zmírnění bolesti.⁴

Vrba bylinná (*Salix herbacea* L.), poléhavý keř s drobnými listy dosahující výšky 1–8 cm, který roste na sutích a kamenitých půdách a většinou se nenachází na vápenitém podloží ve vyšších polohách. Kvete v červnu a červenci. V českých zemích se vyskytuje však jen vzácně, na několika lokalitách v Krkonoších a v Hrubém Jeseníku. Hojněji se vyskytuje ve vyšších polohách v Evropě (Pyreneje, Balkán,

1 Zicha (ed.) c1999–2021.

2 Pilát 1953, s. 292–302.

3 Pilát 1953, s. 295.

4 Stach 1938, s. 120–121.

Alpy, Karpaty), Asii a Severní Americe,⁵ občas se s ní lze setkat také na skalkách.⁶ V alpinském pásu se vrba bylinná vyskytuje ve společenství *Salicion herbaceae*, na místech, kde se shromažďuje sněhová pokrývka.⁷

Vrba síťnatá (*Salix reticulata* L.), nízký, poléhavý keř dosahující výšky 10–30 cm, rostoucí nad horní hranicí lesa, často na vápenitém podloží. Slouží jako indikátor vápnomilných společenství.⁸ Je rozšířena zejména v arktické a subarktické Evropě, Asii a Severní Americe. Nalezneme ji v Karpatech, Alpách, Pyrenejích, na Balkánském poloostrově, u nás se vyskytuje na skalkách.

Vrba plazivá (*Salix repens* L.), nízký keř, který dosahuje výšky 1 m a vyžaduje vlhčí podloží. Objevuje se na Moravě a na Slovensku, v Čechách méně často.⁹

Vrba jíva (*Salix caprea* L.), rostoucí v Evropě a Asii, u nás se vysazuje v zahradách. Její větvičky se často řezou na Květnou neděli jako náhrada palmových listů, příp. se zapichovaly do země na ochranu polí.¹⁰ Slovensky se nazývá rakyta.¹¹

Vrba ušatá (*Salix aurita* L.), rostoucí v Evropě, západní Asii a dosahující výšky až 2 m.

Vrba bobkolistá (*Salix phylicifolia* L.), vyskytující se hlavně v severní Evropě s dosahem až za polární kruh. Vrba bobkolistá je až 3 m vysoký keř, u nás k nalezení v Krkonoších, na Slovensku v Tatrách.

Vrba černající (*Salix myrsinifolia* Salisb.), keř vysoký až 4 m, roste hlavně v severní Evropě, západní Asii a na západní Sibiři, u nás se s ní lze setkat u Třeboně.

Vrba hrotolistá, též vrba šípová (*Salix hastata* L.), až 1,5 m vysoký keř, rostoucí hlavně na horách ve střední a jižní Evropě, u nás roste v Jeseníku.

Vrba košařská neboli konopina (*Salix viminalis* L.), která je podle Piláta jednou z nejlepších košíkářských vrb. Většinou se jedná o keř, někdy o strom až 5 m vysoký, který roste v Evropě, severní Asii a v Himálaji, je hodně vysazován.¹²

Vrba nachová (*Salix purpurea* L.), rostoucí v Evropě, severní Africe, Střední Asii a v Japonsku. Jde o hojně se vyskytující druh vrby, zejména u řek a na vlhčích

5 Čihař, Kovanda 1983, s. 250.

6 Pilát 1953, s. 296.

7 Čihař et al. 1988, s. 250.

8 Čihař, Kovanda 1983, s. 140.

9 Pilát 1953, s. 297.

10 Spohn 2015, s. 80. Vrbových proutků se užívalo i pro plodnost polí.

Nelze opomenout, že vrba měla a má význam také v křesťanské symbolice: např. svěcení tzv. kočiček, při němž se užívá proutků vrby jívy, jako aluze na vítání Krista palmovými a olivovými ratolestmi. Bití vrbovými proutky pro zdraví není jen český obyčej. Tolstoj (2016, s. 39) uvádí, že v poleské vesnici Dubrovníci po dopolední mši o Květné neděli vybíhaly děti naproti ženám, které nesly vysvěcené vrbové proutky, a křičely: „Teta, udeř mě vrbou.“ Ženy tedy bijí a zaříkávají: „Vrba bije, já nebiji. / Za týden jsou Velikonoce, / buď bohatý jako země / a buď zdravý jako voda.“ (Tolstoj 2016, s. 39–42)

11 Čihař et al. 1988, s. 238.

12 Pilát 1953, s. 292–302.

stanovištích, někdy se vysazuje pro okrasu v parcích. Kůry se užívá jako prostředku proti bolesti a horečkám.¹³

Velmi hojná je vrba popelavá (*Salix cinerea* L.), která roste na březích vod, na rašelinách.¹⁴

Vrba, rokyta, jíva a vetla v dalších slovanských jazycích

Vrba je podle SSJČ ‚strom nebo keř s ohebnými větvemi a s podlouhlými zašpičatělými listy; vrba košařská‘. Jedná se o slovo všeslovanské: stsl. врьба, p. wierzba, slk. vrba, r. vérba, starorus. вьрба, ukr. verbá, hluž. wjerba, dluž. wjerba, s. a ch. verba (HJP uvádí ch. vrba), sln. verba, b. vārba; psl. *vьrba je původně kolektivum (vьrbьje), snad je příbuzné s lit. viřbas ‚prut, stonek‘, lot. viřbs ‚hůlka‘, lat. verbēna ‚vavřínové listy a výhonky‘.¹⁵

Rokyta je dle MSS ‚druh vrby; palma‘ a jedná se o starobylý název vrby. V dalších slovanských jazycích¹⁶: p. rokita, slk. rakyta (s významem ‚jíva‘, v nářečích se vyskytuje tvar rokyta, výsl. též rokiřa),¹⁷ r., sln., s., ch., b. rakita, hluž. rokot, dluž. rokit; psl. *orkyta. S tímto slovem souvisí také výraz makyta – val., laš. jíva, laš. mlakya.

Jíva dle ESSČ je ‚vrbovitý keř nebo nízký strom, nebo topol, nebo planý stromový porost‘, dnes tímto slovem označujeme keř *Salix caprea* L.:¹⁸ p., ukr., sln., s. a ch. iva, hluž. jíwa, dluž. a v polských dialektech wiwa.

Slovo vetla je taktéž starobylý název pro význam ‚vrba‘. Jako základ se tento výraz vyskytuje u MJ Vetlá, Vtelno a Telnice. Toto slovo nalezneme v psl. *вѣтля a v r. ветля.¹⁹

Do soupisů nezahrnují MJ Nákle (Č) a Náklo (Č) a Náklo (MS). Nákli je sice definováno Machkem²⁰ jako ‚mladý vrbový porost‘, nicméně MJ jsou podle Profouse²¹ odvozena od nákel < nákle s významem ‚luk, oblouk‘, tedy říční oblouk, kde rostlo mimo jiné i vrboví. GbSlov definuje náklo jako ‚nějaké místo při řece, při vodě‘, StčS odvozuje MJ Náklo z předložkového pádu ‚na kle‘ – místo u řek s výběžky.

13 Spohn 2015, s. 196.

14 Spohn 2015, s. 195.

15 Rejzek 2012, s. 721; Machek 2010, s. 699.

16 Machek 2010, s. 516.

17 Štolc 1968, s. 64.

18 Machek 2010, s. 516.

19 Machek 2010, s. 687.

20 Machek 2010, s. 388.

21 MJČ.

Tabulka 48: Vrba v MJ
Soupis sídelních jmen (vrba):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Vrbčany ²²	ves 5 km sev. od Kouřimě	Č	kol. 1088	50.050180, 14.991607	
Vrbice, Wrbitz ²³	ves 4 km jz. od Stříbra	Č	1115	49.735445, 12.947746	
Vrbno nad Lesy	ves 8 km jv. od Loun	Č	1143	50.323586, 13.905486	
Vrbičany	ves 6 km jjv. od Lovosic	Č	1226	50.462715, 14.084927	
Vrbno ²⁴	ves 3 km jz. od Mělníka	Č	1241	50.324528, 14.451307	
Vrbice ²⁵	ves 7,5 km jv. od Libochovic	Č	1267	50.355804, 14.119692	
Vrbice, Fürwitz	ves 8,5 km sev. od Jesenice	Č	1275	50.1690600, 13.5253089	
Vrbice	ves (m. o. Hoříkovice) 7 km zjz. od Netolic	Č	kol. 1300	49.029505, 14.097505	
Vrbice	ves 5 km jz. od Králova Městce	Č	1305	50.180782, 15.230305	
Vrbno	ves 6 km jz. od Blatné	Č	1305	49.4033400, 13.8076261	
Vrbová, Förba	víska (m. o. Nebanice) 7 km sv. od Chebu	Č	1313	50.116381, 12.455430	
Vrbičany	ves 10 km sz. od Slaného	Č	1318	50.307792, 13.995798	
Vrbka ²⁶	ves 6 km sev. od Ledče n. S.	Č	1318	49.750014, 15.279109	
Vrbice, Wrbitz	ves 12 km jv. od Litoměřic	Č	1319-31	50.482658, 14.286678	
Vrbka	ves 7 km vých. od Libochovic	Č	1336	50.390610, 14.143107	
Vrbice, Fürwitz ²⁷	ves 6 km záp. od Bezdruzic	Č	1367	49.895757, 12.884030	

22 MJ Vrbičany jako MJ Vrbčany – ves Vrbičanů, lidí bydlících v osadě u vrbice (malá vrba) nebo přistěhovaných z Vrbice.

23 Dnes Vrbice u Stříbra.

24 MJ Vrbno ze jmenného tvaru adjektiva (vrben, vrbna, vrbno). Místo u mnoha vrb.

25 MJ Vrbice z apelativa vrbice ‚malá vrba‘ (stejně jako MJ Vrbka).

26 MJ Vrbka z apelativa vrbka ‚malá vrba‘ (stejně jako MJ Vrbice).

27 Dnes Vrbice u Bezdruzic.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
České Vrbno ²⁸	ves 3,5 km sz. od Čes. Budějovic	Č	1367	49.008583, 14.448533	
Vrbice	ves 9 km jv. od Jičina	Č	1368	50.368913, 15.428647	
Vrbice	ves 12,5 km jz. od Volyně	Č	1382	49.141180, 13.715718	
Vrbička, Klein-Fürwitz ²⁹	ves 10 km jz. od Podbořan	Č	1382	50.176993, 13.293684	
Vrbice, Groß-Fürwitz	ves 8 km sv. od Žlutic	Č	1384	50.149387, 13.235064	
Vrbice	ves (m. o. Leština) 7 km záp. od Haber	Č	1386	49.745063, 15.386458	
Suché Vrbné ³⁰	ves 1 km vých. od Čes. Budějovic	Č	1386	48.970729, 14.503196	
Vrbka, Ferbka	ves 2 km sev. od Postoloprť	Č	1396	50.382194, 13.699372	
Vejdov ³¹	někdejší ves u Žatce	Č	1403	50.331727, 13.557664	
Dasný ³²	ves v rybníčné krajině 4 km jz. od Hluboké ³³	Č	1418	49.01923, 14.40741	1720
Vrbice ³⁴	někdejší ves na panství kostském sz. od Sobotky	Č	1497	50.4687761, 15.1764644	
Vrbová Lhota ³⁵	ves 5 km jz. od Poděbrad	Č	kol. 1535	50.111797, 15.062431	
Vrbice	ves 4 km jv. od Kostelce n. O.	Č	1544	50.089316, 16.251849	
Vrbice	ves (m. o. Krašovice) 14 km jz. od Sedlčan	Č	1557	49.585110, 14.280088	
Weiden ³⁶	ves 5 km jz. od Kadaně	Č	1591	50.338381, 13.222610	

28 Dnes České Vrbné.

29 MJ Vrbička z MJ Vrbice.

30 Ozn. Suchovrbenské náměstí. Přívlástek suché pro rozlišení od vsi České Vrbné (České Vrbno), která leží u rybníků.

31 Ozn. Žatec. V dokladu z r. 1403 ‚Widhof, kde Weide ‚vrba‘, tedy ‚vrbový dvůr nebo dvůr u vrb‘.

32 Doklad z r. 1720 o obci jménem Dasný (1418) zní ‚Cron-Fellern‘ – Fellern vykládá Profous (MJČ) z apelativa vrba (jako i u vsi České Vrbno a Suché Vrbné).

33 Dnes Hluboká nad Vltavou.

34 Ozn. Sobotka.

35 Lhota dostala přívlástek vrbová podle vrbového stromoví.

36 Před zánikem se obec nazývala Pastviny. Pastviny zanikly r. 1953 (Vojenský výcvikový prostor

5 Hesla

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Vrbice ³⁷	ves 12 km vjv. od Hustopečí	MS	1222	48.915015, 16.897778	
Vrbice	ves 3,5 km jz. od Nového Bohumína ³⁸	MS	1227	49.883096, 18.317455	
Vrbov ³⁹	zaniklé městečko mezi Drnholcem a Miroslaví	MS	1237	48.9076928, 16.3861956	
Vrbovec	ves 7 km jjv. od Znojma	MS	1237	48.7975692, 16.1004942	
Vendolí ⁴⁰	ves 4 km zjz. od Svitav	MS	1320	49.7395297, 16.4117603	1535
Vrben ⁴¹	zanikl patrně v nejbližším okolí Šumperka	MS	1346	nenalezeno	
Hrubá Vrbka	ves 13 km vjv. od Strážnice	MS	1348	48.871970, 17.477044	
Vrbka	ves 9 km sv. od Opavy	MS	1349	49.985353, 18.011462	
Vrbka ⁴²	zanikla u Radkovic ⁴³ (Dačicko)	MS	1360	49.082365, 15.621832	
Nové Vrbno ⁴⁴	osada obce Jerlochovice (Fulnecko), zanikla 1949 splynutím s Větřkovicemi, 1952 název zrušen ⁴⁵	MS	1412	49.763328, 17.811546	1729
Malá Vrbka	ves 11 km vjv. od Strážnice	MS	1447	48.869315, 17.458812	
Vrbka	ves 7,5 km již. od Kroměříže, nyní část obce Sulimov	MS	1464	49.228254, 17.413122	
Nové Vrbno	dvůr u Hlinky, 3 km zsz. od Osoblahy ⁴⁶	MS	1594	50.2953553, 17.6935839	

Hradiště). K nalezení na portále Mapy.cz (Seznam.cz c1996–2021): <https://en.mapy.cz/s/3p9fh>. Více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=65> (Beran c2005–2019).

37 Z kolektiva vrbĕje > vrbí, dem. vrbíce.

38 Dnes Bohumín.

39 Zde vrbov = jmenný tvar adj. vrbový.

40 Obec nese nejprve název Stangendorf, v roce 1535 je doložen název Wayndol snad ze střhn. Wīdelīn ‚vrbové proutí, vrbí‘.

41 MJ Vrben z adj. vrbьль > vrben ‚vrbový‘.

42 Ozn. Radkovic.

43 Dnes Radkovic u Budče.

44 První doklady: Goldseifen, Goldseyff, Goldzýf s významem ‚zlaté rýžoviště‘. Jméno Nové Vrbno až od r. 1729 (Neuwürben).

45 Nalezeno Nové Vrbno u Větřkovic.

46 Po roce 1960 zrušen pro těsnou polohu u státních hranic.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Vrbno, Vrbno pod Pradědem ⁴⁷	město ⁴⁸	MS	1611	50.119862, 17.384293	
Malé Vrbno	ves 3,5 km sv. od Starého Města, nyní část obce Staré Město.	MS	1615	50.1833072, 16.9784817	
Velké Vrbno	ves 5,5 km sv. od Starého Města, od 1959 část obce Staré Město	MS	1615	50.200067, 16.988922	
Weidensümpfen, Vrbiska ⁴⁹	kolonie u Zighartic (Vápenné)	MS	1787	50.2601106, 17.1202714	
Vendelín ⁵⁰	dvůr a skupina domů u Radkova (Vítovsko)	MS	1798	49.8201275, 17.7949167	
Vrbovec ⁵¹	samota u Grymova (Přerovsko)	MS	1935	49.4827000, 17.4949142	

MJ Vendolí (1320) a Vendelín (1798): podle Hosáka a Šrámka (MJMS) obě jména vznikla ze střhn. Widelín ‚vrbové proutí, vrbí‘, tvar Vendelín dostalo MJ snad příkloněním k OJ Vendelín.

Zmínka z r. 1720 o obci jménem Dasný (1418) zní ‚Cron-Fellern‘, podle Profouse⁵² se jedná o dativ plur. od dial. Felber, a to ze střhn. Vëlwer, tedy ‚Weidenbaum, vrba‘. S výše uvedeným souvisejí také první zmínky u obcí České Vrbno (1367) a Suché Vrbné (1386). První zmínka o obci Suché Vrbné zní ‚Velharn‘, u obce České Vrbno pak ‚Felhern‘. Obě se stejným významem jako u obce označované Dasný.⁵³

MJ Weiden je německého původu, od apelativa Weide ‚vrba, nebo pastvina, pastviště‘.

Poloha obce s MJ Nové Vrbno (1412) byla nejprve označována jako ‚Goldseifen‘, tedy ‚zlaté rýžoviště‘. Toto původní MJ zaniklo se zánikem první obce, v roce 1729 se již mluví o nové obci ‚Neuwürben‘, Nové Vrbno.

Jako přívlastek je použito slova vrbová v MJ Vrbová Lhota – tuto specifikaci dostala Lhota pro rozlišení od okolních Lhot (podle v okolí rostoucích dřevin).

47 Vrbno bylo založeno r. 1611 a podle MJMS bylo nazváno podle zakladatele Hynka Bruntálského z Vrbna, bylo však asi založeno na místě starší osady, která se snad jmenovala Vrbn(o).

48 Lutterer et al. 1982, s. 336–337.

49 Dnes osada Bažiny. MJ Weidensümpfen z něm. Weidensumpf ‚vrbový močál‘.

50 Snad ze střhn. Widelín ‚vrbové proutí, vrbí‘.

51 Substantivizace adj. vrbový, sufix -ec.

52 MJČ.

53 Obec Dasný však byla nazvána Cron-Fellern analogicky podle těchto dvou vsí.

MJ Vrbice vzniklo z apelativa vrbice ‚malá vrba‘, pokud se však používalo MJ v plurálu, pak se jednalo o motivaci z OJ Vrba.

MJ Vrbka vzniklo z apelativa vrbka ‚malá vrba‘.

MJ Vrbičany je původně obyvatelským jménem. Znamenalo tak ‚ves Vrbičanů‘, tedy lidí bydlících v osadě u vrbice, nebo lidí přistěhovalých z Vrbice.

MJ Vrbno vzniklo ze jmenné formy adjektiva vrbno s významem ‚místo, kde jsou vrby‘.

Tabulka 49: Rokyta v MJ
Soupis sídelních jmen (rokyta):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Rokycany ⁵⁴	okr. město v záp. Čechách nad potokem Klabavou	Č	1110	49.737836, 13.592800	
Nový Rokytník, Neu-Rognitz ⁵⁵	2 km jz. od Starého Rokytníka	Č	1304	50.526059, 15.918599	
Starý Rokytník, Alt-Rognitz ⁵⁶	15 km szs. od Rokytníka podle Mlýnského potoka, 2 km jv. od Trutnova	Č	1304	50.536928, 15.945717	
Rokytnice v Orlických horách, Rokitz im Adlergebirge	okresní město ⁵⁷ ve východních Čechách podle potoka Rokytenky, pokračováním je ves Dolní Rokytnice, Prostřední Rokytnice a Horní Rokytnice	Č	1318	50.165483, 16.465724	
Rokytovec ⁵⁸	ves 5 km záp. od Ml. Boleslavě	Č	1322	50.406485, 14.831133	
Rokytnice ⁵⁹	ves nad vrchoviskem potůčku (m. o. Hrubá Skála) 8 km jv. od Turnova	Č	1323	50.534241, 15.220081	
Rochlice u Liberce, Röchlitz bei Reichenberg ⁶⁰	město nad Nisou, jež na své severní straně přiléhá k Liberci	Č	1352- 99	50.755478, 15.064219	
Dolní Rokyta, Nieder-Rokita ⁶¹	dlouhá ves podle potoka 8 km sv. od Bělé pod Bezd.	Č	1356- 1360	50.550156, 14.878006	

54 MJ Rokycany – ‚ves Rokycanů, lidí bydlících u rokyt nebo v rokytí‘.

55 Původně šlo o jednu obec, doklady např.: ‚de Rokytnik, Raknitz, Roknicz, Rakanitz, in Rokytnitz‘, až v dokladu z roku 1790 čteme ‚Alt Roinicz‘ a ‚Neu Roinicz‘.

56 Viz poznámku u MJ Nový Rokytník (1304).

57 Dnes není okresním městem.

58 MJ Rokytovec – z adj. rokytový (háj, les) přidáním sufixu -ec.

59 MJ Rokytnice z adjektiva rokytná (řeka, voda).

60 Původně se jednalo o obec Rokytnice. Z něj pak povstalo německé jméno Röchlitz.

61 MJ Dolní Rokyta, MJ Horní Rokyta – osada se nejprve jmenovala Rokyta podle apelativa rokyta.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Horní Rokytá, Ober-Rokitai	pokračováním Dolní Rokyté	Č	1356-1360	50.565565, 14.866996	
Rokytňany ⁶²	ves Dolní Rokytňany nad potokem 6 km záp. od Libáně a ves Horní Rokytňany ležící 0,5 km na východ	Č	1381	50.375922, 15.136800	
Rokytno ⁶³	ves 10 km sv. od Pardubic	Č	1436	50.104585, 15.889798	
Rokytník ⁶⁴	ves podle potůčku 8,5 km sev. od Náchoda	Č	1465	50.498766, 16.163220	
Rokytnice, Eckersbach ⁶⁵	ves nad stejnojmenným potokem (m. o. Andělská Hora) 4,5 km jz. od Chrastavy	Č	1528	50.7776869, 14.9434386	1545
Rokytnice nad Jizerou, Röchlitz an der Iser	okr. město, ⁶⁶ které tvoří Dolní Rokytnice a Horní Rokytnice	Č	1574	50.727574, 15.447878	
Rokytno, Sahlenbach ⁶⁷	ves nad potokem sv. od Rokytnice n. Jiz.	Č	1720	50.728157, 15.480434	
Rokytná	ves 2 km ssv. od Moravského Krumlova, nyní jeho část	MS	1046 fal. z 12. stol.	49.0647172, 16.3217111	12. stol.
Rokytnice nad Rokytnou	městys 9 km zjz. od Třebíče	MS	1190	49.1843167, 15.7728367	
Rokytno	ves 4,5 km severně od Nového Města na Moravě	MS	1348	49.5994619, 16.0705511	
Dolní Rokytánky ⁶⁸	zanikly u Římova na Třebíčsku, kde je samota Vísky	MS	1349	49.1626167, 15.7820144	
Horní Rokytánky ⁶⁹	zanikly u Římova na Třebíčsku, kde je samota Vísky	MS	1349	49.1630658, 15.7823522	
Rokytnice	městys 5 km zsz. od Přerova	MS	1349	49.4649928, 17.3861467	
Rokytnice	ves 1 km jz. od Vsetína, nyní jeho část	MS	1353-1412	49.3263075, 17.9827008	

62 MJ Rokytňany – ves Rokytňanů, lidí ‚bydlících v Rokytně, na rokytném místě‘.

63 MJ Rokytno z jmenného tvaru adjektiva rokytno – od adj. rokytný.

64 MJ Rokytník z adjektiva rokytný (potok tekoucí mezi rokytami) přidáním substantivizující přípony -ík.

65 Ozn. Kryštofovo Údolí, jeho částí je Rokytnice. Leží nad potokem Rokytkou, někdy nazývanou Údolní potok. Ves se nejprve nazývala podle potoka.

66 Dnes není okresním městem.

67 Prvotní zde bylo německé jméno Sahlenbach, v němž první člen je stříh. ‚salhe‘, které je obsaženo také v apelativu Salweide, tedy ‚vrba jíva, Salix caprea‘.

68 Ozn. Vísky.

69 Ozn. Vísky.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Rokytnice ⁷⁰	zanikla u Rokytnice na Přerovsku	MS	1353	49.466411, 17.390277	
Rokytnice	ves 11 km jz. od Valašských Klobouk	MS	1520	49.066200, 17.911640	

Tabulka 50: Jíva v MJ
Soupis sídelních jmen (jíva):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Jivjany, ⁷¹ Gibian	ves 13,5 km na jih od Stříbra	Č	1115	49.631220, 12.979564	
Jivina ⁷²	ves pod lesem Jivinou (609 m) 5,5 km jv. od Zbiroha	Č	1368	49.794315, 13.836778	
Jivno ⁷³	ves 3,5 km jz. od Lišna	Č	1378	48.995590, 14.569175	
Jivina	ves (m. o. Vlastibořice) 5,5 km jv. od Č. Dubu	Č	1379	50.626539, 15.059098	
Jiví ⁷⁴	ves (m. o. Smílkov) 6 km jz. od Otíc	Č	1381	49.590867, 14.594808	
Jivina	ves 3 km sz. od Mnich. Hradiště	Č	1400	50.554193, 14.946630	
Jevany ⁷⁵	ves mezi lesy u velikého rybníka 4,5 km jz. od Kostelce n. Čern. Lesy	Č	1415	49.970610, 14.810328	
Jivník ⁷⁶	někdejší hrad snad u Kyjova jz. od Rumburku	Č	1444	poloha neznámá	
Jivany ⁷⁷	ves 5,5 km jz. od Lomnice n. Pop.	Č	1474	50.513837, 15.298397	
Jivina	ves (m. o. Troskovice) 9 km jv. od Turnova	Č	1497	50.513548, 15.219808	

70 Ozn. Rokytnice.

71 MJ z tvaru Jivněné, tedy ‚ves obyvatel v Jivné nebo z Jivné‘.

72 MJ Jivina z kolektiva jivina ‚jívová porostlina‘.

73 MJ Jivno – jivné místo, místo porostlé jívím.

74 MJ z kolektiva jíví, stč. jívie.

75 Původně Jivany, ‚lidé, kteří žijí v osadě založené u jív‘.

76 Profous (MJČ) nevykládá, poloha hradu je neznámá. Sedláček ztotožňoval hrad s terénními pozůstatky u Kyjova (ale není pro to doklad).

77 MJ vykládáno jako ves Jivanů, tedy ‚lidí bydlících u jív‘.

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice	D MJ
Jívka, Jibka ⁷⁸	ves 8 km jz. od Teplice n. Met.	Č	1542 (1534)	50.534660, 16.108862	
Jivina	někdejší mlýn u Červ. Poříčí na jih od Přeštic	Č	1547	nenalezeno	
Jívová	městys 7,5 km vjv. od Šternberka	MS	1220 fal. ze 14. stol.	49.709372, 17.394179	1269
Jívoví ⁷⁹	ves 8 km sv. od Velkého Meziříčí	MS	1407	49.405650, 16.090135	

Tabulka 51: Vetla v MJ
Soupis sídelních jmen (vetla):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Jízerní Vtelno ⁸⁰	ves 5 km jjz. od Ml. Boleslavě	Č	1229	50.369074, 14.853832
Vtelno, Wteln	ves 3 km již. od Mostu	Č	1287	50.489026, 13.672443
Vetlá ⁸¹	ves 5,5 km sv. od Roudnice n. L.	Č	1333	50.471424, 14.289204
Mělnické Vtelno	ves 15 km vých. od Mělníka	Č	1352-69	50.352321, 14.695261
Telnice, Tellnitz	ves nad potokem mezi lesy 5,5 km sev. od Chabařovic (Přední a Zadní Telnice)	Č	1532	50.732915, 13.957480
Telnice ⁸²	ves 13,5 km jv. od Brna	MS	1244	49.1013583, 16.7162133
Vetla	zanikla u Žďáru nad Sázavou, kde jsou trati Přední a Zadní Vedla	MS	2. pol. 14. stol.	49.5386144, 15.9607481

Do soupisu jsem nezařadila MJ odvozená od OJ (např. Vrbětín od osobního jména Vrbata).

78 MJ Jívka snad z názvu potoka (Jivnice > Jívka), příp. z apelativa jívka ‚malá jíva‘.

79 První doklady: ‚z Gyweweho, Jívové, z Giweweho‘ – původně tak z adjektiva jívové (místo, sídlo). Pak přikloněno ke kolektivu.

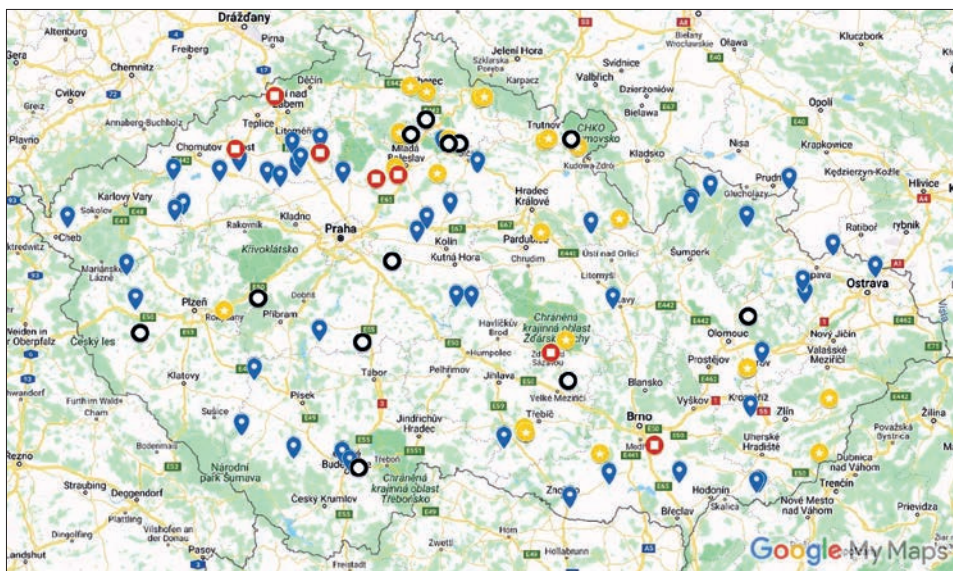
80 MJ Vtelno – základem je apelativum vetla (vъtъla).

81 Z apelativa vetla.

82 MJ vzniklo z PJ, které označovalo řeku. Základem bylo slovo vъtъlъna > vtelná (‚voda, říčka, která teče mezi vrbami‘).

Mezi OJ naopak můžeme najít mnohá, která jsou odvozena z MJ, např. OJ Vrbecký z MJ Vrbka, OJ Vrbenský z MJ Vrbno, OJ Vrbický z MJ Vrbice, OJ Vrbský z MJ Vrbí či Vrbice, OJ Telenský snad z MJ Vtelno. Moldanová⁸³ zmiňuje, že OJ Rokyta je odvozeno přímo ze staršího názvu vrby.

Lokalizace obcí (vrba, jáva, rokyta a vetla):

Obrázek 36: Vrba, rokyta, jáva a vetla v MJ⁸⁴

Legenda:

- vrba (příp. jinojazyčné ekvivalenty)
- rokyta
- jáva
- vetla

83 Moldanová 1983, s. 274, s. 194 a s. 248.

84 Výřez z mapy Vrba, jáva, rokyta, vetla, vytvořený na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupný z adresy: <https://drive.google.com/open?id=1aFD4D-HUJfPWh103dnJQheDBEjXX-pl8N&usp=sharing>.

V následující tabulce (č. 52) poukazují na souvislost dat prvních zmínek o obcích s distribucí jednotlivých lexémů:

Tabulka 52: Vrba, rokyta, jíva a vetla v MJ

	vrba	rokyta	jíva	vetla
10. stol.				
11. stol.	1			
12. stol.	2	3	1	
13. stol.	8		1	3
14. stol.	21	15	4	3
15. stol.	4	2	6	
16. stol.	6 ⁸⁵	3	2	1
17. stol.	3 ⁸⁶			
18. stol.	4 (?) ⁸⁷	1 (?) ⁸⁸		
19. stol.				
20. stol.	1			

Jména obcí jsou do tabulky č. 52 zařazena podle sloupce D MJ v tabulkách č. 48, 49, 50 a 51. Tedy např. Rokytná (fal. 1046) zařazena do 12. stol. MJ Dasný (1418) zařazeno do 18. stol., protože zmínka, která odkazuje na souvislost s názvem dřeviny, pochází až z r. 1720. MJ Nové Vrbno (1412) s tímto jménem až od r. 1729.

V dalších slovanských krajinách se lze setkat např. s těmito toponymy: bulh. Върбовец (nalezena Върбница, jz. od města Годеч), mak. Врбјани, jižně od národního parku Маврово, ch. Vrbica, obec blízko města Đakovo, sln. Vrbnica (nelokalizováno, ovšem MJ Vrbnica nese větší množství míst v Srbsku, Bosně a Hercegovině i Kosovu, ve Slovinsku byly nalezeny obce Vrba, Vrbica a Vrbov), slk. Vrbovce, sz. od Myjavy, hluž. Wjerbow, dluž. Wjerbno (Werben), sz. od města Chotěbuz (Cottbus), p. MJ Wierzbica, označuje větší množství míst v Polsku, ukr. jméno Вербка, které označuje větší množství míst, br. Вербавичы (snad Вербовичи, jlv.

85 V 16. a 17. stol. často dochází ke specifikaci – Nové, Malé, Velké, příp. MJ německá jako Weiden, Vendolí (ze střhn. Widelîn).

86 Viz poznámku výše.

87 Jedním ze zahrnutých nositelů etymonu vrba je MJ Nové Vrbno: první doklady: Goldseifen, Goldseyffi, Goldzýf s významem ‚zlaté rýžoviště‘. Až od r. 1729 Neuwürben ‚Nové Vrbno‘. Druhým je MJ Cron-Fellern (ves Dasný), Fellern vykládáno z apelativa vrba. Dalším je MJ Vendelín, snad ze střhn. Widelîn ‚vrbové proutí, vrbí‘. A posledním Weidensümpfen ‚vrbový močál‘.

88 Zde se jedná o prvotní německé jméno Sahlenbach.

5 Hesla

od města Мозырь), rus. Вербовка (nalezeno bylo více obcí, nicméně situovány jsou na Ukrajinu a v podobě Вербівка).⁸⁹

K názvu dřeviny rokyta (ракита, *Salix purpurea*) v Severní Makedonii podle Ivanovy⁹⁰ odkazují tato toponyma: Ракитец, 12,3 km jz. od města Радовиш (vzdušnou čarou 10 km), a Ракитница, 16,5 km sev. od města Демир Хисар (vzdušnou čarou 10,5 km); v Chorvatsku pak dle НЈР Ракитница, Rakítovec.

89 Šmilauer 1970, s. 195.

90 Ivanova 2014, s. 134.

5.31 Vřes

Calluna Salisb.

Říše Plantae – rostliny, oddělení Magnoliophyta – rostliny krytosemenné, třída Rosopsida – vyšší dvouděložné rostliny, řád Ericales – vřesovcotvaré, čeleď Ericaceae – vřesovcovité, podčeleď Ericoideae¹

Rod vřes (*Calluna Salisb.*) patří do čeledi vřesovcovité (*Ericaceae Juss.*), stejně jako vřesovec (*Erica L.*), s nímž bývá zaměňován.

V České republice roste druh vřes obecný (*Calluna vulgaris (L.) Hull.*). Je to malý, původní, poléhavý keř, dosahující výšky 40–50 cm a dožívající se kolem 17 let, s bílým či růzovofialovým květem. Pěstuje se v zahradách, roste na kyselých půdách, resp. půda, kde jsou vřesoviště, je kyselá kvůli opadu vřesu.² Roste divoce, je vzácný.³ V lidovém léčitelství se vřesu užívá k dezinfekci močových cest a na močové kameny, na otoky a při revmatismu.⁴

Vřes v dalších slovanských jazycích

Podle SSJČ je vřes ‚keřík s jehlicovitými listy a s fialovými, pozdě v létě se rozvíjejícími kvítky‘. Machek⁵ uvádí nářeční podoby vřesk, břes(k), vřas(a), břesa, břest, břešťan, břeščál, (b)řasa, břez(ek), březec, březovec, březíní, dres, dřasa, derezek, rezka, břizec, brvzec. P. wrzos, hluž. wrjós (označuje rod *Erica*, chošćowcowy wrjós pak označuje druh *Calluna vulgaris*), dluž. wrjos, slc. vres, sln. vrés i vrésa, résa,⁶ ch. vrijês, (dle HJP pro rod *Erica* i *Calluna*),⁷ r. vepeck. Jak je patrné, v některých slovanských jazycích totéž slovo může označovat dva odlišné rody. Lidové názvy jsou podle Rystonové hnidavec, hyndavec, chvojčina, jindavec, modrý rozchod, suchotinka. ČJA udává další nářeční označení vřesu: na Valašsku je známa jako dřevěnik, železník či rváč.

Komplikace s MJ odvozenými od slova ‚vřes‘ není jen v tom, že slovo vřes může označovat jak rostlinu rodu *Calluna*, tak i *Erica* (dnes v č. vřesovec); tato MJ také mohou být odvozena od slova vřesoviště, tedy dle SSJČ ‚místa porostlého vřesem‘ (podobně i v případě borovice uvádím MJ se základem bor).

1 Zicha (ed.) c1999–2021.

2 Čihař et al. 1988, s. 240; Dobrylovská 2001, s. 110.

3 Spohn 2015, s. 164.

4 Kocián c2003–2020; Dobrylovská 2001, s. 111.

5 Machek 2010, s. 702.

6 SSSJ.

7 *Erica* je v č. vřesovec, *Calluna vřes*.

5 Hesla

Se slovem vřes souvisí název měsíce vřeseň,⁸ příp. vřesen,⁹ osmý měsíc, srpen (podle portálu Květena ČR vřes kvete právě v červenci, srpnu a září, kdežto vřesovec o několik měsíců dříve.)¹⁰

Tabulka 53: Vřes v MJ
Soupis sídelních jmen (vřes):

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Vřesník ¹¹	ves (m. o. Vitice) 7 km záp. od Humpolce	Č	1226	49.531974, 15.253979
Vřesník	ves 7 km sev. od Hořic	Č	1338	50.438346, 15.627175
Vřesná ¹²	dv. a skup. 9 d. u vsi Dražova 7 km vých. od Veselí n. Luž.	Č	1355	49.176992, 14.791908
Vřesce ¹³	ves nad Chotovinským potokem 7 km sv. od Tábora	Č	1379	49.447548, 14.752591
Vřísek, ¹⁴ Schischkenberg ¹⁵	skup. domů (m. o. Šváby) 8 km na jih od České Lípy	Č	1402	50.610880, 14.511229
Vřísek ¹⁶	někdejší dvůr a příslušenství hradu Jenštejna, zpuštěl v 16. stol., jz. od Brandýsa n. L.	Č	1404	50.153464, 14.610985
Vřísek, Vřesek ¹⁷	někdejší dvůr u Buštěhradu vých. od Kladna	Č	1602	50.155907, 14.187186
Břasy ¹⁸	kolonie u Kříš ¹⁹ 11 km ssz. od Rokycan	Č	1838	49.837074, 13.578138
Lomek, Haidl ²⁰	ves (m. o. Vitěšovice) 5,5 km sz. od Chvalšín	Č	kol. 1440	48.882528, 14.146951

8 MSS.

9 ŠimekSlov 1947.

10 Kocián c2003–2020.

11 MJ Vřesník vzniklo z adjektiva vřesný (kopec, les, kde roste mnoho vřesu) přidáním substantivizujícího sufixu -ík.

12 Přívlastkem vřesná či vřesný se označovalo místo, kde rostly vřesy.

13 MJ z apelativa vřesce. Slovo vřesce je deminutivem ke slovu vřes, znamená ‚malé vřesy‘.

14 MJ vzniklo z apelativa vřísek, tedy ‚malý vřes‘.

15 Více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=5179> (Beran c2005–2019). K nalezení na portále Mapy.cz (Seznam.cz c1996–2021): <https://en.mapy.cz/s/3p9vT>.

16 Ozn. hrad Jenštejn.

17 Ozn. Buštěhrad.

18 MJ vzniklo z PJ, které se vztahovalo k apelativu břasa ‚vřes‘.

19 Opr. podle Dodatků k MJČ.

20 Jméno Haidl, které se v různých podobách vyskytuje v dokladech, lze vykládat z apelativ Haide

MJ	Lokalizace	Č/MS	První zmínka	GPS souřadnice
Vřesovice ²¹	ves 8 km jiv. od Prostějova	MS	1078	49.4013117, 17.1400431
Vřesina ²²	ves 5,5 km severně od Hlučína	MS	1349	49.9473522, 18.1948619
Vřesovice ²³	ves 8,5 km sv. od Kyjova	MS	1365	49.0585239, 17.2146689
Vřesina	ves 4 km severně od Klimkovic	MS	1377	49.8240758, 18.1260139
Vřesice ²⁴	dříve ves, nyní místní část obce Sulíkov (do 1955 obce Křetín), 4,5 km ssz. od Kunštátu	MS	1524	49.5473775, 16.5027811

Do soupisu zařazují MJ Lomek, Haidl, protože německý název podle Profouse²⁵ vznikl z deminutiva k apelativu Haide (Heide) s významem ‚pustina, lada, step, vřesoviště – země křovinatá nebo houštinatá‘. Jinde (např. u MJ Heidau) však Profous²⁶ uvádí i význam ‚bor‘, proto jsou ostatní MJ s tímto základem zařazena k heslu 5.2 Borovice, sosna, chvoj a kleč.

i Heide. Jedním z významů je pak také ‚vřesoviště‘. Dnes je zde Vojenský výcvikový prostor Boletice, více na: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=666> (Beran c2005–2019). K nalezení na portále Mapy.cz (Seznam.cz c1996–2021): <https://en.mapy.cz/s/3p9wn>.

21 U MJ Vřesovice Hosák a Šrámek nabízejí vysvětlení z apelativa. V tom případě by toto MJ mělo význam ‚ves lidí bydlících na hoře‘. Spíše se však přiklání ke druhému výkladu, jednalo by se o MJ z OJ Vřes se sufixem -ovice (MJMS).

22 Toto MJ vzniklo z apelativa vřesina.

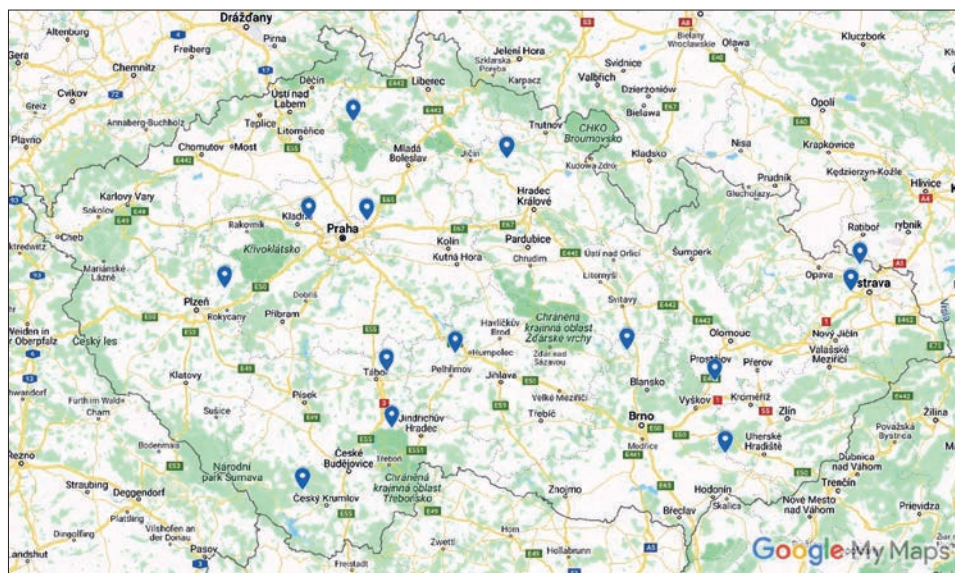
23 Totéž jako u MJ Vřesovice výše.

24 Hosák a Šrámek vykládají toto jméno ze stč. deminutiva vřesice, tedy ‚malé vřesoviště‘. V dokladech se střídá náslovné vř- a bř-, nářeční podoba je s náslovným bř- (MJMS).

25 MJČ.

26 MJČ.

Lokalizace obcí (vřes):

Obrázek 37: Vřes v MJ²⁷

U MJ Vřesovice se může jednat o antroponymický původ.

Dle ČJA²⁸ se na určitém území užívá hláskové varianty s počátečním bř-. Jedná se zejména o oblast mezi Šumperkem a Brnem (břesk), o Kyjovsko (břest), o území od Nové Paky až k Českým Budějovicím (břest), o Doudlebsko (břes) a oblast mezi Plzní, Příbramí a řekou Vltavou (břasa).²⁹ Porovnáme-li mapu, kterou nabízí ČJA,³⁰ s mapou vytvořenou v této práci (obrázek č. 38), je zřetelně vidět, že areály, které popisuje ČJA, a lokality obcí s MJ s počátečním bř- si odpovídají.

Počáteční bř- jsem označila u těchto MJ (pro lepší orientaci uvádím v závorce rok první zmínky o obci, jak uvedeno v tabulce výše):

Břasy (1838), Vřesovice (1078) – od r. 1720 Břessowitz, Vřesovice (1365) – s první zmínkou Brzessowitz, a Vřesice (1524) – od r. 1718 Bržesice.

27 Výřez z mapy Vřes, vytvořená na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupná z adresy: <https://drive.google.com/open?id=1B1uiIgEDHnYIR384mYkEA-o2yhLkhT6LE&usp=sharing>.

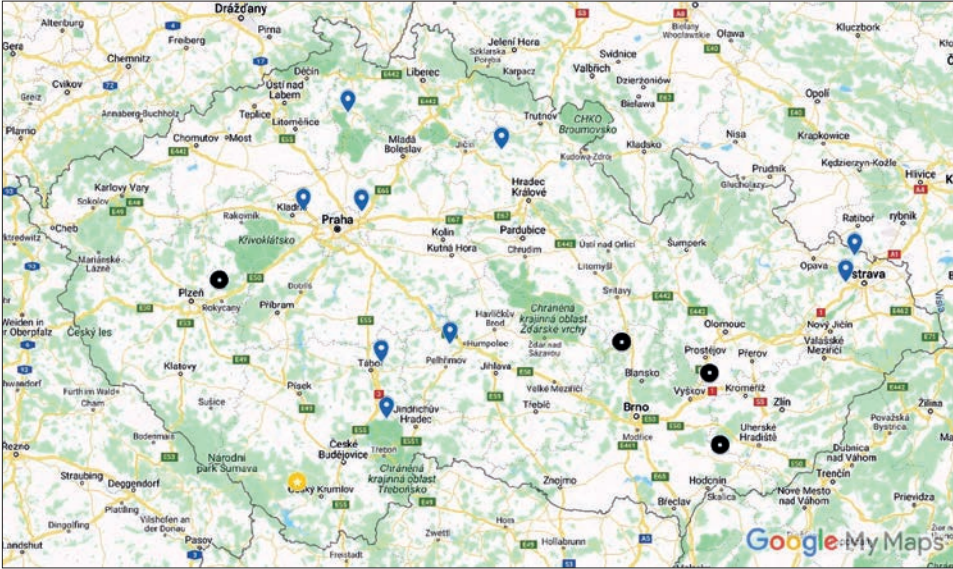
28 ČJA 2, s. 236–238.

29 Přesněji v ČJA 2, s. 236 a s. 238.

30 ČJA 2, s. 237.

Neuvádím MJ Vřesina (1349), ač první zmínka zní Brissein, tato záměna je však německého původu (MJMS), další zmínky mají počáteční vř-.

Lokalizace obcí (vřes), distribuce vř- a bř-:

Obrázek 38: Vřes v MJ, distribuce vř- a bř-³¹

Legenda:

- vřes, počáteční *vř-*
- vřes, počáteční *bř-*
- Lomek

V dalších slovanských krajinách lze nalézt toponyma téhož základu (u některých se však může jednat o PJ, někdy MJ povstalo z OJ): v Bulharsku Bpecovo (40 km ssz. od Burgasu), v prostoru bývalé Jugoslávie Vrijes, ve Slovinsku Vrsnik (nalezena obec Gorenji Vrsnik, 32 km z. od Ljubljany), v Horní Lužici Wrjóski, v Polsku Września (ve Velkopolském vévodství, 44 km vjv. od Poznaně, 23 km j. od Hnězdna,

³¹ Výřez z mapy Vřes, distribuce vř- a bř-, vytvořený na podkladech portálu Google Maps (Google c2021, <https://maps.google.com>), dostupný z adresy: <https://drive.google.com/open?id=1eZNXopsNLmsL2zPVAGw2dlrmZIKL1JMP&usp=sharing>.

5 Hesla

č. jméno Vřesno), na Ukrajině Вересня (v Kyjevské oblasti, 48 km jz. od Černobylu, 27 km sz. od města Іванків), r. Вересково.³²

³² Šmilauer 1970, s. 189.